

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav jižní a centrální Asie

Seminář romistiky

Diplomová práce

Barbora Šebová

„Škola Míru“ v Květušíně 1950 - 1954 (a její pokračování na Dobré Vodě u Prachatic) - kritická reflexe v historickém kontextu 50. let

„The school of Peace“ in Květušín 1950 - 1954 (and its continuation at Dobrá Voda u Prachatic) – a critical reflexion in the historical context of the 1950's

Praha 2009

vedoucí práce: PhDr. Jan Červenka, PhD.

2009

Z celého srdce děkuji všem respondentům za ochotu a vstřícnost, se kterou mě přijali a vpustili do svých vzpomínek a příběhy. Děkuji také vedoucímu mé práce, PhDr. Janu Červenkovi, PhD. Vřelý dík patří Mgr. Heleně Sadílkové, která se mnou celou práci konzultovala a měla mnoho cenných rad a připomínek. Dík patří také Mgr. Matějovi Spurnému za jeho cenné historické poznámky a materiály, Mgr. Jarmile Vavřekové za cenné obsahové připomínky a Mgr. Magdaleně Rudovské za jazykovou korekturu. Moc děkuji také svým blízkým, bez jejichž finanční i materiální podpory bych svou práci nikdy nedopsala.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. 4 2009

Podpis

Anotace:

Práce pojednává o „Škole Míru“, zřízené v roce 1950 v Květušíně, na území vojenského prostoru Boletice. Škola byla primárně určena dětem romských zaměstnanců vojenského statku v Květušíně. V roce 1951 při škole vznikl internát a později dětský domov a instituce sloužila obecněji k výchově a vzdělávání „cikánských“ dětí a mládeže na okrese Český Krumlov a později v rámci celé republiky. „Květušínský experiment“ se tak stal jedním z dobových pokusů o řešení „cikánské otázky“ v ČSSR.

Práce zkoumá mechanismy vzniku a vývoje celé instituce a vliv „experimentu“ na životy jeho aktérů i na formování dobového přístupu k výchově a „převýchově“ romských dětí a mládeže i jejich rodičů.

Summary:

The „School of Peace“ in Květušín was founded in 1950, in the military area of Boletice. The school was opened for the children of Gypsy employees of the military grange in Květušín. Later it became a boarding school and a children home for the education of Gypsy children from the Český Krumlov region, and even later from the whole of the Czechoslovak Republic. The „experiment in Květušín“ thus became one of the contemporary attempts to resolve the „Gypsy question“ in the CSSR.

The thesis describes how the original idea of the school came into being and changed during the years and how the institution itself influenced not only the lives of the participants but also the contemporary views on the education and „reeducation“ of Gypsy children and youth as well as their parents.

1. Úvod.....	3
1.1. Cíl práce a její etické aspekty	4
1.2. Metody a techniky použité při přípravě diplomové práce, výhody a omezení, rozbor pramenů.....	5
1.2.1. Rozbor primárních a sekundárních pramenů	6
1.3. Metoda orální historie - výhody a nevýhody	12
1.4. Problém anonymizace	13
1.5. Portrét M. Dědiče	14
1.5.1. M. Dědič a KSČ, Makarenko jako úlitba režimu	16
1.5.2. Vývoj květušínského experimentu a jeho vliv na pohled M. Dědiče na výchovu a vzdělávání romských dětí a mládeže.....	18
1.5.3. Pedagogické metody M. Dědiče.....	20
1.6. Portréty dětí a dalších aktérů květušínského experimentu	23
2. Historický kontext.....	35
2.1. Osudy rodin, které se stěhovaly do Květušína a Českého Krumlova - válka v okrese Stará Lubovňa (v širším kontextu Slovenské republiky v letech 1939 -1945)	35
2.1.1. Válka v okrese Stará Lubovňa	36
2.2. Pohled komunistického režimu na Romy v první polovině 50. let a existence dalších podobných experimentů	38
2.3. Migrace Romů „na Čechy“ po roce 1945, osidlování Českého Krumlova a Květušína.....	39
2.3.1. Příchod Romů do Českého Krumlova, bytová a sociální situace	40
2.3.2. Květušín před příchodem romských obyvatel, zřízení vojenského újezdu a jeho specifika.....	43
2.3.3. Osídlení Květušína Romy z okresu Stará Lubovňa, příchod dalších obyvatel	44
3. „Škola Míru“ v Květušíně v letech 1950 - 1954	49
3.1. Důvody a průběh založení „Školy Míru“ v Květušíně, myšlenka internátní výchovy ..	49
3.2. Otevření mateřské „Školy Míru“ a jeslí s celodenní péčí.....	52
3.3. Zřízení národní školy a otevření kurzu pro negramotné	54
3.4. Zřízení internátu a konflikty s rodiči dětí	57
3.5. Hrozící odchod romských rodin z Květušína, návrhy řešení na záchranu školy, první děti umístěné v internátu na základě soudního rozhodnutí	60
3.6. Odchod Romů z Květušína a jejich návrat z pohledu primárních pramenů a z hlediska pozdější interpretace	62
3.6.1. Příčiny a průběh odchodu	62
3.6.2. Fungování školy po odchodu romských rodin	66
3.6.3. Návrat romských rodin do okolí Květušína, znovuoobnovení chodu školy	68
3.7. Fungování květušínské školy od dubna 1951 do března 1952	74
3.7.1. Rozjezd a rozšiřování školy po návratu romských žáků, vytvoření souboru a první veřejná vystoupení. Šíření myšlenky „převýchovy“ Cikánů, první zprávy v médiích	74
3.7.2. Zájezd pěveckého a tanečního souboru do Prahy, rostoucí zájem o „květušínský experiment“.....	79
3.7.3. Oficiální zřízení dětského domova v Květušíně, jeho účel a cíle	81
3.7.4. Začátek školního roku 1951/1952. Přibývání dalších dětí, znovuoobnovení večerních kurzů negramotných a další medializace.....	84
3.8. Fungování školy a dětského domova v roce 1952	89
3.8.1. Odebrání Desidera Kučí a Olgy a Ladislava Kotlárových. Případ dětí Patkáňových a dalších dětí z Veleslavic	91
3.8.2. Tisk, média, korespondence - propagace Květušína	93

3.8.3. Počet a jména dětí ve škole a v dětském domově před začátkem letních prázdnin roku 1952.....	95
3.8.4. Letní propagační zájezd květušínského tanečního a pěveckého souboru do Západních Čech	97
3.8.5. Útěk dětí v létě 1952 a jejich následné získávání zpět. Násilný odběr dětí již dříve odebraných na základě soudního rozhodnutí.....	98
3.8.6. Odchod první pětice dětí na „střední“ školu, přeložení J. Pohla.....	102
3.9. Vývoj školy v letech 1953 - 1954	103
3.9.1. Propagační zájezd květušínské „Školy Míru“ na východní Slovensko.....	104
3.9.2. Vývoj školy ve školním roce 1953/1954	106
3.10. Přehled o dětech, které prošly Květušínem v letech 1950 – 1954	108
4. Stěhování školy a dětského domova na Dobrou Vodu u Prachatic, vývoj v letech 1954 - 1960	114
4.1. Fungování dětského domova na Dobré Vodě.....	115
4.2. Účel dětského domova, cíle výchovy a metody jejich dosažení.....	118
4.2.1. Výchova k „hrdosti na svůj původ“, romština a informace o Romech na Dobré Vodě	119
4.2.2. Metody sloužící k eliminaci „nežádoucího vlivu rodinného prostředí“ - omezování fyzického i písemného kontaktu dětí s rodiči	121
5. Závěr.....	127
6. Bibliografie.....	130
7. Seznam citovaných nahrávek	133
8. Soupis příloh	135
9. Přílohy	136

1. Úvod

Nápad napsat diplomovou práci o květušínské škole Míru vznikl po jedné z návštěv Muzea romské kultury¹ v Brně. Zaměstnankyně knihovny mě zde upozornily na deníky a další materiály,² které v letech 2005 a 2006 věnoval MRK pro badatelské účely první učitel a budovatel této školy a posléze dětského domova, PhDr. Miroslav Dědič.

Začalo mi připadat zajímavé podívat se na květušínský „pedagogický experiment“, jak ho sám M. Dědič nazývá³, v kontextu primárních pramenů a vytvořit tak jakousi alternativu k tomu, jak byl a je interpretován později. Zaměřila jsem se proto na práci s deníky M. Dědiče a dobovými dokumenty uloženými v MRK, ale také s dalšími archivními dokumenty. Důležitou součástí práce jsou výpovědi těch, kterých se celý experiment nejvíce dotýkal - bývalých žáků květušínské školy. Ty jsou doplněné o výpovědi Miroslava Dědiče a Hany Librové (provdané Š.), sociální pracovnice která měla tehdy na starosti romské rodiny na celém okrese Český Krumlov a také o doplňková svědectví dalších respondentů.

Kromě samotného popisu historických událostí jsem se zaměřila na jejich konfrontaci s tím, jak jsou později interpretovány a na to, jak byl květušínský experiment ve své době přijímán a jak je přijímán dnes. Kratší část práce je věnována také pokračování květušínské školy a dětského domova na Dobré Vodě u Prachatic v letech 1954 - 1960. Vzhledem k zaměření mé práce se o tomto období zmiňuji stručněji a popisuji spíše specifické mechanismy, které zde fungovaly a které vyplynuly z předchozího vývoje.

Při přípravách mé práce jsem zvažovala dva postupy, jak květušínský experiment popsat. Jedním mohl být soubor případových studií jednotlivých žáků, druhým spíše popisný a víceméně chronologický styl, kdy jsou osudy jednotlivých žáků zakomponovány do textu v širším kontextu vývoje celého experimentu. Oba způsoby mají své výhody i nevýhody, já jsem nakonec zvolila druhý způsob a domnívám se, že případové studie jednotlivých žáků by byly vhodným doplněním stávající práce (za předpokladu dalších rozhovorů s respondenty). V kpt. 1.6. uvádím alespoň stručné portréty všech respondentů a v kpt. 1.5. také obsáhlejší portrét M. Dědiče. Informace o dalších dětech shrnuji na konci 3. kapitoly (kpt. 3.10.).

¹ Dále jen MRK

² Deníky MD: MRK, 250/2006. Ostatní materiály: MRK, 10/2005

³ viz např. Dědič, M.: Květušínská poema. Praha 2006, str. 220 (doslov)

1.1. Cíl práce a její etické aspekty

Cílem mé práce je vytvořit alternativu k tomu, jak byl a je květušínský experiment vnímán a interpretován jeho aktéry (M. Dědičem, žáky i dalšími pamětníky), i v odborné literatuře a dalších pramenech. Některými z těchto pramenů je interpretován velmi nekriticky. Jsou zdůrazňovány pedagogické vlohы M. Dědiče (někteří žáci zvládli za jeden rok několik postupných ročníků) a metody, kterých používal k motivaci svých žáků.⁴ Jsou zmiňováni žáci, kteří dosáhli vyššího vzdělání, a byli důkazem oprávněnosti a prospěšnosti květušínského experimentu. Méně jsou již zmiňováni žáci, kteří byli neúspěšní nebo se nedokázali vrátit do své původní rodiny a také kontroverzní metody, jichž bylo využíváno k udržení experimentu v chodu a k dosahování kýžených výsledků. Přitom právě tato témata upoutávala mou pozornost od počátku, co jsem začala materiály, především deníky a knihy M. Dědiče, ke Květušínu studovat. Proto se ve své práci zabývám do velké míry také méně populárními aspekty celého experimentu. Dochází tím nutně k určitému zkreslení, neboť výběr témat a prostor, který je jim věnován je (i vzhledem k rozsahu práce) selektivní.

Zaměření mé práce ve mně od počátku vzbuzovalo mnohé otázky a etická dilemata.

Jak naplnit cíl práce - podrobit květušínský experiment a jeho důsledky kritickému zkoumání a zároveň se neuchýlit ke zjednodušující rétorice, která by se mohla hluboce dotknout těch, kteří některé věci, jež se mně zdají přinejmenším kontroverzní, považují dodnes za oprávněné a činili je v upřímné víře, že dělají to nejlepší co mohou? Myslím tím především některé praktiky používané M. Dědičem a dalšími aktéry k omezení kontaktu (fyzického i písemného) dětí s rodiči, včetně násilného odebírání dětí. M. Dědič se mi během mých dvou návštěv i několika telefonických rozhovorů věnoval, pohostil mě a ochotně a otevřeně odpovídal na všechny mé otázky. Mám za těchto okolností a vzhledem ke svému věku a zkušenostem vůbec právo se k jeho práci kriticky vyjadřovat? Neměla bych raději od tématu upustit, nebo ho popsat pouze faktograficky a nevyjadřovat v něm svůj osobní postoj? A lze toho vůbec docílit?

Jak zachovat v práci linii, ze které bude zřejmé, že jsem si vědoma dobového kontextu a osobní historie těch, kteří experiment realizovali i těch, kteří byli jeho součástí, a kteří některé věci vnímali jinak než jsem si původně představovala, a zároveň se za tento kontext neschovávat a neuchýlit se pouze k plytkému konstatování faktů s tím, že „taková byla doba“?

⁴ viz kpt. 1.5.3.

Při řešení těchto a mnoha jiných otázek, mi nakonec nejvíce pomohl závěrečný rozhovor s M. Dědičem. Napomohl mi totiž si skutečně uvědomit, že osobní historie a myšlenkové prostředí ze kterého on, i další aktéři, vyšel, měly a mají pro jeho vnímání věcí zásadní význam⁵ a že evolucionistický pohled na „Cikány“ jako na kulturně a sociálně zaostalou skupinu obyvatel a paternalistické způsoby řešení jejich situace, byly v té době obecně rozšířenou normou a byly v podstatě pokrokovou alternativou k otevřenému rasismu.

Cílem mé práce tedy není primárně kritika celého experimentu vedeného M. Dědičem, i když se to tak v některých pasážích může jevit. Cílem je objasnit proces vzniku a fungování experimentu, který byl v mnoha ohledech velmi kontroverzní, nelze mu ale upřít upřímnou víru většiny aktérů, že dělají to nejlepší, co mohou a také fakt, že byl do velké míry ovlivněn dobou a jejími trendy, kdy „kolektivní výchova“ a „převýchova“ byly obecně platnými a uznávanými nástroji na cestě k výchově nejen „rovnoprávného“, ale také „uvědomělého“ občana nové, socialistické vlasti a netýkaly se zdaleka pouze Romů.

1.2. Metody a techniky použité při přípravě diplomové práce, výhody a omezení, rozbor pramenů

Vedle zkoumání primárních a sekundárních písemných pramenů, jsem se při přípravě své práce soustředila na pořízení rozhovorů s pamětníky. Kromě v úvodu zmiňovaných M. Dědiče a H. Librové (provdané Š.), to byli především bývalí žáci květušínské školy (sedm respondentů) a jedna žákyně školy na Dobré Vodě u Prachatic. Dále pak ještě novinář Jiří Štych (autor knihy Děti kapitána Kohla) a bývalá učitelka z Dobré Vody, Alena Kotrcová (provdaná L.).

Vyhledání bývalých žáků bylo samo o sobě dost problematické vzhledem k tomu, že žijí rozptýleně v oblasti celého bývalého Československa.⁶ M. Dědič, který je s některými z bývalých žáků dodnes částečně v kontaktu, mi poskytl několik tipů. Ty jsem pak prověřovala většinou přímo v terénu a některé z nich vyšly - v Písku jsem našla dva bývalé žáky, kteří mě odkázali na své kamarády do Protivína. Touto metodou (tzv. „snowball“⁷) jsem pak získala ještě tipy na další tři pamětnice v Křteticích u Vodňan, Českých Budějovicích i přímo v Květušíně. V Praze jsem se sešla s žákyní školy na Dobré Vodě u Prachatic, která

⁵ viz kpt. 1.5.

⁶ M. Dědič věděl o bývalých žácích v Teplicích, Bratislavě apod. Na tyto lidi však neměl žádný kontakt, ani nevěděl, jestli ještě žijí - rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (vedla B. Šebová)

⁷ Vaněk, M. a kol.: Orální historie, metodické a „technické“ postupy. Olomouc 2003, str. 21

vydala pod svým jménem knihu původně napsanou a vydanou novinářem Jiřím Štychem.⁸ Rozhovory s těmito pamětníky jsem nahrávala a následně analyzovala jejich přepisy. Ty byly, pokud to kvalita nahrávky dovozovala,⁹ doslovné, tak jak to žádá metoda orální historie.¹⁰ Většina rozhovorů proběhla v češtině, některé částečně v romštině a jeden rozhovor proběhl celý v romštině, přičemž výběr jazyka závisel na vůli respondentů.

1.2.1. Rozbor primárních a sekundárních pramenů

Primárními prameny myslím dobové materiály, tedy materiály které vznikly v době existence květušinské školy a nějakým způsobem o ní vypovídají v dobovém kontextu. Sekundárními prameny myslím převážně odbornou literaturu, která se o Květušíně zmiňuje a také beletrii, která na téma květušinské školy vyšla v letech 1961 - 2006.

a) Deníky M. Dědiče

Šest deníků M. Dědiče z let 1950 - 1952 je unikátním svědectvím doby. Je z nich cítit tehdejší smýšlení M. Dědiče i lidí okolo něj. Počáteční pochyby o celém experimentu¹¹ i pozdější „nadšení pro myšlenku“¹², ať už její realizace vyžaduje cokoli - například z dnešního pohledu šokující pasáže v nichž je popisováno, jakým způsobem byly odebírány některé děti rodičům¹³. Do deníků se promítá dobová politika i postoj M. Dědiče k ní - zdá se, že se při své práci řídil více vlastní intuicí, než že by ji měl podloženou konkrétní metodikou, ovšem na

⁸ O vztahu Štycha a Serynkové - Rezkové a knize *Děti kapitána Kohla / Oáza křehkých duší* více viz kpt. 1.2.1.d) a 1.6.

⁹ Během jednoho rozhovoru jsem používala nový přístroj a došlo tak k určitým šumům v nahrávce, jeden respondent byl nedoslýchavý a vzhledem k tomu, že se náš rozhovor odehrával ve společenské místnosti domova důchodců, nebylo jej možné nahrávat.

¹⁰ Vaněk, M. a kol.: Orální historie, metodické a „technické“ postupy. Olomouc 2003, str. 37

¹¹ „Já když sem tam nastupoval, páč vona to smečka byla, ne, já když sem tam začínal, tak mě taky prostě běžně ř... „učitel taký vol, čo nám bude poručat...“ vyskákali voknama, jo? Ve třídě se prali, plivali po sobě, kopali do sebe, jo? A já sem z začátku prostě přikláněl se k názoru inspektora, páč ten mě, když mě informoval, že teda puđu do toho Květušina mezi Cikány, tak ten vycházel z toho taky, dyť přece víš vo co de, ne, cikáni, z těch nikdy nic nebylo a nebude a tak sem prostě tam s tímhletem nastupoval, ale v skrytu sem měl, že to zkusím, ale za 14 dní sem se přiklonil k tomu, že inspektor má pravdu, že vopravdu s nima, nejde nic dělat, já sem prostě byl, ze začátku sem prostě jako měl skutečnej zájem je, abych tak řek, přidržel a zlomit, jo, ale za 14 dní sem si řek to nemá cenu a začal sem se tím spíš bavit, jo? Tak co zase, s čím přijdou, co si vymyslí, co vyvedou, ale přitom sem na druhý straně zase tak nějak sledoval a zjistil sem, že prostě sou... mají náklonost k něčemu co je může ovlivnit, že se dají na něco chytit, jo, no [...] a já sem vlastně už do Vánoc v tom roce 50 přišel na to, že sou to děti kultivované jako každé jiné dítě, že to co umí, mělo z toho co vidělo doma a ponevaď doma nic pořádného nevidělo, nemohlo být jiné, tak sem si uvědomil, teď záleží na tobě, jaký budou.“ - rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová). Evidenční číslo nahrávky i v všech ostatních nahrávkách - viz bibliografie

¹² Výchovy (resp. „převýchovy“) a vzdělávání romských dětí - viz kpt. 3

¹³ tamtéž

konferencích a v médiích byla květušínská škola prezentována jako instituce „makarenkovského typu“.¹⁴ Deníky jsou také cenným zdrojem informací pokud jde o historické události. V některých případech tvoří alternativu k pozdějším interpretacím některých událostí M. Dědičem i dalšími pamětníky, v některých jsou jediným zdrojem informací o daných událostech. Kromě samotného textu psaného M. Dědičem obsahují také velké množství dobových výstřižků z novin s nadšenými články o Květušíně i o podobných pedagogických experimentech, pozvánky a záznamy z různých konferencí a fotografie dětí i pedagogického sboru.¹⁵

Deníky M. Dědiče byly jedním z mých nejdůležitějších zdrojů a část práce věnovaná historii Květušína a dětského domova a osudům jejich obyvatel stojí z větší části na nich. K těmto událostem jsem totiž často nenalezla jiný zdroj informací, a také je právě místy až „rekonstrukce“ na základě deníkových záznamů jedinou alternativou k pozdějším interpretacím. Navíc lze díky časosledné rekonstrukci (v některých obdobích téměř ze dne na den) sledovat mechanismy a vývoj, kterými celý experiment a jeho aktéři procházeli. Problematické u takové rekonstrukce je zachování kontinuity některých pasáží a také časové zasazení některých událostí, protože poslední pravidelný zápis v deníku M. Dědiče je z 4.3. 1952. Další zápisy až do konce roku jsou retrospektivní, na základě poznámek, které si M. Dědič v průběhu dělal. S výjimkou událostí, kde si M. Dědič poznamenal i přesné datum, tak jsou zápisy od 4.3. do 1.11. 1952 všechny datovány 1.11. 1952.

Zápisy v denících M. Dědiče místy parafrázuji, pro zachování autenticity některých výpovědí, ale často cituji i delší pasáže nebo jednotlivé výroky („odpoledne se vydávám na lov do Horní Plané“¹⁶, apod.). S deníky tak pracuji podobně jako s orálními prameny jejichž výpovědní hodnota parafrázováním také nenahraditelně ztrácí jemné nuance, které lze postřehnout z autentického přepisu výpovědi.

Archivní materiály

Muzeum romské kultury v Brně (MRK): Kromě svých deníků věnoval M. Dědič MRK také písemnou a fotografickou dokumentaci z historie květušínské školy i školy na Dobré Vodě. Ta měla velký význam především pro rekonstrukci let 1952 až 1960, ze kterých

¹⁴ Tuto hypotézu potvrdil M. Dědič také v našem závěrečném rozhovoru - rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁵ Ukázka z deníku M. Dědiče a z novinového článku "Stali se lidmi" - viz textové přílohy č. 3, č. X.1

¹⁶ Deník MD, 23.4. 1951

neexistují deníkové záznamy. Jedná se o různé výkazy zaměstnanců, seznamy žáků, příspěvky na konference apod. Velmi zajímavé jsou dopisy dětí rodičům a rodičů dětem, z nichž některé zůstaly ve vlastnictví M. Dědiče, protože, jak uvedl v rozhovoru pro MRK¹⁷, je cíleně zadržoval. O tom se zmiňuji v závěrečné části mé práce.

Vojenský ústřední archiv v Praze (VÚA): Zde jsem se snažila získat informace o zřízení a fungování vojenského újezdu v Boleticích a o obyvatelích Květušína (kroniky, výkazy zaměstnanců apod.). Jak jsem zjistila, v archivu je uložena pouze běžná agenda vojenského újezdu, ale až od roku 1957. Největší cenu proto pro mne nakonec měla „Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. Újezdu Boletice“¹⁸, vypracovaná v roce 1952 Škpt. JUDr. J. Pohlem. Zprávu si vyžádalo tehdejší Ministerstvo vnitra, které vypracovávalo „směrnici pro řešení cikánské otázky“.¹⁹ Zpráva obsahuje mnoho cenných informací o situaci v Květušíně před zřízením školy a pomohla mi zkorigovat některé informace získané při rozhovorech s respondenty.

Státní okresní archiv v Českém Krumlově (Soka): Materiály získané v archivu v Českém Krumlově byly cenným zdrojem informací především pokud šlo o spolupráci mezi sociálním odborem při ONV v Českém Krumlově a květušínskou školou. Zajímavá je také žádost o zřízení dětského domova z 9.8. 1951 a další dokumenty, které vypovídají o tom, do jaké míry byl dětský domov „náhodou“ a do jaké míry byl předem plánován a také o tom, jaký měla internátní výchova „cikánských“ dětí ohlas. Cenné jsou také dokumenty z roku 1953, v nichž se uvádí počet dětí a nutnost navýšení kapacity domova.

Národní archiv v Praze (NA): Dokumenty z Národního archivu, které mi poskytl historik Mgr. Matěj Spurný, mi posloužily především jako doplňkový materiál, pokud jde o některé faktografické informace a především pokud jde o vnímání a vliv květušínského experimentu v době jeho existence. Vzhledem k rozsahu práce se tímto tématem příliš nezabývám, podstatné pro mou práci bylo, že jsem mezi těmito ani dalšími archivními materiály nenalezla jedinou kritiku květušínského experimentu.

¹⁷ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová) - evidenční číslo této, i všech dalších nahrávek, viz bibliografie

¹⁸ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

¹⁹ Z průvodního dopisu ke kopii zprávy, podepsán ředitel VÚA J. Žikeš. Soukromý archiv B. Šebové

c) Odborná literatura

Dostupná odborná literatura se kterou jsem pracovala, se s výjimkou článku M. Dědiče „Z historie první romské školy...“²⁰, o Květušíně zmiňuje spíše okrajově (zmiňuje jeho existenci, popř. ho nějak zasazuje do dobového kontextu). Škála interpretací se pohybuje od nekritického obdivu²¹ až k vyjádření Celií Donnert, která ve své disertaci (2008) napsala: „*Asi nejutopičtější ze všech [pokusů o kolektivní výchovu, které měly řešit „cikánskou otázku“ ve stalinistickém Československu], byla internátní škola Míru pro Cikánské děti, kterou vybudoval mladý učitel Miroslav Dědič...*“²² Faktograficky a spíše nekriticky se ke Květušínu vyjadřuje např. N. Pavelčíková, která zasazuje Květušín do širšího kontextu podobných vzdělávacích experimentů té doby: „*I když z pohledu současných pedagogů bychom zřejmě mohli vznést určité námitky vůči některým metodám, které učitelé a vychovatelé zmíněných institucí běžně užívali (např. zdůrazňování významu internátních škol, které měly děti odvést z rodinného prostředí, či pokusy využít děti z Květušína pro politickou agitaci mezi slovenskými Romy), měly podobné projekty v průběhu padesátých let určitě velký význam. V této etapě pokusů o řešení problémů romského obyvatelstva patří - [...] - rozhodně k jejím světlejším stránkám. Tyto snahy ilustrují snahu pedagogů, umělců a vědeckých odborníků hledat nerepresivní, vstřícný a poučený přístup k Romům, pochopit specifické rysy jejich kultury a hledat cesty jejich integrace do majoritní společnosti.*“²³ Poměrně kritická je I. Hlaváčková, která Květušín rovněž zmiňuje v souvislosti se způsoby řešení vzdělávání romských dětí v první polovině 50. let: „*Za jeden školní rok se některé děti naučily látku i několika tříd. To se však dělo na úkor ztráty nebo potlačení vztahu s rodinou a popření etnické identity. Jeho [Dědičovo] jednání bylo poznamenáno ideologií režimu a „kolonialistickým“ přístupem.*“²⁴ Eva Šotolová se ve své knize „Vzdělávání Romů“²⁵ o Květušíně nezmiňuje vůbec.

²⁰ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice v Květušíně na Šumavě. in: Balvín, Jaroslav (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem, 1999

²¹ Pomíneme - li M. Dědiče, jedná se především o J. Balvína, který M. Dědiče vnímá jako jednoho z „největších poválečných sociálních pedagogů“ - viz doslovy ke knihám M. Dědiče: Květušínská poema (str. 223) a Ohlédnutí (zadní strana) + Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, in: sborník hnutí R 1999, str. 57

²² „*Most utopian of all, perhaps, was the School of Peace, a boarding school for Gypsy children established by a young teacher called Miroslav Dědič.*“ - Donnert, Celia: „Citizens of Gypsy Origin,“: The Roma in the Reconstruction of Czechoslovakia, 1948 - 1989. European University Institute, Departement of History and Civilization. 2008- Donnert, str. 74 - viz bibliografie

²³ Pavelčíková, N.: Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989. Praha 2004, str. 49, 50

²⁴ Hlaváčková, I.: Vzdělávání Romů na území bývalého Československa od roku 1945 po současnost. Praha 2008, str. 13

²⁵ Šotolová, E: Vzdělávání Romů. Praha 2008

d) Beletrie - Literární obraz Květušína

Pokud vím, o Květušíně²⁶ existuje celkem sedm knih od tří autorů. U každého z autorů se jedná vždy o jeden základní text, který potom, s případnými drobnými úpravami²⁷, vychází pod různými názvy (a v případě J. Štycha i se jménem jiného autora) dvakrát či dokonce třikrát. Jejich knihy vycházejí v letech 1961 -2006 pod názvy:

- **Dědič**, Miroslav: Šumavská Bukolika (1975), Škola bez kázně (1985), Květušínská poema (2006)
- **Pohl**, Josef: Jarní den (1967), Na cikánské stezce (1981)
- **Štych**, Jiří: Děti kapitána Kohla (1961) + Rezková, Anna: Oáza křehkých duší (2008)²⁸

Lze je rozdělit v podstatě na dva typy -první typ tvoří knihy napsané přímými účastníky experimentu - M. Dědičem a J. Pohlem. Druhý kniha novináře J. Štycha, převzatá později bývalou chovankou dětského domova na Dobré Vodě u Prachatic A. Rezkovou (roz. Serynkovou).

Zatímco J. Štych nebyl přímým účastníkem květušínských událostí²⁹ a pojal svou knihu jako „romantickou představu toho jak by to mělo být“³⁰, M. Dědič s J. Pohlem, kteří byli tvůrci květušínského experimentu, v podstatě popisovali vlastní zkušenosti (i když ve značně romantizované, a v případě Pohla i dosti expresivní, formě). Jejich knihy jsou pak jimi samotnými (v případě M. Dědiče) nebo autorem předmluvy (v případě knihy J. Pohla) považovány za pravdivé zobrazení událostí.³¹ M. Dědič dokonce uvádí, že jeho knihy jsou v

²⁶ O škole, o obyvatelích vesnice a dalších souvislostech.

²⁷ Jako jsou změny pseudonymů některých postav, rozšířený doslov, jiná předmluva, apod.

²⁸ Text knihy Oáza křehkých duší je zcela totožný s textem knihy Děti kapitána Kohla, kterou J. Štych Anně Rezkové v roce 1991 věnoval. Kniha A. Rezkové vyšla v roce 2008 v nakladatelství Olga a Oleg Krylovi. Více o okolnostech převzetí titulu od J. Štycha viz: Romano Džaniben - anotace B. Šebové na knihu „Oáza křehkých duší“. Vyjde v roce 2009

²⁹ Jeho kniha vznikla na základě novinových článků „o Cikánech“, které psal na zakázku jako zaměstnanec Zemědělských novin a materiál pro tyto články sbíral mimo jiné na Dobré Vodě u Prachatic (pokračování dětského domova v Květušíně) - více viz: tamtéž

³⁰ „To byl ovšem úplně jiný příběh. Tohleto bylo podníceno tou mou romantickou duší. To ve skutečnosti nebyla pravda, to bylo přání jak by to mělo být a to těm dvěma vadilo[M. Dědičovi a J. Pohlovi]...“ - rozhovor s J.Š., 17.12. 2008, Vojkov (rozhovor vedla B. Šebová)

³¹ „Osudy školy, její vznik, krizové období spojené s odchodem dospělých cikánských obyvatel v roce 1951 a další vývoj až do roku 1957, to vše je vždy podloženo skutečností a není nadnesené, spíše naopak střizlivě přehodnocené...“ - Dědič, M.: Škola bez kázně. České Budějovice 1985, str. 212 nebo Dědič, M.: Květušínská poema, Praha 2006, str.220

„Doufám, že tento příběh, který autor napsal podle skutečné události, Vám pomůže i bez předsudků pochopit osudy, postoje a jednání dnešních cikánských dětí, s kterými se kamarádíte a chodíte do školy.“ - dr. Jiří Vyšín,

podstatě literaturou faktu.³² I když jsou v knihách u některých osob uvedeny pseudonymy nebo jsou jména zpřeházená, křestní jména zůstávají často stejná (především u žáků školy) a účastníci událostí se v nich bezpečně poznají. Při mých rozhovorech s respondenty někteří z nich to, jak jsou v knihách M. Dědiče (knihy J. Pohla a J. Štycha neznali) popisováni oni a jejich rodiny kritizovali: „*Učitelky jsem měl rád, ale Dědič, to i Bandy říkal, s romskou populací si dělal kariéru. V těch knížkách to popisuje špatně, o mně psal moc špatně. Já do školy špinavý nechodil, ani jsem neměl džuva*³³... *nedůvěřoval jsem mu.*“³⁴ Sestra respondenta uvedla: „*Naše maminka třeba nás vedla k čistotě, prala na valše, pračky nebyly, chodili sme čistý [...] děti už pak šly do práce, tak sme se měli líp, no.*“³⁵ Ostatní respondenti knihu buď nečetli nebo se k ní nevyjádřili.

Během mé práce s deníky M. Dědiče a dalšími dokumenty i během rozhovorů s pamětníky jsem přirozeně narazila na rozdílný popis některých událostí, respektive lze tyto prameny interpretovat i jiným způsobem než činí autoři. Vzhledem k rozsahu a povaze mé práce se jimi nemohu podrobněji zabývat. Uvádím pouze dvě nejvýraznější odlišnosti jež jsem v dílech všech autorů zaznamenala. U všech tří autorů se objevuje motiv odchodu romských rodin z Květušina a následného návratu dětí do školy.³⁶ Tato událost je popisována jako projev jejich „kočovného“ ducha a následný návrat dětí do školy jako „útěk dětí od rodičů“.

V kpt. 3.6. se zabývám skutečnými příčinami odchodu a návratu romských rodin a možnými důvody, proč se později M. Dědič a po něm i J. Pohl aj. Štych uchýlili k této interpretaci.

tajemník Komise vlády ČSR pro otázky cikánského obyvatelstva. In: Pohl, J.: Na cikánské stezce. Praha 1981, předmluva

³² „BŠ: *Do jaké míry je Škola bez kázně autobiografická? MD: Tam není ani jedna věc která by nebyla skutečností, to sou všechno fakta, páč to je literatura faktu ve skutečnosti.*“ - rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

³³ vši

³⁴ rozhovor s G.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁵ rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁶ Který se zakládá na reálné historické události z dubna roku 1951

1.3. Metoda orální historie - výhody a nevýhody

Metoda orální historie³⁷ měla při přípravě mé práce své nezastupitelné místo. Rozhovory s pamětníky mi totiž umožnily zaplnit řadu bílých míst v písemných pramenech, které jsem k tématu nalezla. Důležitý byl také pohled jednotlivých respondentů na celý experiment a na jejich místo v něm. Zajímavé bylo sledovat jak se životy jednotlivých respondentů vyvíjely poté, co opustili Květušín nebo Dobrou Vodu u Prachatic. Do jaké míry se měnil či neměnil pohled M. Dědiče a dalších aktérů na vzdělávání romských dětí a do jaké míry se bývalí žáci identifikovali se svým romstvím (jestli ho přijímali, odmítali, či k němu měli neutrální postoj).

Všichni mí respondenti se narodili mezi lety 1925 -1943 a vzpomínali na časové období vzdálené většinou nejméně padesát let, kdy někteří z nich byli ještě malými dětmi. Proto jsem se snažila maximum informací doplnit ještě nějakým jiným pramenem, pokud to bylo možné. To se osvědčilo například u rekonstrukce příchodu rodiny Olgy Kotlárové (provdané D.) do Květušína.³⁸ Primárním cílem takové konfrontace však nebylo vyvrácení či potvrzení tvrzení respondentů a získání tzv. „objektivních faktů“, které není v metodě orální historie „*hlavní prioritou a dokonce ani možností nebo cílem*“³⁹, ale nabídnutí možné alternativy.

Výběr respondentů byl omezen možností jejich nalezení a jejich ochotou vypovídat. Někteří významní žáci květušínské školy již nežijí⁴⁰, o některých nebylo možno zjistit potřebné informace, některé se mi nepodařilo dohledat ani přes existenci písemného či telefonického kontaktu (neúspěšně jsem pátrala po lidech vytipovaných v Českých Budějovicích, Jindřichově Hradci a Volyni. Pamětníka v Jindřichově Hradci jsem zkoušela kontaktovat i písemně). Dva mnou telefonicky oslovení respondenti (bývalí žáci školy) odmítli na téma květušínské školy vypovídat. První oslovený mě po mé telefonické žádosti o rozhovor odmítl s tím, že o tom nechce mluvit, a že „*pak už nesměli ani chodit domů*“. Snažila jsem se ho k rozhovoru motivovat - že by mě zajímaly důvody jeho postoje, jeho vzpomínky a názory -

³⁷ Tedy pořízení, přepis a analýza rozhovorů s pamětníky a následné využití takto získaných informací k doplnění již známých skutečností nebo k odhalení skutečností nových. Více viz Vaněk, M. a kol.: Orální historie, metodické a „technické“ postupy. Olomouc 2003

³⁸ viz kpt. 2.3.3.

³⁹ Vaněk, M.: Orální historie, metodické a „technické“ postupy. Olomouc 2003, str. 7

⁴⁰ Například František Bandy a Olga Červeňáková a zřejmě ani Desider Lacko, které zmiňuje M. Dědič ve všech svých písemných i ústních podáních květušínského experimentu jako velmi úspěšné (viz např. Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice v Květušíně na Šumavě. In: Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem, 1999

ale vzhledem k jeho jasnému postoji jsem nenaléhala a požádala ho, jestli by mě neodkázal na někoho jiného. Oslovený mě odkázal na svou sestru, kterou jsem potom navštívila.⁴¹

Druhá oslovená se mi omlouvala, ať se nezlobím, že se mnou na toto téma nemůže hovořit, protože „její manžel tuhle její [cikánskou] minulost nesnáší“ (žije s neromem). Snažila jsem se ji přemluvit, protože jsem od M. Dědiče a jeho ženy, se kterými je dodnes v kontaktu a udržují dá se říct přátelské vztahy, věděla, že byla v životě úspěšná (pracovala jako učitelka v MŠ) a v kraji je známá svou zručností (vyrábí krajky, zdobí perníky, apod.), ale o svém dětství mluvit nechtěla. Z rozhovoru s ní i s M. Dědičem jsem usoudila, že motivem jejího odmítnutí nejsou špatné vzpomínky na Květušín (kam byla dovezena ze Záchytného dětského domova v Košicích jako jedno z „*nekultivovatelných dětí!*“⁴²) jako takový, ale její vztah k „cikánské minulosti“, která ji s Květušínem pojí.

1.4. Problém anonymizace

Vzhledem k tomu, že má práce chce být alternativou a doplněním dostupných pramenů, nelze v ní zachovat absolutní anonymitu jednotlivých aktérů. V denících a člancích M. Dědiče i v dobových dokumentech se jména žáků květušínské školy, jejich rodičů i dalších osob vyskytují většinou v původní podobě a anonymizace by vedla k nepřehlednosti. Naproti tomu aktéři celého experimentu by si jistě snadno domysleli o koho se jedná i pokud bych jména anonymizovala. Po dlouhém zvažování (a několika změnách), jsem proto nakonec zvolila variantu uvedení celých jmen osob nejen pokud jde o praktickou část textu, ale i v portrétech respondentů. Pro přehlednost a také z důvodu anonymizace však u všech uvádím jejich „květušínská jména“, tedy jména pod kterými vystupují v knihách i dobových materiálech o Květušíně. Jejich pravá jména, pokud se liší, anonymizuji - Marie Černá, (provdaná B.) . Výjimkou je Anna Serynková - Rezková (viz její portrét). Pokud se zmiňuji o lidech, kteří se mnou odmítli hovořit, nebo se domnívám, že je téma příliš citlivé, jména neuvádím. Všichni mí respondenti byli srozuměni s mým záměrem použít rozhovory s nimi k mé diplomové práci a s tímto záměrem souhlasili.

⁴¹ Viz kpt. 1.6.

⁴² rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

1.5. Portrét M. Dědiče

Vzhledem k pozici, kterou zaujímá M. Dědič v květušínském experimentu, je jeho portrét obsáhlejší než portréty ostatních respondentů. Kromě životopisných údajů uvádím i informace týkající se jeho postojů k romským dětem a jejich rodičům na počátku a na konci květušínského experimentu a toho, jak tento experiment ovlivnil jeho další působení. Zmiňuji se také o vztahu M. Dědiče a KSČ, který vypovídá mimo jiné o postavení květušínského experimentu v době jeho existence.

Miroslav Dědič (nar. 30.8. 1925, Čtyři Dvory, okres České Budějovice)

(ředitel školy a dětského domova v Květušíně a na Dobré Vodě)

Za M. Dědičem jsem se vypravila poprvé v létě 2008, na počátku příprav mé práce. Během mé první návštěvy jsem od něj, kromě rozhovoru, získala také několik tipů na bývalé žáky - respektive jistý tip na prvního z nich - L. Kuču a jména (a v jenom případě i adresu) dalších. Druhá návštěva se odehrála v březnu 2009 a za M. Dědičem jsem jela s poměrně konkrétními otázkami, které se během příprav a psaní mé práce objevily. Kromě mých dvou návštěv vycházím v portrétu M. Dědiče také z nahrávky pořízené v roce 2006 pracovníky MRK⁴³, z článku R. Berkyové v Romano vod'í⁴⁴ a z informací obsažených v dostupné literatuře.

M. Dědič se narodil v rodině železničáře v Nových Dvorech (dnes součást Českých Budějovic). V roce 1928 se rodina stěhovala do pohraniční oblasti u Nových Hradů, kam byl otec přemístěn. Zde - na strážních samotách u železnice - trávil M. Dědič dětství. Mládí pak prožil ve Zlivi u Hluboké nad Vltavou. Po maturitě na gymnáziu v Českých Budějovicích nastoupil jako učitel v obci Skoky, okres Žlutice, kde učil děti Slováků a Volyňských Čechů.⁴⁵ Rok 1948 prožil ve vojenské službě, ve škole pro důstojníky v záloze v Milovicích. Zde zažil vyhazov mnoha svých kamarádů, kteří neprokázali dělnický původ. Po vojně se vrátil zpět do okresu Žlutice, ale protože nebyl členem strany, byl přeložen na základní školu v novém Zvolání, okres Jáchymov. Zde učil především děti Němců, kteří nebyli po roce 1945 vysídleni. Jak uvádí v mnoha rozhovorech i ve své knize „Než roztály ledy“ (2002), kde toto období popisuje, byla pro něj práce s německými dětmi velkou zkušeností. Od počátečního

⁴³ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

⁴⁴ Berkyová, R.: Chceme mít vzdělané Romy? - [www. Romea.cz](http://www.Romea.cz), 21.8. 2008

⁴⁵ Tyto zkušenosti zpracovává v knize „Kantor z Mářina Dvora“ - Praha 2003

odstupu a nedůvěry došli až k vzájemnému přátelství. Vzhledem k tomu, že měl M. Dědič rodiče i většinu přátel v Jižních Čechách, žádal si neustále o přeložení s tím, že přijme jakékoliv učitelské místo. Jeho žádosti byly vyslyšeny v roce 1950, kdy mu byla nabídnuta tři místa na malých školách, z nichž si nakonec vybral, k velkému překvapení školního inspektora, Květušín. Okolnosti výběru učitelského místa v Květušíně a jeho začátky a další působení tam, blíže popisují v dalších částech mé práce. V roce 1962 opustil Dobrou Vodu, kde po zrušení dětského domova pro „cikánské“ děti pracoval ještě dva roky jako ředitel výchovného ústavu pro mravně narušené dívky a nastoupil jako učitel jednotřídní základní školy ve Lčovicích u Čkyně. V roce 1964 nastoupil do Krajského pedagogického ústavu v Českých Budějovicích (dále KPÚ), kde měl na úseku mimoškolní výchovy na starosti vychovatele ve školních družinách a dětských domovech. Odtud přešel v roce 1967 do kabinetu pedagogiky a psychologie. Od počátků svého působení v KPÚ se věnoval přednáškám na téma vzdělávání „cikánských“ dětí a mládeže a posléze byl pověřen zřízením a vedením kabinetu, který by se tomuto tématu přímo věnoval.⁴⁶ Jeho hlavní pracovní náplní byla organizace přednášek pro učitele „cikánských“ dětí v rámci celé republiky. Když se práce zaběhla, převzaly organizaci Okresní pedagogická střediska, která si M. Dědiče na přednášky a semináře pro učitele zvala. V době fungování Svazu Cikánů - Romů přispíval do Romano řilu články o vzdělávání romských dětí a byl přítomen i závěrečné schůzi, na které byl Svaz rozpuštěn. Zajímavá je jeho spolupráce s doc. Milenou Hübschmannovou, která na kurzech pro učitele „cikánských“ dětí, kde M. Dědič přednášel metodiku práce s dětmi, přednášela jazyk. Tato spolupráce trvala údajně asi 5 let před odchodem M. Dědiče do důchodu v roce 1986. Nic bližšího o jejich spolupráci se mi nepodařilo zjistit, M. Dědič pouze uvedl, že pracovali „v naprosté shodě“.⁴⁷

Po odchodu do důchodu a kratší profesní odmlce v instituci, která se zabývala přípravou řidičů z povolání⁴⁸, kde působil jako pedagog a psycholog, začíná v roce 1987 nebo 88 přednášet výchovu a vzdělávání „cikánských“ dětí na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích. Odtud zhruba po pěti letech přechází na Zdravotně sociální fakultu té samé univerzity, kde to samé téma, zasazené do širšího kontextu vzdělávání dětí etnických menšin, přednáší dodnes (společně s PhDr. Evou Davidovou).

⁴⁶ Kabinet byl zřízen z rozhodnutí Ministerstva školství při KPÚ v Českých Budějovicích někdy po roce 1967, přesné datum neuvedeno. In: Dědič, M.: Ohlédnutí. Praha 2005, str. 81

⁴⁷ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴⁸ M. Dědič si nepamatoval na přesný název - tamtéž

1.5.1. M. Dědič a KSČ, Makarenko jako úlitba režimu

V průběhu psaní mé práce mě neustále zaměstnávala myšlenka, jaký měl M. Dědič vztah ke komunistickému režimu a pokud v KSČ nebyl (jak se jevílo z jeho deníků), jak se dokázal vyrovnat s tlakem, který na něj určitě musel být vyvíjen. Jak zvládal hrát hru na obě strany? Tedy formálně plnit požadavky režimu - zaštitoval se Makarenkem, květušínské děti byly v Pionýru, atd... - a zároveň nebýt v KSČ?

Jak uvedl M. Dědič v našem druhém rozhovoru⁴⁹, jeho vztah ke komunistickému režimu nebyl nikdy pozitivní (vyznával spíše hodnoty T.G. Masaryka), ale až do roku 1948 nebyl ani vyloženě negativní. Přínos Rudé armády při osvobození Československa na konci druhé světové války byl nepopíratelný a někteří přátelé M. Dědiče byli přesvědčení komunisté. V roce 1948 byl ale svědkem vyhazovu mnoha svých kamarádů ze školy pro důstojníky v záloze v Milovicích (viz výš) a to byl pro něj osudový zlom: *„Můj pozitivní vztah k politickému systému skončil únorem 1948. V tu ránu mě prostě bylo jasné, aha, tak teď to končí a začíná nová éra, teď zase budou poroučet tyhle, takže jako já sem nikdy neměl k politickému systému jako takovému pozitivní vztah. Za války tak jak sem vám to řek, protože sem věděl, že od Rusů se můžeme dočkat likvidace Hitlera, jediné od Rusů a kdyby k tomu nedošlo tak sme byli na Sibiři nebo někde v Jižní Americe...“*⁵⁰ Vstupu do KSČ se dokázal bránit až do doby kolem roku 1960⁵¹, kdy jako ředitel velkého krajského zařízení neměl, pokud chtěl zůstat ve funkci, na vybranou.⁵² Odolávat tak dlouho vstupu do KSČ a nebýt perzekuován bylo zřejmě možné hlavně díky tomu, že jednak navenek žádný nesouhlas s režimem neprojevoval (až do roku 1968, kdy byl za nesouhlas s „bratrskou pomocí“ ze strany vyloučen)⁵³ a také proto, že ho režim potřeboval a proto ho nechával být: *„Zase mně bylo jasné, co takový systém si žádá, já sem to znal z války. Věděl sem, že to je totéž v podstatě v bledě modrém a postavit se otevřeně, znamená skončit. Ne jenom tím, že by člověka vyhodili, taky by moh jít do Jáchymova, víte, to já sem samozřejmě věděl všechno tohle, takový ty osudy lidí, páč já sem to samozřejmě sledoval... jenom pro zajímavost - doktor Pohl, já nevím jestli sem vám to říkal - velitel vojenského prostoru, končil jako podplukovník - moje představa, já když sem tam přišel, tak sem si říkal, to musí bejt komunista jako prase, jo? A pak sme se domluvili, ten měl režim stejně rád jako já, jeho rodiče měli největší firmu kadeřnickou v Praze. To co byla*

⁴⁹ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ V rozhovoru uvádí rok 1962, ovšem to byl rok, kdy končil na Dobré Vodě a proto se domnívám, že to bylo spíše o něco dříve - viz důvody proč do KSČ vstoupil. tamtéž

⁵² tamtéž

⁵³ tamtéž

Hygie potom, tak to byla firma Pohl, a oni měli prostě po celé Praze kadeřnictví, to byla rodina Pohlů... a potom sme se domluvili, von mě říkal, já sem ti taky nevěřil ze začátku, já sem si taky myslel, že jako učitel, že prostě budeš tomu režimu podléhat... Já sem mu říkal no vidíš Josefe, já sem si myslel totéž o tobě. Sme byli kamarádi, podali sme si ruce a řekli sme si, ovšem známe situaci, musíme držet hubu... Taky nikdo se nedověděl ani slovem ode mě - to sem neřek ani manželce, že prostě si rozumím s Pohlem, že to je normální lidskej jedinec. Protože ta situace tenkrát taková byla, víte?⁵⁴ Že režim M. Dědiče potřeboval je zřejmé z mnoha dobových dokumentů a dokládá to také jeho další výpověď: „Tak víte, že sem se dopracoval od odstupu k Němcům k vzájemnému porozumění. Ještě dnes mě zvou na srazy do Horní Plané. Takže tam samozřejmě sem měl taky pokoj, protože byli vůbec rádi, že tam teda vůbec někdo je, ano? A odtud sem se potom dostal do jižních Čech. [...] To sem vám možná říkal, jak mi inspektor dal na vybranou a když sem si vybral Květušín tak říkal - buď si naivní idealista nebo blbec... tak tam sem měl po stránce politické taky pokoj... jednak pokud šlo vo Pohla, tak to už sem vám říkal, ne, ten mě rozhodně politicky nemoh do ničeho strkat, protože jeho přesvědčení bylo stejný jako moje a navíc byli rádi, že sem tam, ale pak sme se přestěhovali na Prachaticko na Dobrou Vodu a to už byl podnik prostě jako velkej, ne, tam bylo 75 dětí a kupa zaměstnanců už, ale v partaji ani jeden...“⁵⁵

Pokud jde o Makarenka, zaštitovat se jeho jménem považoval M. Dědič za jakousi únosnou úlitbu komunistickému režimu: „To byla úlitba době, zaštitit se Makarenkem mi připadalo takový civilní, protože kdybych mluvil o straně a vládě, tak to by mi přišlo, to by mi prostě nebylo šlo z úst..., ale říct Makarenko to dělal a dělal to dobře a Makarenko tam měl... a Makarenko taky vobčas někomu nějakou vylepil... a to sem vám říkal ne, jak sem tam měl, jak sem je trestal tím řemenem [řemenu se říkalo Makarenko]?“⁵⁶. S jeho jménem a metodami se ale seznámil až poté, co květušínský experiment již běžel, nebylo tomu tedy tak, že by Květušín vybudoval podle jeho vzoru, jak to prezentují dobové i některé současné prameny.⁵⁷

⁵⁴ tamtéž

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ tamtéž

⁵⁷ viz kpt. I.2.1.

1.5.2. Vývoj květušinského experimentu a jeho vliv na pohled M. Dědiče na výchovu a vzdělávání romských dětí a mládeže

Jak M. Dědič uvedl v rozhovoru a jak je zřejmé z jeho deníků, prošel v procesu vnímání Romů jako takových a romských dětí a jejich rodičů určitým procesem. Na jeho počátku byl v podstatě velmi extrémní, a v té době zcela běžný, postoj: „*Ano, přesně tak, já sem sám vycházel z toho, jak sem byl sám ovlivněn [především rodiči],[...] Já sem jako samozřejmě vycházel z toho, jak byli... a to sem nebyl výjimka, to se týkalo všech, prostě cikán je extrémní jedinec, něco jako vyvrhel lidské společnosti. Von tady je, prostě, ano, ale je to něco jinýho, von vždycky bude akorát krást, podvádět, ano, poněvadž tím von se živí a z toho, abych tak řekl, z lůna těchto vědomostí sem samozřejmě vycházel taky...*“⁵⁸ Jeho vstup do květušinského experimentu byl tedy způsoben zpočátku především zvědavostí: „*Byl v tom kus romantismu i prostě kus zájmu o věci nebývalé, nečekané...*“⁵⁹. Po všech předešlých zkušenostech (s výukou německých dětí a dětí reemigrantů) to byla výzva, kterou nečekal.⁶⁰ Po prvních čtrnácti dnech kdy se snažil děti „zlomit“ se přikláníl k názoru školního inspektora, že to jsou jenom „*cikáni*“, ze kterých „*nikdy nic nebylo a nebude*“ a začal se situacemi, jež ho zpočátku deprimovaly (děti byly zpočátku nezvladatelné, rodiče školu nepodporovali), dle jeho slov spíš „*bavit*“.⁶¹ To je patrné právě z jeho prvních deníkových záznamů, kde se velmi ironicky vyjadřuje o dětech, ale i jejich rodičích.

Postupem času začal zjišťovat, že děti lze zaujmout hrou na housle a hraním her a tím je motivovat k zájmu o učení.⁶² Během prvního půl roku v Květušíně tedy došel k závěru, že to jsou děti „*kultivatelné*“, ovšem proces jejich kultivace brzdí rodiče, kteří „*děti k ničemu pořádnému nevedou*“.⁶³ Postoj M. Dědiče k rodičům se na rozdíl od vztahu k dětem nezměnil, protože se mu (až na výjimky) s většinou z nich nepodařilo navázat užší kontakt. Zvolil tedy

⁵⁸ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵⁹ „*Byl v tom kus romantismu i prostě kus zájmu o věci nebývalé, nečekané, a krom toho i velký kus humanismu. S německými dětmi jsem taky vlastně začínal nerad po zkušenostech z války a nakonec to bylo dojemné loučení...*“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2008, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

⁶⁰ viz kpt. 3.3.

⁶¹ „*Ve třídě se prali, plivali po sobě, kopali do sebe, jo? A já sem zpočátku prostě přikláníl se k názoru inspektora, páč ten mě, když mě informoval, že teda puđu do toho Květušína mezi Cikány, tak ten vycházel z toho taky, dyť přece víš vo co de, ne, cikáni, z těch nikdy nic nebylo a nebude a tak sem prostě tam s tímhletem nastupoval, ale v skrytu sem měl, že to zkusím, ale za 14 dní sem se přiklonil k tomu, že inspektor má pravdu, že vopravdu s nima, nejde nic dělat, já sem prostě byl, ze začátku sem prostě jako měl skutečnej zájem je, abych tak řekl, přidržet a zlomit, jo, ale za 14 dní sem si řekl to nemá cenu a začal sem se tím spíš bavit, jo? Tak co zase, s čím přijdou, co si vymyslí, co vyvedou...*“ - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶² tamtéž

⁶³ „*A já sem vlastně už do Vánoc v tom roce 50 přišel na to, že sou to děti kultivované jako každé jiné dítě, že to co umí, mělo z toho co vidělo doma a poněvadž doma nic pořádného nevidělo, nemohlo být jiné, tak sem si uvědomil, teď záleží na tobě, jaký budou...*“ - tamtéž

metodu „odtržení“ dětí od „negativního vlivu rodinného prostředí“ a začal budovat internát, ze kterého se v roce 1952 stal dětský domov. Toto odtržení probíhalo zpočátku ze strany dětí více méně dobrovolně - pro děti bylo odměnou spát v posteli, mít teplé jídlo, poslouchat rádio. Postoje rodičů nebyly pro M. Dědiče důležité, protože náklonnost dětí k němu a ke škole pro něj byla důkazem, že ho mají radši „než mámu s tátou“, kteří nemají u dětí respekt a tudíž je ani nemohou pořádně vychovávat.⁶⁴ Pokusy rodičů mít své děti doma pak vnímal jako projev jejich „primitivismu“ a nepochopení, co je pro jejich děti dobré.⁶⁵ Jak uvedl M. Dědič v rozhovoru,⁶⁶ odtržení dětí od rodičů vnímal (a v případě kdy rodina podle něj nezajišťuje potřebnou péči vnímá ještě dnes) jako odůvodnitelnou součást celého výchovně - vzdělávacího procesu, protože: „V internátním zařízení je téměř eliminován nebo alespoň na nejmenší míru omezen negativní vliv rodinného prostředí“ a celý proces je tím „velmi usnadňován a urychlován“, obzvlášť dojde - li k němu v ranném věku⁶⁷ Takovéto odtržení, jehož součástí je často odstup až averze vůči vlastním rodičům, ale nechápe jako definitivní, ale pouze dočasné s tím, že získá - li dítě potřebnou (majoritní) výchovu a vzdělání, má se do rodiny, alespoň symbolicky, vrátit. Jeho myšlenkový postup dobře vystihuje následující citace, ve které parafrázuje slova, která pronesl ke svým nejstarším chovancům při jedné z jejich návštěv na Dobré Vodě, kdy už jako středoškoláci přijeli oslavit Silvestra: „*Chtěl bych vám říct jedno, to jsem kolikrát říkal že vám to jednou musím říct. Když jste začali chodit do školy, tak jsme... já jsem vás vlastně učil, abyste neměli rádi mámu s tátou, abyste měli radši školu, protože sem věděl, že když budete mít radši mámu a tátu než školu, tak že budete ze školy utíkat a nenaučíte se nic, ale dneska jste už ve věku kdy vám to můžu říct. To je jediný, čemu sme vás nemohli učit, že každý má mít mámu a tátu rád, protože jenom díky nim jste na světě, kdyby nebylo vaší mámy tak tady nebudete, ale protože vím, že dneska už vás to nemůže zkazit, tak vám to říkám, že jim to musíte dneska aspoň dát najevo, že musíte prostě uznat že*

⁶⁴ „JH: Jak se na toto vlastně dívali jejich rodiče? MD: „To je otázka vztahu dětí a rodičů. Prostě rodiče neměli respekt, co dělaly děti si dělaly, víte? Rodiče v tomto ohledu byli bezmocní. Já totiž, když sem došel potom po určité době k tomu, že děti začaly mít radši školu víc než domov a mě víc než tátu s mámou, tak prostě docházelo i k tomu, že na sebe i třeba jako sprostě pokřikovali, víte? Děti na rodiče.... já sem jako samozřejmě měl radost z toho, že začínají mít radši školu a nás než rodiče. To se mi st.. a vychovatelkám se to stalo, manželka by vám řekla jak jí děti říkaly večer když usínaly: „Paní učitelko vy ste jako naše maminka“ a tak dále, prostě začalo se to měnit, ano? Ta situace. Takže tahleto situace prostě počáteční se samozřejmě zlomila a ten vývoj následoval a rodiče na to neměli vliv. Rodiče prostě... a voni u těch...to vy musíte jistě vědět ze skutečnosti, že v takovýh těch jednoduše žijících rodinách neexistuje respekt vůči rodičům. Prostě co dělá dítě to dělá a oni to berou jako že to je samozřejmě jako kdyby jim chtěli ubližovat kdyby jim poroučeli, že tohle nesmí a tamhleto musí. Prostě ten vztah rodičů k dětem na té úrovni potřebné samozřejmě u těch vrstev které už pochopily že prostě úroveň vztahu k nadřízeným, k rodičům a tak dále, že tam musí být určitý respekt, ano? Ale to u těch jednoduše žijících rodin není samozřejmě...“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2008, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

⁶⁵ viz kpt. 3.4.

⁶⁶ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁷ Dědič, M.: Výchova a vzdělávání cikánských dětí a mládeže. Praha 1952, str. 35

máma je jedna jediná a že jí máte rádi a i když vona to nebude umět, tak že vy jí to máte dát najevo, no. Tak si vzpomínám jak se tam některý rozplakali...“⁶⁸ M. Dědič tedy na jedné straně děti „vytrhl“ z rodinného prostředí, aby na ně mohl snáze výchovně působit, na druhé straně je ale vedl k „hrdosti“ na svůj původ, aby mohli později působit na ostatní Romy. Jak to v praxi vypadalo a lze - li vůbec tyto dvě věci skloubit, zkoumám podrobněji v závěrečné části mé práce.⁶⁹

Jaký je jeho dnešní pohled na vzdělávání romských dětí a mládeže, jak vnímá systém zvláštního školství a dětských domovů, který stále pohlcuje velké množství romských dětí a v čem spatřuje příčiny tohoto stavu, by bylo tématem na samostatnou práci.⁷⁰ Lze však říci, že květušínský experiment vnímá dodnes velmi pozitivně, včetně jeho kontroverzních stránek, respektive je nevnímá jako kontroverzní.

1.5.3. Pedagogické metody M. Dědiče

K motivaci dětí k výuce a k docílení jejich pravidelné školní docházky a udržení disciplíny, používal M. Dědič v různých fázích „květušínského experimentu“ různé prostředky. Zpočátku se jednalo o motivaci odměnou - teplo, jídlo, hry, hudba. Trestem za porušení disciplíny bylo dočasné vyloučení dětí ze školy a tím pádem i ztráta těchto výhod. Postupem času, když si M. Dědič a jeho „experiment“ získal stabilnější postavení a když ve škole vznikl internát⁷¹, začal používat i trestů. Ty spočívaly kromě různých zákazů také ve „výplatách Makarenkem“, tedy koženým řemenem, který visel na zdi v ředitelně M. Dědiče. Podle M. Dědiče se jednalo spíše o trest symbolický (žák si sám určoval kolik si „zaslouží“) a více než o fyzickou bolest, šlo o potupení žáka před ostatními. Jak vyplývá z dostupných pramenů (kpt. 3.8.1., 1.6.), někteří rodiče i žáci vnímali fyzické tresty velmi negativně, M. Dědič je ale pokládal za normální součást pedagogického procesu. Kromě zákazů a fyzických trestů, používal M. Dědič k udržení disciplíny i různé další alternativní metody - například schovával dětem oblečení ve kterém do květušínského internátu přišly, a pokud chtěly odejít, nechal jim toto oblečení přinést, aby si uvědomily, co opuštěním Květušína ztrácejí.⁷² Pravidelná školní docházka dětí

⁶⁸ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁹ viz kpt. 4.2.1.

⁷⁰ Srovnej: Berkyová, R.: Chceme mít vzdělané Romy? a rozhovory s M. D. 24.10. 2006 a 1.4. 2009 (viz bibliografie)

⁷¹ Který byl od roku 1952 oficiálně přeměněn na dětský domov (žádost byla podána v srpnu 1951).

⁷² Jedná se například o případ V. Bílého, který ve své práci nezmiňuje. Došlo k němu v první polovině roku 1952 - viz Deníky MD

také začala být postupem času, v případech rodičů kteří děti do školy neposílali, vymáhána soudně.

Zajímavým pedagogickým momentem, který M. Dědič zmínil v našem rozhovoru, byla návštěva JUDr. Tomáše Holomka: „*No podívejte se, mně se jenom vybavuje, já si ještě vzpomínám na doktora Tomáše Holomka, to byl major z povolání, to byl ten jestli sem vám to nevyprávěl - já sem do dětí v tom Květušíně samozřejmě zezáčátku mluvil a snažil sem se je získat pro to, aby dávaly pozor a učily se, jo, takže sem jim říkal: ,když se budete učit a dávat pozor a když budete poslouchat, tak z vás může být třeba důstojník na vojně, nebo pan doktor a budete prostě, budou k vám chodit lidi a vy je budete ošetřovat a z vás může být pani učitelka jednou...‘* a oni na mě koukali s vykulenějma očima a druhý den přišli a říkali, že maminka a tatínek říkali že to co sem říkal není pravda, že cigán nikdy nebude ani učitel ani doktor ani důstojník, že zůstane jenom cigán, to říkal tatínek, jo? A byli o tom přesvědčený prostě, že v týhle věci nemám pravdu a já sem přemýšlel, jak je přesvědčit, že tohle existuje jako možnost. V tej době samozřejmě informace ještě moc velká nebyla, ale doslechl sem se, že existuje nějaký voják, důstojník, Cigán. No tak sem samozřejmě pátral a zjistil sem, že je v Brně a že je to voják z povolání v hodnosti majora, a že je to jeden z těch, který vystudovali vysokou už za první republiky, páč von utek na Slovensko, páč by se byl dostal do Osvětimi, ne, tak sem mu napsal a on přijel. Sem mu tam psal, že děti nevěří, že když budou poslouchat a učit se, že z nich může být někdo. No a von přijel, typický Rom to byl, jo, Karel Holomek je proti němu běloch. Jeho táta prostě byl vyloženě tmavej, kudrnatý vlasy takový, jo, ale v uniformě, nažehlenej, major, ne, hvězdičku na rameni... Sme si povídali pak ve třídě a von promluvil do dětí. Hučel do nich a říkal jim, že - sem major, voják, sem cigán a budu cigán, ale protože sem se učil a poslouchal, tak sem major a voď tý doby sem měl vyhráno, protože když sem říkal - tak je to pravda? „Ano, my jsme ho viděli“.⁷³ Návštěvu T. Holomka nelze přesně datovat, ale vzhledem k tomu, že se o ní M. Dědič v denících nezmiňuje, domnívám se, že k ní mohlo dojít nejdřív na konci roku 1952.

Pokud jde o způsob výuky, měl zpočátku M. Dědič zřejmě zcela volnou ruku: „*JH: Čili vy jste nebyl vázán nějakými úkoly co musíte zvládnout za učivo? MD: Ne, já sem totiž i z hlediska nadřízených, tenkrát i inspektoři a na ministerstvu školství prostě se na to dívali at' si tam ten Dědič dělá co chce...*“⁷⁴ Jak vyplývá z dostupných pramenů, byl M. Dědič jako pedagog v mnoha případech úspěšný, protože po dvou letech docházky do květušínské školy,

⁷³ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁴ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

odešlo prvních pět dětí (z nichž většina začala chodit do školy v pozdějším věku) na „střední“ školu (dnešní 2. stupeň) do Horní Plané. V dalším roce, tedy v roce 1953/1954 tam odešlo dalších 5 dětí.⁷⁵ Některé z těchto dětí potom pokračovaly i ve studiu na učilištích a F. Bandy na Střední pedagogické škole v Českých Budějovicích.⁷⁶ To se potom týkalo i některých dalších dětí, které chodily do Květušína nebo na Dobrou Vodu.⁷⁷

Jak probíhalo vyučování se lze domýšlet z deníků M. Dědiče, výpovědí pamětníků a ze dvou Rozvrhů hodin, nalezených v MRK⁷⁸. V prvním roce (1950/1951) M. Dědič vyučoval prvních 15 - 20 květušinských dětí ve smíšené třídě. S dětmi pracoval hodně individuálně a zadával samostatnou práci těm pokročilejším. Soustředil se asi především na český jazyk a matematiku. Ve školním roce 1951/1952⁷⁹ probíhala výuka také ve smíšené třídě, přičemž děti (původní i ty co přibýly), byly rozděleny do skupin, které zhruba odpovídaly stupňům „národní“ školy. Všechny děti měly český jazyk (9 -12h), počty (4h), hudební (1h) a tělesnou výchovu (2h). Děti v 3.-5. ročníku měly každý týden také vlastivědu (4h), kreslení (2h) a psaní (1h). Děti v 4.-5. ročníku kromě toho ještě ruční chlapecké a dívčí práce (1h) a ruštinu (2h). Největší důraz byl kladen na český jazyk, který měly všechny děti každý den první hodinu a kromě středy a soboty, kdy vyučování probíhalo jen tři hodiny, každý den ještě nejméně jednou (1. ročník 12h/týdně, ostatní 9h/týdně). Kromě středy a soboty také každý den probíhala 1h doučování ze čtení (Po a Čt) a počtů (Út a Pá). Jak vyplývá z deníků M. Dědiče i z rozhovorů s ním, věnoval se především úplným začátečníkům, u pokročilejších dětí zadával samostatnou práci a využíval je na pomoc k téměř méně pokročilým. Dá se předpokládat, že v dalších letech probíhalo vyučování podobným způsobem, přičemž ve školním roce 1953/1954 přibyl další učitel - Karel Doubek, takže se vyučování rozdělilo do dvou tříd, zřejmě podle úrovně znalostí dětí a probíhalo pouze od pondělí do pátku.⁸⁰

⁷⁵ Obě skupiny byly složené z romských dětí i z dětí slovenských reemigrantů z Rumunska.

⁷⁶ Viz kpt. 3.10..

⁷⁷ Přehled o těchto dětech, in: Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999

⁷⁸ 10/2005

⁷⁹ Rozvrh hodin, in: MRK 10/2005. Kromě tohoto rozvrhu jsem zde našla ještě jeden pro 1. třídu, na kterém ale není uveden rok. Domnívám se však, že se jedná o rok 1953/1954, protože je to rozvrh „dvojtřídní“ školy a vyučování již probíhá pouze od pondělí do pátku. Rozvrhy z prostorových důvodů a kvůli kvalitě jejich reprodukce nepřipojuji do příloh.

⁸⁰ Nedatovaný rozvrh pro 1. třídu „dvojtřídní školy“. In: MRK, 10/2005

1.6. Portréty dětí a dalších aktérů květušínského experimentu

V následujícím textu popisuji v podstatě tři skupiny respondentů. Hlavními respondenty byli jednak Miroslav Dědič (viz 1.5.) a Hana Librova a jednak bývalí žáci a chovanci květušínské školy a dětského domova. Dalším typem respondentů byli lidé, jejichž výpovědi jsem použila pro doplnění informací o literárním obraze Květušina (novinář Jiří Štych a bývalá chovanka dětského domova na Dobré Vodě A. Serynková) a o fungování školy po jejím přestěhování na Dobrou Vodu v roce 1954 (učitelka Alena Kotrcová a A. Serynková). Jména všech respondentů uvádím v jejich „květušínské“⁸¹ podobě - pro přehlednost i z důvodu anonymizace.

Na začátek uvádím vždy stručně okolnosti seznámení se s daným respondentem, dále pak jak a odkud se do Květušina dostal a jak se vyvíjel jeho život dál (pracovní uplatnění, popř. volba životního partnera, která u některých respondentů ovlivnila užívání romštiny a někdy souvisela i s jejich vztahem k romství jako takovému).

Portréty jsou spíše informativní a pokud jde o citlivé informace, týkající se postojů jednotlivých respondentů ke květušínskému experimentu, uvádím je spíše průběžně v textu. Vzhledem k tomu, že všechny rozhovory proběhly pouze jednou (s výjimkou M. Dědiče), domnívám se, že by snaha o generalizaci jejich vnímání celého experimentu mohla vést ke zjednodušení a dezinterpretaci. Podrobnější popis jednotlivých respondentů by totiž vyžadoval mnohem více času a rozhovorů s nimi a zasluhoval by samostatnou práci a zřejmě i větší anonymizaci. Během mých rozhovorů jsem, nefotografovala. V přílohách čtenář nalezne dobové fotografie bývalých žáků i dalších květušínských dětí, které pocházejí ze soukromého archivu M. Dědiče.⁸²

Portréty řadím podle tematických celků: Hana Librova - bývalí žáci květušínské školy - další respondenti. V případě bývalých žáků k sobě přiřazuji příbuzensky propojené respondenty.

⁸¹ Tedy tak jak jsou zmiňováni v dobových pramenech (archivní dokumenty, Deníky MD).

⁸² viz fotografické přílohy Y.2

Hana Librova (roz. Šulistová, podruhé provdaná Š.), nar. 1926, Český Krumlov

(Vedoucí sociálního odboru při ONV v Českém Krumlově v době zakládání a fungování květušínské školy.)

Na jméno Hany Librové jsem narážela jednak v denících a vyprávění M. Dědiče, jednak v ostatních dokumentech a také ve vyprávění pamětníků. Rozhodla jsem se ji proto navštívit při jedné z mých návštěv v MRK v Brně. Kromě tříhodinového rozhovoru mi paní Librova poskytla také další materiály⁸³ a následně mi ještě zaslala dopis, kde odpověděla na některé mé dotazy, na které jsme během návštěvy narazily.

Hana (tehdy ještě) Šulistová musela po podepsání mnichovské dohody a následném záboru pohraničí v roce 1938 spolu s celou rodinou opustit Český Krumlov⁸⁴ a opět se do něj vrátila až v roce 1945. Po návratu pracovala krátce u předsedy místní správní komise jako sekretářka⁸⁵, brzy se jí však podařilo získat práci sociální pracovnice⁸⁶, na kterou měla kvalifikaci⁸⁷. Zpočátku pracovala ve Spolku pro péči o mládež, který v roce 1948 získal status sociálního referátu při ONV v Českém Krumlově. To už byla jeho vedoucí.

Jak uvádí, její rodiče měli vilu blízko vlakového nádraží a mohla tak pozorovat Romy, kteří záhy po válce přijížděli do Českého Krumlova. Viděla, že přicházejí téměř bez prostředků, s nejistotou, co bude dál. Jak uvedla v našem rozhovoru, většinu pěkných domů a bytů, které zůstaly prázdné po odsunu Němců, obsadili navracející se čeští obyvatelé a Romové se pak usazovali v malých domcích „Na Plešivci“ nebo v nevyhovujících bytech.⁸⁸ Jako sociální pracovnice začala rodiny navštěvovat, aby „zjistila poměry ve kterých žijí“⁸⁹. Zajišťovala dětem přijetí do základních škol, hledala mužům práci a především vyřizovala rodinám občanské průkazy, bez kterých neměli nárok na potravinové lístky. To se nakonec

⁸³ Sepsané vzpomínky s názvem „Sociální pracovnice vzpomíná“ (Brno 2007), kopii dopisu zasláného jako reakci redaktorovi ČRo v roce 1997 a originální dobový (kolem 50. roku) text referátu o likvidaci negramotnosti na okrese Český Krumlov. In: soukromý archiv B. Šebové

⁸⁴ Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

⁸⁵ S touto prací se nemohla morálně smířit a hledala příležitosti jak ji co nejrychleji ukončit. Její nadřizený totiž ve velkém kradl majetek získaný ze zabavených věcí po odsunutých Němcích a posílal do odsunu i lidi, kteří za války s Němci prokazatelně nekolaborovali - více viz: tamtéž

⁸⁶ „Prostě to bylo nelidské, víte. Je něco jiného že tam byli třeba, o mladých chlapcích sem věděla, že byli u naciků, tak to bylo něco jiného... Tak sem šla na péči o mládež za tím vedoucím a sem mu říkala, že mám kvalifikaci a že bych chtěla tu práci dělat, no a on že tam rovnou potřebuje lidi, no tak sem se tam dostala a to sme ešte byli jako spolek, do osmačtyřicátého roku.“ - tamtéž

⁸⁷ Vystudovala zdravotní Masarykovu školu v Praze na Vinohradech - tamtéž

⁸⁸ „Protože jsme bydleli na nádražním předměstí, museli Cikáni chodit od vlaku kolem nás. Bylo smutné je vidět s rancí na zádech a kupou dětí jak šlapou v nejistotě do města, zda tam najdou místo, kde budou moci žít [...] na počátku nacházeli útlek u příbuzných [...] časem si našli prázdné domky u Vlatvy, na Plešivci, kam nikdo z našich lidí nechtěl, nebo prázdné neobydlené byty ve starých domech, dost zchátralých.“ - sepsané vzpomínky H. Š.: Sociální pracovnice vzpomíná. Brno 2007, in: soukromý archiv B. Šebové

⁸⁹ tamtéž

přes veškeré obtíže podařilo.⁹⁰ Tím popudila H. Librová především SNB, které jak uvádí: „Počítalo [...], že *Cikáni bez dokladů a tedy i potravinových lístků se vrátí na Slovensko...*“⁹¹ Když byla zřízena škola v Květušíně, pomáhala tamní Romy přesvědčovat, aby nechávali děti přespávat ve škole. Posléze pomáhala se zřizováním a rozšiřováním dětského domova a také se zajišťováním dětí pro dětský domov. Její hlavní motivací byla upřímná víra, že dětem i jejich rodičům pomáhá (ve škole byly lepší materiální podmínky). Jako vedoucí sociálního referátu pracovala až do roku 1954, kdy se se svým druhým manželem přestěhovala do Brna.

Bývalí žáci květušínské školy:

Ludovít Kuča (nar. 1936, Kamenice nad Hronom, okres Prešov)

Adresu L. Kuči mi dal M. Dědič. Nalezla jsem ho v Domově důchodců nedaleko Písku. Vzhledem k tomu, že pan Kuča velmi špatně slyší a seděli jsme ve společenské místnosti kde byl poměrně velký hluk, rozhovor jsem se rozhodla nenahrávat a pouze jsem si zapisovala informace, které se mi podařilo z vyprávění zachytit. Náš rozhovor se odehrával v češtině, na romštinu můj respondent nereagoval.

Pan Kuča přišel v roce 1946 společně s otcem a nevlastní matkou do Lokte nad Ohří, do Čech, za prací. Ještě na Slovensku zemřela jeho dvanáctiletá sestra a matka (zřejmě v důsledku válečných útrap). V roce 1947 utekl od otce s macechou, kteří ho údajně bili do obce Zálesí v okrese Sokolov, kde se ho ujal sedlák Václav Burian. U toho žil od roku 1947 do roku 1952. V létě mu pásli krávy, v zimě chodil do školy. V roce 1952 odešel za bratrem do Krásné (okres Sokolov⁹²). Tam se zřejmě dozvěděl o tom, že jeho nejmladší bratr, Emil⁹³, je v Květušíně. Vydal se tedy do Krumlova za tetou (sestrou otce), která ho dovedla za sociální pracovníci a nastoupil do Květušína. Zde byl dohromady dvacet měsíců, od ledna 1952⁹⁴ do

⁹⁰ Bylo nutno vyžádat si na Slovensku rodné listy, což byl problém, vzhledem k tomu, že většina lidí neznala přesně obci ve které by se mohli nacházet a uváděli jich několik. - viz: tamtéž.

Pozn: podobné obtíže měli i další Romové - viz případ Juraje O., který svůj rodný list získal až ve svých dvaceti letech (kpt. 1.6.)

⁹¹ Vzpomínky H. Š.: Sociální pracovníce vzpomíná. Brno 2007, in: soukromý archiv B. Šebové

⁹² O tom svědčí také žádost květušínského dětského domova zasláná 3.3. 1952 místnímu nár. výboru v Krásné, okr. Sokolov, ve které žádá o zaslání odhlášky ze zásob L. Kuči: "*Uvedený chlapec se nachází v dětském domově v Květušíně a poněvadž nepobíráme na něj potravinové lístky, nemohl by déle v domově zůstat.*" - in: SokA Český Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č.

⁹³ V beletrii o Květušíně je někdy zmiňován jako „černý Emil“. Byl soudně odebrán jako vůbec první z dětí v Květušíně v roce 1951 - viz kpt. 3.5.

⁹⁴ Deník MD, 8.1. 1952, in: MRK, 250/2006

roku 1953. Dokončil základní vzdělání (tzv. obecnou, později národní školu - dnešní 1. stupeň základní školy) a nastoupil do Lysova, do hornického učiliště. O dalším životě Ludovíta K. mi není nic známo, náš rozhovor se odehrával za ztížených podmínek. Pan Kuča mi dal několik tipů na další žáky.

Milan Kuča (dnes Milan M., nar. 1940, nezjištěno kde)

Tip na pana Kuču mi dal L. Kuča, který je jeho nepokrevní nevlastní bratr⁹⁵. Neznala jsem přesnou adresu, ale měla jsem štěstí a pana Kuču jsem potkala hned po příjezdu do Protivína na náměstí. Byl mým dotazem na Květušín natolik zaskočen, že mě nejprve poslal za G. Kotlárem, také žijícím v Protivíně. Během našeho rozhovoru byl velmi dojatý, proto bylo poměrně obtížné udržet kontinuitu. Na začátku reagoval pan Kuča na moji romštinu pár romskými slovy, potom ale mluvil pouze česky (jak zdůrazňoval, bydleli s manželkou mezi neromy).

Z výpovědi M. Kuči a deníkových záznamů M. Dědiče vyplývá, že se do Květušína dostal na jaře roku 1951. Jeho maminka byla původem olašská Romka a měla ho za svobodna zřejmě také s olašským Romem z Prešova. Poté si vzala otce L. Kuči (v denících M. Dědiče proto vystupuje jako M. Kuča, dnes se jmenuje Milan M.). Jak pan K. uvedl, do Květušína se dostal na vlastní žádost, protože jeho nevlastní otec rodinu týral (což potvrzuje i výpověď L. Kuči).⁹⁶ Maminka za ním občas chodila do Květušína. a „vždycky hrozně plakala“.⁹⁷ Do školy v Květušíně chodil do konce školního roku 1952/1953 a poté nastoupil na druhý stupeň do Horní Plané spolu s dalšími květušínskými dětmi. Vyučil se zámečnickem a pracoval v papírnách ve Větrní. Oženil se s Romkou a žil s ní až do roku 2003, kdy zemřela.

Gejza Kotlár (nar. 1938, Hromoš, okres Stará Ľubovňa):

Pana Kotlára jsem našla podle popisu M. Kuči. Jak jsem později zjistila, patří pan Kotlár do širší rodiny květušínských starousedlíků Kotlárů-Černých. Kromě něj jsem pořídila rozhovory ještě s jeho sestrami - Marií a Pavlínou. Vzhledem k tomu, že se při mé návštěvě zotavoval z

⁹⁵ Podle M. Kuči si jeho matka vzala otce L. Kuči - Rozhovor s M.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová)

⁹⁶ *"Já sem tam, já nevim jak se jmenovala, já nevim jestli ta ženská žije, já jí mokrát děkuju, menovala se pani Věbrová, na sociálce, já sem šel na sociálku jo, no a já sem tam šel a říkám prosím vás vemte mě pryč, to není k vydržení. Nevlastní foťr se mlátí s mámou, hádaj se kvůli mně, to nemá cenu."* - tamtéž

⁹⁷ tamtéž

mozkové mrtvice a mluvení mu činilo trochu potíže, nemusí některé, především časové údaje úplně odpovídat, ale to je celkově problém práce s pamětníky tak vzdáleného časového období. Náš rozhovor probíhal v češtině. Romštinu jsem zkoušela, ale stejně jako sestry Pavlína a Marie se mnou pan Kotlár romsky nemluvil. Jeho žena ale mluvila a vyjadřovala lítost nad tím, že já jako gádži⁹⁸ mluvím a jejich vnučky už ne.

Pan Kotlár přišel společně s rodinou do Květušína nejspíš v roce 1948⁹⁹, z obce Hromoš v okrese Stará Ľubovňa, která byla stejně jako další obce v okrese tvrdě zasažena válkou¹⁰⁰ a rodiče se proto rozhodli pro odchod „do Čech“. Do květušínské školy začal chodit po jejím založení v roce 1950, ve svých dvanácti letech. Školu vyšel z páté třídy v roce 1953¹⁰¹ a šel se učit horníkem do Litvínova. Učení ale nedokončil a šel raději rovnou pracovat. V roce 1955 nastoupil na vojnu. Při našem rozhovoru vzpomínal na soupis Romů, spojený se zákazem kočování v roce 1958. V soupisu se příliš nerozlišovalo mezi Romy usedlými a kočovnými a G. Kotlár ho vnímal jako potupu.¹⁰²

Později působil jako předseda místní organizace Svazu Cikánů - Romů, zřejmě v Protivíně [?¹⁰³]. Oženil se s Romkou z obce Vážec v okrese Stará Ľubovňa, která byla za války vypálena. Jeho žena se narodila v roce 1940 a do školy nikdy nechodila.

Jako jeden z mála žáků květušínské školy bydlel pan Kotlár po celou dobu školní docházky doma u rodičů v Květušíně a ve škole pouze příležitostně přespával, stejně jako jeho sestry.

Marie Černá (provdaná B., 1942 Hromoš, okres Stará Ľubovňa)

Marie Černá je sestra Gejzy Kotlára a od něj i od dalších pamětníků jsem se dozvěděla, že žije dodnes v Květušíně spolu s dalšími dvěma sestrami (které jsou ale mladší). Po příchodu do Květušína nás první oslovené dítě zavedlo za její dcerou. Mluvila jsem zpočátku na paní Černou romsky, rozuměla mi, ale odpovídala česky s tím, že její manžel byl nerom z Moravy a romština už jí moc nejde.

⁹⁸ Romský výraz pro ženu, která není Romka (neromka)

⁹⁹ Datum příchodu je nejisté - viz kpt. 2.3.3.

¹⁰⁰ viz kpt. 2.1.1.

¹⁰¹ V Květušíně bylo běžné, že některé děti absolvovaly během jednoho školního roku dva až tři postupné ročníky - viz kpt. 3

¹⁰² " *Když nastoupil prez. Novotný, dělal soupis Romů, nesměli se pohybovat z okresu do okresu...naše rodina ne. Táta pomáhal u VB, brácha u pohraniční stráže, s náma ne. Bylo to v roce 1957, když zemřel Zápotocký. Bylo to ponižení romské populace. To je jako dnes, dnes nás nezaměstnají. Svobodu máme, ale co z toho, když jsme ponižení...* " - Rozhovor s G.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová). Více viz: Zákon 74/1958, in: Pavelčíková, N.: Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989. Praha 2004, str. 62

¹⁰³ Tuto informaci jsem opoměla při rozhovoru s panem Kotlárem upřesnit.

Do školy v Květušíně začala chodit po jejím založení v roce 1950. Druhý stupeň navštěvovala stejně jako Milan Kuča v Horní Plané. Po ukončení školní docházky chtěla nastoupit na střední školu, ale maminka ji nepustila (měla odejít až do Moravské Třebové), a tak zůstala pracovat na statku v Květušíně. Později se provdala na Moravu a dodělala si výuční list „ošetřovatel hospodářských zvířat“. Když manžel zemřel, vrátila se zpět do Květušína. Stejně jako ostatní sourozenci bydlela doma a ve škole přespávala pouze příležitostně.

Pavčina Černá (provdaná P., 1936 Hromoš, okres Stará Lubovňa)

Paní Černá byla můj jediný respondent z řad žáků květušínské školy se kterým se mi podařilo návštěvu předem telefonicky domluvit a znala jsem i přesnou adresu v Českých Budějovicích. Stejně jako její sourozenci Marie a Gejza nemluvila romsky, což zdůrazňovala s tím, že se s Romy příliš nestýká (žije s neromem). Uvedla také, že všechny její sestry se provdaly na neromy a za Romy se provdat nechtěly, i když měly dost příležitostí.¹⁰⁴

Stejně jako její sourozenci přišla do Čech s rodinou nejspíš v roce 1948. Do Květušínské školy začala chodit hned po jejím založení v roce 1950. Po roce školní docházky začala ve škole pracovat jako pomocná síla a pomáhala starat se o přibývajících děti, uklízet a vařit. Poté pracovala chvíli na vojenském statku. V roce 1954 se seznámila se svým manželem, který byl v Květušíně na vojně jako člen PTP¹⁰⁵. Po svatbě se s manželem přestěhovali do Českých Budějovic, kde pracovala 40 let v továrně Koh-in-oor a vychovala pět dětí. Stejně jako její sourozenci ve škole přespávala pouze občas a vzhledem k jejímu věku, spíše výjimečně.

Olga Kotlářová (provdaná D., 1940 Hromoš, okres Stará Lubovňa):

Paní Kotlářová je sestřenice dětí z rodiny Kotlárů-Černých¹⁰⁶. Dostala jsem se k ní přes jejího bratra, na kterého mě odkázalo několik pamětníků. Její bratr se na moji telefonickou žádost o rozhovor omluvil, že o Květušíně nechce mluvit a odkázal mě na svou sestru, že prý je starší a víc si pamatuje. Říkal pouze, že ve škole bydleli od začátku a že „pak už ani nesměli chodit

¹⁰⁴ Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁰⁵ Pomocných technických praporů.

¹⁰⁶ Zřejmě po mužské linii - jejich otcové byli bratři.

domů“¹⁰⁷ Byla jsem tedy zvědavá, jak bude probíhat návštěva u jeho sestry, jestli mě také neodmítne, jestli pro ní toto téma nebude příliš citlivé. Za paní K. jsem jela do Křtetic u Vodňan stejně jako za většinou ostatních pamětníků s výjimkou P. Černé naslepo a doma jsem ji nejprve nezastihla. Po hodině čekání ale dorazila a stejně jako ostatní pamětníci mě velmi mile přijala. Náš rozhovor probíhal v romštině (zesnulý manžel paní Kotlárové byl Rom a hovořili spolu romsky).

Paní Kotlárová přišla spolu se svou maminkou a dalšími sourozenci (dohromady jich bylo 11 dětí) do Květušína v roce 1946, zřejmě na základě iniciativy jejich nejstaršího bratra Jana Čureji.¹⁰⁸ Tatínek zemřel během bombardování osady Hromoš Němci¹⁰⁹, zbytek rodiny se musel schovávat v lesích a neměl se po konci války pořádně kam vrátit a z čeho žít: „...*Ňič amen na has, vûbec! Amen aviľam pro Ćechi andro ĉhingerde renti, kajse...hadri ĉa. Baĉkori kajse hadrendar amenge e daj kerlas. A jon, o sľugadža, amenge sa zaridzinde pro ĉhave.*“¹¹⁰

Školu v Květušíně začala navštěvovat po jejím založení v roce 1950 spolu se svým mladším bratrem „Lacim“. Jak říká, ve škole začali záhy bydlet „protože tam bylo všechno“ (teplé jídlo, čisté oblečení...). Zpočátku směli chodit domů, i když to prý nebylo moc žádoucí, aby je „maminka od školy neodrazovala“. Ta se mezitím znovu vdala a to byl také podle paní K. jeden z hlavních důvodů, proč domů už v podstatě ani nechtěli: „OK: *He, no...nebo ehas odoj savoro, o chaben tado, jo, o věci pr' amende čista, šaj amende kidľam teplakova supravi, kajso savoro, no...oda kerde ‚chitavka‘ taki...no...mišľinde užar, keraha lenge kada savoro laĉhipen, o ĉhave pes chudena, hi, a o pokoja has, sa, no a me prave le phraleha, oda phral, o Lacis...BŠ: [...] a jov mange phenelas, hoj palis imar našľi...hoj na mukhenas tumen khere but te phirel...OK: No, na kamenas imar, bo...te na amen jo zase e daj nebo kas has dad, hi, te na amen zase odradľinen andal e škola BŠ: A tumen třeba odradľinelas e daj andal e škola? OK: Na...no phirelas taki, has lake pharo, al'e ehas rado že hin amen so te chal, uripen, savoro, no tak...aňi na, al'e kamelas amen avka khere! Jenomže imar amen na kamahas. BŠ: Na? OK: Amen na kamahas bo imar kole ĉhave, o phral e phen, ehas phureder, imar taki na dživel, imar iľa peske romes, o phral taki, tak e daj aĉhiľa pal'ik skoro korkori a iľa peske*

¹⁰⁷ Srovnej - „Zakazuji Láďovi s Oľgou vstup do Květušína“, in: Deník MD, 1.9. 1952 (MRK 250/2006) a kpt. 3.8.1.

¹⁰⁸ viz kpt. 2.3.3.

¹⁰⁹ „Prave o dad aĉhiľas pal e bomba, sar mukhenas kole bombi andal o letadla, tak [...] Samas but ĉhave, asi jedenáĉť ĉhaves ehas la da...“- „Tatínek právě zůstal pod tou bombou, jak bombardovali z letadel [...] bylo nás hodně, maminka měla asi jedenáĉť dětí“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹¹⁰ „Neměli jsme nic, vûbec! Pľišľi jsme do Ćech v roztrhaném obleĉení, takové...hadry jenom. Maminka nám udělala z hadrů takové baĉkory. A oni, vojáĉi, nám pro děti všechno zařídili.“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

avrones, no ta imar amen khere na kamahas, il'a peske avrones a ov na has lacho, tak amen na kamahas khere."¹¹¹ Matka ale o děti stála a deníkové záznamy M. Dědiče vypovídají že do školy chodila a dožadovala se alespoň návštěv dětí v Českém Krumlově, když tam zrovna s manželem pobývali (po odchodu z Květušína na jaře roku 1951 pracovali příležitostně v severních Čechách). V srpnu 1952 byli O. a L. Kotlárovi za poměrně dramatických okolností soudně odebráni.¹¹²

Po přestěhování školy na Dobrou Vodu u Prachatic v roce 1954 ztratily děti s matkou kontakt.¹¹³ Olga Kotlárová se s ní znovu setkala ve svých sedmnácti letech, kdy ji jeden z jejích bratrů náhodou potkal v Náchodě, kde studovala průmyslovou školu a on zde byl na vojně. Jak sama říká, návrat domů byl obtížný. Potřebovala ještě dostudovat školu a život u rodičů jí nevyhovoval. Když se provdala (za Roma z rodiny D. kterého znala už z večerních kurzů z Květušína), přestěhovala se s manželem do Vimperka, kde pracovala v JZD. Celkem pracovala v zemědělství 37 let. Po revoluci v roce 1989 byla činná v místní organizaci ROI, organizovala zábavy a pomáhala místním Romům řešit různé úřední záležitosti.

Juraj Dunka (dnes Juraj O., nar. 1936, Plaveč, okres Stará Ľubovňa) :

O tom, že Juraj Dunka žije v Písku jsem věděla už od M. Dědiče. L. Kuča mi řekl i přibližnou adresu a tak jsem se v Písku poměrně snadno doptala starších Romů v okolí. Při rozhovoru se „slepým Jurkou“, jak je popisován v knihách M. Dědiče i ostatních, jsme střídali romštinu a češtinu.

„To bylo roku 1949, to byl život k ničemu. Já jsem rodiče ztratil od mala, mně byl rok, když mě začala vychovávat teta. To byla Ludvova [Ludvík Mižigár] maminka, zůstali bratr a sestra, jim taky umřel táta. Když skončila válka, byl to bídný život. Chodili jsme kde bysme

¹¹¹ „OK: Jo, no... protože tam bylo všechno, jídlo teplý, jo, čisté oblečení, mohli jsme si vzít teplákové soupravy, tohle všechno, no... to nás taky „nachytali“... no... mysleli si, počkej, uděláme jim pomyšlení a děti se chytí, jo, a byly tam pokoje, všechno, no a já právě s bratrem, s Lacim... BŠ: [...] a on mi říkal, že už potom ani nemohl... že jste nesměli moc chodit domů... OK: No, nechtěli už, protože... aby nás zase máma nebo kdo měl tátu, jo, aby nás zase neodrazovali od školy. BŠ: A vás třeba maminka odrazovala od školy? OK: Ne... no chodila taky, bylo jí smutno, ale byla ráda, že máme co jíst, oblečení, všechno, no tak... aňi ne, ale chtěla nás domů! Jenomže to už jsme nechtěli my. BŠ: Ne? OK: My jsme nechtěli, protože ty starší sourozenci si založili rodiny (už nežijí), tak maminka potom zůstala skoro sama a znovu vdala. No tak už jsme nechtěli domů, vzala si jinýho [muže] a on se nám nezamlouval, tak jsme nechtěli domů.“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtěnice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹¹² viz kpt. 3.8.1. a 3.8.5.

¹¹³ viz kpt. 4.2.2.

co získali. Teta chodila po žobraníu. Na okrese Stará Lubovňa, Plaveč. Ona chodila tam do Plavče. My bydleli v obci Koželeč [Kozelec].“¹¹⁴

J. Dunka s tetou a její rodinou přišel do Květušína v roce 1949. V květušínské škole začal velmi záhy bydlet¹¹⁵ a kromě školní docházky také vypomáhat. 12.3. 1951¹¹⁶ byl příbuzným jakožto sirotek soudně odebrán, protože hrozilo, že odejdou z Květušína a vezmou ho s sebou. Postupem času se stal „školníkem“ (staral se o topení, o proviant apod.). Protože měl velké problémy se zrakem (trpěl trachomem), absolvoval několik pobytů a operací na ČČK¹¹⁷ v Praze a v nemocnici v Českých Budějovicích. Na Dobré Vodě u Prachatic, kam se škola z Květušína v roce 1954 přestěhovala, pracoval až do roku 1957. Poté pracoval na budování přehrady Lipno a při přestavbě trati ze zatopených oblastí. Až do svých dvaceti let neměl občanský průkaz. Když se vydal na Slovensko aby si ho zařídil, zjistil že je o dva roky starší než původně myslel, a že se nejmenuje Juraj Dunka, jak se do té doby domníval a jak je zmiňován v dobových dokumentech i literatuře o Květušíně, ale po mamince Juraj O.¹¹⁸ Když rodina na Slovensku zjistila, že našla ztraceného příbuzného, přemluvila Juraje O., aby si vzal ženu od nich a zůstal zde žít. V roce 1958 v prosinci se mu narodila dcera. Nerozuměl si ale s tchánem a v roce 1970 se vrátil zpět do Čech, do Písku. Zde chvíli bydlel u svého bratrance Ludvíka Mižigára, se kterým vyrůstal jako malý a později (to už byl rozvedený) si našel novou ženu (neromku), také z Písku. Po svém návratu do Čech pracoval dvacet pět let v Jitexu.

Závěry:

Všichni bývalí žáci květušínské školy, které jsem našla a kteří se mnou byli ochotni hovořit, patří mezi jedny z prvních dětí, které začaly navštěvovat školu v Květušíně a kromě dětí z rodiny Kotlárů-Černých i bydlet v dětském domově. Všichni také bydlí dodnes v Jižních Čechách. Pro některé z nich byl pobyt v dětském domově dobrovolným řešením jejich tíživé sociální situace, dva respondenti byli z rodiny soudně odebráni. Rodiny všech dětí (s výjimkou M. Kuči o němž nevím nic přesnějšího) byly zasaženy válkou a odchod „do Čech“

¹¹⁴ Rozhovor s J.O., 22.8. 2008, Písek (rozhovor vedla B. Šebová)

¹¹⁵ Prameny popisují jeho postavení v rodině příbuzných velmi negativně, on sám se o ničem takovém nezmiňoval.

¹¹⁶ Deník MD, 12.3. 1951

¹¹⁷ Českém červeném kříži

¹¹⁸ Více o cestě Juraje O. na Slovensko a hledání rodného listu viz: Rozhovor s J.O., 22.8. 2008, Písek (rozhovor vedla B. Šebová)

pro ně byl východiskem z beznadějně situace. Tři z mých respondentů byli po skončení války polovičními nebo úplnými sirotky.

Během rozhovorů s respondenty jsem se musela oprostít od mé počáteční hypotézy, že ztráta kontaktu s rodinou u některých respondentů a neschopnost vrátit se zpět, snaha (a zdůrazňování této snahy) distancovat se od Romů, je nepřipustným důsledkem květušínského experimentu a jako takový ho budou vnímat i sami respondenti. Někteří respondenti (2) sice při otázkách týkajících se jejich kontaktu s rodiči plakali, zároveň ale zdůrazňovali svůj vděk M. Dědičovi, jeho ženě A. Filipové, zvané „Áža“ i ostatním s tím, že jim rodiče „nahradili“ a získali díky nim vzdělání. Dosažené vzdělání pozitivně hodnotili i další respondenti. Kriticky se vyjádřil pouze jeden respondent, kterému vadily fyzické tresty (Dědič žáky za prohřešky trestal „Makarenkem“ - koženým řemenem) a přísný režim ve škole. Jednalo se o respondenta bydlícího v rodině.

Další respondenti:

Anna Serynková (provdaná Rezková, 1943, Pankrácká věznice, Praha)

V případě Anny Rezkové uvádím i její druhé jméno, pod kterým vydala v roce 2008 knihu „Oáza křehkých duší“. Sešla jsem se s ní jako s úplně první pamětnicí. Podnětem byla zpráva o vydání výše zmiňované knihy, kterou A. Rezková údajně napsala o svém dětství v květušínské škole (resp. na Dobré Vodě u Prachatic). Jak jsem později zjistila, jedná se o knihu kterou původně napsal a vydal Jiří Štych pod názvem „Děti kapitána Kohla“ na základě rozhovorů s obyvateli a personálem dětského domova na Dobré Vodě. Anna Rezková mu dle svých slov pomáhala materiál k této knize sbírat (při jejím sestavování údajně vycházel z jejích zápisků) a po dohodě se Štychem (J. Štych jí knihu „věnoval“ v roce 1991¹¹⁹) ji proto v roce 2008 vydala pod svým jménem.

Život Anny Rezkové byl natolik komplikovaný, že ho vzhledem k tomu, že jsem svou práci nakonec omezila převážně na období fungování školy v Květušíně, tedy do roku 1954, nebudu podrobněji popisovat. Podstatné je, že Anna Rezková byla od útlého dětství sirotek - oba její rodiče popravili v roce 1943 v pankrácké věznici. Maminka byla podle A. Rezkové Židovka, tatínek Rom. Do školy na Dobré Vodě u Prachatic se dostala zřejmě v roce 1954 (z

¹¹⁹ Rozhovor s J.Š., 17.12. 2008, Vojkov (rozhovor vedla B. Šebová)

jiných dětských domovů) a byla zde do roku 1957. Poté šla do učení na SOŠ textilní v Náchodě. Pravdu o svých rodičích se dozvěděla až jako dospělá za pomoci svých zaměstnavatelů, které její příběh zaujal. Provádala se za neroma, stejně jako její sourozenci, kteří také vyrostli v náhradní péči.

Jiří Štych (nar. 1925 - 1935¹²⁰)

S Jiřím Štychem jsem se chtěla seznámit především kvůli jeho knize „Děti kapitána Kohla“. Našla jsem ho v telefonním seznamu, a protože se zrovna zotavuje z mozkové mrtvice, navštívila jsem ho v LDN za Prahou.

Jiří Štych se na Dobrou Vodu (pokračování dětského domova v Květušíně) dostal zřejmě v roce 1956, jako mladý novinář Zemědělských novin, který dostal za úkol psát články „o Cikánech“. Zde se seznámil s A. Serynkovou i dalšími dětmi, které mu vyprávěly příběhy své a svých rodin. A. Serynková mu údajně dělala doprovod při jeho cestách do blízkého okolí, ovšem o její konkrétní spolupráci nehovořil. Kromě toho zpovídal také M. Dědiče a ostatní personál dětského domova. Na základě těchto rozhovorů a dalších materiálů sesbíraných na jiných místech republiky, včetně východního Slovenska, vznikaly články, které potom vycházely v Zemědělských novinách. Z nich po roce 1960 sestavil knihu, která vyšla v roce 1961 pod názvem „Děti kapitána Kohla“ (pseudonym velitele vojenského prostoru a zřizovatele školy, J. Pohla). V knize jsou použita reálná jména některých romských hrdinů, ovšem příběh je v podstatě fiktivní. Jak sám Štych přiznává, o Romech (o rozdělení subetnických skupin, o reálném životě květušínských Romů na Slovensku před příchodem do Čech, o romských hodnotách, normách, zvycích a jazyce) nevěděl v době přípravy knihy téměř nic.¹²¹ To se projevuje například v popisech nevázaného sexuálního chování romských mužů i žen či v chybných prepisech romských slov. Rovněž pokud jde o historické události, byl autor odkázán pouze na zprostředkované informace, což se odráží jednak v pojetí květušínských Romů jako kočovníků a také v závěrečném popisu důvodů útěku dětí a jejich následného návratu. Jeho kniha je tak spíše než faktografií fabulací, směsí různých informací

¹²⁰ U J. Štycha a A. Kotrcové jsem nezjistila přesné datum narození, uvádím proto alespoň odhadem, pro přehled.

¹²¹ „*Já sem samozřejmě, tak jako dneska o tom nic nevím, tak sem ani tenkrát nevěděl...*“ - Rozhovor s J.Š., 17.12. 2008, Vojkov (rozhovor vedla B. Šebová)

a jeho přání a představ o tom „jak by to mělo být“¹²². Tomu odpovídá i silně romantizující styl vyprávění.

Alena Kotrcová (provdaná L., nar. 1930 - 1940)

Kontakt na A. Kotrcovou mi dal M. Dědič při jedné z mých prvních návštěv. Bydlí nedaleko a dodnes jsou v kontaktu. Rozhovor jsme vedly v průběhu dvou dní, protože vzhledem ke špatnému dopravnímu spojení, jsem využila nabídku paní K. u ní přespat.

Alena, tehdy ještě Kotrcová, nastoupila na Dobrou Vodu u Prachatic v roce 1955 jako učitelka. To už byla Dobrá Voda klasickým dětským domovem se zaběhnutým režimem a paní K. vzpomíná na své působení zde velmi ráda. Práce s dětmi byla podle ní až na výjimky pohodová a v mnoha ohledech snazší než na jiných místech, kde působila (např. na jednotřídce kde učila děti Slováků, kteří byli zasaženi alkoholismem). Na Dobré Vodě měla na starosti 2., 4. a 5. ročník, spojené v jedné třídě s cca 30ti dětmi. Jak říká, s dětmi se dalo normálně pracovat a češtinu mnohé z nich ovládaly perfektně, protože do ní byly ponořeny celý den: „*Oni se učili úplně normálně, mluvili česky dobře. Mirek[Dědič] mluvil spisovnou češtinou, my jsme museli taky a děti se učí rychle, opakují. I když tam někdo přišel a všichni kolem něho mluvili, tak to šlo rychle [...] dost četli [...] když nebylo hezky, nedalo se jít ven, tak se někde sedělo a četlo se [...] hodně se jim vyprávělo, hodně četlo, oni tu češtinu měli v uších celý den. Já bych spíš řekla že ani už nechtěli tu romštinu [...] možná že [...] já nevím jestli to je dobře...*“¹²³

Na Dobré Vodě působila až do roku 1960, kdy se provdala a odešla na jiné místo.

¹²² „*To byl ovšem úplně jinej příběh. Tohleto bylo podníceno tou mou romantickou duší. To ve skutečnosti nebyla pravda, to bylo přání jak by to mělo být a to těm dvěma [J. Pohlovi a M. Dědičovi] vadilo. Ty chtěli tu tvrdou realitu, jak to tam bylo, jak je prostě vychovávali, ale to já sem, to tam prostě v tý knížce nepadlo...*“ - tamtéž

¹²³ Rozhovor s A.K., 11.10. 2008, Lažiště (rozhovor vedla B. Šebová)

2. Historický kontext

Romskými žáky květušínské školy byly až na výjimky děti ze skupiny tzv. Servika Roma¹²⁴. Situaci jejich rodin významně ovlivnila druhá světová válka na Slovensku a jejich následná migrace do českých zemí po roce 1945. Zde se Romové stali součástí nově vznikajícího socialistického státu se všemi jeho výhodami i nevýhodami.

2.1. Osudy rodin, které se stěhovaly do Květušína a Českého Krumlova - válka v okrese Stará Ľubovňa (v širším kontextu Slovenské republiky v letech 1939 - 1945)

Na rozdíl od českých¹²⁵ a dalších evropských zemí, nestačilo dojít na Slovensku za války ke „konečnému řešení cikánské otázky“. Důvody byly, jak uvádí M. Hübschmannová ve své knize „Po Židoch Cigáni“, především formální samostatnost Slovenska a integrovanost velké části Romů do zemědělské stavovské společnosti.¹²⁶ Převážná většina z celkového počtu cca 100 000 Romů¹²⁷ na Slovensku žila usedle¹²⁸ po několik desetiletí či dokonce staletí a byla důležitou pracovní silou pro sedláky a zdrojem některých specifických řemeslných služeb. To je také odlišovalo od Židů, kteří byli téměř vyvražděni a jejich majetek zabrán.¹²⁹

Přestože k přímé genocidě Romů na Slovensku díky tomu, že druhá světová válka skončila, nedošlo, měla pro ně válka fatální důsledky. Romové museli podle nařízení z let 1941 a 1943 opustit své domy, pokud se nacházely v obcích či blízko nich a odstěhovat se několik kilometrů od obcí, na pozemky neviditelné z veřejných cest a silnic, převážně bez jakékoliv náhrady za domy, které museli opustit. Většinou jim byly přiděleny pozemky absolutně nevyhovující požadavkům na hygienu, dostupnost pitné vody, možnost snadného přístupu, atp.¹³⁰ Romští muži, kteří byli společně s Židy vyloučeni z prezenční vojenské

¹²⁴ Nejpočetnější skupina Romů na Slovensku, jejíž příslušníci zde žijí usedle po několik staletí (první záznamy o usedlých rodinách pocházejí z 16. století). Hovořili či hovořili tzv. „slovenskou romštinou“ s řadou regionálních variant a v minulosti se živili tradičními profesemi jako hudebníci, kováři, výrobci nepálených cihel, atd... Velmi častým zdrojem obživy byla také práce pro sedláky.

¹²⁵ Z původního počtu cca 6 500 českých a moravských Romů a Sintů se z táborů nucené koncentrace po osvobození do vlasti vrátilo 583 vězňů - Nečas, C.: Holocaust českých Romů, Praha 1999

¹²⁶ Hübschmannová, M.: Po Židoch Cigáni. Praha 2005, str. 52

¹²⁷ Nečas, C.: Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939 - 1945. Brno 1981

¹²⁸ Výjimku tvořili tzv. olaští Romové, kteří se živili obchodem s koňmi a výrobou a prodejem různých řemeslných výrobků (např. kotlů). Ti byli, stejně jako v Čechách, většinou kočovní.

¹²⁹ Hübschmannová, M.: Po Židoch Cigáni. Praha 2005, str. 52

¹³⁰ 20.4. 1941 a 21.7. 1943 - tamtéž, str. 55

služby, vykonávali dvouletou aktivní vojenskou službu ve zvláštních pracovních jednotkách.¹³¹

Všichni Romové byli vystaveni dalším diskriminačním opatřením jako byl zákaz přístupu do škol, do měst a vesnic během převážné části dne, ke konci války pak užívání veřejných dopravních prostředků, atd. Pokud Romové některý z těchto příkazů porušili a byli chyceni, byli bití, ženám byly holeny hlavy a muži byli často deportováni do pracovních táborů.¹³²

Život mnoha Romů také ovlivnily deportace Židů, u kterých mnozí pracovali¹³³ a nucené pracovní nasazení romských mužů od šestnácti do šedesáti šesti let v pracovních táborech, kterých bylo na Slovensku během války postupně zřízeno jedenáct.

Po vypuknutí Slovenského národního povstání v srpnu 1944, byli na některých místech Slovenska v pracovních táborech internováni nejen muži, ale všichni mladí práceschopní Romové, včetně žen.¹³⁴ Zesílilo také násilí - vraždění a znásilňování, vypalování a bombardování romských osad - páchané příslušníky německých jednotek i slovenských Hlinkových gard. Hlavním důvodem bylo podezření, leckdy oprávněné, že Romové schovávají partyzány nebo jim jinak pomáhají, popřípadě se partyzánského odboje sami účastní. Proto se mnoho Romů, často ženy s dětmi a starší lidé, kteří ještě zůstali v osadách, muselo schovávat v lesích, zcela bez prostředků.¹³⁵

2.1.1. Válka v okrese Stará Ľubovňa

Většina romských rodin, jejichž děti tvořily základ květušínské školy při jejím otevření v říjnu 1950, pocházelo z okresu Stará Ľubovňa, především z obce Hromoš a dále z obcí Ľubotín, Vislanka, Kozelec, Šambron¹³⁶ a pravděpodobně i některých dalších. Jak vyplývá z výpovědí pamětníků i z odborné literatury¹³⁷, probíhaly v této oblasti obzvlášť ke konci války, velmi tvrdé boje. Všechny tyto obce se také nacházejí v blízkosti obce Plaveč nad Popradom, kde byl nejspíš v roce 1944 zřízen pracovní útvar, jehož úkolem bylo kopání obranných zákopů

¹³¹ Nařízením z 18.1. 1940, in: Kramářová, J.: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Praha 2003, str. 31

¹³² tamtéž

¹³³ Mnoho Romů před válkou pro Židy pracovalo - například Romky chodili o Šábesu zatápět a posluhovat, když bylo potřeba. Některé Židům vařily. Muži pro ně vykonávali další práce. - Cichý, M.: Historie rodu Cichých a Bánomových. Praha 2003, str. 47, 48

¹³⁴ 20.4. 1941 a 21.7. 1943 - Hübschmannová, M.: Po Židoch Cigáni. Praha 2005, str. 55

¹³⁵ Kramářová, J.: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Praha 2003, str. 81 - 83

¹³⁶ viz kpt. 2.3.3.

¹³⁷ Kramářová, J.: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Praha 2003

k obraně fašistického Slovenska.¹³⁸ Jak uvádí J. Kramářová: „*V táboře byli internováni pouze Romové, a to jak muži, tak ženy. Odvedeni byli z blízkého okolí, z obcí spadajících pod okresy Stará Ľubovňa, Sabinov, Prešov.*“¹³⁹ Mí respondenti se o internaci příslušníků svých rodin v táboře přímo nezmiňovali, ať už proto, že tam opravdu nebyli, nebo proto, že byli v té době malými dětmi a nemusí si to pamatovat. O tom, že někteří Romové z Hromoše ale v Plavči internováni byli, svědčí výpověď Josefa B.: „*Zkusili jsme hodně. Za války zemřel můj tatínek a taky bratr. Ten už nemohl vydržet s nervama. To bylo asi po půl roce, co jsme se vrátili z tábora. Nemohl to vydržet. On byl dost... nechtěl už zůstat živej. Spáchal sebevraždu.*“¹⁴⁰ Je jisté, že válka v okrese Stará Ľubovňa měla pro Romy velmi tvrdé následky. Vypovídá o tom mimo jiné i fakt, že dva z mých respondentů z této oblasti byli po skončení války úplnými (J. Dunka) nebo částečnými (O. Kotlárová)¹⁴¹ sirotky.

Bližší informace o průběhu války v okrese Stará Ľubovňa jsem získala od respondentů, jejichž rodiny pocházely z romské osady Hromoš. Rodina O. Kotlárové přišla během bombardování osady v Hromoši o otce: „*Ve válce zemřelo hodně Romů... Němci je bili... [...] Našeho tatínka právě zabila bomba, spadla na něj, jak házeli ty bomby z letadel, tak... [BŠ: na vesnice? OK: No, na domy]. [...] Maminka s námi musela utéct do lesa, schovávali jsme se po lesích, domů jsme nesměli, ty domy obsadili Němci.*“¹⁴² Nejstarší bratr O. Kotlárové, Jan Čureja, se dle jejího vyprávění účastnil partyzánského odboje, což potvrdil i její bratranec G. Kotlár.¹⁴³ O dalších podobách válečného utrpení vypovídá svědectví sestry G. Kotlára z Hromoše: „*[...], museli utíkat do lesů a tatínek můj byl ve válce no a maminka byla doma s děckama a když potom přišli Němci, tak nás museli ty starší braši, mně byly asi dva roky, to vím z vyprávění, tak nás musili nosit do lesa a utíkat a ty holky schovávali... mojí sestřenici tam právě ty Němci znásilnili, surově...*“¹⁴⁴ Co přesně znamená, že byl tatínek rodiny Kotlárových-Černých „ve válce“ nevím. Mohlo to znamenat jeho internaci v některém z pracovních táborů, nasazení ve speciální pracovní jednotce v armádě, nebo jeho podíl na partyzánském hnutí. Jisté je, že po skončení druhé světové války se Romové v Hromoši i na dalších místech okresu i celého Slovenska nacházeli v podstatě v bezvýchodné situaci. Pokud

¹³⁸ Kramářová 2003, str. 71

¹³⁹ tamtéž

¹⁴⁰ tamtéž, str. 97

¹⁴¹ viz kpt. 1.6.

¹⁴² „*No a andre valka but Roma ačhile, to... o Němci len marnas... [...] Prave o dad ačhilas pal e bomba, sar mukhenas kole bombi andal o letadla, tak... [BŠ: pro gava? OD: No, pro khera]. [...] e daj mušinlas amenca te denašel andro veš, pal o veša amen garuvahas, kerahas, andro khera na šmejinahas aňi te džal, bo sa obsadinde jon o Němci, kole khera...*“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtěnice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁴³ viz kpt. 2.3.3.

¹⁴⁴ Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

se měli kam vrátit, vraceli se často do provizorních příbytků na nevyhovujících místech, bez perspektivy dalšího uplatnění (vztahy s majoritou byly válkou buď zcela narušeny nebo je o něco později přerušila nastupující industrializace). Mnoho rodin přišlo během války o některé ze svých blízkých. V oblastech, kde byly nejtvrďší boje, nalézali vracející se Romové rozkládající se těla vojáků, která bylo nutno pohřbít. Na těchto místech se šířil tyfus a další nemoci: „*Ale potom po válce začala ta nemoc, ten tyfus a takovýdle, to bylo hrozný... No tak voni byli ty Němci, tam byli postřelený a to tam leželo, hnulo, víte takový... Můj táta když musel jet vykopat ty hroby a měl tady takový na pusy aby se nenačichal ten smrad a všade byly zbraně, ty miny a takový... [BŠ: A to bylo v těch lesích? PČ: No tak to bylo okolo, tam měli pole taky ty sedláci...]*“¹⁴⁵ Některé osady byly vypálené a kvůli hladu docházelo i k porušení jídelních tabu a dalších, za jiných okolností nepřekročitelných, norem: „*Tam v Šambronu byla vypálená celá vesnice, dobytek, všechno to bylo spálené, [...] To bylo moment v roce čtyřicetpět, to byl takový rychlý moment, hlad, všechno, hlad, tak tam chodili Romové a nevěděli, jestli berou pečený maso z člověka nebo ze psa nebo z čeho, a jedli to. Nedalo se jinak žít.*“¹⁴⁶

Z těchto a dalších důvodů se mnoho romských rodin záhy po válce nebo o něco později rozhodlo pro odchod „na Čechy“, kde se nabízela možnost práce i ubytování, a také možnost odejít z místa, které pro ně bylo připomínkou válečných útrap ještě mnoho let po válce.¹⁴⁷

2.2. Pohled komunistického režimu na Romy v první polovině 50. let a existence dalších podobných experimentů

Při vnímání květušínského experimentu je důležité si uvědomit, jak se na Romy díval komunistický režim v době jeho existence. Jak vyplývá z dobových dokumentů, Romové byli v první polovině 50. let vnímáni především jako kulturně a sociálně zaostalá skupina - oběť předchozích „vykořisťovatelských“ společenských a politických systémů, která v důsledku těchto systémů neměla příležitost dostat se na úroveň ostatní společnosti. Úkolem

¹⁴⁵ Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁴⁶ Výpověď pochází od Alexandra Č., roz. 1931. in: Kramářová, J.: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Praha 2003, str. 88. Domnívám se, že by se mohlo jednat o Alexandra Čureju, řečeného *Bakro*, který byl nevlastním otcem O. Kotlárové a o němž se zmiňuje M. Dědič ve svých denících jako o dvacetiletém (okolo roku 1950).

¹⁴⁷ Ve svých vzpomínkách na zájezd květušínského souboru na Slovensko v roce 1953 M. Dědič vzpomíná na ošesné materiální podmínky, ve kterých tamní Romové žili. Někteří žili v zemljankách, někteří ve velmi bídých chatrčích a někteří dokonce v lese. Při příchodu souboru do osady se na některých místech Romové ze strachu schovávali. - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (Rozhovor vedla B. Šebová)

socialistického režimu bylo, jim tuto příležitost dát (popř. „vnutit“ pokud to nepochopí¹⁴⁸), „vychovat“ je a „převychovat“ v uvědomělé občany nového socialistického zřízení a odstranit tak diskriminaci, která byla trnem v oku systému, kde si měli být všichni rovni. V roce 1950 proto z právního systému zmizelo dosavadní zvláštní zákonodárství, které se týkalo „osob žijících cikánským způsobem života“ (zejména zákon č. 117/1927) a Romové tak byli formálně zrovnoprávnění s ostatním obyvatelstvem.¹⁴⁹ Představy o metodách, kterými mělo být dosaženo faktického zrovnoprávnění Romů se lišily (od represivních návrhů na převýchovu „nepřízpůsobivých“ přes samosprávné romské komunity až po plán části kulturních a vědeckých pracovníků na uznání romské národnosti¹⁵⁰), nicméně vzhledem k tomu, že v první polovině 50. let ještě neexistovala jasná linie, jakými způsoby tzv. „cikánskou otázku“ řešit, měli realizátoři jednotlivých představ poměrně volnou ruku. To se týkalo i květušínského experimentu a dalších „cikánských škol“ a „výchovných středisek“, které v té době nezávisle na sobě vznikaly¹⁵¹ například v Soběsukách u Žatce a v Melči u Opavy¹⁵², v Karlově vsi na Křivoklátsku¹⁵³, v Teplicích, Hradci Králové a Pardubicích¹⁵⁴ (jednalo se zřejmě spíše o vyrovnávací třídy¹⁵⁵) a také dalších pokusů o integraci romských žáků formou vyrovnávacích „cikánských“ tříd.¹⁵⁶

2.3. Migrace Romů „na Čechy“¹⁵⁷ po roce 1945, osidlování Českého Krumlova a Květušina

Vzhledem k tomu, že migrací slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 jako takovou se hlouběji zabývám ve své bakalářské práci¹⁵⁸, a je popsána i v odborné literatuře, zaměřím se konkrétněji rovnou na migraci Romů do Českého Krumlova a do Květušina. Obecně

¹⁴⁸ „Cikáni se nedovedou sami domáhat vzdělání, jim se musí dát, ba vnutit, aby teprve potom poznali jeho prospěšnost. Kapitalismus měl pro ně nepochopení, socialistická republika musí si k nim najít cestu.“ - z projevu M. Dědiče na učitelské konferenci konané 3.a 4. 7. 1951 v Praze - viz textové přílohy, č. 1

¹⁴⁹ Pavelčíková, N.: Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989. Praha 2004, str. 133

¹⁵⁰ tamtéž, str. 134

¹⁵¹ „Zajímavé je na nich i to, že byly vytvořeny nezávisle na sobě z iniciativy jednotlivců, neměly zřejmě výraznější podporu ze strany oficiálních institucí [...]“ - tamtéž, str. 46

¹⁵² tamtéž, str. 46, 47

¹⁵³ Deník MD, 19.8. 1952

¹⁵⁴ tamtéž, 31.10. 1951

¹⁵⁵ Pavelčíková, N.: Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989. Praha 2004, str. 48

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ Jde o překlad romského „*pro Čechi*“, tedy výrazu, který Romové užívali a užívají pro označení území dnešní České republiky. Výraz by šlo přeložit také „do Čech“, ovšem mnoho mluvčích pokud hovoří česky nebo slovensky užívá právě uvedeného kalku „na Čechy“.¹⁵⁷

¹⁵⁸ Šebová, B.: Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie - usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 - 1952). Praha 2006

podmínky migrace slovenských Romů „na Čechy“ po roce 1945 tedy uvádím pouze velmi stručně: Slovenští Romové, kteří záhy po skončení války začali přicházet na území dnešní České republiky, reagovali stejně jako ostatní migranti (Slováci, Maďaři, reemigranti z Balkánu a další příchozí) na poválečnou situaci v českých zemích. V důsledku vyvraždění velké části původních českých a moravských Židů, Romů a dalších „nepohodlných“ občanů předválečného Československa a Benešova dekretu 33/1945¹⁵⁹, jehož faktickým důsledkem bylo vyhnání nebo přímá fyzická likvidace cca tří milionů Němců¹⁶⁰, vznikla v celé republice, především pak v průmyslových centrech a v pohraničí zvýšená potřeba nových pracovních sil. V tom samém roce vychází také Benešův dekret o „Všeobecné pracovní povinnosti“¹⁶¹, který měl tuto situaci řešit. Informační kanály, kterými se k romským i ostatním migrantům informace o možnosti pracovat v „Čechách“ dostávaly, byly různé - hlášení v místních rozhlasích, novinové články nebo přímý kontakt ze strany náborářů, které jednotlivé podniky začaly na místa s potenciálem pracovních sil, záhy vysílat.¹⁶² Vzhledem k situaci ve které se Romové po skončení druhé světové války na Slovensku nacházeli, se setkávaly se značným ohlasem. Velmi často odcházeli „na Čechy“ nejprve zástupci jednotlivých rodin a když získali práci a ubytování, přicházela za nimi postupně jejich rodina a další příbuzní.¹⁶³

2.3.1. Příchod Romů do Českého Krumlova, bytová a sociální situace

Příchodem Romů do Českého Krumlova se zabývám proto, že zde zpočátku i později žilo mnoho rodin, jejichž děti chodily na základě rozhodnutí rodičů nebo soudu do květušinské školy a bydlely v dětském domově. Na rozdíl od Květušína ale uvádím pouze stručný přehled rodin, které zde bydlely a místa odkud pocházely (pro srovnání s Květušínem).

¹⁵⁹ "O úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské" - 33/1945

¹⁶⁰ Dějiny země Koruny české, Praha 1992. str. 252, 253

¹⁶¹ 88/1945

¹⁶² „Naštěstí se v té době „otevřely Čechy“, jak Romové říkali. Před válkou mnozí Romové od nás ze Slovenska ani nevěděli, že nějaké Čechy existují. Ani sedláci neměli představu co je to za země... Po válce bylo potřeba pracovních sil v českých průmyslových městech a už ve čtyřicátém pátém roce se na východním Slovensku začali objevovat náboráři, kteří sháněli alespoň brigádníky.“ - in: Lacková, E.: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Praha 1997, str. 147 - 148

¹⁶³ "No tady už byli nějaký ty kluci, jako ty mladí, nějaký už tady dělali, dostali byty třeba, no tak my jsme přijeli jako k tomu bratrovi, ten už tu bydlel, no a ty ostatní taky tady měli příbuzný..." - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008 (rozhovor vedla B. Šebová)

Jako první poválečné osídlence uvádí E. Davidová¹⁶⁴ rodiny Kotlárů, Červeňáků, Dunků a Billých (Bílých).

Kotlárovi přišli z romské osady u obce Nižný Slavkov, okres Prešov. V případě rodiny Červeňáků uvádí místa původu dvě - jednak okres Stará Ľubovňa (Ľubotín či Kamienka) - jednak okres Prešov (Malý Lipník nebo Šarišské Jastrabie). Dunkovci přišli podle ní buď z okresu Spišská Nová Ves (Vyšný Slavkov) nebo z okresu Stará Ľubovňa (Ľubotín). V případě rodin Billých (Bílých) a dalších rodin jež se usazovaly v Českém Krumlově (Čarných, Horváthovi, Rakašovi, Gáborovi, Kučovi, Tokárovi a Sivákovi), E. Davidová místa původu neuvádí.

První Romové, tedy velmi pravděpodobně výše zmiňované rodiny, přicházeli do Českého Krumlova záhy po roce 1945¹⁶⁵ a to často zcela bez prostředků. Dokládá to výpověď bývalé sociální pracovnice H. Librové, která bydlela blízko nádraží v Českém Krumlově: *„Z toho nádraží vedla silnice, pak tou serpentýnou do města a pak sem je dycky když sem je viděla, sledovala, víte, tak to bylo takové smutné, protože oni - fúru dětí, rance na zádech a... tak mám takový dojem, že prostě šli jenom tak na pass - blind, nevěděli vůbec co je čeká a tak. Někteří tam sehnali už nějaké známé, kteří už se tam zabydleli...“*¹⁶⁶ Většina z nich také neměla žádné doklady a tudíž ani nárok na potravinové lístky a další nezbytné věci. Tuto situaci jim pomáhala řešit právě H. Librová (roz. Š.)¹⁶⁷, která měla na „Péči o mládež“, později „sociálním referátu“ při ONV, na starost romské rodiny na okrese Český Krumlov.¹⁶⁸ Jak uvedla v našem rozhovoru, dělo se tak k veliké nelibosti SNB, které doufalo, že Romové bez dokladů a nutných životních potřeb, zase odejdou.¹⁶⁹

Kromě zcela počáteční etapy, kdy první romští osídlenci dostali k užívání byty a malé domky v příjezdové ulici Pod kamenem¹⁷⁰, nalézala většina příchozích Romů azyl v nejstarší části města, v oblasti zvané „Plešivec“ a v Rybářské uličce. Jednalo se většinou o domy po odsunutých německých obyvatelích, které byly ve špatném technickém stavu nebo o malé domky, kde již dříve bydlela chudina.¹⁷¹ Úřady proto obsazování těchto domů nově

¹⁶⁴ Davidová, E.: Romové v českém pohraničí po roce 1945..., in: Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945. Praha 1986, str. 39 - 40

¹⁶⁵ Davidová, E.: Cesty Romů. Olomouc 2004, str. 150

¹⁶⁶ Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁶⁷ viz kpt. 1.6.

¹⁶⁸ Jak uvedla v našem rozhovoru, byla „Péče o mládež“ do roku 1948 spolkem, poté se přejmenovala na „sociální referát“ a spadala pod ONV. - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁶⁹ tamtéž

¹⁷⁰ Davidová, E.: Cesty Romů. Olomouc 2004, str. 150

¹⁷¹ *„Někteří tam sehnali už nějaké známé, kteří už se tam zabydleli a oni se zabydleli v těch starých prázdných barácích po Němcích, kde naši lidi by prostě nešli. Jednak to bylo u vody, říkalo se tam na plešivci a na...taky*

příchozími Romy tolerovali.¹⁷² To potvrzuje také text dopisu zaslaného 16.6. 1950 Ministerstvem školství, věd a umění na KNV v Českých Budějovicích. V dopise ministerstvo reaguje na stížnosti MNV v Českém Krumlově ohledně ničení památkových objektů „přistěhovalci cikánského původu“ a uvádí výsledek šetření provedeného na jeho žádost Ministerstvem vnitra: „Cikánští osídlenci obývají několik domků v předměstí zvaném „Plešivec“ a pak hlavně v Rybářské uličce. Jedná se o domky majetku FNO, zchátralé, vesměs se šindelovou střechou, značně poškozenou krytinou, do nichž se nechtěl nastěhovat nikdo z ostatních přistěhovalců. V uvedených místech bylo totiž již několik podobných domků zbouráno z bezpečnostních důvodů, jelikož hrozilo jejich sesutí. Žádný z domků, obývaných cikánskými osídlenci, není zatím chráněn památkovým úřadem. Od roku 1946 či 1948 bydlí cikánští obyvatelé ve stejných domcích a nestěhují se.“¹⁷³ Do domů, které byly k obývání vhodné, se stěhovali buďto navrátilí se čeští starousedlíci, kteří museli po záboru pohraničí v roce 1938 město opustit (což byl i případ H. Librové a její rodiny¹⁷⁴) nebo lidé, kteří vytušili možnost získat cenný majetek, který zde zůstal po odsunu Němců.¹⁷⁵

Bytové podmínky, ve kterých romské rodiny bydlely, byly, kromě neplnění povinné školní docházky, hlavním důvodem proč byly děti (se souhlasem rodičů nebo na základě soudního rozhodnutí), umisťovány v Květušíně. O tom se poměrně obsáhle zmiňovala H. Librová v našem rozhovoru¹⁷⁶, která sem mnoho dětí z Českého Krumlova přivezla a svědčí o tom i deníkové záznamy M. Dědiče¹⁷⁷ a další dobové dokumenty.¹⁷⁸

Rybářská to byla tam, ta ulice a tam byly takový malý domečky, dycky tak jedna místnost a tam bydlela ta chudina i z dřívější doby. - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁷² „Že prostě se usádlili kde to šlo, zkrátka kde si...tenkrát tím, že byly ty baráky po těch Němcích prázdné, tak oni je tam nechali, prostě to oni je tam nechali bydlet“ - tamtéž

¹⁷³ Davidová, E.: Cesty Romů. Olomouc 2004, str. 151

¹⁷⁴ viz kpt. 1.6.

¹⁷⁵ „V tom 45 roce po válce my sme se tam vrátili do Krumlova protože sme tam bydleli za první republiky a v 38 roce sme museli utéct když přišel zábor pohraničí a když sme se vrátili, tak ten Krumlov, víte to bylo, to byla tam byli akorát ameríkani a pak se tam hodně nastěhovali lidé, kteří měli zájem prostě o pohraničí, získat různé majetky a tak...a takže prostě tam byly...to byly takové složitosti.“ - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁷⁶ tamtéž

¹⁷⁷ Deníky MD, in: MRK 250/2006

¹⁷⁸ MRK, 10/2005. Soka, Č. Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

2.3.2. Květušín před příchodem romských obyvatel, zřízení vojenského újezdu a jeho specifika

Původně německá vesnice *Kwitoschink*¹⁷⁹ zůstala po skončení druhé světové války v důsledku vysídlení původních obyvatel v podstatě prázdná. Čeští obyvatelé v této oblasti tvořili před válkou pouze cca 1% obyvatelstva a vykonávali převážně správní funkce.¹⁸⁰

Po roce 1945 zde byl nejprve vojenský tábor Boletice a potom vojenský výcvikový prostor Boletice. Vojenský újezd Boletice, do kterého obec Květušín spadá, byl založen 1.12.1950 na základě zákona číslo 169 /1949 Sb., o vojenských újezdech a jeho řízením byl pověřen Štábní kapitán, JUDr. Josef Pohl.¹⁸¹

Spolu s dalšími třemi obcemi¹⁸² byl Květušín po válce dosídlen, jinak zůstala většina území prázdná.¹⁸³ Květušín byl dosídlen Romy z okresu Stará Ľubovňa za účelem provozu vojenského statku, ostatní obce byly zřejmě dosídleny neromským obyvatelstvem.¹⁸⁴ Dnes má Květušín status sídelního útvaru a i nadále správně spadá pod vojenský újezd Boletice.

Důležitým specifikem Květušína jako součásti vojenského prostoru byla, a do určité míry ještě dnes je¹⁸⁵, omezená možnost pohybu v prostoru pro osoby, které nejsou jeho stálými obyvateli. V období fungování květušínské školy a utváření dětského domova sehrálo toto omezení poměrně významnou úlohu. V praxi to znamenalo, že za květušínskými obyvateli například nemohli bez povolení přijet příbuzní nebo že M. Dědič a další personál školy mohl regulovat přístup rodičů k dětem umístěným v dětském domově.¹⁸⁶

¹⁷⁹ „*Tam v tom Květušíně bylo zemědělství, původně to byla německá vesnice, která se jmenovala Kwitoschink.*” - Rozhovor s MD, 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová). Viz též databáze zaniklých obcí - <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=5323>

¹⁸⁰ in: http://www.vojujezd-boletice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=715&id=1025&p1=54

¹⁸¹ Pohl, J.: Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473.

¹⁸² Polná na Šumavě, Boletice, Třebovice - <http://www.vojujezd-boletice.cz>

¹⁸³ http://www.vojujezd-boletice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=715&id=1002&p1=55

¹⁸⁴ O přítomnosti romských obyvatel v okolí se prameny nezmínují.

¹⁸⁵ viz www.vojujezd-boletice.cz

¹⁸⁶ Více o využívání této možnosti - viz kpt. 3

2.3.3. Osídlení Květušina Romy z okresu Stará Lúbovňa, příchod dalších obyvatel

O osídlení Květušina se mi nepodařilo získat téměř žádné informace v sekundárních pramenech.¹⁸⁷ Vycházím tedy především z výpovědí pamětníků a také ze „Zprávy o mateřské a národní škole Míru“ (dále jen *Zpráva*), zaslané J. Pohlem (správcem vojenského újezdu Boletice) v roce 1952 na MNO v Praze¹⁸⁸.

Jak a kdy přesně přišly první romské rodiny do Květušina, není snadné určit. Jednou z prvních byla určitě rodina Kotlárových-Čurejových.¹⁸⁹ Jak vyplývá z výpovědi O. Kotlárové, jejich rodina přišla do Květušina zřejmě v roce 1946 z romské osady u obce Hromoš, v okrese Stará Lúbovňa. Osada sestávala dle výpovědi pamětníků¹⁹⁰ z cca 10 domků, přičemž její obyvatelé byli v podstatě součástí jedné velkorodiny: „*oda has jekh bari rodina*“¹⁹¹. O. Kotlárová vzpomíná na stěhování „třemi vojenskými auty“, což vypovídá o tom, že byli oni i další rodiny¹⁹² z Hromoše na statek zřejmě dovezeni na základě náboru pracovních sil. Pro akci náborářů by svědčila i výpověď M. Dědiče.¹⁹³ Podle O. Kotlárové se do Květušina její rodina dostala díky známosti jejího bratra, bývalého partyzána, Jana Čureji s kapitánem vojenského újezdu, J. Pohlem.¹⁹⁴ Měli se údajně seznámit za války v zajetí, ze kterého je osvobodila

¹⁸⁷ Vzhledem k tomu, že Historie Květušina je pouze doplňkovým tématem mé práce, spokojila jsem se s odpovědí ze Správy vojenského újezdu Boletice, kde mě odkázali na VÚA v Olomouci. Odtud mi přišla následující odpověď: „*Ve fondu Vojenského újezdu Boletice (f.2226), je archivována dokumentace až od ročníku 1957, je to běžná písemná agenda vzniklá z činnosti útvaru a rozkazy - denní i velitele. Kronika, o kterou jste měla zájem, není v tomto archivním fondu archivována. Dále byl prověřen také materiál Vojenského výcvikového prostoru Boletice (f. 142), kde se bohužel opět nenacházejí pro Vás potřebné informace ani kronika.*“ - z dopisu zasláného elektronicky z VÚA v Olomouci, 18.2. 2009, in: soukromý archiv B. Šebové

¹⁸⁸ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473 (*"Dokument byl vypracován tehdeším správcem vojenského újezdu Boletice škpt. Dr. Pohlem pro potřebu tehdejšího Ministerstva národní obrany, které vypracovávalo „směrnici pro řešení cikánské otázky“* - z dopisu zasláného elektronicky z VÚA v Olomouci, 18.2. 2009, in: soukromý archiv B. Šebové)

¹⁸⁹ V mnoha rodinách se vyskytovala dvě příjmení, protože rodiče dětí často nebyli oficiálně sezdáni. V případě Kotlárových-Čurejových se děti jmenovaly po matce (Kotlár, Kotlárová). Nejstarší bratr se ale jmenoval Čureja (po zemřelém otci?). V Květušíně se jejich matka provdala za A. Čureju, řečeného *Bakro* a přejmenovala se na Čurejová. V další rodině (Kotlárovi-Černých), se starší děti jmenovaly po matce - Černý, Černá, mladší (poté co došlo v Čechách ke sňatku) po otci - Kotlárová, Kotlár.

¹⁹⁰ Rozhovory s M.Č. a P.Č. - viz bibliografie

¹⁹¹ Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

¹⁹² O.K. nejmenovala přesně které

¹⁹³ „*Byli získávání - přijel emisar - podívejte, tamhle je prázdná vesnice po Němcích, vy tady žijete takhle mizerně, seberte se... , tam se budete mít líp.To byla normálně vysídlená německá vesnice, která se původně jmenovala Kwitoshink...*“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

¹⁹⁴ Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

Svobodova armáda.¹⁹⁵ Do jaké míry se jedná o popis skutečných událostí a do jaké míry jde o pozdější interpretaci,¹⁹⁶ nelze s určitostí říci. Tuto hypotézu do určité míry vyvrací *Zpráva* kpt. Pohla z roku 1952¹⁹⁷, ze které vyplývá, že obyvatele Květušína před rokem 1950 pravděpodobně neznal (a navíc velitelem vojenského prostoru se stal až v roce 1950).¹⁹⁸

Jisté je, že rodina Kotlárových-Čurejových byla jednou z prvních rodin, které tvořily základ nového osídlení Květušína a také to, že do Květušína přišli bez otce a živitele rodiny, který zemřel během válečného bombardování osady v Hromoši.¹⁹⁹ Pravděpodobně je také to, že Jan Čureja byl nějakým způsobem zapojen do partyzánského odboje, protože se o tom nezávisle na sobě zmínili O. Kotlárová i její bratranec G. Kotlár²⁰⁰ a vzhledem k tomu, odkud rodina pocházela, je to klidně možné. Spojení Jana Čureji s kpt. Pohlem tak zůstává otázkou.

Dalšími doloženými příchozími z Hromoše byli Kotlárovi-Černých, kteří přišli do Květušína někdy mezi lety 1947 - 1949 (rok 1947 uvádí jedna z dcer, Marie Černá. Rok 1948 její dva sourozenci Pavlína Černá a Gejza Kotlár²⁰¹, rok 1949 je uveden v kádrovém posudku na jejich nejstaršího bratra Jana Černého, který byl předsedou ČSM v Květušíně²⁰²). Proč neodešli společně s příbuznými z rodiny Kotlárových-Čurejových již v roce 1946 je otázkou, domnívám se však, že důvodem mohlo být, že měli jako jediní v Hromoši pěkný dřevěný dům, který pomohl rodině postavit bratr matky. Ten byl před válkou vyhlášeným kovářem a houslistou, takže rodině finančně vypomáhal.²⁰³

¹⁹⁵ tamtéž" *...Byl z jedné vesnice, kolonie. Byl to můj bratranec, měl hodnost nadporučíka ve válce, byl to odbojář*"

¹⁹⁶ Někteří pamětníci se zmiňují, že kpt. Pohl rodinám hodně pomáhal pokud šlo o materiální vybavení domácností a snažil se také o zlepšení vztahů mezi nimi a vedením vojenského statku. Je tedy možné, že postupem času došlo k vytvoření legendy, která je s kpt. Pohlem nějakým způsobem spojovala.

¹⁹⁷ *Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice*, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

¹⁹⁸ Rovněž M. Dědič o podobných vazbách J. Čureji a J. Pohla ani o zajetí J. Pohla a jeho vysvobození Svobodovou armádou nevěděl a domnívá se, že vzhledem k tomu, jak úzké přátelství je s J. Pohlem pojilo, o něčem podobném by se mu určitě zmínil - Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová). Na základě takové informace však nelze tuto hypotézu ani zcela vyvrátit.

¹⁹⁹ viz kpt. 1.6.

²⁰⁰ *...Byl z jedné vesnice, kolonie. Byl to můj bratranec, měl hodnost nadporučíka ve válce, byl to odbojář*" - Rozhovor s G.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁰¹ viz kpt. 1.6.

²⁰² Kádrový posudek na J. Černého: 25.2. 1953, in: MRK 10/2005 . Autor neznámý, předpokládám M. Dědiče

²⁰³ Asi dva roky poté co se Kotlárovi-Černých přestěhovali do Květušína někdo rodině dům podpálil, aby se nemohla vrátit. I přes to, že se vědělo kdo to byl, rodina se nikdy nedomohla odškodnění - „MČ: *No a my sme měli jako ze dřeva postavenej barák, jako jediný, protože my máme brácha byl kovář, vyhlášený a veľkej muzikant, takže on jako se měl dobře, tak pomáhal mojí mámě, tak nám postavil barák a potom sme přišli sem a asi za dva roky nám gádžové barák podpálili, no... BŠ: Jako aby ste se nevrátili?*

MČ: *No asi jo...BŠ: Ale to byl barák ktorej byl v tý osadě...?MČ: No...BŠ: Tak proč, to...MČ: Když potom asi za deset let sem psala tam na ten úřad, jako sme chtěli odškodnění, tak nám řekli, že jako nemáme nárok na to. BŠ: A to vám někdo říkal, že to udělali gádžové?MČ: NoBŠ: A se jako vědělo i kdo?MČ: Asi...no věděl kdo..."* - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

Dle vyprávění M. Černé, odešel z jejich rodiny do Čech nejdříve starší bratr Jan Černý spolu s dalšími mladými lidmi z Hromoše a dalších vesnic²⁰⁴, pak tatínek a posléze se za nimi vypravil, tentokrát vlakem²⁰⁵, zbytek rodiny.²⁰⁶ Jestli měl Jan Černý a ostatní nějaké zprávy od příbuzných v Květušíně nebo ne, není jisté, z výpovědí se spíš zdá, že ne.²⁰⁷ Vzhledem k technickým možnostem doby a tomu, že obyvatelé Hromoše zřejmě neuměli číst ani psát²⁰⁸, se však domnívám, že je možné, že třeba tušili, kde jejich příbuzní jsou, nemohli je ale kontaktovat. Do Květušína, a možná částečně i do Českého Krumlova, se tak druhá vlna migrantů z Hromoše a dalších vesnic (podle Marie Černé asi 10 -15 rodin)²⁰⁹ dostala zřejmě přes dosídlovací úřad.²¹⁰ Tatínek rodiny Kotlárů-Černých, Július Kotlár, začal na statku jezdit s koňmi a jeho rodina zůstala jako jedna z mála bydlet v Květušíně téměř po celou dobu existence školy a dětského domova v Květušíně i po jejich přestěhování na Dobrou Vodu u Prachatic. Július Kotlár byl několikrát odměněn jako vzorný pracovník. Tři dcery rodiny Kotlárů-Černých zde bydlí dodnes²¹¹.

Kromě Hromoše (ze které zřejmě pocházela i další velká rodina Bandyových²¹²), bydlely v Květušíně ještě Romové z obcí Ľubotín, Kozelec a Šambron²¹³, které se nacházely také v okrese Stará Ľubovňa a s Romy z Hromoše se částečně znali a byli příbuzní.²¹⁴ Z Ľubotína

²⁰⁴ Neuvedla však jakých. Jednalo se zřejmě o blízké obce, kde byli Romové částečně příbuzensky propojeni a navzájem se znali. Mohlo se jednat například o obce Ľubotín a Vislanka, které uváděla jako další obce, ze kterých pocházeli Romové v Květušíně

²⁰⁵ „BŠ: A vy si pamatujete i jak ste přijeli? Vy ste přijeli vlakem nebo na nakladačku? PČ: Ne, ne, vlakem, normálně. My sme jeli do Prahy a z Prahy, pretože brácha môj už byl tady dřív jako ten nejstarší, von si tady našel práci v tom Květušíně, ženskou, von se pak oženil [...] No, tenkrát taky peníze nebyly, na Slovensku sme byli, my sme jezdivávali ten... jalovec jak se říká, my sme chodivali na takový kefe... můj táta dycky na zádech to nosil, a to sme porodávali abysme měli na vlak sem...“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁰⁶ „No protože říkám, nevím jak se to doneslo na Slovensko, že tady osidlujou pohraničí a že ještě dostanou za to příspěvky, za to že přijdou sem dělat, že ještě dostanou nějaký náborový ten příspěvek... no tak říkám, ty mladí, sebralo se nějakých 20 třeba těch maldých lidí se sebrali a jeli sem, no a zjistili, že fakt, že se tady dá dělat, že dostanou byty... výdělky byly dobré, takže potom tatínek přišel se podívat sem a pak sme šli, no...“ - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁰⁷ „My sme jeli - táta s mámou a my děti sme jeli sem. Vo tý druhý sme jako nevěděli“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁰⁸ viz kpt. 3.3.

²⁰⁹ „No takových 10, 15 rodin určité sme jeli...“ - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

²¹⁰ „BŠ: A nevíte jak se dozvěděl o tom Květušíně? P: Jich jela celá parta, ty mladý kluci, přijeli do Prahy a tam jim řekli dosídlvat to pohraničí, no tak je vyslali sem, do pohraničí no a vono se mu zrovna zalíbilo tohleto, vono je to krásný!“ - manžel P.Č. - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²¹¹ Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

²¹² tamtéž

²¹³ Pamětníci uvádějí názvy: Ľubotín, Kozelec a Šambron

²¹⁴ „BŠ: A jak se jmenovali rodiny v Květušíně: MČ: To byli Černých, Čurejových, Dunkových, Bandyovi, a potom... ježiš jak se jmenovali, to už ty staří nikdo nežije BŠ: A to byli všichni z Hromoše? To ste se všichni znali? MČ: Jo... tak byli i rodina, třeba strejdové to byli...“ - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

šlo např. o rodinu Dunkových²¹⁵, jejichž dětmi, byli zřejmě Franta a Irena Dunkovi.²¹⁶ M. Černá uvedla ještě rodinu Čarných, ovšem děti s takovým příjmením do školy nechodily.²¹⁷ Z obce Kozelec byla rodina Pompových-Mižigarových, která se starala o „slepého Jurku“ - Juraje Oračka²¹⁸. Ze Šambronu byla rodina Dunkových, ze které pocházel pozdější manžel²¹⁹ O. Kotlárové²²⁰, který navštěvoval večerní kurzy pro negramotné. Nikdo z respondentů neuvedl jméno rodiny či rodin, které pocházely z další zmiňované obce - z Vislanky²²¹. V denících M. Dědiče se vyskytuje ještě jméno „starého Pešty“, ovšem děti s tímto příjmením se ve škole také nevyskytují. Je možné, že patřil k některé z výše zmiňovaných rodin.

Do Květušína se většina z výše zmiňovaných rodin dostala zřejmě s dvěma prvními migračními vlnami, protože v deníkových záznamech M. Dědiče vedených od roku 1950, se všechna uvedená jména vyskytují a naopak o tom, že by do Květušína v letech 1950 - 1954 přišly nějaké další romské rodiny, se nezmiňuje.

Na jaře roku 1950 v Květušíně žilo 86 romských obyvatel, dospělých a dětí.²²² Tomu odpovídají i výpovědi pamětníků, které v Květušíně odhadují cca 10 -15 rodin.²²³ V jakých podmínkách romské rodiny bydlely, je otázkou. Jinak to vnímali vnější pozorovatelé (J. Pohl, H. Librová, M. Dědič) a jinak romští pamětníci, kteří byli zvyklí na ještě mnohem horší podmínky. J. Pohl vzpomíná na svou první návštěvu v Květušíně na jaře roku 1950, kdy uprostřed „*bláta a nevzhledných domků*“ potkal lidi žijící „*v odloučenosti od okolního světa, zapomenuté, zanedbané a na nízkém stupni životní úrovně*“.²²⁴ Stav domků těsně po nastěhování romských rodin, byl zřejmě různý. Většina pamětníků se ale shoduje, že domácnosti byly často přeplněné a i když zde nějaké základní vybavení zbylo²²⁵, nemohlo tak

Dunkovi pocházeli z Lubotína (viz dále). Šlo o vesnice, které se nacházely blízko sebe a mezi kterými docházelo jistě ke sňatkům, což bylo v té době na Slovensku běžné - např. matka dětí Kotlárů-Černých se provdala do Hromoše, mladí se vydali společně na průzkum do Čech atd...

²¹⁵ Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

²¹⁶ viz kpt. 3.10.

²¹⁷ tamtéž

²¹⁸ Rozhovor s J.D., 22.8. 2008, Písek (rozhovor vedla B. Šebová)

²¹⁹ Ta byla příbuzná s Dunkovými z Lubotína - Matka manžela O. Kotlárové byla sestrou otce F. a I. Dunkových

²²⁰ Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

²²¹ Pamětníci uvádějí romský název Bystranka

²²² „*Na jaře 1950 bylo v Květušíně 86 cikánských duší.*“ - Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²²³ M. Dědič dokonce odhaduje 15 - 20 rodin, to se mi ale zdá přehnané, protože rodiny byly většinou početné.

²²⁴ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²²⁵ Podle svědectví H. Librové i manžela Pavliny Černé (nahrávky viz bibliografie) docházelo v pohraničí hojně k rabování a je tedy možné, že část vybavení byla z Květušína už před příchodem romských obyvatel odvezena.

početným rodinám stačit²²⁶. Navíc je možné, že se některé rodiny bály majetek „po Němcích“ používat: „*To...vim že naše máma se bála abysme tam nespali, abysme nebyli nemocný nebo z toho aby nevíme co tam bylo, jo, tak to dycky umyla všehno, utřela a...*“²²⁷ Bylo běžné, že část rodiny spala na slámě na zemi nebo spalo více lidí pohromadě v jedné posteli.²²⁸ V některých rodinách byl problém s hygienou a alkoholismem, lidé neměli co na sebe.²²⁹ Tento stav se zřejmě postupně zlepšoval - sociální odbor při ONV v Českém Krumlově pomáhal rodinám se sháněním nábytku a ze sbírek jim také poskytoval ošacení, děti měly stravu a ošacení ve škole, dospělí měli práci²³⁰ - nicméně stav bydlení a celková chudoba rodin byly, stejně jako v Českém Krumlově, častým důvodem k umisťování dětí (se souhlasem rodičů nebo na základě soudního rozhodnutí) v internátě a později v dětském domově.

V roce 1951 do Květušína přišly rodiny slovenských reemigrantů z Rumunska. Ty měly nahradit romské rodiny, které se (kromě rodiny Bandyových) rozhodli v dubnu 1951 ze statku kvůli konfliktům s vedením, odejít. Tyto rodiny zde zůstaly a jejich děti chodily do školy společně s dětmi romských rodin, které se vrátily do Květušína (Kotlárovi-Černých) nebo do jeho okolí (většina ostatních rodin). Podle deníkových záznamů a výpovědí pamětníků se jednalo o rodiny Jurčíkových, Josefčíkových, Gažákových, Vávrových a Strapkových. V pozdějších letech (nejspíš až po přestěhování školy na Dobrou Vodu, protože M. Dědič se o nich v denících nezmiňuje) do Květušína přišly také rodiny Slováků, které znaly Romy z Hromoše - šlo o rodiny Pjurů a Mojcherů²³¹. Pjurovi dokonce zpočátku bydleli u Kotlárových-Černých, než si zařídili vlastní bydlení. To poukazuje na fakt, že někde udržovali Romové se Slováky dobré vztahy i během války a po ní.²³²

²²⁶ Soc. pracovnice H. Librova vzpomínala, jak rodinám pomáhala opatřit nábytek z konfiskovaného majetku klášterů. - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

²²⁷ Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²²⁸ tamtéž

²²⁹ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473 + výpovědi pamětníků: „*Ale ten začátek fakt byl špatnej.../.../ Hrozný! My sme neměli ani co na sebe, třeba takhle věci, jo? Že sme jeden po druhým nosili! A museli sme si to zašít a to...tak já sem si dycky ušila třeba nějakou z látky takovou sukýnku, jo, abych měla punčocháče nebo něco takovýho, to sem neměla...*“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²³⁰ tamtéž

²³¹ Rozhovory s M.Č. a P.Č. - viz bibliografie

²³² Podle P. Černé nosili za války rodiče šlupky z brambor sedlákům pro prasata a ti jim za to dávali kus chleba nebo mléko a díky tomu měli občas něco k jídlu - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

3. „Škola Míru“ v Květušíně v letech 1950 - 1954

V následujícím textu podávám přehled o důvodech a průběhu založení „Školy Míru“ v Květušíně a o jejím fungování až do roku 1954, kdy se přestěhovala na Dobrou Vodu u Prachatic. Zkoumám také okolnosti, týkající se vzniku internátu a později dětského domova, který byl při škole během prvního roku její existence založen, a účely, kterým měl sloužit.

Podrobně se zabývám odchodem Romů z Květušína na jaře 1951 a jejich návratem, důsledky a pozdější interpretací těchto událostí.

Dále se zabývám vznikem a fungováním pěveckého a tanečního souboru a jeho využitím k propagaci „převýchovy Cikánů“ a také rozšiřováním dětského domova. Pokud je to možné, podávám přehled o počtu, jménech a osudech „květušínských dětí“, které jsou přehledně shrnuty v kpt. 3.10..

Víceméně stranou ponechávám pedagogické metody M. Dědiče (ty shrnuji v kpt. 1.5.3.) a kulturní a další aktivity, které škola a vedení vojenského újezdu v Květušíně realizovaly. Tyto události jsou poměrně obsáhle popisovány v literatuře o Květušíně.²³³

Rovněž o mediálním obraze Květušína se z prostorových důvodů nezmiňuji v celé jeho šíři, na konci práce uvádím alespoň výběrový seznam dobových novinových článků, které se o Květušíně (vesměs s obrovským nadšením) zmiňují.²³⁴

Použití pramenů k jednotlivým kapitolám se liší podle jejich dostupnosti a výpovědní hodnoty k danému období. Některé kapitoly jsou do velké míry založeny na deníkových zápisech M. Dědiče, a to buď z nedostatku jiných pramenů nebo kvůli jejich nenahraditelné výpovědní hodnotě. V těchto pasážích se pak někdy jedná doslova o rekonstrukci děje „ze den na den“. Z toho důvodu uvádím v kapitolách, které to vyžadují, na závěr vždy stručné shrnutí.

3.1. Důvody a průběh založení „Školy Míru“ v Květušíně, myšlenka internátní výchovy

Situaci v Květušíně před založením „Školy Míru“ popisuje JUDr. Škpt. Josef Pohl, velitel vojenského újezdu Boletice ve své *Zprávě* z roku 1952 takto: „*Prohlédl jsem si příbytky*

²³³ Návštěvy kin a divadel, promítání pro děti v internátě i pro lidi z vesnice v budově školy, vystoupení vojenských kapel v Květušíně, kterých využíval J. Pohl k motivaci zaměstnanců, ad. - in: *Knihy M. Dědiče*, J. Pohla i J. Štycha, příspěvky M. Dědiče do sborníku *Hnutí R* (Balvín, J.(ed), 1999) - viz bibliografie

²³⁴ viz textové přílohy č. X

tamního obyvatelstva. Nelze říci, že šlo o byty. V místnosti bydlelo několik osob ve změti hadrů, slámy a sena. Polorozbořená kamna plnila místnosti tmavým kouřem, a tak ve špinavém, zhoubném prostředí žili dospělí se svými dětmi [...]. Promlouval jsem na děti. Byla to ustrašená, zdivočelá stvoření zamořená cizopasníky, nemytá a polooblečená v hadérkách [...], dověděl jsem se, že děti školu neznají, ano, několikrát šly do školy asi 4km vzdálené od Květušína [do Mokré²³⁵], nebylo tam prý však pro ně místa, učitelé nerozuměly a víckrát na školu nevzpomněly. Dospělí chodili velmi zřídka do práce, potravinové lístky buď brzy po jejich vydání hned utratili, nebo je v nejbližších civilních obcích prodali. Po několika dnech po výplatě mzdy dožadovali se na správci hospodářství zálohy, opijeli se, docházelo k rvačkám, násilnostem a útokům proti správci hospodářství.²³⁶ Že děti do školy skutečně moc nechodily, potvrzují i pamětníci. Vzpomínají, že škola byla daleko, a obzvlášť v zimě, kdy neměli vhodný oděv ani obuv, pro ně byla škola v podstatě nedostupná. Výjimkami byly cesty, kdy z vojenského statku rozváželi mléko a děti svezli. Potvrzují rovněž, že výuka byla pro ně obtížná, protože mluvené češtině sice rozuměli, neuměli ale číst ani psát.²³⁷

J. Pohl se proto rozhodl, že založí v Květušíně školu, která bude nástrojem výchovy a „převýchovy“ dětí i dospělých: „Uvědomil jsem si, jak těžký hřích spáchal na těchto lidech bývalý kapitalistický režim, který jim záměrně nedopřál vymožeností kulturního člověka a hnal skupiny cikánů od vesnice k vesnici, [...]. Cikán nebyl v myslích buržoasie člověkem a nezasloužil si, aby se někdo pozastavil nad jeho osudem [...]. Socialistické zřízení přebírá cikána, negramotného a zaostalého člověka do svých rukou, aby z něho vytvořilo rovnoprávného, zdravého a čistého člověka, uvědoměle pracujícího pro dobro celku [...]. Je proto jediná cesta: Cesta převýchovy a výchovy dětí, současně s intenzivní převýchovou dospělých.“²³⁸

Se svým záměrem zbudovat v Květušíně školu seznámil předsedu KNV v Českých Budějovicích. Ten myšlenku podpořil s tím, že nejprve bude potřeba zajistit budovu školy. J. Pohl proto zorganizoval dobrovolnou brigádu vojáků, kteří vyhlédnuté zemědělské stavení²³⁹

²³⁵ Marie Černá a další pamětníci - pozn. B.Š.

²³⁶ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²³⁷ „BŠ: A jak ste to zvládali v té Mokré? Vy ste asi moc česky neuměli, když ste přijeli, ne?

PČ: No tak mluvíli sme normálne jako to, ale takhle číst sme neuměli. Když nám napsala na tabuli písmenka nebo to, tak člověk to podle toho koukal a to sem tam napsala..." - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²³⁸ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²³⁹ „To bylo původně selské stavení, tam byl nějaký zemědělec, Němec“ - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

opravili zadarmo a s velkou improvizací pokud šlo o stavební materiál. Ten sháněli z prázdných domů v okolí nebo od dárců.²⁴⁰

Jak uvádí J. Pohl ve své *Zprávě*²⁴¹ a jak potvrdili i pamětníci, škola byla záměrně vybudována dál od obce, „aby děti přes den neodbíhaly ke svým rodičům a nerušily práci školy“.²⁴²

Přijetí školy samotnými Romy, kterých se na jejich vůli nikdo neptal²⁴³ a bylo k nim primárně přistupováno jako k jedincům na nižším stupni sociálního i kulturního vývoje, bylo zpočátku velmi problematické. Romové zřejmě vnímali školu jako prostředek, jak jim děti „odcizit“²⁴⁴ (což koneckonců bylo od počátku více či méně jejím záměrem²⁴⁵), a ke škole se stavěli negativně: „Květušín stavěl se ke stavbě záporně a nepřátelsky. Cikánští obyvatelé tušili, že stavíme dům pro jejich děti a už předem nás varovali, abychom na nich nežádali, aby děti do školy chodily.“²⁴⁶

Problematické bylo také přijetí školy vedením vojenského statku v Květušíně²⁴⁷ i dalšími institucemi. Výjimkou byly ONV a KNV v Českém Krumlově a Českých Budějovicích, které tento experiment vnímaly jako možnost, jak situaci Romů řešit: „On [J. Pohl] samozřejmě to neměl jednoduché, protože většina těch lidí se na to dívala s despektem, prostě mu říkali, to...von chce cikány zkultivovat, aby chodili do školy taky, dyť z cikána nikdy nic nebylo a nebude... To byla situace, to i já když sem tam pracoval, tak i já sem ještě jezdil přesvědčovat inspektory na ministerstvo školství, že cikánské dítě je lidská bytost, a že patří do školy a dívali se na mě prostě jako že sem spad z měsíce, páč ta situace tenkrát taková byla.“²⁴⁸

Nejvíce myšlenku podporoval ONV v Českém Krumlově, který podle bývalé sociální pracovnice H. Librové o využití školní budovy v Květušíně jako internátu pro děti, které žily

²⁴⁰ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²⁴¹ tamtéž

²⁴² Rozhovory s M.Dědičem (1.4. 2009) a H. Librovou - viz bibliografie

²⁴³ Na rozdíl od „cikánské“ školy v Užhorodě, kterou si Romové sami postavili v roce 1926 na popud a s pomocí přednosty školského referátu v Užhorodu Josefa Šimka . In: Šotolová, E.: Vzdělávání Romů. Praha 2008, str. 73

²⁴⁴ „BŠ: A jak na něj třeba vzpomínali vaše rodiče? Na Dědiče a na Pohla? Jak oni je vnímali?

MČ: No tak...někteří je vnímali špatně, protože se báli že přijdou o ty děti, že jim chtěou ukrást ty děti, no, protože se báli, no a někteří jako je brali, no, jako moje rodiče. Tatínek ten byl takový inteligentní, takže von hodně jako nás i posílal do školy a tak. Měl z nás radost, když sme nosili pěkný známky a ... už sem potom tatínka učila já číst a psát, no...protože von tahal dříví a potřeboval tam nějaký čísla napsat, tak sem ho musela učit“ -

Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁴⁵ Viz kpt. 3.4.

²⁴⁶ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²⁴⁷ „Nedostatkem naší práce byl malý zájem o tuto myšlenku ze strany tehdejšího vedení hospodářství. [...] Pamatuji si na slova tehdejšího správce, [...], při otevření školy Míru mne přesvědčoval, abych uznal jeho pomoc při stavbě školy a když jsem jej žádal, aby mně předestřel, kdy v práci pomohl, odpověděl doslova: „Jistě jsem ti pomáhal, vždyť jsem ti nepřekážel!“ - tamtéž

²⁴⁸ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

ve „špatných poměrech“, uvažoval v podstatě od počátku celého experimentu: *„Když ta škola se začla budovat, tak pomohli trochu vojáci a ta obec Květušín, respektive škola, ta byla mimo obec, ta byla na samotě [...] a tak my sme, ty výchovné pracovnice co sme byly, tak my sme pomáhaly Mirkovi [...], protože sme říkaly, z toho se musí udělat pro takové ty děti, které se když tam budou ve špatných poměrech nebo tak, tak tam budou bydlet a... zkrátka sme to tak nějak, dopředu, plánovitě sme říkaly, z toho tady by mohl být nějaký dětský domov nebo něco takového. No a tak sme tam sehnaly několik těch... dvě vychovatelky, mezi jinými byla jeho budoucí manželka, a pak sme tam sehnali pani, která vařila, no a ty děcka, prostě tam chodily, to se zajistilo tak, že ty děcka prostě tam chodily do školy a zároveň se tam stravovaly“*²⁴⁹ O záměrech ONV vypovídá i text již zmiňovaného dopisu,²⁵⁰ ve kterém Ministerstvo školství, věd a umění odpovědělo 16.6. 1950 na stížnost KNV v Českých Budějovicích ohledně „ničení památkových objektů přistěhovalci cikánského původu“. V dopise se mimo jiné uvádí: *„V poslední době se ujal výchovy cikánských rodin ONV Čes. Krumlov, jsou prováděny jejich zdravotní prohlídky a pečují o ně sociální pracovnice. ONV pro ně připravuje i Domov cikánské mládeže.“*²⁵¹ Jsem přesvědčená, že se jedná o Květušín, protože dostupné prameny se o žádném jiném „domově cikánské mládeže“ v té době nezmiňují.

3.2. Otevření mateřské „Školy Míru“ a jeslí s celodenní péčí

2. 7. 1950²⁵² byla v Květušíně otevřena mateřská škola a jesle s celodenní péčí. Vzhledem k tomu, že škola byla zbudována vojáky jako „závazek mírového úsilí“ vyjádřený ve Stockholmské mírové výzvě,²⁵³ byl jí Ministerstvem školství jako „*jediné v republice udělen čestný název „Škola Míru“*“²⁵⁴ Slavnostního otevření se podle J. Pohla účastnil předseda KNV v Českých Budějovicích, vojenskou správu zastupoval gen. Hanus.²⁵⁵ M. Dědič se

²⁴⁹ Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁵⁰ viz kpt. 2.3.1.

²⁵¹ Z opisu zaslaného na MNV v Českém Krumlově, in: Davidová, E.: Cesty Romů. Olomouc 2004, str. 151.

²⁵² Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 27

²⁵³ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karta 473

²⁵⁴ „Škola je postavena a ministerstvo školství propůjčilo jí jako jediné škole v republice čestný název „Škola Míru““ - Hygie (noviny družstva Hygie), 10.7. 1951. In: Soka Český Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

²⁵⁵ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karta 473

zmiňuje také o zástupcích MNO a MŠVO²⁵⁶ v Praze a ONV v Českém Krumlově.²⁵⁷ Nad vchodovými dveřmi byl umístěn nápis „Armáda dětem“.²⁵⁸ Armáda zpočátku také zajišťovala materiální vybavení a zásobování školy.²⁵⁹ KNV v Českých Budějovicích (prostřednictvím ONV v Českém Krumlově) zajišťoval personální zabezpečení - na místo byla dosazena ředitelka Miluše Zmítková a pěstounky Marie Čížková, Anna Housková a Anežka Filipová (pozdější manželka M. Dědiče). Ředitelku Zmítkovou vystřídal ještě v průběhu léta Dana Skořapová z Tábora.²⁶⁰ Učitelky se střídaly brigádně po dvou měsících, protože ještě nebyla zajištěna trvalá pedagogická síla.²⁶¹ Tou se stal od října M. Dědič.

Jak vyplývá z dopisu zasláního referentem sociálního odboru v Českém Krumlově v dubnu před otevřením školy na Ministerstvo školství, věd a umění, instituce měla zpočátku plnit především funkci výchovnou a sociální a měly jí navštěvovat děti od dvou do deseti let.²⁶² Cílem bylo celkové zlepšení situace v Květušíně: *„Děti této obce, z nichž je převážná většina dětí cikánských osídlenců, nutně potřebují, aby o ně bylo pečováno kolektivní výchovou. Děti jsou podvyživené, rodiče jejich jsou zatíženi předsudky a pověrami a jejich život je odlišný od normálního způsobu života, protože jsou zcela negramotní. Jsou však nepostradatelní jako pracovníci na státním vojenském statku. Je proto velmi nutné věnovati dětem zaměstnaných rodičů zvýšenou péči, řádně je obléci a pro zvýšení tělesné odolnosti je pětkrát denně stravovat.“*²⁶³ Škola měla také v případě úspěchu sloužit jako vzor pro *„zřizování podobných mateřských škol v kraji“*.²⁶⁴

Ve škole se zpočátku nejednalo primárně o výuku (škola byla otevřena na začátku letních prázdnin) a uvažovalo se o tom, že děti budou posléze podle schopností zařazovány do okolních národních škol.²⁶⁵ To se ale v průběhu prázdnin ukázalo jako nereálné, protože mateřskou školu a jesle navštěvovaly *„dětí od nemluvnat, které po ránu přinášely maminky, přes skutečné předškoláky až po již dospívající dívky a chlapce, kterým již rašily vousy pod*

²⁵⁶ Ministerstvo národní obrany a Ministerstvo školství, výchovy a osvěty

²⁵⁷ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 27

²⁵⁸ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

²⁵⁹ „Samozřejmě on, protože to jako byla obec kterou vojáci spravovali, tak i finance tam byly ze začátku z toho rozpočtu Boletického, no a potom šláhl samozřejmě kontakty - okres, kraj, ministerstvo obrany, ministerstvo školství, tohle všechno objezdil...“ - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁶⁰ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 28

²⁶¹ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473.

²⁶² 13. 4. 1950, in: SokA Český Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

²⁶³ tamtéž

²⁶⁴ tamtéž

²⁶⁵ tamtéž

nosem, tedy ve věku do patnácti let²⁶⁶ a ve škole se v podstatě řešily pouze základní úkony týkající se hygieny a stravování dětí.²⁶⁷ Strava, která se podávala několikrát denně, byla také asi hlavním důvodem, proč děti začaly během léta do školy docházet: „Většina dětí přicházela do školy v době, kdy se podávala dopolední svačina a po odpolední svačině odcházela.“²⁶⁸ Při zahájení školního roku 1. září 1950 konstatovalo vedení školy i správce vojenského újezdu J. Pohl, že situace je za daného stavu neúnosná a bylo rozhodnuto o zřízení třídy základní školy pro děti ve věku povinné školní docházky, „aby u nich mohly být vštěpovány základy gramotnosti a tím postupně mohlo dojít ke skutečné kvalitativní přestavbě jejich psychiky.“²⁶⁹

3.3. Zřízení národní školy a otevření kurzu pro negramotné

Otevřením a vedením první třídy prvního stupně základní („národní“) školy byl pověřen mladý pedagog Miroslav Dědič, který k velkému překvapení školního inspektora nabídku učit v „cikánské škole“ přijal: „A když mě inspektor [Boubelík²⁷⁰] přijímal, tak říkal - podívej, mám tady volné místo v Hořicích na Šumavě, za dva roky tam můžeš ředitelovat, protože ředitel půjde do důchodu. Když nebudeš chtít na velkou školu, mám tady v Mokré jednotřídku, můžeš nastoupit tam, a potom říká, ale mám tu ještě jedno, ale to ti říkám jenom pro úplnost, tam tě posílat nebudu, protože to je mizérie. Tam pošlu z vojny až se vrátí voják teďko, protože je to ve vojenském prostoru a sou tam samí cikáni, jo? Rozmysli si, za čtvrt hodiny mi řekneš, kde chceš nastoupit. No a já, samozřejmě mě to šokovalo, sem si říkal české děti si učil, vołyňské Čechy si učil, reemigranty z Balkánu, reemigranty z Francie, slovenské děti si učil, německé děti si učil a říkal sem si, tebe už nic nemůže překvapit a najednou prostě škola a samé cikánské děti tak to mě fascinovalo a já sem prostě potom inspektorovi řek, já si vezmu tu cikánskou školu no a von řek - buď si humanista nebo blázen, ale dobře když si se rozhod, tak já tě tam dám, protože budeš mít nějakou novou zkušenost, až přijde jaro, cikáni sbalí rance, odejdou a my stejně tu školu zavřem...“²⁷¹

²⁶⁶ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 28

²⁶⁷ „Samozřejmě že po stránce hygienické to byla hrůza, to bylo plné vši prostě. Jaká byla práce v MŠ tenkrát, tam se nevyučovalo, nic, prostě, tam se vyčesávaly vši, dělal se pořádek, děti se myly, mezitím se jen najedly a další den znova“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

²⁶⁸ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 28

²⁶⁹ tamtéž

²⁷⁰ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁷¹ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

Při zahájení výuky 1.10. 1950 bylo ve škole údajně přes 30 dětí, z toho výuky na základní škole se účastnilo asi 20 dětí od osmi let věku,²⁷² ostatní byly v mateřské škole a jeslích.²⁷³ Na základě deníkových záznamů M. Dědiče se domnívám, že dětí bylo celkem spíš kolem dvaceti. Přesná jména dětí a jejich počet nelze z dostupných pramenů zjistit, první neúplný seznam dětí se vyskytuje až k 13.6. 1951.²⁷⁴ Z deníků M. Dědiče vyplývá, že se jednalo o děti z romských rodin žijících v Květušíně. Byly to velkorodiny Bandyových (*František, Gisela, Kristina*), Kotlárových-Černých (*Gejza, Helena*²⁷⁵, *Margita, Marie, Pavlína*), Kotlárových-Čurejových (*Ladislav, Olga*), Dunkových (*František, Irena*) a Mižikářových (*Andula, Juraj Dunka*).²⁷⁶ Od 19.10. do školy chodily také neromské děti četaře Necidy.²⁷⁷

Počáteční situaci ve škole popisuje M. Dědič takto: „Školní prostředí se vymykalo všem běžným představám a požadavkům na funkci školy. Děti, jak byly z provozu mateřské školy zatím navyklé, chodily ve chvíli, kdy se podávala dopolední svačina, vydržely do oběda, i když ve slunečných dnech je nebylo možno v učebně udržet. Kdykoliv je napadlo, vyskočily oknem, protože učebna byla v přízemí a vrátily se až na oběd. Totéž se opakovalo po obědě, kdy se vrátily až na odpolední svačinu. Nebylo síly, která by je byla přiměla sedět v lavici a dokonce se soustředit na to, nač jsem je chtěl upoutat.“²⁷⁸

Po několika dnech marného snažení děti zaujmout, se M. Dědič rozhodl přestěhovat učebnu do prvního patra budovy a začal k motivaci dětí používat nejprve housle, později kopací míč. Tím děti zaujal a postupně se mu začalo dařit koncentrovat je k výuce: „Housličky, ne, sem je přines, a tím sem je fascinoval... „učitelis te bašavel pre lavuta“²⁷⁹... a já sem hrál, voni začali zpívat, tancovat a potom už chtěli druhý den zase a já, já sem říkal, budeme zase zpívat, ale napřed musíte dávat pozor a učit se, jinak nebudu hrát a nebudete zpívat a oni najednou strnuli a začali koukat do učebnic, sem si říkal, aha, tak to je cesta k tomu a něco podobného byl míč, ne, sem ho přines, voni kopali do plechovek jenom a

²⁷² „[...] tam jsem zařadil děti od osmiletých výš, protože ty děti -sedmi a šestileté nebyly vůbec zralé pro školu, ty byly na úrovni čtyř a tříletých, protože v tom prostředí v němž žily, nemohly vypadat jinak, tam je nikdo k ničemu nevedl.“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

²⁷³ Z dopisu zaslaného mi H. Librovou, 29. 1. 2009. In: soukromý archiv autorky

²⁷⁴ Deník MD: Seznam dětí dovezených pro školu mateřskou a národní, 13.6. 1951 (kpt. 3.7.1.)

²⁷⁵ Helena možná ještě v MŠ nebo doma, nejmladší sestra.

²⁷⁶ viz kpt. 2.3.3. a 3.10.

²⁷⁷ „Poprvé do školy přišly děti četaře Necidy. Znamená to mnohem více práce pro mne, ale je to vzpruhou pro práci ostatních a do jisté míry i vzpruhou pro mě, kdy i na mne to působí v dobrém smyslu, když mám před sebou české děti s dobrým inteligenčním průměrem.“ - Deník MD, 19.10. 1950

²⁷⁸ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 30

²⁷⁹ „Učitel hraje na housle“ - děti zřejmě použily spíš tvaru (*o*) učitelis bašavel pre lavuta nebo (*o*) učitelis džanel te bašavel pre lavuta - pozn. B.Š.

*najednou míč [...] prostě sem zase říkal no budeme samozřejmě hrát fotbal, zase pudeme na hřiště, ale napřed se musíme učit, no a takhle to trvalo...*²⁸⁰

Rovněž společně s Kpt. Pohlem opatřili dětem čisté oblečení a přezůvky, do kterých se ve škole převlékaly: „*Šaty, ve kterých děti docházely z domova, byly roztrhané [...] boty mnohé z dětí neměly a do školy docházely bosé, i když napadl sníh a mrzlo*“.²⁸¹ Během zimy se začala školní docházka dětí postupně zlepšovat.²⁸² 5.10. byl otevřen kurz pro negramotné, kam docházeli mladiství a dospělí. Ten se až do odchodu rodin na jaře 1951 konal asi jedenkrát týdně dvě hodiny. O pocitech M. Dědiče z počátku jeho působení ve večerních kurzech a o jeho přístupu k dospělým vypovídá záznam v jeho deníku z 13.12. 1950: „*Celý den práce mne tak nedeprimuje, jako ty dvě večerní hodiny kursu negramotných. Je téměř nadlidské z hlediska společenského a vůbec lidského s nimi vydržet. Jen osobní pocit povinnosti k člověku potřebnému mne vede k tomu, že nejen snesu jejich chování, ale dovedu je pochopit*“.²⁸³ Jak sám později v rozhovorech zmiňuje,²⁸⁴ měl zpočátku vůči Romům z Květušina značný odstup. O tom ostatně svědčí i další deníkový záznam: „*V tvorbě, zvláště pěvecké, byl často se jednalo o parodie jsou Cikáni velmi aktivní. Je to vlastně jediný projev nitra primitiva jež je schopen uskutečnit, a jsou v tom opravdu originelní. Snad příležitostně budu mít možnost sebrat a zaznamenat něco z jejich slovesných pokladů*“.²⁸⁵

Jak je patrné z deníků i z výpovědí M. Dědiče, jeho vztah k dospělým se až do konce celého experimentu v podstatě nezměnil. Školní výsledky dětí, které se začaly během zimy výrazně zlepšovat²⁸⁶ (Dědič dokonce nejschopnější žáky zapojuje v průběhu ledna na výpomoc ve večerních kurzech pro dospělé),²⁸⁷ ho však postupně přesvědčují, že děti jsou „*normálně kultivovatelné*“. Jejich kultivaci ale brání rodinné prostředí, „*kde nic pořádného nevidí*“.²⁸⁸ Začíná proto budovat internát, základ pozdějšího dětského domova.

²⁸⁰ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁸¹ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 28

²⁸² tamtéž

²⁸³ Deník MD, 13.12. 1950

²⁸⁴ „BŠ: Věděli jste, když k vám děti chodily do školy, co začaly ty rodiny třeba na Slovensku? MD: Ne to jsem se začal dovídat až později, ze začátku jsem měl odstup jako většina lidí, nevěděl jsem o tom v podstatě nic, jenom že jezdí z místa na místo...“ - Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

²⁸⁵ Deník MD, 5. 12. 1950

²⁸⁶ „Než se přehoupla zima let 1950 - 1951, dostala úroveň práce školy obrysy běžné školní práce. Dokonce bylo možno u schopnějších jedinců zvládnout látku dvou postupných ročníků a u nejnadanějšího žáka Františka Bandyho dokonce tři ročníků.“ - tamtéž, str. 30, 31

²⁸⁷ Deník MD, 16.1. 1951

²⁸⁸ „...a já sem vlastně už do Vánoc v tom roce 50 přišel na to, že sou to děti kultivovatelné jako každé jiné dítě, že to co umí, mělo z toho co vidělo doma, a ponevadž doma nic pořádného nevidělo, nemohlo být jiné, tak sem si uvědomil, teď záleží na tobě, jaký budou, jo?“ - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

3.4. Zřízení internátu a konflikty s rodiči dětí

V průběhu ledna 1951 zařizuje M. Dědič s pomocí armády ve škole improvizovaný internát: „Napadlo mne připoutat děti ke škole na pokud možno nejdelší dobu a zřídili jsme v jedné místnosti provizorní internát s několika vojenskými kavalci. Z jedné strany začali za odměnu přespávat chlapci, z druhé strany děvčata a můj kavalec stál uprostřed místnosti. Chutná večere, příjemné prostředí - v teple, s večerními besedami a společenskými hrami se staly magnetem, pro který byly děti ochotny chovat se ukázněně a věnovat se se zájmem výuce.“²⁸⁹

V deníku si k období zřizování internátu M. Dědič poznamenává: „Myšlenka internátu vrtala mi stále hlavou [...]. Poněvadž situace ve vsi se zdá zhoršovat, kdy starší Cikáni háží na děti kamením proto, že něco už dovedou, zatímco oni jsou negramotní, bylo nutno pomýšlet na skutečné izolování dětí od ostatního domácího prostředí. Nastává situace, kdy školní děti dávají ve víře přednost mně - tedy škole před bratry a rodiči - tedy domovem. Začalo být přímo palčivým problémem odtrhnout děti zhoubnému prostředí docela. Dali jsme možnost spát ve škole.“²⁹⁰ /.../ „Věřím, že z nich půjdou vychovat i lidé rozumní a pracovití. Bude tomu však předcházet řada bojů s vesnicí i jimi samými.“²⁹¹

Jak vyplývá z výše uvedených citací, M. Dědičovi nešlo pouze o to připoutat děti ke škole na pokud možno nejdelší dobu, ale také o to, vytrhnout děti ze „zhozného domácího prostředí“.

Možnost bydlet ve škole nabízel přímo dětem, popřípadě o jejích výhodách přesvědčovala pracovnice sociálního referátu při ONV v Českém Krumlově přímo rodiče: „Takhle v tom nemůžete žít, dyť to je...a teď sem ho prostě přesvědčila, sem řikala a ty děti, co dochází [...] je to tam teď zařízené tak, že tam měly postele a tak, sem řikala nechte je tam, řekněte to i ostatním, ať tam zůstávají a děcka můžou po škole se jít podívat domů, ale na noc aby přišly.“²⁹²

Někteří rodiče souhlasili, jiní si přáli mít děti doma. Děti tak byly často vystaveny rozhodování, zda zvolit luxus nabízený školou, nebo domov. Jak je patrné z deníků M. Dědiče, škola se stavěla k jejich návštěvám doma spíš negativně, protože to „narušovalo školní práci“.²⁹³ Neplatilo tedy zcela ujištění sociální pracovnice, že děti se můžou po škole jít podívat domů. O dvou matkách, jež chtěly mít své děti doma a o tom, jak to v té době M.

²⁸⁹ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 30

²⁹⁰ Deník MD, 11.1. 1951. in: MRK, 250 / 2006

²⁹¹ tamtéž, 13.1. 1951

²⁹² Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁹³ Deníky MD z tohoto období

Dědič vnímal, vypovídají jeho deníkové záznamy: 30.1. 1951 si jedna z matek přišla pro svou dceru. M. Dědič jí provedl objektem, ukázal, kde děti spí, co jedí apod., avšak ona „se zvířecí plachostí vše prohlédla, povrhla tím a odváděla si děcko do vsí, špíny, zimy a hladu. Resumé celého výstupu - nebude děti do školy posílat. Úroveň - zvířete!“²⁹⁴ Podobný případ líčí záznam z 16.1. téhož roku: „Večer přijíždí se saněmi pro děti Ludvík Černý [bratr Marie a Margity]. Chce odvézt Marii a Margitu domů, matka prý nechce dovolit, aby ve škole přespávaly [...] děti stojí v období rozhodování, zda se mají postavit s rodiči, tedy proti škole - nebo se školou, tedy proti rodičům. Zdá se, že škola si získává více půdy než pochybné prostředí rodin... [dívky podle záznamu v deníku bratrovi utekly a odmítaly s ním odejít domů].“²⁹⁵ Jak vyplývá z výpovědi syna z rodiny Černých,²⁹⁶ G. Kotlára, jeho sester, i z dalšího deníkového záznamu (12.2. 1951), přání rodiny Černých, aby děti zůstaly bydlet doma, se nezměnilo. M. Dědič to vnímal jako projev primitivismu a nepochopení: „Rodina Černých počala zase bojkotovat školu. Večer se všechny děti rozhodují, že odcházejí domů [...] to patrně máti usoudila, že odvykají zděděnému cikánskému primitivismu a učinila patřičné kroky.“²⁹⁷

Rodiče však měli na děti jednak silnou citovou vazbu²⁹⁸ a také se o ně, obzvláště o dcery, báli.²⁹⁹ Ve strachu o děti se podle mého soudu promítala válečná traumata, protože rodiče se neobávali pouze o početnost svých dcer, ale měli celkově strach z jejich fyzické likvidace.³⁰⁰ Válečné zážitky mohly stát i za (podle M. Dědiče nepřiměřenými) reakcemi rodičů na situaci, kdy byly děti ve škole bez jejich svolení ostříhány.³⁰¹ Rodičům pochopitelně také vadilo, že se škola snaží od nich děti odpoutat. O. Kotlárová, dcera první zmiňované matky, hovořila při našem rozhovoru o tom, že její maminka zůstala v určitém období téměř sama (prvního muže,

²⁹⁴ tamtéž, 30.1. 1951

²⁹⁵ tamtéž, 16.1. 1951

²⁹⁶ „My jsme bydleli normálně doma a chodili jen do školy. Máma byla přísná...“ - Rozhovor s G.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁹⁷ Deník MD, 12.2. 1951

²⁹⁸ „A maminka moje, protože vona jak někdo jí scházel, ty děti, tak vona dělala hrozně, jo, vyváděla, že nejsou všichni pohromadě...“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

²⁹⁹ „Ale naše Máňa, ta chodila do školy taky a pak jezdila do Horní Planý do měšťanky, jenomže můj táta ráno ji musel vodvézt do Hodňova, kousek na vlak jenom, protože tam byli všude vojáci a ty rodiče to víte, se báli o nás [...] Já sem tam spala, jenže moje máma, to víte, měla o mě strach.“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁰⁰ Matka rodiny Kotlárů - Černých zakázala Marii Černé účast na prvním školním zájezdě do Prahy s tím, že už by se nemusela vrátit živá zpátky - Deníky MD, jaro 1951 a Květušínská poema, 2006: str. 131 (viz bibliografie)

³⁰¹ Rodiče, hlavně matky, nesli ostříhání svých dětí a hlavně dcer velmi těžce, jak popisuje M. Dědič ve svých denících. Jejich jednání v našem rozhovoru vysvětloval s tím, že to byla pro ně „potupa“, ale že se jednalo o nutné hygienické opatření, a proto mu stačilo, že s tím souhlasily děti. Chování matek pak v deníku označuje za hysterické. Domnívám se ale, že reakce matek mohla být zesílena válečnými zážitky, kdy byli Romové stříhání dohola v rámci hygienických i represivních opatření (včetně žen) a vnímali to jako obrovské zostuzení - viz např. Kramářová, J.: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Praha 2003, str. 89 - 91

otce dětí, zabila za války bomba, starší sourozenci O. Kotlárové si založili vlastní rodiny).³⁰² Hmotná nouze, na kterou ostatně byli Romové po letech války a následného strádání více než zvyklí, nebyla pro některé rodiče dostatečným důvodem, aby se svých dětí „vzdali“.³⁰³

Děti z rodiny Kotlárů-Černých skutečně zůstávají bydlet doma, většina ostatních dětí ale začíná ve škole postupně přespávat, k čemuž zřejmě přispívá i zimní období: „*A já sem prostě moh říct, kdo se bude dneska dobře učit a poslouchat, tak může spát ve škole. Dostal dobrou večeři, bylo tam teplo, doma spal na slámě nebo ani sláma tam nebyla, ve škole tam byl pod tlustou dekou, ano, teplíčko, tak to šlo prostě krok za krokem...*“³⁰⁴ Zároveň s tím jak v Květušíně vzniká internát pro místní děti, uvažuje se také na ONV v Českém Krumlově o jeho využití jako místa pro „cikánské“ děti odebrané rodičům: „*Stává se nám také mimo jiné velmi často v praxi, že nutně potřebujeme odejmouti z rodiny cikánské děti, kterých jest v Českém Krumlově velké množství a že právě pro tyto děti nemáme místa k umístění, což jest však k jejich další výchově nezbytně nutné.*“³⁰⁵ Již 30.1. 1951 proto zasílá ONV na KNV v Českých Budějovicích žádost o finanční dotaci 250 000 Kčs na úpravu budovy květušínské školy a vybudování dalších ubytovacích kapacit pro zhruba 20 dětí ve věku povinné školní docházky. V dotaci se počítá i s další pěstounskou silou.³⁰⁶ Že bylo umístování „cikánských“ dětí v jiných dětských domovech obtížné a proto bylo rozšíření internátu v Květušíně v rámci sociální politiky ONV v Českém Krumlově nanejvýš žádoucí, potvrzuje také vzpomínka M. Dědiče: „*Vono takovejch dětí, který měly doma miserábl, těch byla celá řada, ale dokud nebyl žádněj podnik toho druhu, tak je neměli kam dávat, čili voni vynesli, třeba soud vynesl rozhodnutí, že má být umístěno prostě v takovém veřejném zařízení, jenže tenkrát jich bylo zaprvý minimum takovejch zařízení, zadruhý pokud jde vo cigánský děti, tak to třeba ani nechtěli a ani nebyl jako příliš velkej zájem vo ně, ne, protože to byly děti, který ještě do toho ranku školství příliš nepadaly, tak nebylo to bráno vážně [...] a i když to rozhodnutí přišlo, tak ho neměli kam dát, takže to bylo skutečeně spíš pro legraci než aby to mělo nějakěj dopad, no...*“³⁰⁷

³⁰² Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁰³ „[...] no a maminka moje, protože vona jak někdo jí scházel, ty děti, tak vona dělala hrozně, jo, vyváděla, že nejsou všichni pohromadě [...]. Když vám řeknu že spali na zemi a dali si slámu třeba a deku, tak nikdy by děti nebyli tam, v tej škole, ty malý já myslím, jo, že by byly jako oddělený od těch rodiče, to neexistoval [...]. Já sem spala, ségra, druhá, my sme spali třeba 5 v posteli“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁰⁴ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁰⁵ Dopis zaslaný referentem ONV v Českém Krumlově na KNV v Českých Budějovicích, 30.1. 1951. In: Soka Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

³⁰⁶ tamtéž

³⁰⁷ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

3.5. Hrozící odchod romských rodin z Květušina, návrhy řešení na záchranu školy, první děti umístěné v internátu na základě soudního rozhodnutí

Od počátku roku 1951 se čím dál tím častěji začíná projevovat nespokojenost romských zaměstnanců v Květušíně a sílí hrozba, že romské rodiny z Květušina odejdou.³⁰⁸ J. Pohl, M. Dědič a další autoři „květušínského experimentu“ se samozřejmě obávají, že s dospělými odejdou i děti, a dojde tak k zániku školy. Šance na to, že by dospělí zůstali, je snižována politikou ze strany vedení vojenského statku, které si odchod Romů v podstatě přeje a s J. Pohlem se díky tomu dostává do četných sporů.³⁰⁹ Vzhledem k tomu, že podle J. Pohla a M. Dědiče nepřichází v úvahu, že by rodiče ponechali své děti ve škole dobrovolně, uvažují o soudním odnětí dětí: „Zdá se, že přichází doba radikálních řešení, kdy věc nebude jen tak jednoduchá. Poněvadž internát už existuje, uvažuje se o možnosti soudního odnětí dětí. Řešení nad nímž je třeba se zamyslet a nad nímž většina lidí kroutí hlavou. Je to těžké a sám nemám v sobě tento problém dořešen. Že v budoucnu se jedná o věc prospěšnou je jasné. Ale kdo to vysvětlí a uzná v přítomnosti a po celou dobu výchovy dětí? Jedná se vlastně o násilí, byť ze [nečitelné] ušlechtilý cíl“³¹⁰

Další variantou je zajistit chod školy bez závislosti na dětech z Květušina prostřednictvím zachycení bezprizorných dětí a dětí soudně odňatých.³¹¹ 5. 2. 1951 přiváží kpt. Pohl do květušínské školy Emila Kuču z Českého Krumlova.³¹² Emil Kuča je prvním dítětem, které se do květušínského internátu dostává na základě soudního rozhodnutí (kvůli „špatným rodinným poměrům“³¹³). M. Dědič to ve svém deníku komentuje následovně: „Budeme se musit orientovat zcela nově bez závislosti na vesnici. Librova nám bude patrně chytat podobné existence po Krumlově a my je budeme vychovávat. Není to ohromné?! To je úplně exotické. Librova je už svým Květušínem také tak proslavena, že před ní zavírají na okrese dveře. Ted' se ještě stane zprostředkovatelem a dodavatelem materiálu pro naši dílnu lidskosti“.³¹⁴ V průběhu února a března je také přivezeno několik dalších, neromských dětí, které jsou však v Květušíně umístěny pouze dočasně.³¹⁵

³⁰⁸ O příčinách konfliktu a vztazích mezi Romy a vedením statku více viz kpt. 3.6.1.

³⁰⁹ „Na statku jsou proti Pohlovi i proti škole, hrozí jeho přeložení a případná likvidace školy“ - Deník MD, 5.2.1951

³¹⁰ tamtéž, 22.1. 1951

³¹¹ tamtéž

³¹² tamtéž, 5.2. 1951. Věk E. Kuči není uveden, ale na základě deníkových záznamů a výpovědí respondentů ho odhadují na cca 8 - 10 let.

³¹³ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

³¹⁴ Deník MD, 5.2. 1951

³¹⁵ Deníky MD, únor a březen 1951

6. 2. 1951 přichází vyrozumění, že soudní odnětí květušinských dětí v případě odchodu jejich rodičů není žádoucí.³¹⁶ Na sezení uspořádaném u příležitosti návštěvy zástupce ministerstva školství, „specialisty na Cikány“³¹⁷, ref. Vrkoče, kterého se účastní také referentky sociálního odboru v Českém Krumlově a kpt. Pohl, je rovněž zavržena varianta nahrazení stávajícího kolektivu bezprizornými dětmi a je zdůrazněna nutnost udržet dospělé v Květušíně.³¹⁸

I přes úřední rozhodnutí je 12.3. narychlo soudně odebrán Juraj Dunka,³¹⁹ jehož příbuzní se kvůli konfliktu s vedením statku rozhodují odejít z Květušína: „*Přes přímý zákaz odjezdu, který bude považován za svévolné opuštění pracoviště, rozhodli se a prohlásili Mižikarovi, že večer odcházejí. [...] Ze statku telefonoval ppor. Sila, že by bylo škoda nechat s nimi zmizet Jurku, abychom ho zadrželi ve škole. Jurka však již byl ve vsi. I jeho zachvátila stěhovavá nálada, a ač byl pouze obětí blbosti, jásal nad blížící se změnou. [...] Volal jsem střídavě statek a střídavě újezd - kpt. Pohla. Tu pojednou volá kpt. Pohl, že z rozhodnutí ONV je dnešním dnem sirotek Juraj Dunka soudně odnímán Mižikarovým. To tedy znamená, že máme nad ním plnou pravomoc, že vlastně patří nám a nikoli Mižikarovým. Bylo jednáno s SNB v Polečnici, aby zašli do Květušína a Jurku odňali.*“³²⁰ „Jurka“ přes počáteční protesty jeho i příbuzných na výzvu odchází v doprovodu příslušníka SNB a M. Dědiče do školy, kde od té doby bydlí natrvalo.³²¹ Jak vyplývá z deníkových záznamů, postavení J. Dunky v rodině příbuzných bylo zřejmě dosti problematické, takže se soudnímu odnětí příliš nebránil.³²² To se nedá říci o matce dětí Rafaelových,³²³ které jí byly násilím odebrány na ONV v Českém Krumlově 20.3. 1951 a vzápětí byly přivezeny sociální pracovnící Librovou do Květušína: „*Jsou to jedinci z kočovných Cikánů, kteří buď přitáhli nebo byli přivezeni do Českého Krumlova. Otce jim zavřeli, patrně pro krádež, poněvadž toto zdá se byl jejich jediný zdroj obživy. Matka a děti, všichni zavšiveni byli dopraveni na ONV, kde byli odvšiveni a pracně matce odňati. Plačící vyložili je v Květušíně z auta. Jsou divocí - zvířecí, ale bílé pleti a*

³¹⁶ „Na dotaz ohledně odnětí dětí odpověděli kpt. Pohlovi, že to není žádoucí - což je věc jasná“ - Deník MD, 6.2. 1951

³¹⁷ tamtéž, 23.2. 1951

³¹⁸ „Zmínka kpt. Pohla o pokusu ze zoufalství získat stálý kolektiv cikánských dětí z bezprizorných byla zamítnuta [...] Z usnesení vyznělo, že za žádnou cenu nelze připustit propuštění cikánských dělníků. Bude nutno tedy i na statku sladit stránku hospodářskou se stránkou výchovnou, což bude ještě tvrdý oříšek a bude ještě předmětem nových jednání na generálním ředitelství vojenských lesů a statků v Praze.“ - tamtéž, 23. 2. 1951

³¹⁹ též viz kpt. 1.6.

³²⁰ Deník MD, 12.3. 1951

³²¹ tamtéž

³²² „Nakonec nahlas uvažoval [poté co vyšli od Mižikarových], že vlastně neměl u Mižikarových nic dobrého, že vlastně mu nic nekoupili, ničím o něho nedbali, byl jim pouze otrokem, kterého využívali pro nejhrubší práce...“ - tamtéž

³²³ Florián, Bartoloměj, Rafael a Čaja, narození v rozmezí let 1942 - 1947 - tamtéž, 20.3. 1951

značně inteligentního vzezření.“³²⁴ Jak vyplývá z dalšího záznamu M. Dědiče, matka dětí zřejmě nebyla informována o tom, kam její děti odvezli a M. Dědič se snažil jejímu kontaktu s dětmi zabránit: „*Náš nový čtyřlístek si pomalu zvyká. Začínají se zabíhat. Občas si ještě poplácí a stále se ptají, kdy za nimi přijede matka. [...] Jejich matka je patrně v Zátoni. Chtěli, abych jí napsal dopis. Vyhověl jsem jim, ovšem není žádoucí, aby se matka zatím dověděla kde jsou, tož dopis nosím v kapse a hoši marně čekají na zprávy.*“³²⁵ Případ dětí Rafaelových je vlastně prvním případem censure a zadržování korespondence, kterou pak v širším měřítku uplatňoval M. Dědič k omezování kontaktu dětí s rodiči na Dobré Vodě, kam se škola v roce 1954 přestěhovala.

3.6. Odchod Romů z Květušina a jejich návrat z pohledu primárních pramenů a z hlediska pozdější interpretace

Interpretace událostí týkajících se odchodu romských rodin z Květušina a jejich následného návratu se z pohledu primárních pramenů a z hlediska pozdější interpretace v některých aspektech zásadně rozcházejí. Důsledky této události přitom významně ovlivnily další vývoj „Školy Míru“ a internátu v Květušíně. V následujícím textu vycházím především z deníkových záznamů M. Dědiče, protože jsou velice cenným (a v podstatě jediným) autentickým zdrojem informací o této události.

3.6.1. Příčiny a průběh odchodu

Důvodů, proč se Romové rozhodli z Květušina odejít, bylo jistě více. V deníku M. Dědiče je jako hlavní příčina odchodu (i přes to, že se zmiňuje o objektivních příčinách - neshodách s vedením vojenského statku) uveden „pud stěhování“, který romské rodiny s příchodem jara zachvátil: „*Prapříčinou této tužby ovšem je probuzený pud stěhování, který přinesly jarní vánky na beráncích [...] jsou třeba schopni přijít jako prosící žebráci v krátkém čase, ale musí dát průchod svým uvolněným citům, které je ženou z místa na místo.*“³²⁶ Tato interpretace pak převládá i v jeho literárním ztvárnění Květušina³²⁷ a je přítomná i v dílech dalších autorů

³²⁴ tamtéž

³²⁵ tamtéž, 22.3. 1951

³²⁶ tamtéž, 19.3. 1951

³²⁷ „*Náš hlouček stojí na návsi jako poslední hráz proti jejich nepromyšlenému jednání, diktovanému dědictvím staletí. Chceme v nich potlačit kočovného ducha. [...] Důvody odchodu, které uvádějí, se různí. Všichni si přece*

(Pohl,³²⁸ Štych).³²⁹ Jako jeden z hlavních důvodů se objevuje i v současných interpretacích M. Dědiče: „*Přišlo jaro a pesimistické předpovědi skeptiků [že Romové na jaře „sbalí rance a odejdou“] se naplnily. Všichni rodiče dětí s výjimkou rodiny Františka Bandyho se rozhodli odejít. Marné bylo vysvětlování a přemlouvání Dr. Pohla, co svým rozhodnutím ztrácejí a oč připravují své děti [...], nebylo síly, která by je udržela.*“³³⁰ /.../ „BŠ: *A nebylo to tím, že nebyli zvyklí pracovat v takových podmínkách...?* MD: *No jednak a jednak přišlo jaro a ta toulavá krev prostě v nich nějakým způsobem byla, ano a krom toho prostě ten zájem vedení statku aby měli lepší pracovní morálku a na druhé straně i prostě to oni věděli, že by byli radši kdyby tam nebyli, ano, tak jedno s druhým.*“³³¹

Opustíme - li „biologické“ zdůvodnění, zdá se, že hlavním důvodem proč se Romové rozhodli na jaře roku 1951 z Květušína odejít, byly neshody s vedením vojenského statku a možná také pocit, že jsou zde omezeni ve svých svobodách. Vzhledem k tomu, že se Květušín nacházel ve vojenském prostoru, byl do něj vstup možný pouze s povolenkou.³³² Vedení vojenského újezdu tak mohlo v podstatě rozhodovat o tom, kdo se bude v prostoru pohybovat. Praktické následky této restriktce (kromě pozdějšího omezování kontaktů rodičů s dětmi) byly třeba ty, že když přijeli za květušínskými Romy na návštěvu jejich příbuzní, kteří zřejmě o žádných povolenkách nevěděli, a strážný na nádraží v Polné je do prostoru z nedbalosti vpustil, byli vzápětí vojáky v Květušíně posbírání a dovedeni zpět na nádraží. Protože odmítali nastoupit do vlaku, byli zde uzamčeni do čekárny a později odvezeni autem do Českého Krumlova. To vzbudilo u květušínských Romů samozřejmě odpor.³³³

Spory s vedením vojenského statku byly způsobeny jednak přístupem správců k Romům - na SNB byl například podán podnět ke stíhání nezletilého bratra F. Bandyho, který způsobil nešťastnou náhodou poranění jedné krávy,³³⁴ dalším problémem byl přístup Romů k práci na

nevymyslí totéž, aby nám nalhali stejnou věc. [...] Nikdo z nich však nedokáže přesvědčivě zakrýt prapříčinnu odchodu, kočovný duch. “ - Dědič, M.: Květušínská poema. Praha 2006, str. 59

³²⁸ Kromě jeho knihy „Jarní den“ (později „Na cikánské stezce“), se vyskytuje i v jeho „Zprávě o mateřské a národní škole Míru...“ z roku 1952: „Podle mého názoru jde o touhu přirozenou, dědičnou...“ . In: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

³²⁹ Viz kpt. 1.2.1.

³³⁰ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 31

³³¹ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

³³² viz kpt. 2.3.2.

³³³ Deník MD, 22.1. 1951

³³⁴ „To byl jeho bratr, to byl z té rodiny, a tak ten prostě tam pásł pro vojenský statek, tam pásł krávy a jemu se tam jedna kráva splášila, von jí hnál, že jo, měl strach, to byla taková rodina celkem, že jo, ten Bandy to nebyla tak špatná rodina, i když vona byla taky řečná ta jeho manželka, ale von byl ten starej Bandy, to byl takovej, dá se říct na ty poměry solidní, víte, no a ten kluk hnál tu krávu, vona spadla, zlomila si nohu, no a vojáci neměli nic lepšího na práci než to oznámit policajtům a šlo to k soudu a já sem se tam octla, najednou prostě, tak říkám, no tak co teď ale naštěstí tenkrát ten předseda senátu to byl výbornej člověk, prostě všichni ti soudci co tam byli, to byli solidní lidé a já sem mu říkala - poslouvejte, tenhle ten, tady nemůžete ho nějak odsuzovat, protože ti

statku, který neodpovídal potřebám a představám vedení: „Zaměstnavatel však je bude nucen patrně propustit sám, poněvadž při stávající pracovní morálce je podnik nerentabilní. Při - 5°C odmítají tito pracovníci nastupovat do zaměstnání, neřku o vůbec nehlášených absencích, kdy se zajíždí do Krumlova za alkoholem“³³⁵.

O přístupu vedení statku k Romům svědčí také pohled tehdejšího správce na snahy J. Pohla o zlepšení poměrů v Květušíně: „Pamatuji si na slova tehdejšího správce, který jakmile pozoroval, že jsem se rozhodl zasáhnout do tamních poměrů [...], odsuzoval moji práci předem k zániku, naopak vyjadřoval se, že práce bude naprosto bezúspěšnou a mne samotného zničí.“³³⁶ Výstižná je vzpomínka jedné z pamětnic, která na dotaz jaký byl správce statku reagovala slovy: „ten měl radši zvířata než lidi“.³³⁷

Celkově šlo o citelný kulturní střet, kdy na jedné straně stálo neromské vedení statku se zakořeněnými předsudky vůči Romům a zároveň s cílem vybudovat fungující součást socialistického hospodářství a na druhé straně Romové, kteří prošli válečným utrpením a vůči neromům měli značnou nedůvěru, jak vyplývá ze svědectví realizátorů „květušínského experimentu“.³³⁸ Navíc podobnou práci nikdy nedělali (na Slovensku se živilí svým řemeslem nebo pracovali příležitostně pro sedláky) a vnímali, že nejsou na statku příliš vítáni - z výpovědí pamětníků, deníkových záznamů M. Dědiče i beletristického ztvárnění existence Květušina vyplývá, že vedení vojenského statku v podstatě od začátku vnímalo přítomnost „cikánů“ v Květušíně jako nutné zlo.³³⁹ I když se poměry v Květušíně a pracovní morálka romských zaměstnanců, alespoň dle J. Pohla,³⁴⁰ postupně zlepšovaly, snažilo se vedení statku

vojáci místo aby řekli, tak vodepíšou jednu krávu, že jo, nebyl problém, tak eště takhle spustili a dali to policajům. No a tak kluk byl - obhajovala sem ho tam, protože dycky dyž bylo nakonec, tak byl obhájce ex offio, a já sem za péči o mládež, tak sem to tam vyličila celé ty poměry Cikánů, no tak starej Bandy přišel za mnou Pani soudružko - voni to říkali dycky - pani soudružko, já vám mockrát dě...a takhle a přijede se za námi podívat taky do Květušina, jako do obce, domů jako... já sem říkala - já tam jezdím do školy, no ale za námi jako, no tak...“ - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

³³⁵ Deník MD, 22.1. 1951

³³⁶ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

³³⁷ Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

³³⁸ O bariéry nedůvěry se zmiňuje M. Dědič, J. Pohl i H. Librová.

³³⁹ „No a najednou se dozvim, že Cikáni z Květušina se rozhodli, že vodejdou, ale za to mohli určitě tam na tom statku, voni se k nim chovali pořád tak jako "my sme někdo a vy ste holota", asi takhle, že a tak, že prostě vodejdou.“ - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

³⁴⁰ „V Květušíně vzrostla kulturní a sociální úroveň u cikánských obyvatelů. Bylo úplně odstraněno pití denaturovaného lihu a nemírné požívání alkoholu. [...] Lidé spali na postelích, měli přikrývky, odstranili jsme pelechy z hadrů a nadměrné přebydlí v místnostech. [...] Všichni cikáni měli svoje osobní doklady v pořádku, osobní záležitosti uspořádány a oprostili se od starých zvyklostí a nezdravých obyčejů, pověr, ritu apod. Zvýšili jsme i v samotných rodinách péči o dítě, o čistotu, [...]. Pracovní morálka se bezesporu zvýšila. Dosáhli jsme i někdy pracovních výkonů v neděli, bylo - li toho při špičkových pracích třeba. Anna Mižikarová, byla za svoje pracovní výkony vyznamenána o dni 8.března 1951 /Mezinárodní den žen [...], jako vzorná pracovnice.“ - Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

problémy řešit pouze do chvíle, kdy za ně získalo náhradu (slovenské reemigranty z Rumunska): „Zaměstnavatel vždycky vyžadoval, abychom cikány na hospodářství udrželi a vždycky předtím prosil o pomoc. Tentokrát však měl za své zaměstnance dostačující náhradu a nepotřeboval Cikány v Květušíně udržet. [...] neměli jsme tedy žádného důvodu k tomu, abychom mohli vůbec rodiny v Květušíně udržet, když jsme znali stanovisko zaměstnavatele, který odchod cikánů uvítal.“³⁴¹

O tom, že na některých jiných místech republiky byli Romové naopak ceněnými pracovníky, svědčí záznam v deníku M. Dědiče : „S výchovou Cikánů konají se pokusy na Žatecku a Chebsku. Několik státních statků je tam osídleno pouze dělníky cikánské národnosti, podávají prý však slušné výkony, že v mnohém předčí i zaměstnance naše.“³⁴²

Domnívám se, že ať už byly důvody sporů mezi květušínskými Romy a vedením vojenského statku a jejich poměr jakékoliv, odchod květušínských Romů zcela jistě nebyl záležitostí „pudového“ chování, způsobeného voláním jara, ale především vyústěním těchto sporů a Romové o něm uvažovali již delší dobu. To dosvědčuje mimo jiné fakt, že dvě rodiny odešly už v průběhu prosince a března.³⁴³ Překážkou pro ostatní zřejmě bylo, že neměli kam jít - dům na Slovensku buď vůbec neměli,³⁴⁴ nebo - jako třeba rodině Kotlárů-Černých - jim za dobu pobytu v Čechách místní vesničané dům zbourali.³⁴⁵ Navíc na Slovensku nebyly pracovní příležitosti. Ti, co si chtěli hledat práci jinde v Čechách, zase neměli přesnou představu kde. Většina jejich příbuzných a známých byla buď na okrese Český Krumlov nebo na Slovensku. Někteří zřejmě měli příbuzné i jinde v Čechách, ale nevěděli přesně kde.³⁴⁶ Museli tedy počkat, až se oteplí alespoň natolik, aby cesta za prací jít byla realizovatelná a také, než je vedení statku propustí.

31.3. květušínské Romové definitivně oznamují, že se rozhodli opustit Květušín. 2.4. odjíždí do Prahy na ministerstvo referentka KNV Křížová, která se snaží odpovědné úředníky přesvědčit o „myšlence Květušína“ a o nutnosti rodiče z práce na statku neuvolnit, a v odchodu jim tak zabránit.³⁴⁷ Vedení statku zadržuje romským zaměstnancům výplatu a

³⁴¹ tamtéž

³⁴² Deník MD, 23.2. 1951

³⁴³ V prosinci odjeli rodiče F. a I. Dunkových na Slovensko, v březnu Mižikárovi na Mostecko - Deníky MD, 8.12. 1950 a 19.3. 1951

³⁴⁴ „Na Slovensku není eldorado prázdných budov jako je tomu v českém pohraničí a jejich původní chatrče byly spáleny.“ - Deník MD, 22.1. 1951

³⁴⁵ viz kpt. 2.3.3.

³⁴⁶ „JH: Právě tadý, mě zajímá, ty rodiče když odcházeli, oni věděli kam jdou nebo nevěděli? MD: Ne, ne.

JH: Šli...MD: Ne, když sem s nimi hovořil, tak některý říkal, že jede na Slovensko tam co byl, jiný říkal, že jede k příbuzným, ty že říkali že se tam mají dobře a když sem říkal a kde to je - to my nevíme, jo, to my, to se dovíme a takhle, no...“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

³⁴⁷ „To je tedy poslední naděje, Praha...“ - Deník MD, 2.4. 1951

vyčkává rozhodnutí ministerstva.³⁴⁸ 3. 4. dostává účetní statku od ONV v Českém Krumlově rozkaz k výplatě. M. Dědič k tomu ve svém deníku poznamenává: „Referentka Křížová [...] myšlenku Květušina neprosadila [...]. Za produktivitu práce, za pytel pšenice odhodili a ztratili duše 15ti dětí, ba co říci, zašlapali myšlenku lidskosti.“³⁴⁹ Kpt. Pohlovi nezbývá než napsat květušínským občanům vlastní rukou odhlášky.

4.4. 1951 odcházejí všechny romské rodiny až na Bandyovy, kteří zůstávají a jejich syn František Bandy nadále navštěvuje školu, kde již od března i bydlí.³⁵⁰ Problém s odchodem má Július Kotlár, kterému vedení statku nechce dát souhlas k odchodu, protože se jako pracovník osvědčil. Nakonec však odchází také.³⁵¹ M. Dědič k tomu ve svém deníku mimo jiné poznamenává: „Škoda jich [dětí]. Z nich mohli být lidé. Cítí už samy zcela jinak než rodiče. Jejich slova: ‚my bychom hned šly do školy, my bychom s nimi nejely‘ drásají duši...“³⁵² Když se jde s dospělými místo kpt. Pohla rozloučit, říkají mu prý, že kdyby mohli s Pohlem promluvit, kdyby vyměnil vedení statku a zaručil jim slušné zacházení, zůstali by. K tomu už však zřejmě není vůle ani možnosti: „Je však konec a lavinu nelze zadržet“³⁵³

M. Dědič s J. Pohlem se rozhodují, že svůj zápas o „myšlenku výchovy Cikánů“ nevzdají a začínají ještě týž večer promýšlet náhradní řešení, jak školu udržet v provozu, než se jim podaří získat dostatečný počet „bezprizorných cikánských dětí“, které by romské děti z Květušina nahradily: „Máme dát padnout myšlence? Nikoli! Vše pro myšlenku! Vše pro myšlenku! Myšlenka výchovy Cikánů, již jsme počali uvádět ve skutek není ilusí, ani utopií [...] co se událo je mimo rámec výchovy, stranou vlivu dětských duší, s nimiž bylo experimentováno. Mohu s klidným svědomím prohlásit, že cikány, lépe řečeno cikánské děti lze vychovat na náš společenský průměr.“³⁵⁴

3.6.2. Fungování školy po odchodu romských rodin

Za účelem udržení školy koncipují M. Dědič s J. Pohlem večer před odchodem Romů z Květušina dopis ministru národní obrany Alexeji Čepičkovi, ve kterém popisují vývoj školy a

³⁴⁸ tamtéž

³⁴⁹ tamtéž, 3.4. 1951

³⁵⁰ tamtéž, 4.4. 1951

³⁵¹ „Značnou nervozitu projevuje Julius Kotlár, který nebyl propuštěn jakožto dobrý pracovník a který chce rovněž odejít s ostatními a prohlašuje, že uteče i když ho nepustí.“ - tamtéž, 4.4. 1951

³⁵² tamtéž

³⁵³ tamtéž

³⁵⁴ tamtéž, 3.3., 1951

zdůrazňují, že se škola „od doby založení stala vzorem pro řešení cikánské otázky v rámci celostátním“. Žádají o podporu ve využití budovy školy pro „účely výchovy a výuky cikánských dětí, které by lidová správa zařazovala do internátní péče z řad dětí odňatých rodičům nebo z řad dětí bez domova.“³⁵⁵ Jako nejvhodnější prozatímní řešení vidí nábor českých dětí lesníků a dalších, kteří žijí na samotách a do školy mají daleko. M. Dědič proto v dalších dnech obvolává hájenky a civilisty v celém vojenském prostoru, aby získal české děti. To se však nedaří - blíží se konec roku a každý chce nechat děti dochodit do školy tam, kde se momentálně nachází.³⁵⁶

5.4. 1951, den po odjezdu rodin, je ve škole pouze 6 dětí: František Bandy, který se pro stálý pobyt ve školním internátě dobrovolně rozhodl na konci března,³⁵⁷ a jehož rodiče zůstali v Květušíně a děti, které byly soudně odebrány rodičům v průběhu února a března³⁵⁸ - Emil Kuča a čtyři děti Rafaelovy z nedaleké Skalné (těm bylo 27.3. povoleno na noc chodit domů³⁵⁹). Juraj Dunka je toho času v nemocnici, kde se léčí s očním trachomem.³⁶⁰ Z jednání kpt. Pohla s ONV v Českém Krumlově vyplývá, že pokud se situace brzy nezmění, bude škola uzavřena. Kpt. Pohl však věří, že se některé z rodin vrátí alespoň do blízkosti Květušína, a prosí proto ONV, aby s likvidací školy ještě vyčkal.³⁶¹

Odpoledne 5.4. se M. Dědič s dětmi vydává do kamenolomu ve Skalné na nábor dětí v místě usazených olašských Romů. F. Bandy má k dospělým proslov o prospěšnosti vzdělání.³⁶² 6.4. však nikdo ze Skalné do školy nepřichází (ani děti Rafaelovy). Zato přijíždí komise složená z okresního osvětového inspektora Pánka, sociální referentky při ONV Librové, zástupce KNV a zástupkyně ministerstva informací Charvátové. Dědič tuto událost popisuje ve svém deníku následovně: „Přišli s návrhem přemístit školu s celým zařízením i osazenstvem do Slavkova u Kájova a tam začít znovu, prý v podobném prostředí. Nejsou tam však Cikáni, ale reemigranti, Cikáni prý by tam byli postupně přisunováni. Mám však dojem, že tím padá myšlenka Květušína.“³⁶³ Odpoledne se vypravuje s jednou z vychovatelek znovu

³⁵⁵ Celý text dopisu, in: Deník MD, 3.4. 1951

³⁵⁶ Deníky MD z tohoto období

³⁵⁷ „Franta Bandy se rozhodl pro trvalý pobyt ve škole. Pochopil, že jen toto prostředí ho může povznést a prostředí ve vsi ho bude pořád srážet...” - Deník MD, 29.3. 1951

³⁵⁸ viz předchozí kapitola

³⁵⁹ „Dopoledne přišla matka Rafaelových a přinesla si od Librové potvrzení, že děti mohou na noc odcházet domů. Výchovně je to tedy značná ztráta, ač přímé odebrání rodičům by bylo rovněž velmi kruté a zanechalo by to v jejich duších rovněž odezvu, odpor a strach.“ - Deník MD, 27.3. 1951

³⁶⁰ Deník MD, 5.4. 1951

³⁶¹ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

³⁶² Deník MD, 5.4. 1951

³⁶³ tamtéž, 6.4. 1951

do Skalné, „ukázat jí prostředí a zjistit proč děti nepřišly“.³⁶⁴ Nacházejí Romy sbalené a připravené k odchodu, protože někdo ze skupiny ukradl dělníkům, kteří v kamenolomu pracovali, část oběda a ti na ně podali stížnost. V důsledku obvinění vykazuje SNB Romy z místa pobytu.³⁶⁵ M. Dědič vidí v dětech Romů ze Skalné možnost, jak školu zachránit. Ti mu je však dobrovolně nechťejí dát a k násilnému odebrání mu schází potřebná síla, odchází proto po delším vyčkávání s nepořízenou: „*Napočítal jsem 15 dětí, jež by přišly v úvahu pro národní a mateřskou školu. Začínám s nábořem, aby nám je nechali. Rádi by se zbavili jednoho sirotka, jemuž je asi 16 let, ale děti nedají. Podvyživené, hladové, špinavé, ubohé, ale svěřit je výchově? Nikdy! Tato skupina by stačila naplnit nám celou školu. Kdybych měl k dispozici větší fyzickou sílu, tedy několik členů SNB nerozpakoval bych se vzít jim děti násilím a ostatní poslat kam libo. / .../ vyčkáváme marně, [...]. Vidím beznaděj svého verbování a své snahy po dobrém vysvětlováním a přesvědčováním přivést tyto lidi k poznání. Jedině ostrý zákonný postup může přivést tyto lidi na lepší cestu [...]. V jejich dětech vyhazují se milionové hodnoty, jež už ony by byly schopny shromažďovat. Úžasná je psychologie těchto primitivů a ohromující pohled do ní.*“³⁶⁶

3.6.3. Návrat romských rodin do okolí Květušina, znovuoobnovení chodu školy

Jak vyplývá z deníků M. Dědiče, na základě kterých rekonstruuji následující události,³⁶⁷ zdánlivě bezvýchodná situace po odchodu Romů z Květušina se v poměrně krátkém čase změnila, protože některé rodiny se začaly do okolí Květušina vracet: 7.4., tedy pouhé tři dny po odchodu Romů, se M. Dědič dozvídá od dětí, že otec F. Bandyho některé z „květušinských“ potkal v Českém Krumlově. V deníku si k tomu poznamenává: „*Utratili asi peníze a nyní se vracejí nazpět. Zdá se, že idea Květušina se stává neodolatelnou. Jsem velmi zvědav, zda tyto zvěsti jsou pravdivé.*“ V dalších dnech věnuje se Dědič a dva zbývající žáci - F. Bandy a E. Kuča (dětí Rafaelovy odešly s matkou ze Skalné, J. Dunka je v nemocnici) - úklidu a úpravě okolí školy, po večerech probíhá příležitostné vyučování. 11.4. se M. Dědič vypravuje na KNV do Českých Budějovic „*zjistit situaci a částečně přimět některého z orgánů, aby ve věci cikánské otázky něco učinili*“. Dozvídá se, že „věc Květušina“ bude přednesena k rozhodnutí přímo ministrovi národní obrany A. Čepičkovi, což

³⁶⁴ tamtéž

³⁶⁵ tamtéž

³⁶⁶ tamtéž

³⁶⁷ Datum zápisu citovaných pasáží se shoduje s daty uvedenými v textu.

bude „*patrně řešení konečné*“, jak si poznamenává. Další den večer přijíždí za Dědičem kpt. Pohl a informuje ho o stavu situace. Konstatuje „*značné ochabnutí zájmu a všeobecnou únavu těch, kteří se až dosud ve věci Květušína exponovali*“ a Dědič si poznamenává: „*Mám oprávněný pocit, že za myšlenkou stojím s Pohlem sám*“. Škole docházejí finanční prostředky (není po odchodu dětí financována) a zaměstnanci musejí dotovat vydání ze svého. Zdá se, že Dědič i Pohl jsou už smířeni i s variantou zániku školy, i když nadále usilují o její udržení: „*Je to situace nejvýše kritická. Je nutné už konečné rozhodnutí, které musí přijít v nejbližších dnech*“.³⁶⁸ 13.4. si Dědič poznamenává: „*Kpt. Pohl se strojí do Prahy [...]. Z ONV si přijeli pro 10ks lehátek pro jakousi mateřskou školu v Krumlově. Budí to v nás dojem počátku pomalé likvidace*“. 16.4. probíhá normální vyučování, ve škole jsou tři děti - F. Bandy, E. Kuča a J. Dunka, který se vrátil z nemocnice. 17.4. nastupují děti i personál školy na brigádu do lesa („*Npor. Doubek telefonuje z Újezdu, že prý se začínají lidé o nás zajímat, že prý jako máme zlaté časy, a že by potřebovali pomoci při zalesňovacích pracích*“³⁶⁹). M. Dědič tuto událost později komentuje: „*Takový byl pohled na práci učitelů, jako na méně hodnotnou, ve srovnání s ostatními, především dělnickými profesemi. To, že jsme celou zimu trávili s dětmi večery, soboty, neděle, neměli chvíli volna, [...] bylo bráno jako zanedbatelná skutečnost*“.³⁷⁰

19.4. dochází k obratu v situaci. Dědič se v Květušíně setkává s J. Koltárem, který se vrátil do Českého Krumlova. Přijíždí si do Květušína pro potvrzení o přerušení pracovního poměru a zároveň se s vedením statku domlouvá, že nastoupí zpět. J. Koltár podle M. Dědiče prohlašuje, „*že děti dá [do Květušína] do školy. Rovněž ostatní děti, najmě Franta Dunka, chtějí prý se vrátit nazpět*“.³⁷¹ Dědič s Pohlem odjíždějí následující den na KNV do Českých Budějovic, získat doporučení pro okres a zjistit situaci: „*Školu jsme doufám zachránili, ovšem není vyřešena situace zaměstnávání dospělých Cikánů*“.³⁷² Potom pokračují na ONV do Českého Krumlova. Zde se setkávají s Janem Dunkou, který „*dobrovolně dává do školy tři děti pro mateřskou školu*“.³⁷³ ONV poskytuje Květušínu dotaci ve výši 10 000 Kčs, než se

³⁶⁸ Deník MD, 12.4. 1951

³⁶⁹ tamtéž, 16.4. 1951

³⁷⁰ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 31

³⁷¹ Deník MD, 19.4. 1951

³⁷² tamtéž, 20. 4. 1951

³⁷³ tamtéž

podatí existenci Květušina definitivně vyřešit. Zároveň je rozhodnuto, že se za tímto účelem vypraví M. Dědič se zástupcem ONV do Prahy na MNO k ministru Čepičkovi.³⁷⁴

Ostatní romské rodiny jsou buď v Českém Krumlově nebo v blízké Hůrce, pouze rodina Kotlárových-Čurejových je u Mostu a má se vrátit k 1.5. téhož roku.³⁷⁵ 21.4. se M. Dědič vydává za Romy do Hůrky. Zjišťuje, že se zde rodiny zdržely jen několik hodin a všichni jsou v Horní Plané. Tuto skutečnost se náhodně dozvídá od jednoho z Romů, kterého potkává na náměstí. Ten také podle M. Dědiče říká, že „*udělali hloupost, že opustili Květušín*“.³⁷⁶ Že se romským rodinám po odchodu z Květušina nedařilo, potvrzuje i další záznam v deníku: „*Děti Černých [které začaly opět chodit do školy poté, co byl jejich otec, J. Kotlár jako jediný z bývalých romských zaměstnanců přijat zpět na statek do Květušina] se stydlivě ve škole přiznávají, že se měly špatně. Znamená to hodně, protože dříve, i když se špatně měly, nepřiznaly to nikdy*“.³⁷⁷ 22.4. si Dědič poznamenává: „*Rekapituluji uplynulý úsek posledních měsíců a morálně se připravuji na příští zásahy. Bude toho potřeba hodně. Vždyť vlastně teď teprve po tolika zkouškách započne opravdová a zodpovědná práce. Devisa ‚vše pro myšlenku‘ žádá svého naplnění*“.³⁷⁸ Co tím přesně myslí, není z deníku úplně zřejmé, pravděpodobně však vybudování internátu a možná i získání dalších dětí. Následující den přibývá do školy pět dětí z Českého Krumlova, které přivázejí květušínské vychovatelky - tři výše zmiňované děti Jana Dunky a další dvě, zřejmě příbuzné, děti, které, jak si M. Dědič poznamenává „*se k nim přidaly na ulici snad se souhlasem matky*“.³⁷⁹ Ty si však odpoledne matka zase odváží: „*přijela, že prý ji manžel chtěl zabít*“.³⁸⁰ Dědič sám se vydává „*na lov do Horní Plané*“.³⁸¹ Na náměstí se setkává s bývalými žáky - Frantou a Irenou Dunkovými, kteří se „*okamžitě připravují*“³⁸² a odjíždějí s M. Dědičem do Květušina. O tom, že byl život po opuštění Květušina náročný i pro rodiny těchto dětí, svědčí další záznam: „*To už není ten urážlivý Franta, který hrdě odjížděl jako jedinec, jemuž patří svět. Nyní už je si vědom, co může být a co nikoli. A dovede si vážit zdejšího prostředí*“.³⁸³

Všechny děti (s výjimkou dětí z rodiny Kotlárových-Černých, jejichž rodiče jsou v Květušíně a bydlí doma), začínají ve škole bydlet. M. Dědič tomu přizpůsobuje denní režim:

³⁷⁴ tamtéž

³⁷⁵ tamtéž

³⁷⁶ tamtéž, 21.4. 1951

³⁷⁷ tamtéž

³⁷⁸ tamtéž, 22.4. 1951

³⁷⁹ tamtéž, 23.4. 1951

³⁸⁰ tamtéž,

³⁸¹ tamtéž

³⁸² Zřejmě se souhlasem rodičů, protože v deníku není záznam o tom, že by něco namítali. K tomu dochází až později, když děti nejsou puštěny s nimi na Slovensko. I přes to je ale ve škole nechávají - viz kpt. 3.10.

³⁸³ Deník MD, 23.4. 1951

„Organisujeme dny docela jinak než tomu bylo dříve. Ráno po budičku a úklidu pracujeme na zahradě [...], poté se učíme. V poledne jdeme skácet dřevěnou ohradu kolem polí [...]. Po odpoledním vyučování jdu do vsi a půjčuji si povoz s koňským potahem. Svážíme dříví ke škole. Práce dětí je radostná, živá a tvůrčí“.³⁸⁴ Děti začínají vytvářet kolektiv, základ budoucího tanečního a pěveckého souboru a také osazenstva dětského domova. M. Dědič si k tomu v deníku poznamenává: „Vytváříme postupně kolektivní, téměř rodinné prostředí, kde společnou prací, jíž se radostně účastní všichni [...] vytváříme radostné ovzduší den ze dne užšího semknutí [...] v nenávratnu zdají se propadat ošklivé dny počátků práce zde.“³⁸⁵ Začíná také využívat schopných a oblíbených jedinců k vytvoření základů samosprávy a nechává děti zvolit si „šafáře“, který například předává požadavky jednotlivých dětí, nese zodpovědnost za kázeň ve třídě, apod.³⁸⁶ Řízení kolektivu prostřednictvím loajálních jedinců se mu osvědčuje i v dalších letech, kdy přibývají další děti z různých míst, a vzhledem k počtu zaměstnanců, by jinak byla situace neúnosná.

30. 4. přibývá do školy pět dětí slovenských reemigrantů z Rumunska a původní kapacita školy se naplňuje.³⁸⁷

V pozdějších interpretacích³⁸⁸ M. Dědič chápe návrat dětí do školy jako jejich „útěk“ od rodičů a „osudový zlom“, kdy děti daly přednost škole před rodiči, a dokázaly tak, že celý experiment má smysl: „No a stalo se nečekané, prostě, 12. den děti stály před školou. V roztrhaných šatech, špinavé, pohublé, smutné oči a prosily mě, že sem jim slíbil, že když se vrátí, že je ve škole nechám,³⁸⁹ no a tak došlo k tomu zlomu... Já když se na to dneska dívám, já bych tomu sám nevěřil, jo, kdybych to neměl v deníku napsané a neměl to ve vzpomínkách, kdybych to nezažil, tak bych tomu sám dneska nechtěl věřit, ovšem, stalo se... No prostě abych byl zase uprimnej... Prostě měli nás v té situaci radši než mámu s tátou, protože věděli, že nejenom, že je teda učím a že vychovatelky se o ně starají, ale že prostě dostávají pěkně najíst a sou v teple a že mají všechno co potřebují. No prostě došlo k takovému zvratu a vznikl

³⁸⁴ tamtéž, 24.4. 1951

³⁸⁵ tamtéž, 25.4. 1951

³⁸⁶ tamtéž

³⁸⁷ „Škola se naplnila. Přišlo pět dětí slovenských reemigrantů z Rumunska. Dívčata a 1 chlapec. Chlapec a 1 děvče budou patrně debilní, jinak je to poměrně slušné. Ovšem úroveň dospělých je stejná jako u Cikánů, s tím rozdílem, že více dbají na čistotu“ - tamtéž, 30. 4. 1951

³⁸⁸ Dědič, M.: Z historie první romské školy..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999 a také v rozhovorech z let 2006 a 2008 - viz bibliografie

³⁸⁹ Jestli to dětem M. Dědič skutečně slíbil nebo jestli se jedná o pozdější interpretaci je otázkou, v deníku se o tom nezmiňuje.

*dětský domov.*³⁹⁰ /.../ „Ovšem kdyby nebylo došlo k tomu přerodu že utekly do školy od rodičů, tak samozřejmě že můj postoj a názor by byl asi trochu jiný, no... Ale děti prostě se rozhodly, že mají školu radši. Já si myslím takhle, víte, že utekly do školy ne kvůli škole a vzdělání, ne jenom kvůli tomu, že tam měli jídlo, že tam měly teplo, ale kvůli nám. Protože my jsme je skutečně začali mít rádi. Když utekly potom ne, najednou se vobjevily ve škole, chuděry, že mámu s tátou nechaly někde a přiběhly do školy, tak nám bylo jasné - utekly tam za náma, ne za tím obědem...“³⁹¹

Na rozdíl od deníkových záznamů, podle kterých se děti vrátily s rodiči, se v pozdějších interpretacích M. Dědiče i dalších autorů³⁹² děti sebraly a „stopem, pěšky a vlakem“ se vrátily samy do Květušína: „Spaly přinejlepším na nádraží v čekárně, většinou v parku někde, samozřejmě byla zima ještě, duben, ne. Hladové, jo? Když dostaly kus rohlíku nebo kus chleba někde, tak prostě byly spokojené a šťastné, no a už za několik dní se začaly domlouvat, že to bylo ve škole lepší a že sem jim slíbil, domluvily se, že utečou. No prostě utekly a protloukaly se, jak se dalo, pěšky a načerno vlakem. Oni mně to pak vyprávěli, ne, když sme spolu sedávali a vyprávěli si, ne? Tak říkali, jak prostě jeli vlakem a jak je vyhodili a museli jít kus pěšky a zase vlezli do vlaku a popojeli dál, páč jeli až z Mostecka a z Teplicka. Tam z těch končin se dostali až na Šumavu.“³⁹³ Interpretace návratu dětí jako jejich útěku od rodičů, kdy je táhla škola jako „hvězda naděje lepšího života“ se objevuje i v článku M. Dědiče „Z historie první romské školy...“, z roku 1999.³⁹⁴

Z jakých důvodů zvolil on i další autoři tuto interpretaci, je otázkou. Domnívám se, že hlavním důvodem bylo, že květušínský experiment si získával uznání veřejnosti a odpovědných orgánů zpočátku pouze pozvolna a odchod dětí znamenal jeho zásadní ohrožení: „To jsme věděli. Což jsme to neříkali? Cikán zůstane cikánem. Ten se nedá udržet ani vychovat.“³⁹⁵ Návrat dětí byl pak důkazem, že experiment smysl má. Tím, že byl položen důraz na to, že návrat dětí byl cílený a promyšlený, a že byl důkazem jejich schopnosti posoudit, kde je to pro ně lepší, a tudíž i výsledkem předchozí úspěšné „výchovy“, byl význam květušínského experimentu ještě zdůrazněn. Z tohoto důvodu se zřejmě tato interpretace začíná objevovat částečně i v dobových člancích, které začínají v roce 1951 o

³⁹⁰ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

³⁹¹ tamtéž

³⁹² viz knihy J. Pohla a J. Štycha, kteří tuto interpretaci zřejmě přejali od M. Dědiče - viz kpt. 1.2.1.

³⁹³ tamtéž - všechny citace uvádím z rozhovoru s M.D. z 24.10. 2006, v dalších rozhovorech se ale tahle interpretace vyskytuje také

³⁹⁴ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 31

³⁹⁵ In: „Stali se lidmi“ článek E. Šípa, nedatováno. In: Deník MD, 29.9. 1951 - celý článek viz přílohy, č. X.1

Květušíně vycházejí: „*Postupně se vracely i ostatní děti, některé se souhlasem rodičů, jiné na vlastní pěst*“.³⁹⁶

Shrnutí:

Z původních asi 15ti dětí,³⁹⁷ které odešly 4. dubna 1951 s rodiči z Květušína, se do školy do konce dubna vrátily děti z rodiny *Kotlárových-Černých* (5 dětí) a *Dunkových* (2 děti). Do školy přibýly ještě děti Jana Dunky z Českého Krumlova (3 děti pro MŠ) a 30.4. děti slovenských reemigrantů (5 dětí). Spolu s dětmi, které ve škole byly i během odchodu romských rodin (*F. Bandy, E. Kuča, J. Dunka*), bylo tedy k 30.4. 1951 ve škole 15 dětí v národní škole a 3 děti v mateřské škole. Z původních dětí, o kterých se před odchodem romských rodin M. Dědič zmiňuje, chyběly děti z rodiny *Kotlárových-Čurejových* (Láďa a Olga), které se s rodiči vrátili z Mostecka (a nastoupili do školy) až 6.10. 1951³⁹⁸ a *Anna Mižikárová* (z rodiny která se starala o Juraje Dunku), která se do školy zřejmě nevrátila vůbec.³⁹⁹ Děti, které se vrátily nebo nově přibýly do květušínské školy, zde, s výjimkou dětí z rodiny *Kotlárových-Černých* a dětí slovenských reemigrantů (které bydlely u rodičů v Květušíně), začaly i nastálo bydlet, a vytvořily tak základ pozdějšího dětského domova.

Je samozřejmě možné, že se některé rodiny vracely až ze Severních Čech, a že z nedostatku finančních prostředků musely jet kus cesty načerno nebo jít pěšky, rozhodně se ale vrátily celé rodiny, které se ve většině případů (s výjimkou *Kotlárových-Černých*) nemohly vrátit zpět na statek do Květušína, kde byly mezitím nahrazeny slovenskými reemigranty z Rumunska. Domnívám se, že to byl také hlavní důvod, proč se rodiče rozhodli dát své děti do květušínského internátu. Sami bez práce, kterou se jim zřejmě nepodařilo nalézt,⁴⁰⁰ věděli, že jejich děti dostanou v Květušíně najíst a budou v teple. Zároveň už M. Dědič i chod internátu

³⁹⁶ tamtéž + další články - viz příloha č. X

³⁹⁷ „*Za produktivitu práce, za pytel pšenice odhodili a ztratili duše 15ti dětí, ba co říci, zašlapali myšlenku lidskosti.*“ - Deník MD, 3.4. 1951 - citováno v kpt. 3.6.1.

³⁹⁸ viz kpt. 3.7.3.

³⁹⁹ M. Dědič se o ní v denících po návratu romských rodin nezmiňuje, respektive zmiňuje se o tom, že posléze pobývala s rodinou v Českém Krumlově - Deník MD, 2.10. 1951

⁴⁰⁰ „*Květušínská Cikáni se vracejí. Zklamání, že nikde nebyli očekáváni s otevřenou náručí, že nikde se nesetkali s prostředím aspoň květušínským*“ - tamtéž, 19.4. 1951

trochu znali a neměli k němu již zřejmě takový odpor jako zpočátku. Tuto hypotézu potvrzuje i Zpráva J. Pohla z roku 1952.⁴⁰¹

3.7. Fungování květušinské školy od dubna 1951 do března 1952

Po návratu romských žáků do Květušína a přibytí žáků nových, jsou škola a internát financovány okresem Český Krumlov, prostředky na stravu dětí částečně pokrývají potravinové lístky,⁴⁰² které rodiče dětí ubytovaných ve škole odevzdávají.⁴⁰³ Výuka ve škole probíhá v jedné smíšené třídě, kde jsou děti rozděleny do skupin podle úrovně znalostí, které ve školním roce 1951/1952 začínají zhruba odpovídat stupňům národní školy.⁴⁰⁴ M. Dědič se rozhoduje vytvořit z dětí pěvecký a taneční soubor, aby tak jednak upevnil kolektiv a také „aby se myšlenka vzdělávání cikánských dětí [prostřednictvím veřejných vystoupení] šířila, nezůstala pouhou izolovanou raritou“.⁴⁰⁵ K tomu ho, alespoň podle jeho pozdějších interpretací, podnítily mimo jiné výsledky dětí, „jejichž vztah ke škole a ke vzdělání se odloučením od nepodnětného rodinného prostředí změnily k nepoznání“.⁴⁰⁶ Domnívám se, že dalším důvodem byla také snaha upevnit pozici květušinského experimentu a zajistit si větší podporu ze strany nadřízených úřadů i širší veřejnosti.

3.7.1. Rozjezd a rozšiřování školy po návratu romských žáků, vytvoření souboru a první veřejná vystoupení. Šíření myšlenky „převýchovy“ Cikánů, první zprávy v médiích

Záhy po znovuoobnovení školy v dubnu 1951 a po založení pěveckého a tanečního souboru začíná M. Dědič s J. Pohlem plánovat červencový zájezd do Prahy. Jako patron je osloveno „lidové družstvo kadeřníků“ Hygie, které vzniklo ze znárodněné firmy rodiny J. Pohla.⁴⁰⁷ M. Dědič sice přímé spojení mezi patronátem Hygie a osobou J. Pohla v dobových pramenech ani v rozhovoru nezmiňuje, domnívám se ale, že je taková souvislost velmi pravděpodobná. Datum zájezdu se odvíjí od termínu celostátní učitelské konference (3. a 4. 7. 1951), na kterou

⁴⁰¹ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

⁴⁰² Dle výpovědí pamětníků fungovaly asi do konce roku 1952.

⁴⁰³ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴⁰⁴ Rozvrh hodin a další informace o výuce -viz pedagogické metody M. Dědiče, kpt. 1.5.3.

⁴⁰⁵ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 32

⁴⁰⁶ tamtéž, str. 31

⁴⁰⁷ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

je M. Dědič pozván.⁴⁰⁸ 1.5. 1951 navíc dostává M. Dědič dopis od svého přítele, J. Bauera, který ho informuje o možnosti studijního prázdninového pobytu v SSSR, kde by mohl „studovat život a metody na obdobných školách“ a zavést tyto metody „práce se zaostalými občánky do našich možností“.⁴⁰⁹ Dědič tedy žádá Pohla a ONV v Českém Krumlově o doporučení a sází „vše na jednu kartu, jíž je zájezd a hlavně eventuelní úspěch [tanečního a pěveckého souboru] v Praze.“⁴¹⁰

K 7.5. je ve škole 18 dětí⁴¹¹ včetně 3 dětí ve škole mateřské. Školní soubor nacvičuje program na nadcházející vystoupení a Dědič si při té příležitosti poznamenává: „Nutí mne to srovnávat úroveň mých cikánských dětí s nově se přistěhovavšími dětmi slovenských reemigrantů. Jsou už značně bližší i vychovanější ty děti cikánské“.⁴¹² Školní docházka se stabilizuje a Dědič ji začíná také důsledně vymáhat: „Marie Černá nepřišla do školy. Prý se jí nechtělo. Telefonuji na SNB, kteří k nim zacházejí. Musí skončit tento nešvar a naše blahovůle v něm“.⁴¹³ Zmiňovaná pamětnice v rozhovoru uvedla, že jako starší sestra musela někdy pečovat o své mladší sourozence a do školy nemohla.⁴¹⁴ Někdy to řešila útekem, jindy zřejmě docházelo k výše citovaným situacím. Dědič si také poprvé dovoluje nechat děti za neuposlechnutí „po škole“ a zjišťuje, že je to přijato jako „samozřejmost“.⁴¹⁵ 21.5. přiváží referentka soc. odboru Librová dvě neromské děti, které mají matku v nemocnici a M. Dědič to komentuje: „Tož si vzpomněli zase na domov opuštěných - na Květušín“. Přijíždí také okresní školní inspektor Boubelík, který se účastní vyučování a redaktori časopisu „Naše vojsko“, kteří dle M. Dědiče „žasli, připadalo jim to neuvěřitelné“.⁴¹⁶ 23.5. jede Dědič s jedenáctiletým⁴¹⁷ F. Bandym do Horní Plané zapsat ho na „střední školu“ (dnešní druhý stupeň základní školy⁴¹⁸). Jak vyplývá z jeho deníku, chtěl s ním během letních prázdnin dokončit látku „národní školy“ (dnešního 1. stupně), to se však nakonec kvůli plánovanému

⁴⁰⁸ Pozvánka viz MRK 10/2005

⁴⁰⁹ Z dopisu J. Bauera - Deník MD, 1.5. 1951

⁴¹⁰ Deník MD, 1.5. 1951

⁴¹¹ tamtéž, 7.5. 1951

⁴¹² tamtéž

⁴¹³ tamtéž, 10.5. 1951

⁴¹⁴ „No maminka mě třeba nechávala doma ze školy hlídat ty děti menší, já sem třeba kolikrát utekla mamince, sem chtěla chodit do školy, maminka mě nechávala doma... Dneska musí ty děti člověk honit, my sme sami chtěli...“ - Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴¹⁵ Deník MD, 10.5. 1951

⁴¹⁶ tamtéž, 21.5. 1951

⁴¹⁷ Určení věku některých dětí bylo vzhledem k chybějící nebo chybné dokumentaci obtížné - viz Deník MD, 20.4. 1951 - „Franta Bandy slaví dnes své narozeniny, ač je datum sám o sobě číslem problematickým. V matrice újezdu má rok narození 1943, ale tvrdí a skutečně vypadá na jedenáctiletého.“

Dalším podobným případem byl Juraj Dunka - viz kpt. 1.6.

⁴¹⁸ Tehdejší vzdělávací systém byl třístupňový - národní škola, střední škola a SOŠ nebo gymnázium - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

odchodu jeho otce oddaluje a F. Bandy nastupuje spolu s dalšími pěti dětmi do Horní Plané až ve školním roce 1952/53. Nicméně F. Bandy zvládl během školního roku 1950/1951 téměř celou látku národní školy a někteří další žáci ovládli látku dvou až tří postupných ročníků, což se jeví z dnešního pohledu téměř neuvěřitelné.⁴¹⁹ 28.5. přichází dopis z MNV ve Velebudicích (okres Most) s vyrozuměním, že Alexander Čureja (nevlastní otec O. a L. Kotlárových) je ochoten dát své děti do Květušína do internátu, ale požaduje, aby mu byla zajištěna v blízkosti práce.⁴²⁰ M. Dědič to komentuje následovně: „*Jak idiotský to pohled na situaci. Nejen, že nevidí blahovůli v tom, že mu chceme vzít zdarma děti do školy, jež do školy nikde nechodí, že jsme dokonce ochotni pro ně dojet, ale chce ještě, abychom mu našli zaměstnání, ba snad dokonce na něho dělali.*“⁴²¹ Je samozřejmě možné, že A. Čureja stejně jako ostatní, kteří odešli v dubnu z Květušína, nemohl sehnat práci a chtěl využít této příležitosti k jejímu získání, je ale také možné, že si rodina nepřála být tak daleko od dětí, a umístit je do školy někde jinde z různých důvodů nemohla nebo nechtěla. Na reakci M. Dědiče je mimo jiné vidět posun, kdy zatímco dříve by o děti možná více usiloval, nyní už měl „svůj“ relativně stabilní kolektiv a další děti v podstatě nepotřeboval.

Ještě před zájezdem do Prahy Dědič připravuje děti na 1. veřejné vystoupení na soutěži talentované mládeže „Radostná práce“ v Českém Krumlově, do které soubor narychlo přihlásil. Dvě dívky se těsně před vystoupením odmítají zúčastnit a Dědič se obává ohrožení celé akce: „*A nyní tedy máme znovu co činit s náladovostí dětí, které odporují spolupracovat na šíření myšlenky výchovy Cikánů.*“⁴²² Nakonec se 3.6. květušínští účastní a vyhrávají 1. místo za národní školy.⁴²³ 4.6. přijíždí zástupci vojenského rozhlasu domluvit reportáž o Květušíně a z ONV v Českém Krumlově přivázejí promítací přístroj.⁴²⁴ 9.6. jede Dědič na ONV do Českého Krumlova za „osvětářem Pánkem“, aby schválil obsah programu vystoupení, plánovaného na červencový zájezd do Prahy.⁴²⁵ Osvětář i celá rada ONV náplň schvaluje s tím, že „*je v souladu s převýchovou zaostalých cikánských vrstev.*“⁴²⁶ Dědič se ještě stavuje za sociální referentkou Librovou. Ta mu popisuje obtíže s navrátilí se rodinou

⁴¹⁹ „Ostatní zvládli látku 2 - 3 postupných ročníků, čímž nahradili značnou časovou ztrátu“ - Deník MD, 10.6. 1951. Více o pedagogickém metodách M. Dědiče viz kpt. 1.5.3.

⁴²⁰ tamtéž, 28.5. 1951

⁴²¹ tamtéž

⁴²² tamtéž, 1.6. 1951

⁴²³ tamtéž, 3.6. 1951

⁴²⁴ tamtéž, 4.6. 1951

⁴²⁵ Program vystoupení, in: MRK, 10/2005 - viz textové přílohy č. 2

⁴²⁶ Deník MD, 9.6. 1951

Mižikarových⁴²⁷ a s ubytováváním Romů celkově: „*Librová mi líčí těžkosti s vrátivšími se Cikány - speciálně s Mižikarovými. Přiveze nám prý jejich děti do Květušína. Klademe si požadavky. Trvalý pobyt dětí a potravinové listky. [...] Hrozná je situace spojená s ubytováním cikánů v Krumlově. Čeští lidé nechťejí s nimi bydlet [...] prohlašující že se vystěhují, pakliže Cikány v blízkosti ubytují.*“⁴²⁸

Na zpáteční cestě přes Plešivec, kde bydlí v nevyhovujících podmínkách mnoho romských rodin, vybíhají za Dědičem údajně⁴²⁹ „*úplně cizí Romové*“ a ptají se, „*jestli vezme jejich děti do školy*“.⁴³⁰ Dědič je zjevně překvapen a komentuje to slovy: „*Zcela cizí lidé. Jaký to úspěch. Mám dojem, že se naše květušínská kolonie rozroste. Dobrá setba musí přinést dobrou žeň.*“⁴³¹ A skutečně, 12.6. přiváží sociální pracovnice Librová z Českého Krumlova „*asi 19 cikánských dětí od nemluvňat po patnáctileté*“. Dědič si k tomu v deníku poznamenává: „*Librová, naše dodavatelka a naše zásobovatelka dětmi černé pleti vzala tentokrát za své zřízení internátu při naší škole. Použila horování Cikánů pro Květušín po úspěchu v STM,*“⁴³² *kdy Cikáni ji pro Květušín dávali děti na potkání a brala je. Nyní je jich tedy plná škola, opět zavšivené, špinavé, roztrhané... Vesměs se tu cítí doma až na dvě děcka [...] , jež chtějí domů. Jdeme i s Librovou, šoférem a dětmi do lesa, kde hrami a zpěvem snažíme se děti rozptýlit, aby se jim zdejší prostředí zalíbilo. Příliš se nám to nedaří.*“⁴³³ Když Librová odjíždí, bere s sebou Milana Kuču,⁴³⁴ který z domova utekl a má být dovezen nazpět. Milan brečí, že chce zůstat v Květušíně, děti zase brečí, že chtějí zpět do Krumlova. M. Dědič popisuje situaci následovně: „*Násilím odtrhávali jsme děti od aut, které vesměs všechny pojednou chtěly nazpět do Krumlova, poněvadž zdejší prostředí neznaly. Pláče bylo až srdce usedalo. [...] Vládne všeobecný smutek ve škole, poněvadž děti přišly do nového prostředí a jsou vzdáleny rodičů. Ostatní děti, starší vrstevníci školy se na ně dívají pohrdavě a s nepochopením.*“⁴³⁵ Ve škole tedy ve dnech 12. a 13.6. 1951 přibývá dalších 20 dětí z Českého

⁴²⁷ Rodina která se starala o J. Dunku do března 1951, kdy byl soudně odebrán - viz kpt. 1.6. a 3.10..

⁴²⁸ Deník MD, 9.6. 1951

⁴²⁹ Podle příjmení i podle lokalit odkud romské rodiny v Českém Krumlově pocházely (kpt. 2.3.1.) je velmi pravděpodobné, že se krumlovští a květušínští Romové mezi sebou znali a byli částečně příbuzní, a měli tudíž i informace o Květušíně.

⁴³⁰ Deník MD, 9.6. 1951

⁴³¹ tamtéž

⁴³² Soutěž talentované mládeže - myslí soutěž v Č.K. „Radostná práce“ na které soubor zvítězil.

⁴³³ Deník MD, 12.6. 1951

⁴³⁴ viz kpt. 1.6.

⁴³⁵ Deník MD, 12.6. 1951

Krumlova (13.6. se vrací vlakem Milan Kuča a přiváží s sebou svého bratrance Jana Kotlára). Z dvaceti nových dětí je „10 dětí pro školu mateřskou a 10 pro školu národní“.⁴³⁶

Situace, hlavně v mateřské škole, začíná být náročná a Dědič se rozhoduje malé děti vrátit zpět do Krumlova. S tím nesouhlasí vedoucí soc. referátu H. Librová ani Kpt. J. Pohl.⁴³⁷ Za čtyři dny, tedy 16.6. ale z Krumlova přijíždí spontánně většina rodičů a odváží si malé děti sami. Vrátit se mají také Milan Kuča a Jan Kotlár, kteří z Krumlova utekli. V případě M. Kuči nakonec dochází k dohodě s rodiči a zůstává v Květušíně, J. Kotlár se skutečně vrací.⁴³⁸ Ve škole tak k 16.6. zůstává 9 nových dětí z Českého Krumlova, které jsou zařazeny do národní školy. M. Dědič učí na dvě směny - po půlhodinách střídá 1., 2. a 3., 4. ročník.⁴³⁹ Vedení statku přítomnost „cikánských“ dětí, které nejsou dětmi zaměstnanců (ani bývalých), příliš nevítá a Dědič se kvůli tomu s vedoucím statku Jílkem dostává do ostrého sporu. Na existenci školy to nic nemění.⁴⁴⁰

Shrnutí:

Zdá se, že po znovuoobnovení chodu školy a internátu v Květušíně v dubnu 1951, se M. Dědičovi podařilo poměrně rychle vytvořit kolektiv dětí, který byl schopen již na začátku června (3.6.) zvítězit na soutěži dětských souborů v Českém Krumlově. Velmi záhy začal také spolu s J. Pohlem připravovat zájezd souboru do Prahy a jeho úspěchu chtěl využít k „propagaci myšlenky převýchovy Cikánů“ i k zviditelnění Květušína jako takového, a zajistit si tak větší podporu potřebných institucí i veřejnosti. V červnu (po úspěchu na soutěži v Českém Krumlově) do školy nakonec přibývá 9 nových dětí z Českého Krumlova, takže počet dětí ve škole se zvyšuje na 27 a M. Dědič musí začít učit na „dvě směny“. O Květušín se začínají zajímat noviny a rozhlas a M. Dědič si v červnu roku 1951 v deníku poznamenává: „Zdá se, že myšlenka převýchovy Cikánů je na vítězném pochodu. Zdá se, i když se v cestu staví mnohé překážky především předsudky lidí, že bude aspoň prosazena. Bude snad dána

⁴³⁶ „Seznam dovezených dětí pro školu národní“: Milan Dunka, Milan Kuča, Jan Kotlár, František Červeňák, Josef Bandy, Vojtěch Bandy, Gisela Červeňáková, Ludvík Koltár, Pavlína Kotlárová, Gisela Gabčová [dětí v MŠ neuvedeny] - in: tamtéž, 13.6. 1951

⁴³⁷ „Škola je plná, spousta dětí malých i nemluvnat, to je značná práce pro děvčata, jež je musí převínovat, umývat a převlékat. Po uvážení rozhodnuto vrátit nemluvnata zpět. Věc hlášena Librové, která s věcí nesouhlasí, volá Dr. Pohlovi a tento vyčítá Daně.“ - Deník MD, 14.6. 1951

⁴³⁸ Portrét M. Kuči (kpt. 1.6.) a Deník MD

⁴³⁹ Deník MD, 16. - 18.6. 1951

⁴⁴⁰ tamtéž, 20.6. 1951

možnost ukázat cestu [...], vůbec načrtnout program výchovné cesty [...], to je tedy program pro nejbližší dobu. Věřím v světlé dny zítřků, jasné prostory budoucnosti myšlenky, i své.“⁴⁴¹

3.7.2. Zájezd pěveckého a tanečního souboru do Prahy, rostoucí zájem o „květušínský experiment“

Blíží se červenec, děti ale zůstávají v internátě a připravují se na zájezd do Prahy (s výjimkou dětí z Českého Krumlova, které do školy přibýly v červenci a zájezdu se neúčastní). Škola nechává ušít dětem obleky, ve kterých budou vystupovat, sponzorované „patronem“ školy, táborským okresem.⁴⁴² 1.7. vyrazí školní taneční a pěvecký soubor (v počtu 16 dětí⁴⁴³) na vystoupení do Prahy, se zastávkou a krátkým vystoupením v Českém Krumlově. Dědič si k tomu poznamenává: *„Bylo to hlavně překvapení pro krumlovskou veřejnost, zvyklou dívat se na Cikány jako na živel, s nímž nejde nic dělat [...] Před vystoupením jsem měl obavy, že mi Cikáni děti rozkradou. Zvláště Milanova matka [myšleno matka Milana Kuči⁴⁴⁴] svým theatrálním plácem působila nepříjemné vanutí davem. Stále jsem je musel střežit a oddalovat [...]. Teprve když jsme usedli do vlaku, cítil jsem se pánem situace. Ted' už mi neutekou ani je nikdo neodloudí.*“⁴⁴⁵ Obavy M. Dědiče se zřejmě nevztahovaly na všechny děti, ale právě na děti jako byl Milan Kuča, který do Květušína v podstatě utekl⁴⁴⁶ nebo Marie Černá, jejíž matka se obávala, že ji někam odvezou a už ji neuvidí, a nechtěla ji proto do poslední chvíle pustit.⁴⁴⁷ Učinila tak až na základě intervence J. Pohla.⁴⁴⁸ V Praze na soubor čekali zástupci Hygie, podniku, který nad celým zájezdem převzal patronát a umožnil jeho realizaci.⁴⁴⁹ Další den (2.7. 1951) děti absolvují okružní jízdu Prahou autokarem Čedoku a večer vystoupení, k němuž si M. Dědič poznamenává: *„Nepřišlo mnoho návštěvníků [...], ale byli tam zástupci ministerstev, které jsme tam chtěli mít [...]. Program dopadl nad očekávání a i můj více než hodinový referát vyslechli téměř všichni se zájmem.*“⁴⁵⁰ Jak vyplývá z deníku M. Dědiče,

⁴⁴¹ Reakce M. Dědiče na dopis poslance NS, zasláný Dědičovi jeho přítelem, J. Bauerem. In: Deník MD, 10.6. 1951

⁴⁴² Deník MD, 1.7. 1951 Kdo zajistil patronát „táborského okresu“ se MD v deníku nezmiňuje.

⁴⁴³ Z toho jsou čtyři děti slovenských reemigrantů. Jinak se vystoupení účastní romské děti z původní sestavy květušínských dětí. - viz foto souboru na Staroměstském náměstí, in: Deník MD, 2.7. 1952.

⁴⁴⁴ Viz kpt. 1.6.

⁴⁴⁵ Deník MD, 1.7. 1951

⁴⁴⁶ viz kpt. 1.6.

⁴⁴⁷ Obavy paní Černé se zřejmě zakládaly na zážitcích z války - viz kpt. 3.4.

⁴⁴⁸ Deník MD, 1.7. 1951

⁴⁴⁹ viz kpt. 3.7.1.

⁴⁵⁰ Deník MD, 2.7. 1951

vystoupení se konalo „na Pražačce“, ve škole „Zdeňka Nejedlého“, kde byly děti i ubytované v tělocvičně. Program vystoupení se skládal z projevů M. Dědiče a organizátorů a z recitačního a písмовého pásma květušínských dětí s názvem „*Život cikána v období kapitalismu a v období socialismu*“.⁴⁵¹ Na představení byli pozváni především zaměstnanci Hygie a výše zmiňovaní úředníci. Dědič se rovněž setkává se zástupci několika redakcí a „*se zástupcem čs. filmu, který dokonce projevil zájem natočit po prázdninách v Květušíně dokumentární film.*“⁴⁵² Druhý den děti pokračují v prohlídce Prahy a Dědič se účastní celostátní učitelské konference v „Representačním domě“,⁴⁵³ kde přednáší svůj referát.⁴⁵⁴ Jak M. Dědič ve svém deníku uvádí, příspěvek se setkává s velkým ohlasem.⁴⁵⁵

Po návratu souboru ze zájezdu je dětem rozdáno vysvědčení a je jim nabídnuta možnost pobývat v internátu i o prázdninách. Většina dětí z Českého Krumlova odjíždí navštívit rodiče a opět se vrací.⁴⁵⁶ Dědič přijímá dvě bývalé žáčky (které už dosáhly věku 15ti let, a absolvovaly proto pouze školní rok 1950/1951⁴⁵⁷), Pavlínu Černou⁴⁵⁸ a Irenu Dunkovou, jako pomocné a školnické síly.⁴⁵⁹ Mají za úkol pomáhat s přípravou jídla, s úklidem a starat se o děti, hlavně o ty mladší.⁴⁶⁰ Dědič a další zaměstnanci tráví část své dovolené ve škole, aby zajistili její fungování. Neprobíhá sice výuka, ale děti které zůstávají v internátu mají náhradní program, kdy kromě rekreace pracují ve škole a jejím okolí a chodí také velmi často na „sběr mandelinky“.⁴⁶¹ Ve vesnici přibývají další slovenští reemigranti a Dědič si stěžuje na rozmáhající se alkoholismus: „*Situace ve vesnici je zase zlá. Opilství na denním pořádku, značné absence v práci [...]. Byl už vysloven názor, že s Cikány bylo lepší pořízení než s nimi.*“⁴⁶²

⁴⁵¹ Viz pozvánka na vystoupení organizované Hygií, in: Deník MD, 2.7. 1951

⁴⁵² Tamtéž. Zda byl tento film skutečně natočen, mi není známo. Pokud vím, tak se o Květušíně zmiňuje pouze Československý filmový týdeník (rozhovor s M.D., 1.8. 2008 - M.D. ale neuvedl rok) a několik rozhlasových relací.

⁴⁵³ Pozvánka na konferenci, in: MRK 10/2005

⁴⁵⁴ viz textové přílohy, č. 1. Citováno in: kpt. 2.2.

⁴⁵⁵ „*Můj diskusní příspěvek měl velký ohlas a aplaus po skončení změnil se se současným příchodem Zdeňka Nejedlého v ovace. Domnívám se, že tímto příspěvkem pokročili jsme ve věci značně kupředu*“ - Deník MD, 4.7. 1951

⁴⁵⁶ tamtéž, 6.7. 1951

⁴⁵⁷ Ve vzdělávání ale pokračovaly v kurzu negramotných, který je po prázdninách pro starší mládež opět otevřen.

⁴⁵⁸ viz kpt. 1.6.

⁴⁵⁹ Deník MD, 11.7. 1951

⁴⁶⁰ „*BŠ: A to byly děti co už tam bydlely? PČ: No co tam byly větší, co tam chodili do školy. A ty malinký to měl bylo líto dycky, takový mimina. A to já nevím esli to byly, to bylo nějaké dětské domov nebo co to bylo, jo to člověk, akorát že vím, že tam byly postýlky hodně a ty... o ty děti se člověk, musely sme se starat. Já sem tam spala, jenže moje máma, to víte, měla o mě strach, jo...*“ - Rozhovor s P.Č., 18.12. 2008, České Budějovice (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴⁶¹ Deníky MD, červenec, srpen 1951

⁴⁶² Deník MD, 14.7. 1951

Po účasti M. Dědiče na učitelské konferenci v Praze a vystoupení dětí „na Pražačce“, o kterém vychází 4.7. 1951 článek v Lidových novinách,⁴⁶³ zájem o „květušínský experiment“ roste a školu začíná navštěvovat čím dál více zájemců z řad médií i zástupců institucí, které by rády zřídily ve svém závodě něco podobného. 26.7. školu navštěvuje vedoucí ZŠP ČSSZ,⁴⁶⁴ který přijíždí „zjistit předpoklady pro vybudování podobné školy pro své cikánské zaměstnance v pražském kraji“ a Dědič si poznamenává: „zdá se, že se myšlenka začíná šířit a nabývat konkrétnějších forem“.⁴⁶⁵ Další den přijíždí redaktor Rudého práva Emil Šíp, který je školou natolik fascinován, že setrvává až do dalšího dne, a v září téhož roku vychází v Rudém právu jeho článek s názvem „Stali se lidmi“.⁴⁶⁶

3.7.3. Oficiální zřízení dětského domova v Květušíně, jeho účel a cíle

Koncem července 1951 začínají M. Dědič s J. Pohlem řešit situaci narůstajícího počtu dětí v květušínském internátu (viz kpt. 3.7.1.). Jednají proto s ONV v Českém Krumlově o přístavbě dalších ubytovacích prostor v prvním patře budovy školy.⁴⁶⁷ Kromě toho řeší také postup „proti některým zatvrzelým jedincům, který musí být po prázdninách uskutečněn“.⁴⁶⁸ Mají tím na mysli zřejmě případy jako byl pokus o odebrání Olgy Červeňákové.⁴⁶⁹ Ta měla být 17.7.⁴⁷⁰ odňata příbuzným, kteří se o ni jako o sirotka starali, ale podle sociální pracovnice H. Librové ji údajně zneužívali k práci a neposílali do školy.⁴⁷¹ Příbuzní ji schovávali na půdách domů

⁴⁶³ Zmínka o článku v projevu M. Dědiče na učitelské konferenci - viz textové přílohy, č. 1. Citováno in: kpt. 2.2.

⁴⁶⁴ Deník MD, 26.7. 1951. Zkratka blíže nevysvětlena.

⁴⁶⁵ tamtéž

⁴⁶⁶ In: Deník MD, 28.9. 1951 - viz textové přílohy č. X.1

⁴⁶⁷ tamtéž, 20.7. 1951

⁴⁶⁸ tamtéž

⁴⁶⁹ Více o O. Červeňákové - viz kpt. 3.10.

⁴⁷⁰ tamtéž, 17.7. 1951

⁴⁷¹ „HL: Ale vona [Olga] mi říkala, že rodiče nemá, že von řek teda že se vo ní postará, no a postaral se tak, že vona dělala doma všechno, do školy jí nepouštěli a stará seděla s cikánkami na schodech a vybavovaly se a vyřvávaly, no takže asi takhle. Tak tu Olgu nakonec se..., tejdén sem chodila po Krumlově, s takovým policajtem - Felixem, já sem, když sem potřebovala voni nám poslali. [...] tu Olgu týden s tím policajtem, s tím Felixem sme tam denodenně chodili a voni jí dycky někde schovali, ale víte to bylo, oni bydleli u vody a... v takových těch barácích, kde ji hledat, že, tak týden sme tam, já sem potom šla za prokurátorem, říkám zavolet si ho a řekněte mu že ho zavřete - no to nemůžu - já sem říkala, jen mu to řekněte a uvidíte že ji vydá, voni zase tenkrát, to bylo ještě po té válce, voni měli z policie dost strach, víte, ale když takhle sme odebírali nějaký děti, oni říčeli, dělali takový ten... šílenství, ale zkrátka to jim nevadilo, že sou tam ty policajti a že je to úřední výkon a tak. Ale prokurátor si ho zavolal a řekl, Čuri, jestli tu holku nevydáš, tak tě zavřem. A já sem tam s tím Felixem šla a von mi ji dal a stará, ta jeho, voni byly dycky takhle ty ženský, vyřvávala, já sem říkala, heleďte buďte zticha nebo skutečně skončíte v kriminále že ste ji tady zneužívali, no a teď Olga teda šla, na ulici mi utekla, já sem musela za ní běžet, ona byla od nich tak postrašená, že tam nedostane najíst, že ji tam budou bít a já nevím co všechno no a já sem měla sebou, koupila sem nějaký věci na cestu, jely sme vlakem, tak sem ji dala něco na zub, vykládala

v Českém Krumlově a odmítali vydat. Učinili tak až poté, co H. Librova přesvědčila prokurátora, aby jim řekl, „že je dá zavřít“.⁴⁷²

Za účelem přístavby internátu píše M. Dědič dopis na hlavní politickou správu při MNO⁴⁷³ v němž uvádí: „*Výchova Cikánů začíná se rozbíhat v širším měřítku, alespoň na našem okrese Český Krumlov. ONV bude umísťovat do internátní péče naší školy děti rodičů, kteří sami pochopí myšlenku lepšího života svých dětí nebo odňaté děti rodičů, kteří nepochopí a tudíž neposkytnou zákonem zaručenou řádnou výchovu. Obtížné je však zřízení vyhovujícího internátu. Prozatimní nevyhovuje, poněvadž má pouze jednu místnost*“⁴⁷⁴ V dopise žádá o finanční podporu na nákup materiálu a plat několika pracovníků, kteří by celou přístavbu realizovali, protože „*vojákům při dnešních úkolech zvyšování bojeschopnosti armády nebude pravděpodobně možno adaptaci provést*“.⁴⁷⁵ Nabízí také účast školního souboru na propagačních zájezdech do krajských a okresních měst, v nichž by bylo potřeba „*řešit cikánskou otázku*“. Zároveň s dopisem zaslaným na MNO, posílá M. Dědič také dopis prezidentu republiky, v němž uvádí výsledky, jichž bylo dosud ve „*výchově a vzdělávání cikánských dětí dosaženo*“, především pak vyvrácení pochybností o tom, „*že by Cikán byl člověkem, jehož vychovati nelze*“. Zmiňuje úspěch vystoupení dětského souboru v Českém Krumlově a v Praze a žádá o přijetí souboru prezidentem, „*aby mohl prezident uznat nastoupenou cestu jako správnou*“ a rozhodnout, „*že otázka převýchovy Cikánů si skutečně vynucuje řešení v celostátním měřítku*“.⁴⁷⁶

Oficiální požadavek na zřízení dětského domova v Květušíně formuluje J. Pohl v dopise zaslaném 9.8. 1951 na ONV v Českém Krumlově: „*Žádám o zřízení dětského domova a trvalého dětského útulku v budově národní a mateřské školy Míru voj. Újezdu Boletice - Květušíně a zařazení těchto ústavů do dodatkového plánu pro rok 1952. [...] Podle návrhu ředitele školy s. Dědiče má budova sloužit převýchově zaostalých dětí v rámci celého okresu, budou - li děti začátkem školního roku do školy dosazovány ONV v Č. Krumlově. Tak dosáhne škola okresního významu a bude prvním, správným řešením převýchovy zaostalých vrstev v našem státě*“.⁴⁷⁷ Na základě dopisu zaslaného J. Pohlem na ONV v Českém Krumlově, posílá vedoucí sociálního referátu H. Librova žádost na referát práce a sociální péče při KNV v

sem jí o tom Květušíně a pak se zklidnila no a nakonec to byla bezvadná holka. A její dcera je taky kantorka, to víte, že...“ - Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴⁷² Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

⁴⁷³ Ministerstvo národní obrany

⁴⁷⁴ Celý dopis ze dne 24.7. 1951. In: Deník MD, 24.7. 1951

⁴⁷⁵ tamtéž

⁴⁷⁶ Celý dopis - tamtéž

⁴⁷⁷ Celý dopis s datem 9.8. 1951, in: SokA Český Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

Českých Budějovicích. Žádá v ní o „povolení zřízení dětského domova pro děti od 6 - 15 let a trvalého útulku v Květušíně pro cikánskou mládež a zařazení těchto ústavů do dodatkového plánu na rok 1952“. Na závěr dopisu uvádí: „Zřízení dětského domova i útulku bude mít jistě velký význam celostátní, neboť převýchovou v tomto domově a pokračováním v domově mládeže v Českém Krumlově na Vodotrysku,⁴⁷⁸ který bude již letos v září ČSSZ otevřen, [...] bude zárukou, že se pro budoucnost odstraní nezaviněná negramotnost a nevyspělost těchto lidí, vychovají se z nich řádní a prospěšní pracovníci a rovnocenní občané naší republiky“.⁴⁷⁹

2.8. jede M. Dědič řešit „perspektivy výchovy Cikánů v příštím školním roce“ do Českého Krumlova.⁴⁸⁰ Předkládá vedoucí sociálního referátu Librové svůj návrh - vymezit jednoho referenta ONV, který by se určitý počet hodin týdně „otázce [výchovy a vzdělávání „cikánských“ dětí] věnoval“.⁴⁸¹ Ten by měl během prvního týdne v září zjistit všechny děti, které nechodí do školy a „nejtěžší případy soudně odebrat na dobu školní docházky. Správně jim zhodnotit, že se nejedná o odebrání trvalé, pouze za účelem získání základních vědomostí ve škole. Opodstatněné rozhodnutí však realizovat za každou cenu bez ohledu na sliby“.⁴⁸² Dále by měl zajistit u zaměstnavatele strhávání příspěvků na dítě z platu rodičů a zajistit odběr potravinových lístků a šatenek na MNO. Na závěr si M. Dědič poznamenává: „Jedině důslednost a nekompromisnost může vyřešit stávající problém. Neuvědomělí rodiče až dosud těžili z naší nedůslednosti. Odstranili jsme rasismus, dali jsme Cikánům plná práva svobodného občana, musíme žádat i stejné povinnosti“.⁴⁸³ Předkládá Librové také svůj návrh na zrušení mateřské školy. S tím však Librová nesouhlasí, dle Dědičova mínění proto, že jí „záleží především na tom, aby měl soc. referát útulky pro malé děti“ a „skutečné řešení problému zaostalosti Cikánů je druhořadá věc“.⁴⁸⁴

Shrnutí:

Jak vyplývá z předchozích kapitol, v průběhu léta 1951 se z (ještě v dubnu téměř zaniknuvšího) „květušínského experimentu“ pomalu stává stabilizovaná a fungující instituce. Přibývají děti (ke konci července je jich 28, z toho asi 18 je ubytováno v internátě včetně tří

⁴⁷⁸ O tomto domově se prameny do té doby nezmiňují.

⁴⁷⁹ Celý dopis ze dne 13.8. 1951, in: Soka Český Krumlov, fond ONV Český Krumlov, k.č. 541, i.č. 531

⁴⁸⁰ Deník MD, 2.8. 1951

⁴⁸¹ tamtéž

⁴⁸² tamtéž

⁴⁸³ tamtéž

⁴⁸⁴ tamtéž

děti v MŠ⁴⁸⁵) a M. Dědič s J. Pohlem se rozhodují dát internátní výchově romských dětí v Květušíně oficiální rámec. Žádají proto o zřízení a rozšíření dětského domova, který má vzniknout ze stávajícího internátu v budově školy. Dětský domov ale nemá sloužit pouze jako sociální a výchovná instituce pro děti z „mizerných rodinných poměrů“, které předtím než dětský domov vznikl, nebylo kam umisťovat,⁴⁸⁶ ale prostřednictvím Květušína má také začít být uplatňována a vymáhána povinná školní docházka romských dětí na okrese Český Krumlov a, jak M. Dědič věří, postupně i v celé republice. Za tímto účelem nabízí vystoupení květušínského souboru v místech, kde bude třeba „řešit cikánskou otázku“⁴⁸⁷.

3.7.4. Začátek školního roku 1951/1952. Přibývání dalších dětí, znovuoobnovení večerních kurzů negramotných a další medializace

Počátkem školního roku 1951/1952 se o možnost umístit děti v květušínském internátu začínají zajímat i instituce z jiných částí republiky, ONV v Českém Krumlově však chce internát ponechat především jako zázemí pro děti z krumlovského okresu.⁴⁸⁸ 14.9. přiváží H. Librová do Květušína asi 11ti letého⁴⁸⁹ Desidera Kuču⁴⁹⁰ a Dědič si k tomu poznamenává: „Přes újezd v Boleticích dopravili nám do školy dalšího občana. Desidera Kuču. Špinavého, zavšiveného, podvyživeného s poděšeným výrazem ve zraku. Hleděl jako vyplašený pták.“⁴⁹¹ 22.9. si do školy pro D. Kuču přijíždí otec s povolením od vedoucí sociálního referátu H. Librové, že si může syna odvézt domů, pokud ho bude posílat do školy v Českém Krumlově (D. Kuča nebyl zatím soudně odebrán, návrh k soudu je pouze podán).⁴⁹² Mezitím však Librová volá (na základě rozhovoru s J. Pohlem, který jí její rozhodnutí vytkl), aby Dědič

⁴⁸⁵ Nebydlí zde děti z rodin bydlících v Květušíně - děti Kotlárových -Černých a slovenských reemigrantů

⁴⁸⁶ „Pakliže jako ta...že nechodili do školy, to nebyl tenkrát ještě důvod, poněvadž pro romské děti se ještě neuplatňovala povinná školní docházka, ale protože žili v tak mizerném rodinném prostředí, víte, že s nimi prostě zacházeli, no jednak v hadrech, ve špině o hladu a tak, no tam kde už prostě to překračovalo veškeré meze, tak je sociální pracovnice potom odebírala. Ale to začali odebírat až potom když jsem tam zřídili dětský domov, protože předtím samozřejmě jejich umisťování bylo problémové...“ - Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁴⁸⁷ Dopis M. Dědiče na hlavní politickou správu MNO, 24.7. 1951, in: Deník MD, 24.7. 1951 - citováno také výše

⁴⁸⁸ „Začínají o nás vědět i v širším okolí. Obvodní národní výbor z Prahy 14 nás žádal rovněž o umístění dvou dětí [...] když se to však dověděl ONV, nedovolil to.“ - Deník MD, 10.9. 1951

⁴⁸⁹ Přesný věk D. Kuči nelze určit. Vycházím z toho, že ve školním roce 1955 nastoupil na pekařské učiliště (viz posudek na pekařského učně D. Kuču, 24.10. 1955. in: MRK, 10/2005), kam by zřejmě nenastoupil dříve než v patnácti letech, protože do té doby byly děti v Květušíně nebo na Dobré Vodě a plnily docházku dnešní základní školy.

⁴⁹⁰ Souhrné údaje o D. Kučovi a jeho dalších osudech in: kpt. 3.10..

⁴⁹¹ Deník MD, 12.9. 1951

⁴⁹² Povolení pro otce D. Kuči - viz textové přílohy č. 3

chlapce s otcem nepouštěl. M. Dědič ho tedy skutečně nepouští a otec D. Kuči odjíždí i přes písemné potvrzení které obdržel, bez syna.⁴⁹³

6.10. přibývají do školy dvě zbylé děti z původní sestavy těch, kteří odešli v dubnu 1951 - Olga a Ladislav Kotlárovi.⁴⁹⁴ O několik dní později přijíždí jejich nevlastní otec s žádostí, aby mu byly děti na víkend vydány na návštěvu do Českého Krumlova. Dědič jeho žádost zamítá s komentářem: „*Skoncovali jsme už s tím navštěvováním, jež nám jen práci bourá*“.⁴⁹⁵ Na jiných místech v deníku si stěžuje, že disciplína a soustředěnost dětí se po jejich návštěvě doma vždy na chvíli zhorší.

12.10., utíká Desider Kuča z filmového představení v Českém Krumlově, kam se vydalo celé osazenstvo školy. Promítání se koná speciálně pro květušinské a krumlovské Romy a je promítán sovětský film „Poslední tábor“ o „*řešení problému Cikánstva v SSSR*“.⁴⁹⁶ Na představení se objevují také rodiče D. Kuči, kteří čekají na syna. Zaměstnanci Květušina (včetně bývalé romské žákyně⁴⁹⁷) je sice dostihnou a Desidera „chytí“, kolem události se ale strhne takové pozdvižení,⁴⁹⁸ že ho nakonec nechávají jít s rodiči: „*Dali jsme se pokud možno na spořádání ústup a Dežu ponechali na pospas rodičům, kteří jako dravci táhli jej za sebou do všivé a studené, nevlídné peleše*“.⁴⁹⁹

Z deníku M. Dědiče je možné usoudit na určitý rozpor v řešení obdobných situací mezi Dědičem, Pohlem a Librovou, který ale nikdy nepřerostl do významnějšího sporu.⁵⁰⁰ Dědič vyčítá Librové, že ONV někdy „*rušivě zasahuje do výchovného sledu*“ a „*snad je přikládáno mnohým vylhaným řečem rodičů dětí více víry než nám zde*“.⁵⁰¹ Dědič žádá, aby „*nebylo zasahováno do věcí ryze našich domácích výchovných*“. Má tím zřejmě na mysli například

⁴⁹³ „*Kuča skutečně přijel a společně s Pohlem, hlavně však Pohl telefonicky jsme mluvili, přesvědčili i vyhodili Kuču, že tady chlapce nechal.*“ - in: Deník MD, 22.9. 1951 - viz též textové přílohy č. 3

⁴⁹⁴ viz kpt. 1.6. a 3.10., a také 3.6.1. a 3.7.1.

⁴⁹⁵ Deník MD, 19.10. 1951

⁴⁹⁶ tamtéž, 12.11. 1951

⁴⁹⁷ Za školu se postavili zřejmě i další květušínští Romové, protože M. Dědič si v deníku poznamenává:

„*Tam byla už mela. Květušínští Cikáni se postavili poprvé za nás. Až doposud byli vždy proti nám, nebo aspoň bez zájmu, dnes se postavili otevřeně za zájmy pokroku. Starý Kuča projevoval svůj nárok na kluka vehementněji než se jim líbilo, vrhli se na něj a bili ho hlava nehlava...*“ - tamtéž

⁴⁹⁸ „*Když děvčata s Dežou doběhla ke kinu, dostihla je už Kučová, vrhla se na kluka, uchopila ho kolem pasu, povalila na zem, lehla si na něho. Zoufale řvala, přímo šíleně jednala, jako by jí měl být před jejími zraky utracen. Nezasvěcení kteří přihlíželi viděli drásající scénu, již i silné nervy těžce snášejí a byli rozhodně na straně matky. Čumilů přibývalo. Situace začla být divadlem a ozvaly se i hlasy, co se to s těmi cikány dělá [...]* bylo jasné, že bez násilí, ba krveprolití cíle nedosáhneme a proto rozhodnuto ustoupit“ - tamtéž

⁴⁹⁹ tamtéž, 12.11. 1951

⁵⁰⁰ Viz výpovědi H. Librové a M. Dědiče a Zpráva (Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473) a další materiály napsané J. Pohlem.

⁵⁰¹ tamtéž

výše uvedenou situaci, kdy Librova vydala otci Desidera Kuči povolení mít syna u sebe (pod podmínkou školní docházky) až do doby, kdy bude soudně rozhodnuto o jeho odebrání nebo setrvání v rodině. Toto své rozhodnutí sice vzápětí telefonicky zrušila, takže Desider Kuča rodičům vydán nebyl, ale v okamžiku jeho útěku v Krumlově odmítla radikálně zasáhnout. Pohl Dědičovi vytýká, že se „*dává vlastní cestou v domnění, že je dost silný*“.⁵⁰² Jistý rozpor v tom, jak vnímal funkci dětského domova J. Pohl a jak M. Dědič, je patrný i ze Zprávy J. Pohla z roku 1952, ve které mimo jiné uvádí: „*ONV požádal proto MNO, aby mohl v budově zříditi trvalý, řádně vybavený, dětský domov, který by se stal výchovným ústavem všech dětí, které nám rodiče dobrovolně [zvýrazněno BŠ] do výchovy svěřují*“.⁵⁰³ Z výše uvedeného přitom vyplývá, že souhlas rodičů v případě, že rodiče „*nepochopí myšlenku lepšího života svých dětí*“,⁵⁰⁴ M. Dědič nepovažoval za relevantní a pokládal v tomto případě naopak za opodstatněné soudní odnětí dětí nebo omezení jejich kontaktu s rodinou. Kromě výše zmiňovaných případů to ilustruje také osud F. Dunky, který chtěl na konci srpna odejet spolu s rodiči na Slovensko, M. Dědič ho ale přes to, že nebyl soudně odebraný, s rodiči nepustil.⁵⁰⁵

V listopadu 1951 vzniká v Květušíně skupina ČSM,⁵⁰⁶ jejíž zakládající schůze se účastní zástupci ONV a sociální referentka H. Librova s J. Pohlem a M. Dědičem. Členy svazu jsou květušínské „mládežníky“ z řad romských a slovenských⁵⁰⁷ obyvatel, předsedou svazu se stává Jan Černý, syn Julia Kotlára a starší bratr dětí z rodiny Kotlárových -Černých, která spolu s rodinou Bandyových bydlí v Květušíně. Jan Černý pomáhá v dalších letech M. Dědičovi „agitovat“ za šíření myšlenky „vzdělávání a výchovy cikánských dětí“.⁵⁰⁸ Na schůzi je schválen požadavek na otevření večerních kurzů pro negramotné „mládežníky“ a pro ty, kteří vzhledem ke svému věku nemohli pokračovat ve školní docházce delší dobu.⁵⁰⁹ 22.11. je

⁵⁰² tamtéž, 14.11. 1951

⁵⁰³ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

⁵⁰⁴ „*ONV bude umísťovat do internátní péče naší školy děti rodičů, kteří sami pochopí myšlenku lepšího života svých dětí nebo odňaté děti rodičů, kteří nepochopí a tudíž neposkytnou zákonem zaručenou řádnou výchovu.*“ - viz výše - dopis M. Dědiče na hlavní politickou správu při MNO (celý dopis ze dne 24.7. 1951, in: Deník MD, 24.7. 1951)

⁵⁰⁵ „*Na světnici prohlašoval [F. Dunka], že nemá práva ho držet a poté plakal dlouho do noci. Tentam však už je vzdor.*“ - Deník MD, 31.8. 1951

⁵⁰⁶ Československý svaz mládeže

⁵⁰⁷ Myšleno slovenských reemigrantů z Rumunska

⁵⁰⁸ Například na schůzi ČSM, která se koná 26.1. 1952 v Českém Krumlově. Květušínské svazáky zastupuje Jan Černý, který zde přednáší referát „*O práci mezi cikánskými a negramotnými vrstvami v pohraničí*“ - Deník MD, 26.1. 1952. V MRK je uložen dopis J. Černého z roku 1953 (13.1.), ve kterém píše M. Dědičovi z vojny v Sušici, že bude „*v armádě pracovat pro cikánskou národnost a pomáhat mu*“ - MRK 10/2005

⁵⁰⁹ Deník MD, 19.11. 1951. Například Pavlína Černá a Irena Dunková, starší sestry F. Bandyho a další děti z rodin žijících v Květušíně

zahájen první kurs v počtu jedenácti žáků, jehož průběh je zřejmě poměrně úspěšný, protože Dědič, který kurs vede, si poznamenává: „*Zdá se, že to půjde slušně kupředu*“.⁵¹⁰

Pokračuje také práce tanečního a pěveckého souboru. Kromě toho, že má za sebou vystoupení v Praze a Českém Krumlově, účinkuje také při různých příležitostech oslav ve vojenském újezdu i jeho okolí.⁵¹¹ Na 9.12. je pak domluveno vystoupení spojené s výstavou dětských kreseb v krajském oblastním divadle v Českých Budějovicích. Divadelní komise závodní organizace pro péči o patronát nad Školou Míru v Květušíně v dopise zaslaném 20.11. M. Dědičovi žádá, aby vystoupení připravil „*s veškerou péčí*“, protože chtějí, aby „*z toho vystoupení vyšlo něco jako resoluce vlády*“. ⁵¹² Myšleno resoluce ve smyslu že úsilí o vzdělávání a výchovu „cikánských“ dětí má smysl. Vystoupení, kterého se účastní i květušínská „mládežníci“, i Dědičův referát, sklízí velkou odezvu. Mezi diváky jsou zástupci tisku a lidové správy a také zástupci MŠVU⁵¹³ (inspektor Ludvík) a ministerstva vnitra. Dědič si k výsledku vystoupení poznamenává: „*Věřím, že dnešní den byl velkým krokem kupředu za propagací myšlenky převýchovy Cikánů*“.⁵¹⁴ M. Dědič začíná také publikovat v časopisech Tvorba, Komenský a další, kde popisuje úspěchy květušínského experimentu.⁵¹⁵

Blíží se Vánoce a děti které mohou, odcházejí na návštěvu do Českého Krumlova. Puštění nejsou Milan Kuča a Emil Kuča, „*poněvadž je nebezpečí, že se nevrátí*“ a ze stejného důvodu také Olga a Ladislav Kotlárovi. Dobrovolně ve škole zůstává Juraj Dunka. Ostatní děti mají rodiče v Květušíně a jsou puštěny za nimi.⁵¹⁶ Ve škole tedy zůstává 5 dětí, které vyráží spolu s M. Dědičem a vychovatelkou A. Filipovou („Ážou“)⁵¹⁷ 23. prosince shlédnout loutkové představení ve Strakoniciích. Na Štědrý den ve škole zůstává s dětmi pouze „Áža“. M. Dědič odjíždí odpoledne, poté co se ujistil, že nepřijela matka Milana Kuči s úmyslem syna odvézt.⁵¹⁸ 26.12. se děti vracejí do školy a Dědič si v deníku poznamenává: „*zakusily studenou nezajímavost domovů a je jim lépe ve škole*“.⁵¹⁹

⁵¹⁰ tamtéž, 22.11. 1951

⁵¹¹ Viz Deníky MD. J. Pohl se ve své zprávě z roku 1952 (Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473) zmiňuje, že se snažil využít každé příležitosti k pořádání oslav a zábav, které pomáhaly udržovat a stmelovat kolektiv pracovníků v Květušíně i vojáků v boletickém újezdu, kteří zde přeci jen byli dost odříznutí od světa.

⁵¹² Dopis in: Deník MD, 8.12. 1951

⁵¹³ Ministerstvo školství, věd a umění

⁵¹⁴ Deník MD, 9.12. 1951

⁵¹⁵ viz: Seznam článků o Květušíně - textové přílohy X

⁵¹⁶ Deník MD, 20.12. 1951

⁵¹⁷ V literatuře, deníkových záznamech i vyprávění pamětníků je Anežka Filipová, vychovatelka a budoucí manželka M. Dědiče nazývána přezdívkou "Áža".

⁵¹⁸ Deník MD, 26. 12. 1951

⁵¹⁹ tamtéž, 26.12.

31.12. jede Dědič s „Ážou“ do Českého Krumlova a berou s sebou Milana a Emila Kučovi, kterým sociální referentka Librová povolila po dohodě s rodiči návštěvu doma. 5.1. 1952 přichází v doprovodu J. Bledého do školy pro děti matka O. a L. Kotlárových. Dědič odmítá děti vydat s tím, že nemají potvrzení od ONV, ačkoliv děti nejsou zatím soudně odebrány. Dochází k fyzickému střetu mezi Dědičem a Bledým a děti zůstávají ve škole.⁵²⁰ 7.1. se matka O. a L. Kotlárových s J. Bledým vydávají do školy znovu i v doprovodu manžela matky, A. Čureji řečeného „Bakro“.⁵²¹ Dědič je předem informován z ONV, že tam byli žádat o povolení a volá SNB. Ta skutečně přichází, takže se nakonec maminka O. a L. Kotlárových musí spokojit s tím, že smí děti vidět. Jak uvádí M. Dědič ve svém deníku, děti zřejmě odejít s rodiči příliš nechtěly: „*Nic dojemného nebylo, poněvadž děti byly lhostejné a jít s nimi nechtěly.*“⁵²² To potvrzuje i výpověď O. Kotlárové: „*Ne... no tak chodila taky, bylo jí smutno, ale byla ráda, že máme co jíst, že máme oblečení, všechno, no tak... ani ne, ale chtěla nás jako domů, to jo! Jenomže to už jsme nechtěli my. My jsme nechtěli, protože sourozenci co byli starší tak se oženili, povdávali a ona pak zůstala skoro sama, tak se znovu vdala, no tak my už jsme nechtěli. Její nový muž se nám nezamlouval, tak jsme nechtěli domů.*“⁵²³ O tom, že se matka snažila o kontakt se svými dětmi opakovaně a že jí byly nakonec soudně odebrány, svědčí také další deníkové zápisy M. Dědiče i dopisy nalezené v MRK.⁵²⁴ O příběhu rodiny Kotlárových-Čurejových se zmiňuji v dalších kapitolách mé práce.⁵²⁵

Shrnutí:

V průběhu první poloviny školního roku 1951/1952 do školy přibyl Desider Kuča a Olga a Ladislav Kotlárovi, přičemž O. a L. Kotlárovi byli do školy umístěni se souhlasem rodičů, kteří patřili k původním obyvatelům Květušina z roku 1950 a po odchodu na jaře 1951 na Mostecko⁵²⁶ se nyní vrátili zpět do Českého Krumlova. Přes to, že byli do školy umístěni se souhlasem rodičů, jejich kontakt s nimi byl omezován. D. Kuča byl do Květušina umístěn

⁵²⁰ tamtéž, 5.1. 1952

⁵²¹ česky "Beran"

⁵²² Deník MD, 7.1. 1952

⁵²³ „*Na...no phirelas taki, has lake pharo, afe ehas rado že hin amen so te chal, uripen, savoro, no tak...aňi na, afe kamelas amen avka khere! Jenomže imar amen na kamahas. Amen na kamahas bo imar kole čhave o phral e phen, ehas phureder, /.../, imar iľa peske romes. o phral taki, tak e daj ačhiľa paľik skoro korkori a iľa peske avrones, no ta imar amen khere na kamahas. Iľa peske avrones a ov na has lačho, tak amen na kamahas khere.*“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová) - Celá verze citována v kpt. 1.6.

⁵²⁴ MRK, 10/2005

⁵²⁵ 1.6., 3.10., 4.2.2.

⁵²⁶ kpt. 3.6.1., 3.7.1.

proti vůli rodičů, ovšem bez soudního usnesení a jeho kontakt s nimi byl také omezován. Asi měsíc po svém příchodu proto ze školy utekl. Jak vyplývá z výše uvedeného, měl M. Dědič v podstatě volnou ruku, pokud šlo o určování míry kontaktů dětí s rodiči, i když jim děti nebyly soudně odňaty. Zdá se, že jeho hlavní motivací k tomu, aby kontakt dětí s rodiči omezoval, byl jeho pocit, že tyto kontakty s „*nepodnětným rodinným prostředím*“⁵²⁷ jeho práci brzdí.

V první polovině školního roku 1951/1952 také v Květušíně vznikla organizace ČSM a byl znovu otevřen kurz pro ngramotné, především pro mládež, která z důvodu věku nemohla plnit normální školní docházku. Děti vystoupily v Jihočeském divadle v Českých Budějovicích. Vystoupení se zúčastnili zástupci tisku a lidové správy a také zástupci MŠVU.

3.8. Fungování školy a dětského domova v roce 1952

V této kapitole vycházím do velké míry z deníků M. Dědiče a z dalších materiálů, které věnoval MRK. Vzhledem k tomu, že poslední pravidelný zápis M. Dědiče je ze 4.3. 1952, sled dalších událostí rekonstruuji dle jeho retrospektivního zápisu (z 1.11. 1952), kdy na základě poznámek, které si vedl v průběhu roku 1952 zaznamenává nejdůležitější události (někdy datovány, někdy bez data).

V průběhu ledna a dalších měsíců roku 1952 se stav dětí ve škole průběžně zvyšuje, zároveň se ale protahuje plánovaná přístavba v prvním patře budovy,⁵²⁸ takže děti musí spát na postelích po dvou.⁵²⁹ 21.1. přiváží H. Librova tři děti Patkáňovy (Bertu, Margitu a Emila) z Českého Krumlova, které rodiče posílají do Květušína na popud bratra H. Librové, Šulisty.⁵³⁰ 28.1. přibývá do školy další žák, čtrnáctiletý ngramotný Vojtěch Bílý, který se do Květušína přihlásil sám, poté co děti viděl vystupovat na estrádě v Českém Krumlově. Večer přiváží H. Librova další tři děti - ještě kojence. Jedná se o zhruba dvouletého Františka Červeňáka, devítiměsíčního Jana Rakaše a čtrnáctiměsíčního Karla Bílého (dle M. Dědiče patrně synovce Vojty Bílého). F. Červeňák je dovezen pouze na přechodnou dobu z rozvráceného manželství, zbylí dva chlapi jsou dovezeni z nemocnice „*kam museli být odvezeni z hrozných*

⁵²⁷ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 31

⁵²⁸ Ta je nakonec dokončena až 19.9. 1952, takže do té doby hledá škola různá alternativní řešení - část dětí se na krátkou dobu stěhuje do prázdné lovecké chaty poblíž školy, apod.

⁵²⁹ Deník MD, 21.1. 1952

⁵³⁰ Následovali ho z Tiché na Kaplickém okrese, kde pod ním pracovali na statku, na jiný statek do Českého Krumlova - tamtéž

„poměrů“.⁵³¹ O případu Karla Bílého se zmínila kromě deníkového záznamu M. Dědiče také H. Librova v našem rozhovoru. Jeho matka byla zřejmě psychicky nemocná a o dítě se nestarala (bylo podvyživené a sedělo ve vlastních výkalech).⁵³² 7.2. přibývá bratr Oliny Červeňákové „Ferka“, který je do Květušina umístěn na žádost jeho otce, který zamýšlí jít do práce.⁵³³

1.3. 1952 M. Dědič konstatuje značné vyčerpání, které je při narůstajícím počtu dětí a neměnnému počtu personálu⁵³⁴ pochopitelné. Domů odjíždí na víkend po šesti týdnech.⁵³⁵ Ve svém posledním souvislém zápise v deníku M. Dědič popisuje telefonický rozhovor s Juliem Bílým, otcem Vojty Bílého, který ho chce zpět, protože odchází do Znojma. Dědič si vysvětluje otcovo přání dostat chlapce zpět tím, že potřebuje pracovní sílu a poznamenává si: „vyhrožuje, tož mu vracíme stejnou mincí“.⁵³⁶

M. Dědič začíná v únoru⁵³⁷ s MŠVÚ vyjednávat získání dřevěného baráku, kam by se přestěhovala učebna, a ve škole by tak vznikl větší prostor pro ubytování dětí.⁵³⁸ O podporu se obrací i na kancelář prezidenta republiky.⁵³⁹ Škola je čím dál tím známější a na jaře jí začínají navštěvovat úředníci z nadřízených školských i jiných úřadů (které podle M. Dědiče dosud nejevily o Květušín téměř žádný zájem⁵⁴⁰), novináři, atp. Kromě těchto návštěv přijíždějí do školy i rodiče dětí, jejichž návštěvy však M. Dědič příliš nevítá: „S příchodem jara začli do školy zavítávat i hosté. Zvaní i nezvaní, většinou vítaní, ač v podobě příbuzných chovanců přicházela i řada hostů nevítaných“.⁵⁴¹

K 29.4. 1952 je ve škole 32 dětí a „tři ještě očekávané“, z toho 25 dětí ubytovaných v internátě.⁵⁴² Jména dětí nejsou uvedena, lze však předpokládat, že se jedná o děti, které uvádím v předchozích kapitolách.⁵⁴³

⁵³¹ Deník MD, 28.1. 1952

⁵³² Rozhovor s H.L., 7.1. 2009, Brno (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵³³ Deník MD, 7.2. 1952

⁵³⁴ Stabilně byli ve škole M. Dědič a A. Filipová, jeho pozdější manželka a kuchařka Augustinová, která zde vařila. Kromě nich byly ve škole ještě další dvě pěstounky, které se v průběhu fungování Květušina střídaly. Ty ale nebyly ve škole stále, stejně jako pomocné síly P. Černá a I. Dunková. - viz Deníky MD.

⁵³⁵ tamtéž, 1.3. 1952

⁵³⁶ tamtéž, 4.3. 1952

⁵³⁷ tamtéž, 28.2. 1952

⁵³⁸ Její získání se však nakonec ukazuje jako velmi komplikované a dochází k němu také až na podzim 1952

⁵³⁹ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁴⁰ „Školské orgány až dosud jevily o věc zájem nejmenší.“ - tamtéž

⁵⁴¹ tamtéž

⁵⁴² Záznam o prohlídce národní školy v Květušíně, 29.4. 1952. Autor: okresní školní inspektor Boubelík. In: MRK 10/2005

⁵⁴³ Stručný přehled - viz kpt. 3.10..

3.8.1. Odebrání Desidera Kuči a Olgy a Ladislava Kotlárových. Případ dětí Patkáňových a dalších dětí z Veleslavic

V první polovině roku 1952 došlo k soudnímu odnětí dětí Kotlárových (Olgy a Ládi) a Desidera Kuči, kteří byli v Květušíně již od září a října 1951 (viz kpt. 3.7.4.). Desider Kuča ale 12.10. utekl a krátce nato se s rodiči přestěhoval do Horní Plané.⁵⁴⁴ Vedoucí sociálního odboru H. Librová proto rozhodla o jeho definitivním odebrání rodičům. Protože se po předešlých zkušenostech ona i M. Dědič chtěli vyhnout násilí, rozhodli se k získání D. Kuči použít lsti. Při jedné cestě do Horní Plané D. Kuču vylákali ze školy s tím, že má zanést vzkaz do domova pro přestárlé, kde na něj čekali. Tentokrát s nimi D. Kuča i přes počáteční odpor („začal i plakat a nechtěl“), nakonec šel.⁵⁴⁵

Podobná akce se opakovala o Velikonocích téhož roku, kdy došlo k odebrání O. a L. Kotlárových. Ti byli na neustálé naléhání rodičů puštěni na Velikonoce do Českého Krumlova a chystali se s nimi odjet do Severních Čech, kde rodiče pracovali. Jeden ze žáků květušínské školy (F. Dunka, který byl tou dobou také u rodičů v Krumlově) o tom Dědiče telefonicky informoval a bylo rychle rozhodnuto o jejich odebrání. Rodiče byli pod záminkou vylákáni z bytu, kde se děti schovávaly, na stanici SNB, a děti byly následně odvezeny do Květušína. Podrobněji situaci popisuje následující výňatek z deníku MD: „*Cosí podobného, jenže ještě dramatictějšího odehrálo se o Velikonocích s O. a L. Kotlárovými. Čureja, řečený Bakro, spolu se svou manželkou Kotlárovou svedl už ve školní budově řadu půtek, aby dostal Láďu s Olinou domů, a hlavně aby se stali účastníky jejich potulek světem. Chtěli zřejmě, aby Olga už začala chodit do práce, aby oni nemusili tolik a není vyloučeno, že jí chtěl Bakro i využít po stránce sexuální [...] při posledním výstupu při nichž obvykle asistovali členové SNB Struska a Pyšný, a který byl opět bezvýsledný, ustoupili fakticky a žádali, abychom jim děti pustili na návštěvu do Českého Krumlova až přijedou na Velikonoce. Táhl zase kamsi do Severních Čech a bude tedy na čas pokoj [...]. Poměry se uklidnily, děti zapomněly a život plynul ustáleným tempem školy bez rušitelů z nichž Čurejovi, hlavně osobou Bakra, byli největšími. Velikonoce však přišly nikým neočekávány [...]. Přijeli a dožadovali se našeho slibu. Pustili jsme děti. Franta Dunka druhý den telefonoval, že prý berou děti s sebou [...]. Volám SNB Polečnici, SNB Boletice a Krumlov [...]. Po dobrém to nešlo, SNBáci museli ustoupit. Děti byly v prvním poschodí na druhé světnici v koutě za postelí a bába na nich*

⁵⁴⁴ Zajímavá je poznámka M. Dědiče, který si v této souvislosti zapisuje: „*Domnívám se, že náš zásah na to neměl žádný vliv. Jedná se o projev jejich kočování.*“ – Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁴⁵ „*Šedina poslal Dežu s lístečkem do domova odpočinku. Přišel tam rozradostněný, ale když viděl Hanu a mne, viděl kolik uhořelo. Odvykl. Zalíbilo se mu zase v nepořádku. Začal i plakat a nechtěl a teprve po chvíli se uklidnil.*“ – Deník MD, 1.11. (retrospektivní zápis)

*seděla. Vylákali jsme trikem rodiče do auta, odvezli na zámek SNB, poté dojeli pro děti a s nimi rovnou do Květušina. Teprve potom byli starí puštěni. Hysterické výjevy během celého podniku byly samozřejmé.*⁵⁴⁶

20.4. si přijíždí pro děti do školy matka dětí Patkáňových, která je do Květušina dala dobrovolně v lednu 1951 (viz kpt. 3.8.). Děti jí však vydány nebyly.⁵⁴⁷ Druhý den přijela v doprovodu dalších asi deseti lidí z Veleslavic, z nichž někteří měli ve škole také dočasně umístěny děti.⁵⁴⁸ M. Dědič volá SNB, která uděluje příchozím 100 Kčs pokuty za nepovolený vstup do vojenského prostoru a rodiče jsou nuceni odejít. V nestřežené chvíli za nimi utíkají děti, ty však Dědič dostihuje u nádraží a za blíže nepopsaných okolností (poznává si k tomu pouze „*byl jsem nucen použít násilí*“) docílí návratu dětí zpět do školy.⁵⁴⁹ Děti Patkáňovy i děti dalších rodičů z Veleslavic, kteří dobrovolně umístili své děti do školy, se nakonec z rozkazu ONV v Českém Krumlově (tedy zřejmě H. Librové) vrací do svých rodin. Zůstává pouze Berta Patkáň, který setrvává ve škole na vlastní žádost.⁵⁵⁰

Jedním z argumentů, kterým rodiče zdůvodňovali své žádosti o vydání dětí (Patkáňová, později otec V. a J. Bandyových⁵⁵¹) bylo, že jsou ve škole „bity“. M. Dědič děti vyplácel „Makarenkem“ - koženým řemenem, který visel v jeho ředitelně.⁵⁵² Jak sám uvedl v našem rozhovoru, tresty užíval spíš výjimečně a jednalo se více o potupu než o fyzickou bolest s tím, že si děti „*samy určovaly kolik si zaslouží*“.⁵⁵³ Ačkoliv se zřejmě nejednalo o extrémní formu fyzických trestů a v některých neromských rodinách byl tento kázeňský prostředek běžně užívaný, ba žádoucí,⁵⁵⁴ je pravděpodobné, že rodiče romských dětí to vnímali velmi negativně. M. Dědič naopak tento argument pokládal za irelevantní, neboť fyzické tresty považoval za normální součást pedagogického procesu.⁵⁵⁵ Kromě toho, že rodičům mohly vadit fyzické tresty ve škole, mohlo být jejich rozhodnutí získat děti zpět motivováno

⁵⁴⁶ tamtéž

⁵⁴⁷ tamtéž

⁵⁴⁸ O tom, kdy děti z Veleslavic do školy přibýly, se M. Dědič v retrospektivním zápise z 1.11. 1952 nezmiňuje. Muselo to být ale někdy mezi koncem ledna a datem příjezdu rodičů. Tyto děti se podle deníku M. Dědiče také do školy dostaly na základě agitace bratra vedoucí sociální pracovnice H. Librové, stejně jako děti Patkáňovy.

⁵⁴⁹ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁵⁰ tamtéž

⁵⁵¹ Deníky MD

⁵⁵² viz kpt. 1.5.3.

⁵⁵³ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵⁵⁴ M. Dědič v „Historii první romské školy...“ uvádí, že volnější Češi vyžadovali, aby jejich dětem dával „výprask“. in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 29

⁵⁵⁵ viz kpt. 1.5.3.

uvědoměním si ztráty dětí, které se dostavilo po jejich odchodu a pocitem, že je nemohou vidět, kdy chtějí.

Shrnutí:

V dubnu roku 1952 došlo ke dvěma případům soudního odebrání dětí (O. a L. Kotlárových a D. Kuči), jejichž důvodem byla v podstatě snaha rodičů získat děti zpět. Byla také zamítnuta žádost o vydání dětí, se kterou přijela do Květušína matka dětí Patkáňových a další rodiče, kteří dobrovolně umístili své děti do Květušína na základě agitace bratra H. Librové, vedoucí sociálního odboru v Českém Krumlově, ale po nějaké době si své rozhodnutí rozmysleli. M. Dědič za pomoci SNB rodiče „vyhnal“, protože neměli povolení ke vstupu do vojenského prostoru. Rodičům se ale nakonec podařilo získat povolení od ONV a děti jim byly vráceny zpět. Ve škole zůstal dobrovolně pouze nejstarší ze sourozenců Patkáňových - Berta. K 29.4. 1952 bylo ve škole 32 dětí, z toho 25 dětí ubytovaných v internátě.⁵⁵⁶

3.8.2. Tisk, média, korespondence - propagace Květušína

Zájem o Květušín se v průběhu školního roku 1951/1952 stupňoval a na jaře 1952 začíná mít velmi intenzivní charakter. Jak si M. Dědič poznamenává, návštěvy zintenzivňují po celostátní konferenci o „cikánském problému“, konané v dubnu 1952 ve Slovanském domě v Praze, které se účastnil, a kde zřejmě referoval o Květušíně.⁵⁵⁷

23.4. 1952 přijíždí do Květušína Československý rozhlas z Českých Budějovic a natáčí zde relaci zpěvů a rozhovorů. Do té je kromě záznamů pořizených v Květušíně zařazen i záznam z vystoupení romské kapely krumlovského vojenského útvaru „Za lepší zítřek“.⁵⁵⁸ Děti píší dopis do Lán vnučce prezidenta republiky a dopis ministru národní obrany A. Čepičkovi.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ Záznam o prohlídce národní školy v Květušíně, 29.4. 1952. Autor: okresní školní inspektor Boubelík. In: MRK 10/2005

⁵⁵⁷ Nic bližšího o svém angažmá na konferenci neuvádí, poznamenává si pouze, že konference se účastnilo také mnoho významných osobností, které se v té době angažovaly „v řešení cikánské otázky“ (E. Lacková, bratři Holomkovi, učitel z „cikánské školy“ ve Velké Ldě Šlégr a další), nesplnila však z daleka jeho očekávání: „Hodně řeči se namluvilo, hodně slibů proneslo a výsledek o. Resoluce byla uveřejněna asi po roce, ale na jejím základě nebylo vykonáno vůbec nic. Kdyby peníze jež konference stála byly věnovány praktickému účelu, mohla stát možná nová přepychová internátní škola“ - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁵⁸ Jak si Dědič v deníku poznamenává, jednalo se o „velmi populární hudbu u všech jednotek“ a květušínští žáci ji znali z různých oslav, na které je zvala armáda - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁵⁹ tamtéž

1.5. vystupuje květušínský taneční a pěvecký soubor v Českém Krumlově v zámecké zahradě,⁵⁶⁰ 9.5. pak v českokrumlovském divadle a vzápětí na náměstí pro rozhlas. Téhož dne odpoledne pak ještě v Křemži na besídce spojené s pionýrským slibem, který skládá i několik květušínských dětí.⁵⁶¹ 23.6. se M. Dědič účastní jednání o likvidaci ngramotnosti a vytvoření učebnice pro ngramotné na Pedagogické fakultě v Českých Budějovicích.⁵⁶²

Kromě novinářů a úředníků přijíždějí také další návštěvy jako např. režisér Jiří Weiss a spisovatel Ludvík Aškenazy, ověřit si námět na film „Dva Gaboři“.⁵⁶³ Jak Dědič uvádí, Květušín jim doporučila Dr. Honzíková z kulturního odboru kanceláře prezidenta republiky. Tyto návštěvy M. Dědič i jeho kolegyně vítají, neboť jak si M. dědič později poznamenal, *„společnosti nás dospělých přinášely návštěvy kus pohledu do skutečného spol. života, přinesly i večery družných debat s osobami rovnocenné úrovně“*.⁵⁶⁴ Weiss uveřejnil o své návštěvě Květušína reportáž v časopise Květy pod názvem „Na nové cestě“⁵⁶⁵ a zaslal Dědičovi děkovný dopis, ve kterém mimo jiné uvádí: *„Tvoje práce nás hluboce dojala, podařilo se ti něco, čemu není v celé republice rovno“*.⁵⁶⁶ Další články v průběhu jara a léta 1952 vycházejí např. v Obraně lidu⁵⁶⁷ a Jihočeské pravdě.⁵⁶⁸ Článek v Jihočeské pravdě s názvem „Květušínská škola Míru“ vychází po každoroční Celostátní konferenci školských pracovníků, které se M. Dědič (stejně jako v červenci 1951) účastní, a je zde vyznamenán ministrem školství Z. Nejedlým.⁵⁶⁹ Ve Vlastě vychází článek s názvem „Začínají žít“⁵⁷⁰ doprovazený fotografiemi dětí a úryvkem z romského textu (umístěného na zdi u schodiště do prvního poschodí⁵⁷¹) - *„Madaras manušale ňevo dživipen pramende... Radujte se, lidé, čeká vás lepší život, kdy jak černí tak bílí budou si navzájem bratry“*.⁵⁷² Jak uvedl M. Dědič v našem rozhovoru, zvolil takové heslo, které by vyjadřovalo cíl a smysl květušínské školy a dětského domova,⁵⁷³ a nápis umístil na chodbu školy jako upoutávku pro návštěvy: *„Já sem*

⁵⁶⁰ tamtéž

⁵⁶¹ „9.5. složil F. Bandy, F. Dunka, Fanča Vávrová, Marie Černá, Anežka Jurčíková a Anička Josefčíková pionýrský slib“ - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). Vlastnoručně psaná přihláška F. Bandyho, viz textové přílohy č. 4. Přihlášky dalších dětí, in: MRK 10/2005

⁵⁶² Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁶³ Film je uveden v roce 1955 po názvem „Můj přítel Fabián“.

⁵⁶⁴ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁶⁵ Text článku ani datum neuvedeny, tamtéž

⁵⁶⁶ Dopis ze dne 20.6. 1952 - tamtéž

⁵⁶⁷ Text článku ani datum neuvedeny, tamtéž

⁵⁶⁸ Květušínská škola Míru, 11.7. 1952, in: Deník MD, tamtéž

⁵⁶⁹ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁷⁰ tamtéž, autor: J. Weissarová, datum neuvedeno

⁵⁷¹ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵⁷² Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). V článku je uvedena pouze část romského textu, který zřejmě z českého originálu přeložil některý z žáků (viz výpovědi M. Dědiče o znalostech a používání romštiny na Dobré Vodě, kde údajně nebyl nikdo, kdo by mohl dětem s romštinou poradit).

⁵⁷³ viz také návrhy loga „Školy Míru“ v Květušíně - textové přílohy, č. 7

*to tam vyvěšoval prostě pro ty návštěvy, páč tam byl kde kdo. V Květušíně se vystřídaly desítky různých návštěv a delegací a politiků a kantorů a já nevím koho, tak tam to prostě viselo jako takový vyznání, jo, my sme Cikáni a jako v tom smyslu a sme jako všichni ostatní, aby to tam prostě upoutalo...*⁵⁷⁴ Romština, kterou ovládala v Květušíně ještě většina dětí, byla využívána také při propagačních zájezdech,⁵⁷⁵ jinak se ale ve škole používala výhradně čeština.⁵⁷⁶

Po úspěchu M. Dědiče na celostátní učitelské konferenci přichází také první nabídka na sepsání brožury o „*zkušenostech s výchovou cikánských dětí, jež by byla směrnici pro práci ostatních učitelů pracujících v podobném prostředí*“, a sice od dalšího z návštěvníků - docenta pedagogické fakulty v Českých Budějovicích.⁵⁷⁷ Přijíždí také zástupce tiskového odboru ministerstva školství, aby získal materiál pro tisk, který by měl sloužit „*pro propagaci práce na převýchově Cikánů*“. Rovněž navrhuje Dědičovi sepsání brožury, Dědič si však poznamenává: „*Jen čas, čas, čas chybí...*“⁵⁷⁸

Shrnutí:

M. Dědič a jeho „květušínský experiment“ začínají být ve školním roce 1951/1952 čím dál tím známější. M. Dědič začíná být zván na konference a porady, kde se řeší „cikánská otázka“, v červenci je na učitelské konferenci v Praze vyznamenán ministrem školství Z. Nejedlým. Na to samozřejmě reagují i média, pro které je „Květušín“ zajímavým a poměrně ojedinělým tématem. M. Dědič dostává první nabídky o svých zkušenostech a metodách napsat a začíná do určité míry ovlivňovat „kurs“, pokud jde o vnímání výchovy a vzdělávání romských dětí.

3.8.3. Počet a jména dětí ve škole a v dětském domově před začátkem letních prázdnin roku 1952

V roce 1952 se začínají vyskytovat první přesnější a kompletnější údaje, na základě kterých lze rekonstruovat nejen přesnější počet, ale i jména dětí v květušínské škole a dětském

⁵⁷⁴ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁵⁷⁵ viz kpt. 3.9.1.

⁵⁷⁶ Romštinu dětem nikdo nezakazoval, nikdo jí ale také neovládal a navíc cílem školy bylo zvýšení kompetence dětí v češtině - viz kpt. 4.2.1.

⁵⁷⁷ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). Takových nabídek dostal v průběhu let M. Dědič několik, realizoval je však poprvé až v roce 1975 publikací Šumavská bukolika (beletristické ztvárnění existence Květušína na základě deníkových záznamů, vydané později pod názvy Škola bez kázně a Květušínská poema). Další publikace byla Výchova a vzdělávání cikánských dětí a mládeže (1982) - viz bibliografie

⁵⁷⁸ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

domově, a to nejen dětí romských, ale i dětí slovenských reemigrantů. Uvádím zde proto stručný přehled s tím, že podrobnější informace o jednotlivých dětech (kdy a jak se do Květušina dostaly a jak dlouho tam byly, z jakých byly rodin, apod.) uvádím souhrnně v kapitole 3.10.

V létě roku 1952 bylo dle dostupných pramenů ve škole internátně ubytovaných asi 15 dětí („12 cikánských chlapců a 3 děvčata“).⁵⁷⁹ Do tohoto počtu jsou dle všeho zahrnuti i 2 sourozenci z rodiny slovenských reemigrantů Vávrových z Rumunska, kteří byli v roce 1952 zřejmě matce odňati.⁵⁸⁰ Naopak do něj nejspíš nejsou zahrnuty děti v mateřské škole, jejichž počet se neustále měnil.⁵⁸¹ Pokud se žádné z dětí, které zmiňuji v předcházejících kapitolách, nevrátilo mezitím do Českého Krumlova, je třeba k uvedenému počtu 15 dětí v internátě přičíst ještě asi 5 - 6 dětí v mateřské škole.⁵⁸² Národní školu navštěvovalo asi 26 dětí.⁵⁸³ Kromě dětí ubytovaných v internátě to byly děti z rodin, které bydlely v Květušíně - děti rumunských reemigrantů Jurčíkových a Josefčíkových a děti z romské rodiny Kotlárů-Černých.

Jména dětí lze rekonstruovat jednak ze seznamu účastníků zájezdu do Západních Čech v červenci 1952,⁵⁸⁴ jednak z výpovědí pamětníků a deníků M. Dědiče. Základem školy a dětského domova v Květušíně v první polovině roku 1952 byly tyto děti:

Romské děti: Josef Bandy, Vojtěch Bandy (bratři), František Bandy, Milan Kuča (nevl. bratr L.Kuči.), Ludvík Kuča, Emil Kuča (bratři), Desider Kuča, František Dunka, Berta Patkáň, Olga Červeňáková, Olga Kotlárová, Ladislav Kotlár (sestra s bratrem), Juraj Dunka, děti z rodiny Kotlárových-Černých (Marie, Margita, Helena, Gejza) a Vojtěch Bílý.

Děti slovenských reemigrantů: Anežka Jurčíková, Kateřina Jurčíková, Pavel Jurčík (sourozenci), Anna Josefčíková, Štefan Josefčík (sourozenci), Fanča Vávrová, Štefan Vávra (sourozenci), Anežka Augustinová (dcera kuchařky)

⁵⁷⁹ Článek „Květušínská škola míru“, Jihočeská pravda 11.7. 1952, in: Deník MD 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁸⁰ viz „Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě“ - text. Přílohy č. 8

⁵⁸¹ Deníky MD

⁵⁸² 3 děti Jana Dunky z Českého Krumlova, Jan Rakaš a Karel Bílý, „Ferka“, bratr O. Červeňákové? - viz kpt. 3.10.

⁵⁸³ viz pozvánka na slavnostní otevření Vojenského výcvikového tábora v Polečnici, 1.6. 1952, in: Deník MD 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁸⁴ tamtéž

3.8.4. Letní propagační zájezd květušínského tanečního a pěveckého souboru do Západních Čech⁵⁸⁵

V červenci roku 1952 se uskutečnil propagační zájezd květušínského souboru po západních Čechách se zastávkou v Praze.⁵⁸⁶ Jeho hlavním smyslem bylo „pomoci při realizaci převýchovy cikánů jednak přímým přesvědčováním cikánských obyvatel a současně činitelů lidové správy o tom, že není zbytečná a bezúčelná práce na výchově cikánské mladé generace, že naopak se jedná o věc vysoce politicky hodnotnou“.⁵⁸⁷ Cílem zájezdu bylo rovněž informovat o metodách práce v květušínské škole a šířit tyto metody dál.⁵⁸⁸ Vzhledem k povaze zájezdu se vystoupení konala (jednak) v okresních a krajských městech, a (jednak) v „místech osídlených cikány“.⁵⁸⁹ Lokality, ve kterých žil větší počet Romů, byly nejprve vytipovány ministerstvem vnitra a přes ministerstvo informací (s. Bacíková) sděleny M. Dědičovi, který na základě těchto informací sestavil přesný program.⁵⁹⁰ Zájezdu se účastnilo pět dospělých a 20 dětí.⁵⁹¹ V jednotlivých městech bylo vystoupení vždy oznámeno na příslušný ONV, který zajistil na určený den a hodinu účast místních obyvatel. Program zájezdu byl složený z pásma recitací, československých lidových a budovatelských písní a tanců a jednoho „cikánského tance“ Duj, duj.⁵⁹² Součástí programu měl být i krátký referát M. Dědiče, případně uspořádání besedy v „cikánském jazyce“.⁵⁹³ Až na výjimky byly děti vesměs všude dobře přijímány⁵⁹⁴ a M. Dědič si k výsledku zájezdu poznamenal: „Úkol zájezd jistě splnil, tím že ukázal řadě pochybovačů, jak z řad řadových obyvatel tak činitelů lidosprávy, že s cikánskými dětmi pracovati lze.“⁵⁹⁵

⁵⁸⁵ foto viz fotografické přílohy, č. Y.1

⁵⁸⁶ Soubor navštívil tato města: České Budějovice, Vodňany, Strakonice, Rabí, Sušice, Klatovy, Bor u Tachova, Mariánské Lázně, Cheb, Karlovy Vary, Žatec, Teplice, Ústí nad Labem. - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁸⁷ Plán zájezdu - 13.6. 1952, in: MRK, 10/2005

⁵⁸⁸ tamtéž

⁵⁸⁹ tamtéž

⁵⁹⁰ tamtéž

⁵⁹¹ Jako pedagogický dozor: „Áža, Marie [pěstounka z MŠ], manželé Špačkovi z Hořic“ a M. Dědič. Z dětí se zájezdu účastnili: „O. Červeňáková, Anežka Jurčíková, Anna Josefíková, Anežka Augustinová, Kateřina Jurčíková, Olga Kotlárová, Josef Bandy, Štefan Josefčík, Deža Kuča, Milan Kuča, Fanča Vávrová, Pavel Jurčík, Jurka Dunka, Vojta Bandy, Ludvík Kuča, Láďa Kotlár, F. Dunka, Emil Kuča, Berta Patkáň a F. Bandy“ - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁹² tamtéž

⁵⁹³ Jestli k besedě skutečně došlo se M. Dědič nezmiňuje.

⁵⁹⁴ „V Teplicích mělo vystoupení poměrně dramatický spád. Účastnilo se asi 1500 diváků. ONV - osvěta chtěla naši akce skutečně propagačně využít, proto vsunula náš program do koncertu hornické kapely. I když u mnohých byl velký zájem, myslím většina byla těch, kteří chtěli koncert. Ozývalo se pískání, volání - jděte s těmi vašimi Cikány, my jich tady máme dost.“ - Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁹⁵ tamtéž

3.8.5. Útěk dětí v létě 1952 a jejich následné získávání zpět. Násilný odběr dětí již dříve odebraných na základě soudního rozhodnutí

Události, ke kterým došlo v létě roku 1952, jsou z mého pohledu jedněmi z nejkontroverznějších popisovaných v denících M. Dědiče. V důsledku útěku dětí a jejich následného získávání zpět se totiž dopustil on i další aktéři násilí na dětech i jejich rodičích, včetně žen. Samotný fakt, že bylo použito násilí není v dobovém kontextu tolik zarážející - ostatně květušínský experiment nazval J. Pohl ve své *Zprávě* (byť obrazně) „*bitvou o duši dítěte*“.⁵⁹⁶ Zarážející je spíše fakt, že se od těchto činů M. Dědič nedistancoval ani později.⁵⁹⁷

K útěku dětí z Květušína došlo v létě 1952, když se děti vrátily ze zájezdu po severních Čechách a následné rekreace ve Zlíně. M. Dědič byl zrovna na dovolené a ve škole došlo k roztržce mezi dětmi a vychovatelkami (v podstatě z malicherných důvodů - chlapci neuposlechli výzvu k úklidu). V důsledku konfliktu utekli F. Bandy a F. Dunka ze školy, následováni ostatními dětmi. Ve škole zůstal pouze Juraj Dunka, který byl zcela loajální vůči škole, některé děti z Květušína a dvě soudně odebrané dívky - O. Kotlářová, která opustila školu o něco později po neshodách s ostatními a O. Červeňáková. Vychovatelky i vedoucí sociálního referátu H. Librová byly zdrcené, M. Dědič nebral situaci tak vážně: „*Byl jsem však tehdy psychicky už více s kolektivem spjat než ostatní, takže jsem následkem toho do věci i lépe viděl, a rozhodně jsem ji neviděl tak tragicky*“.⁵⁹⁸ Rozhodl se, že „rozumné“ (Frantu Bandyho a Frantu Dunku) přesvědčí, pár „hlupáčků“ přijde samo a ostatní děti, „ústavní výchovou náležející škole“ (Olga a Láďa Kotlářovi, Emil a Desider Kučovi) „doveze třeba násilím“.⁵⁹⁹ Franta Bandy i Franta Dunka se skutečně do školy vrátili sami a po rozmluvě s M. Dědičem, který jak si poznamenává, „*volil slova spíše jitrící city než urážející*“, se rozhodli ve škole zůstat a pomoci získat i ostatní.⁶⁰⁰ Dovolím si zde ocitovat delší pasáž, ve které M. Dědič popisuje, jak probíhalo odebírání dětí, které ze soudního rozhodnutí „náležely“ škole. Domnívám se totiž, že jakýkoliv pokus o interpretaci by mohl být zkreslující, a ráda bych zachovala autenticitu tohoto svědectví. Kromě jiného se domnívám, že lze v pasáži zřetelně sledovat rozpor, který byl v podobných situacích mezi Dědičem (který zastával stanovisko „vše pro myšlenku“) a zástupci státní moci (dříve Librová, Pohl, nyní

⁵⁹⁶ Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice, in: VÚA - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473

⁵⁹⁷ V knihách ani v rozhovorech – viz bibliografie

⁵⁹⁸ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁵⁹⁹ tamtéž

⁶⁰⁰ tamtéž

členové SNB, kteří měli k užití násilí rozporuplný postoj, jenž byl podložen i dobovými směrnicemi): „Druhý úkol - získat za každou cenu ty na něž jsme měli soudně nárok byl obtížnější a byl více věcí fyzického vypětí, než duševních akcí. Smluvil jsem se Šulistovou [Librovou]⁶⁰¹ den provedení akcí [...]. Zašel jsem na okresní velitelství SNB. Bylo pět hodin ráno, týden před zahájením vyučování. Několik desítek metrů od zámku potkali jsme Emila Kuču s otcem. Jeli spolu do lomu do Plešovic, kam už s ním delší dobu Emil jezdil [...]. ‚Tak půjdeš s námi, Emilku!‘, oslovil jsem jej a natáhl ruku, abych ho uchopil. Praštil sebou na dlažbu, křičel, ječel a brečel vztekem, kopal nohama a bil pěstmi přímo nepřičetně [...]. Zaútočili jsme na otce. Začal kňourat, vzdoroval a obrátil kolo nazpět k domovu. Dožadoval jsem se na členu SNB akcí, poněvadž dosud byla ulice pustá, strážnice nedaleko. Nechtělo se mu však, trval na tom, že mají za úkol přesvědčit tyto lidi a že podle toho bude jednat, bude se je snažit přesvědčit doma. Začal starému domlouvát hned, ale tím větší pokřik se strhl a začala se otevírat okna okolních domů. Emil se chytil táty za kabát a oba ustupovali za stálého hartusení, ohlížejíce se po nás, kteří jsme je v patách následovali. V Soukenické ulici, kde Kučovi bydlili, nastalo dopuštění. Stará s dítětem v náručí, sama v jiném stavu, Milan, Emil a jeden starší bratr, to byla krom starého překážka velká. Brzy byla ulice plna lidí, okna v okolí otevřena a stará ječela, starý se zapřisahal, kluci vzdorovali. Člen SNB snažil se přesvědčovat, ale to bylo přilévání oleje do ohně. Div se ho nesnažili vyhodit ze dvěří. Vida neúspěch v přesvědčování navrhl jsem pokusit se v druhé rodině o Dežu Kuču [...]. Na světnici podobné našemu prasečímu chlívu na zemi v hadrech se válela celá rodina [...], v koutě hromada bramborů u stropu pavučiny, malé okénko jež sotva propouštělo světlo a v druhém koutě na jediné posteli ovšem bez slamníku, pouze na prkénkách, spal jako dřevo počuraný a s botami na nohou - Ludvík Kuča. Zatřásl jsem jím prudce a když těžce rozlepil zklížené oči, houkl jsem mu do ucha: ‚Zdalipak sis myl nohy?‘ Vytřeštil na mne oči, zvrátil se do postele a než jsem očima přešel světnici a vrátil se k posteli byl ten tam. Mezitím z prvního poschodí přiběhli všichni příbuzní Kučových, v okamžiku byla světnice plna bab a rámusu. SNBáci začali vysvětlovací kampaň, jež se zcela ztrácela v chumlu babských hlasů. Asi po čtvrt hodině mávli beznadějně rukou a opouštěli místnost. Venku přešlapovala Hana [Librová] a bezradně vyčkávala náš příchod [...]. Celá vysvětlovací akce skončila tedy opět neúspěchem a myslilo se znovu na ústup. Vida marnost počínání a nic neříkající a nerozhodné obličej členů SNB, vydal jsem se na okresní velitelství SNB.“⁶⁰² Zde se Dědič dozvídá, že mu velitel může dát navíc maximálně jednoho muže, a že „k provedení akce násilím rozkaz nedá, ježto

⁶⁰¹ V té době byla poprvé rozvedená a užívala znovu své rodné příjmení Šulistová.

⁶⁰² Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). Další citace čerpám ze stejného retrospektivního zápisu.

směrnice znějí jasně, že je nutno přesvědčovat. Věc se roznese a bude toho použito k agitaci, že SNB násilím tiskne Cikány“. Dědič si vybírá příslušníka SNB „Felu“, kterého už zná „z podobné akce“. Dále si poznamenává: „už jeho úvodní slova mne přesvědčila, že je vyhráno. Zase se s nima mazlej, že jo!“ Vešli jsme ke Kučovým - k Emilovi. Před vchod zajelo auto ONV, jež mělo provést převoz chlapce. Ulice plná zvědavců. Vtrhli jsme do světnice. Byl to moment. Do jednoho kouta letěl starý Kuča, do druhého Kučová, jež s děckem v náručí snažila se přikrýt Emila, který ležel v koutě. V mžiku byla světnice volná, všichni ostatní - synové a příbuzní se tiskli ke zdi. Emil byl volný. Vzal jsem jej za ruku. Vzpíral se. Popadl jsem jej v zátylku a vyhodil na chodbu. Jakmile jsme osaměli, ztratil kontakt s ostatními, zkontroloval jako beránek [...]. Oba ostatní SNBáci čekali před bytem druhých Kučových, kde byla už ulice doslova nabitá čumily. Fela jako tank vpředu. Dveře byly uzavřeny visacím zámkem [...] ,tak se to vyrazí, přineste sekeru‘ [...]. Než však k tomu mohlo dojít, byl klíč a otevřeno. Vtrhli jsme dovnitř jako lavina a prohlíželi všechny tři světnice jednu po druhé.“

Nakonec byl Desider Kuča nalezen, jak se zesponu tiskne k drátěnce kanape. Jak probíhala další akce popisuje Dědič následovně: „Skočil jsem po něm, poněvadž se jako kočka snažil proklouznout a nastala mela. Ruce létaly světnicí a mezitím se mihly pěsti SNB [...], vytáhl jsem škrabajícího se Dežu na chodbu [...], vtrhli jsme do chumlu lidí v ulici. Nové rány ze všech stran [...], dostávali jsme i rozdávali“. Auto, které mezitím čekalo venku, aby chlapce převezlo, muselo odjet, aby ho dav nepřevrátil. Dědič s Desiderem proto spěchali k okresu pěšky. Těsně poté, co tam stihli doběhnout, dorazili i příbuzní chlapců a další Romové: „Tu však už mnohahlavý zástup Cikánů, všichni z Kostelní ulice, mířili k okresu a srocovali se před vchodem. Opustili jsme budovu zadním vchodem a na zahradě vsedli do auta [...]. Než se zástup vzpamatoval projeli jsme jeho středem a zamířili k městu a dál na Boletice. Tím tedy jsme měli v rukou všechny Krumlovské, na něž jsme měli nárok. Zbývali Květušínští, Olga a Láďa Kotlárovi“.

Získání Olgy a Ladislava Kotlárových, kteří utekli k rodičům zdržujícím se tou dobou u příbuzných v Květušíně, probíhalo podobným způsobem. Poté, co se členovi SNB nepodařilo přesvědčit rodiče o nutnosti návratu dětí do školy a do dětského domova, bylo rozhodnuto o násilné akci. Z Českého Krumlova dorazila vedoucí H. Librova s dvěma členy SNB, další dva byli na místo povoláni z nedaleké Polečnice: „Byli jsme už pevně rozhodnutí nikoho nepřesvědčovat, ale jednat. Podle toho jsme také šli s vervou [...]. Vrazili jsme do první světnice jako voda a vyvinula se bitka [...], na mne se vrhala Čurejová, matka dětí. První útok

jsem odrazil kopnutím do stolku s umyvadlem [...], přesto se na mne sápla opět a snažila se mne udeřit do hlavy železným struhadlem na brambory. Nečekal jsem a udeřil jí pěstí do tváře. Zarazila se, ale znovu zaútočila. Udeřil jsem tedy důrazněji. Vykřikla, chytla se za tvář. Hluboké ticho přerušilo bitku a tu zaječel Čureja: „Ten učitel je Němec - bije Cikány!“ Působilo to na všechny jako úder blesku. Využili jsme momentální časové prázdnoty a vrhli se na dveře druhé světnice. Olga i Láďa je drželi. Opřel jsem se o ně a povolily. Vtrhli jsme dovnitř. Děti se bránily. Zkroutil jsem Olině ruce nazad a snažil se ji vyvléci ze světnice. Tu však již se světnice naplnila a nastala nová bitka [...]. Vida marnost tohoto postupu, zastavil Struska bitku [...] Struska rozhodl volat o pomoc „auto vojáků a bude po fraku“, prohlásil [...]. Během půl hodiny přijelo auto a z něho vystoupil okresní velitel SNB, se dvěma členy sboru [...]. Cikáni vidouce posilu, a dokonce se zlatými nárameníky, zchladli [...] zůstali pouze Čurejovi a byli jako beránci. Oni chtějí aby děti chodily do školy, jen se snažili usmlouvat, aby mohly spát doma. Nikdo se s nimi už o tom nebavil [...]. Zbývali hlupácci, o nichž jsem předpokládal, že přijdou sami“⁶⁰³

Zbývající chlapci skutečně dorazili sami. Děti byly tedy opět ve škole v plném počtu a experiment mohl pokračovat. M. Dědič si na závěr popisu výše zmíněných událostí poznamenává: „Škola byla kompletní jako před bouřkou. Výsměch okolí pohasl. Mnozí se už radovali, vidouce potvrzení svých teorií, že Cikán je dobytek. Těžko lze soudit tuto situaci. Názory Peškové, kuchařky, Hany i ostatních se různí.“⁶⁰⁴

Jak vyplývá z deníkových záznamů M. Dědiče popisujících zbytek roku 1952⁶⁰⁵ i z dalších dokumentů v MRK,⁶⁰⁶ rodiče O. a L. Kotlárových i D. Kuči se i nadále snažili udržet si s dětmi kontakt, M. Dědič tomu ale různými prostředky bránil: „Přijíždí Deži Kuči matka. Nemám náladu pořád se stereotypně bavit s tupci - nemá povolení, tak ji ženu zpět.“ a „Přijela Dežova máma, volám SNB, jež ji vyprovází pryč.“⁶⁰⁷ O případu dětí Kotlárových se obšírněji zmiňují v kpt. 1.6. a 4.2.2., o E. Kučovi nemám další informace.

Shrnutí:

Násilné odebrání dětí bylo v podstatě logickým vyústěním předchozího vývoje. I když si „květušínský experiment“ získával pomalu uznání, situace, jako byl útěk dětí v létě 1952,

⁶⁰³ tamtéž

⁶⁰⁴ tamtéž

⁶⁰⁵ Deník MD, 1.11.1952 (retrospektivní zápis)

⁶⁰⁶ 10/2005

⁶⁰⁷ Deník MD, 1.11.1952 (retrospektivní zápis) - záznamy se vztahují k 7.9. a 5.10. 1952

jeho postavení ohrožovaly (*Mnozí se už radovali, vidouce potvrzení svých teorií, že Cikán je dobytek.*⁶⁰⁸). M. Dědič proto považoval za nutné v takových situacích radikálně zasáhnout a v podstatě tak pokračoval ve své devize „vše pro myšlenku“, kterou uplatňoval téměř od počátku. On i celý experiment už měl takové postavení, že se mohl dopustit i násilí, aniž by byl za to jakkoliv postihován. Jak je ale vidět z předchozího textu, nebylo mu sice v použití násilí vyloženě bráněno, zároveň se ale státní orgány (SNB) bránily mu v něm oficiálně pomáhat.

3.8.6. Odchod první pětice dětí na „střední“ školu, přeložení J. Pohla

Počátkem září 1952 odchází prvních pět dětí (F. Bandy, F. Dunka, A. Jurčíková, A. Josefčíková a F. Vávrová⁶⁰⁹) na „střední“ školu (dnešní 2. stupeň ZŠ) do Horní Plané.⁶¹⁰ Kromě deníku M. Dědiče se o nástupu pětice dětí (především F. Bandyho) zmiňuje také článek v Jihočeské pravdě s názvem „Cikánský chlapec jde na střední školu“.⁶¹¹ Děti předtím internátně ubytované v Květušíně (F. Bandy, F. Dunka a F. Vávrová), začínají přes týden bydlet v internátě v Horní Plané. Zbylé dvě dívky buď rodiče vozí⁶¹² nebo zde bydlí také. Dochází k dokončení přístavby v prvním patře budovy školy, kde vznikají tři ložnice dětí, a během podzimu i k získání dřevěného montovaného baráku, kam se přesouvá učebna.⁶¹³

V říjnu dochází k přeložení kpt. Pohla, které je důsledkem dlouhodobých rozporů mezi ním a vedením vojenského statku.⁶¹⁴ Děje se tak i přes silný odpor M. Dědiče,⁶¹⁵ vedení ONV v Českém Krumlově a dalších aktérů.⁶¹⁶ Spory až nepřátelství mezi Pohlem a vedením statku vyplynuly jednak z Pohlova kladného postoje k Romům, který byl sice silně paternalistický, ale na rozdíl od postoje vedení statku nebyl otevřeně rasistický,⁶¹⁷ a jednak z jeho „nekompromisního postoje“ k vedení vojenských lesů v Horní Plané, které podle M. Dědiče

⁶⁰⁸ tamtéž

⁶⁰⁹ Přehled o dětech viz kpt. 3.8.3. a 3.10..

⁶¹⁰ Deník MD, 1.11.1952 (retrospektivní zápis)

⁶¹¹ Výstřižek článku z 5.9. 1952, tamtéž

⁶¹² Jako později M. Černou - viz kpt. 3.9.2.

⁶¹³ Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis) - Přístavba byla z důvodu nedostatečné kapacity internátu plánována již od léta 1951, dřevěný barák pro školu pak od února 1952.

⁶¹⁴ Pohlův dopis na rozloučenou, in: Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁶¹⁵ Dědič vytvořil na podporu Pohla petici a loboval na MNO u generálů Strašila a Kokeše. Chtěl dokonce hovořit přímo s ministrem Čepičkou, ale to mu nebylo umožněno - Deník MD, 1. 11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁶¹⁶ tamtéž

⁶¹⁷ M. Dědič si k odchodu J. Pohla mimo jiné poznamenává: „Statek, správce i celé vedení hornoplánských mají negativní postoj k Cikánům a řešení problému je jim směšné. Znají jedno řešení. Pracovní tábory“ - tamtéž

přímo podněcovalo každého nového správce vojenského statku k nepřátelství vůči vojenskému újezdu vedenému Pohlem.⁶¹⁸ Toto nepřátelství mělo zřejmě i formu persekuce jednotlivých romských zaměstnanců. O tom vypovídá záznam z jara 1952, kdy po konfliktu⁶¹⁹ se správcem statku Nykodýmem odchází otec F. Bandyho, nejnadanějšího žáka školy, pracovat na okres Nymburk. M. Dědič si k tomu poznamenává: „*Je očkován směrnicemi shora, v nichž byla natruc újezdu vedena akce proti cikánům*“.⁶²⁰

Kdo nastoupil do vedení vojenského statku po J. Pohlovi se mi nepodařilo s určitostí zjistit z žádných písemných pramenů ani od pamětníků. Určitou indicií by mohla být výpověď Gejzy Kotlára, jednoho z respondentů, který hovořil o jistém kpt. Králíkovi, který údajně říkal, že děti mají být ve styku s rodinou: „*V sobotu nebo v neděli chodili ženský za dětma na návštěvu, chodily po louce, povídaly... Dědič je tam musel pouštět, Králík říkal, že mají být ve styku s rodinou*“.⁶²¹ Není však jisté, že se jeho výpověď vztahovala přímo k období po Pohlově odchodu. Zároveň totiž hovořil o tom, že se Králík nějakým způsobem podílel na budování školy. Je ale možné že tam byl už v té době a poté povýšil a místo velitele po J. Pohlovi převzal). M. Dědič se na jméno Pohlova nástupce nepamatoval, uvedl pouze, že po Pohlově odchodu o školu i nadále pečovala armáda, ovšem vztahy fungovaly na čistě formální úrovni. Před Vánocemi roku 1952 přibývá do dětského domova v Květušíně nový chovanec - třináctiletý Desider Lacko, který přichází na vlastní žádost⁶²² se souhlasem matky.⁶²³

3.9. Vývoj školy v letech 1953 - 1954

O dalším vývoji školy, jménech a počtu dětí neexistují deníkové záznamy, tyto údaje lze proto rekonstruovat pouze z dalších dostupných pramenů a z výpovědí respondentů. Až do letních prázdnin v létě 1953 neexistují téměř žádné záznamy. Z první poloviny roku 1953⁶²⁴ zřejmě pochází návrh M. Dědiče na zřízení „výchovné kolonie“, který počítal s rozšířením kapacity květušínského dětského domova formou přístavby dřevěných baráků. Celkem měla kolonie čítat 17 dřevěných vojenských montovaných baráků o rozměrech 10 x 20 m. Celkový počet

⁶¹⁸ tamtéž

⁶¹⁹ Poté co byl přeřazen na práci s menším výdělkem - tamtéž

⁶²⁰ tamtéž

⁶²¹ Rozhovor s G.K., 22.8. 2008, Protivín (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶²² „[...] podnícen pobídkou inspektorky péče o mládež v Táboře, která mu o existenci školy pro cikánské děti v Květušíně vyprávěla.“ - Dědič, M.: Šumavská bukolika. Ústí nad Labem 1975, str. 5 (Závěr)

⁶²³ Prohlášení matky - in: MRK, 10/2005

⁶²⁴ Návrh není datován, ale M. Dědič se o něm zmiňuje ve své zprávě o zájezdu školy na Slovensko - viz kpt. 3.9.1. (citováno u návrhu na zřízení dětského domova pro cikánské děti v košíckém kraji)

děti byl plánován na 300 a přístavba měla stát 20 - 25 milionů korun. Pro rok 1953 M. Dědič navrhoval přístavbu 7 baráků pro počáteční stav 100 - 150 dětí. Ta se měla uskutečnit v průběhu letních prázdnin za pomoci armády. V dalším roce počítal s přístavbou zbylých objektů.⁶²⁵ Projekt nebyl, zřejmě hlavně z finančních důvodů, nikdy realizován a na podzim roku 1953, kdy po zájezdu na Východní Slovensko přibývá naráz 15 nových dětí, M. Dědič prostřednictvím ONV v Českém Krumlově žádá alespoň o přístavbu dalšího dřevěného baráku a navýšení kapacity na 60 dětí pro rok 1954.⁶²⁶ Ani tato přístavba se ale dle dostupných pramenů nerealizovala a škola s dětským domovem se o letních prázdninách 1954 přestěhovala s počtem asi 45 dětí na Dobrou Vodu u Prachatic.⁶²⁷

3.9.1. Propagační zájezd květušínské „Školy Míru“ na východní Slovensko

Klíčovou událostí roku 1953 byl srpnový propagační zájezd pěveckého a tanečního souboru květušínské školy na východní Slovensko. Zájezd se uskutečnil za podpory ministerstva vnitra, které na něj přispělo částkou 10 000 Kčs a byl realizován za pomoci „III. odboru povereníctva vnútra v Bratislavě“, s nímž byl dohodnut pracovní plán.⁶²⁸ Povereníctvo vnútra zajistilo ozámení data zájezdů na KNV prešovského a košického kraje a „*upozornilo príslušné referáty KNV na závažnosť problému a spôsob pomoci*“.⁶²⁹ V prešovském kraji zájezd pomáhala organizovat mimo jiné i Elena Lacková,⁶³⁰ s níž o této myšlence M. Dědič již v průběhu školního roku 1952/53 komunikoval.⁶³¹ Zájezdu autokarem se účastnilo 20 vybraných žáků, kteří byli „*po stránce charakterové výchovy tak na výši, že mohli vstoupit do cikánských prostředí, s úkolem přesvědčovat bez obav, že by byli tímto prostředím ovlivněni*“.⁶³² Hlavním úkolem zájezdu tedy bylo „přesvědčovat“ Romy žijící v osadách v prešovském a košickém kraji (soubor navštívil 60 romských osad), ale i ostatní obyvatelstvo a státní úředníky (vystoupení se odehrála také ve 14 okresních městech obou krajů), že „*cikáni, hlavně cikánské děti, jsou stejně cennou budoucností při výstavbě naší republiky a socialismu,*

⁶²⁵ Náskres projektu - viz textové přílohy, č. 5

⁶²⁶ Žádost na KNV v Českých Budějovicích, 17.10. 1953, in: MRK 10/2005

⁶²⁷ Počet 45 dětí uvádí M. Dědič in: Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999.

⁶²⁸ viz Dědičova „Přehledná zpráva o kulturně propagačním zájezdu školy Míru v Květušíně na Slovensko mezi cikány.“, in: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 256

⁶²⁹ tamtéž

⁶³⁰ tamtéž

⁶³¹ Deník MD 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)

⁶³² viz Dědičova „Přehledná zpráva o kulturně propagačním zájezdu školy Míru v Květušíně na Slovensko mezi cikány.“, in: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 255

bude - li jim dána stejná možnost vzdělání a nebudou - li již nikdy trpět za minulost svých předků, kterou jim vnutil kapitalistický režim“.⁶³³ Jinými slovy šlo o to, ukázat že „cikánský problém“⁶³⁴ je řešitelný prostřednictvím vzdělávání mladé generace, byť násilného: „Základem pro řešení cikánské otázky z něhož je nutno vycházet je zajištění školní docházky [...] U jednotlivců kde nelze rozumnou cestou docílit školní docházky, je nutno zajistit ústavní výchovu dětí, což bude zároveň výstrahou pro řadu ostatních.“⁶³⁵ Za účelem propagace v romských osadách M. Dědič připravil krátké projevy⁶³⁶, které vybraní žáci přeložili do romštiny a přednášeli je potom při svých vystoupeních nebo po nich, při rozmluvách s diváky.⁶³⁷ Program zájezdu, který sestával z „českých, slovenských a cikánských zpěvů a tanců“ shlédlo dle M. Dědiče 15 tisíc romských diváků a „další tisíce ostatních občanů a dá se předpokládat, že se tradováním přenesou na řadu dalších“.⁶³⁸ Jak uvádí M. Dědič v závěrečné zprávě,⁶³⁹ zájezd měl u některých Romů takový ohlas, že jim dokonce nabízeli vlastní děti, nebo se děti hlásily samy. Z prostorových důvodů s sebou nakonec květušínská odvezli pouze jednoho chlapce.⁶⁴⁰

Na jiných místech byli naopak obyvatelé romských osad návštěvou květušínského souboru zpočátku vyděšeni a snažili se ukrýt. Domnívám se, že toto jednání mohlo být důsledkem jejich zážitků z druhé světové války, kdy se Romové na mnoha místech Slovenska museli ukrývat před pronásledováním. O tom svědčí kromě hojných výpovědí pamětníků⁶⁴¹ také vzpomínka M. Dědiče na nejoblíbenější hru romských dětí v počátcích jeho působení v Květušíně: „No jistě, no nejvíc sem se dozvěděl potom od dětí. Protože vim třeba jaké byly hry zezáčátku. Sme vyšli do lesa a najednou se ozvalo ‚žandári idú‘ a děti se rozběhly a zalezly do houští, naházely na sebe listí, jo, schovávaly se a když sem s nima potom mluvil, tak říkaly, že to tak bylo, že utíkali, že přijdou žandári [...] a že se schovávali do děr nebo někam [...]“.⁶⁴²

Zmínky o zájezdu na Slovensko lze najít téměř ve všech dobových pramenech, které se o Květušíně zmiňují. Zájezd byl také zmiňován na různých jednáních a konferencích o řešení

⁶³³ tamtéž, str. 259

⁶³⁴ tamtéž, str. 255

⁶³⁵ tamtéž, str. 258

⁶³⁶ Příklad projevu a překlady do romštiny - viz textové přílohy, č. 6

⁶³⁷ viz Dědičova „Přehledná zpráva o kulturně propagačním zájezdu školy Míru v Květušíně na Slovensko mezi cikány.“, in: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 257.

⁶³⁸ tamtéž, str. 259

⁶³⁹ tamtéž, str. 257

⁶⁴⁰ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁴¹ Kramářová 2003, Hübschmannová 2005, nahrávky k mé diplomové práci – kpt. 2.1.1.

⁶⁴² Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

„cikánské otázky“.⁶⁴³ V důsledku propagačního zájezdu byl zřejmě také podán návrh na zřízení záchytného dětského domova „pro cikánské děti“ v košickém kraji. Tuto domněnku potvrzuje výňatek ze závěrečné zprávy M. Dědiče o zájezdu ze srpna 1953: *„U jednotlivců kde nelze rozumnou cestou docílit školní docházky, je nutno zajistit ústavní výchovu dětí, což bude zároveň výstrahou pro řadu ostatních. [...] Ústav pro převýchovu nejdrastičtějších a nejpotřebnějších případů buduje kraj České Budějovice v Květušíně a už v tomto školním roce bude možno umístit asi 20 případů. Podle příslibu MŠO bude ústav rozšířen v příštím roce na kapacitu 300 dětí, což umožní právě energičtější zákroky v cikánských osádách. Podle potřeby bude nutno uvažovat o zřízení dalších domovů podle počtu dětí, jež bude nutno umístit.“*⁶⁴⁴

V textu návrhu zasláného ředitelem záchytného domova v Košicích na místní KNV 4.11., se potom uvádí: *„Tunajší záchytný domov umiestnil už v Květušíně 15 detí - chlapcov aj dievčat - vo veku 8 - 17 rokov. Ďalšie umiestňovanie týchto detí zo Slovenska do Květušína však už nie je možné, lebo ústav je preplnený. [...] Na základe horeuvedeného ukazuje sa potreba zriadiť na Slovensku detský domov, ktorý by vyhovoval špeciálne pre výchovu a vyučovanie cigánskych detí, i keď by tam neboli výlučne cigánske deti, ale deti, ktoré sú zo zvlášť zaostalých pomerov.“*⁶⁴⁵

3.9.2. Vývoj školy ve školním roce 1953/1954

Ve školním roce 1953/1954 nastoupilo do „střední školy“ (dnešní 2. stupeň ZŠ) v Horní Plané dalších pět dětí.⁶⁴⁶ Byli to: Marie Černá, Milan Kuča a Olga Kotlářová,⁶⁴⁷ dále pak Olga Červenáková a Kateřina Jurčíková.⁶⁴⁸ Děti bydlely přes týden v Horní Plané v internátu, Marie Černá a Kateřina Jurčíková dojížděly z Květušína.⁶⁴⁹ Docházelo k dalšímu rozšiřování dětského domova v Květušíně až na počet asi 45 dětí (v žádosti z 30.11. 1953⁶⁵⁰ o přístavbu dalšího dřevěného baráku se uvádí dokonce 48, mohlo jít o děti, které byly v Květušíně pouze

⁶⁴³ Viz např. "Zápis porady o cikánské otázce a o prvních úkolech jejího řešení dne 29. srpna 1953 v Klubu Svazu československých spisovatelů", in: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 263

⁶⁴⁴ Přehledná zpráva o kulturně propagačním zájezdu školy Míru v Květušíně na Slovensko mezi cikány, in: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 258. Zvýraznila B.Š.

⁶⁴⁵ Správa záchytného domova o umiestňovaní rómskych detí do dětských domovov a ústavov. In: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 279 – 281. Zvýraznila B.Š.

⁶⁴⁶ viz Žádost o podporu propagačního zájezdu na Východní Slovensko, podaná M. Dědičem na ONV v Českém Krumlově 28.5. 1953. in: MRK 10/2005

⁶⁴⁷ viz kpt. 1.6.

⁶⁴⁸ Rozhovor s MD, 1.4. 2009, Chlumany (nad fotografií dětí před cedulí střední školy - rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁴⁹ Rozhovor s M.Č., 16.11. 2008, Květušín (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁵⁰ Blíže neurčená příloha s číslem IV(číslo soc. referátu při ONV v Č.K.) - 447, 30.11. 1953. in: MRK 10/2005

přechodně nebo čísla nejsou úplně přesná) a byl přijat další učitel, Karel Doubek z Tábora⁶⁵¹, takže se škola změnila na dvojtřídní.⁶⁵² Prostorové podmínky vedly k tomu, že začalo být uvažováno o přestěhování školy a dětského domova na jiné místo. K tomu nakonec došlo až v létě, kolem 1. srpna 1954⁶⁵³. Obtíže působil zřejmě především fakt, že se jednalo o dětský domov pro „cikánské“ děti a když se na místě, kam se měl domov stěhovat, dozvěděli o jaký druh instituce by mělo jít, našlo se pro objekt, který byl v jednání, vždy jiné uplatnění.⁶⁵⁴

Jakým způsobem přibývaly děti do Květušína v průběhu školního roku 1953/1954 a o jaké děti se jednalo, lze částečně zjistit z výše uvedené „*Správy Záchytného domova o umístňování rómských dětí do dětských domovů a ústavů*“⁶⁵⁵, ze záznamů uložených v MRK a ze vzpomínek M. Dědiče. Nejednalo se už pouze o děti z okresu Český Krumlov, ale o děti z celé republiky,⁶⁵⁶ umísťované „orgány péče o mládež“⁶⁵⁷. Kromě patnácti dětí z Košic, které přibýly do Květušína 1.10. 1953⁶⁵⁸, zřejmě pod vlivem letního propagačního zájezdu Květušínského souboru na východní Slovensko, to byly také dvě dívky z Prahy - dvanáctiletá Magda Batyová a patnáctiletá Marie Halušková. Ve zdůvodnění předání M. Batyové se uvádí: „*Na chování děvčete byly neustálé stížnosti pro toulky v noci na nejživějších pražských ulicích. Považovali jsme tedy za správnější, aby byla dříve umístěna v domově a teprve po ověření jejího chování byla eventuálně předána do výchovy matce. Na tento případ upozorňujeme současně ÚOM jejího bydliště.*“⁶⁵⁹ V případě M. Haluškové byla údajně důvodem jejího umístění žádost jejího nevlastního otce, protože „*jevila sklony ke krádežím*“.⁶⁶⁰ Dalším případem byli sourozenci Balážovi z Košic (Gabriel, nar. 1941 a Eduard, nar. 1943), kteří byli do Květušína umístěni na základě rozhodnutí košického

⁶⁵¹ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 32

⁶⁵² viz kpt. 1.5.3.

⁶⁵³ Hodnocení školního roku 1953/1954, in: MRK 10/2005

⁶⁵⁴ tamtéž

⁶⁵⁵ Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 279 - 281

⁶⁵⁶ „*Když se to rozrostlo, i z jiných oblastí, třeba z Prahy. Pak přivezli z Košic (okresu) 5 dětí [ze Správy DD v Košicích vyplývá, že dětí bylo 15 - Jurová 1996, str. 279 - 281] s tím, že to jsou děti „nekultivovatelné.*“ - Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová). Jak vyplývá z dalších informací poskytnutých M. Dědičem, jedna z dívek se stala vychovatelkou v MŠ. Další z „nekultivovatelných“ žáků byl redaktorem Romano kurko. Další dva žáci se vyučili ševci, o dalších dětech nemám žádné informace. S nikým z těchto dětí se mi nepodařilo hovořit, někteří se zřejmě vrátili zpět na Slovensko (rozhovory s M. Dědičem, Marií Č.) - viz kpt. 3.10.

⁶⁵⁷ „*Orgány péče o mládež přisouvaly podle aktuální potřeby do dětského domova další cikánské děti*“ - Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 32

⁶⁵⁸ Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí, 20. 11. 1955. in: MRK 10/2005

⁶⁵⁹ Průvodní dopis ÚOM, adresovaný řediteli DD v Květušíně, M. Dědičovi. Nedatováno. In: MRK, 10/2005

⁶⁶⁰ tamtéž

fudového súdu z 29.8. 1953 s „cieľom prevýchovy“⁶⁶¹: „Obaja súrodenci sú vedení na tunajšej úradovni v sozname spustlej mládeže, cigánskeho povodu, ako nenapraviteľní vreckoví zloději [...]. Rodičovské prostredie nie je nijakou zárukou, aby maloletí mohli byť ponechané i naďalej u rodičov a vzhľadom, že ich vyčiny sú nebezpečné pro spoločnosť, bolo zapotreby rozhodnúť preventívne, [...]“.⁶⁶²

Shrnutí:

Ve školním roce 1953/1954 odešlo na „střední“ školu (2. stupeň ZŠ) do Horní Plané dalších pět dětí. Do dětského domova byly poprvé umístěny děti z jiných míst republiky (15 a 2 děti z Košic a 2 dívky z Prahy). Pokud jde o děti z Košic, jednalo se zřejmě o důsledek letního propagačního zájezdu na východní Slovensko. Téměř jednorázově tak do Květušína přibýlo 19 nových dětí a bylo rozhodnuto o přestěhování školy a dětského domova na jiné místo s větší kapacitou. Došlo také k posunu, pokud jde o důvody umístování dětí v DD. Nejednalo se už pouze o děti které žily v chudobě, nechodily do školy, neměly rodiče nebo je rodiče týrali apod., ale také o děti, které se dopustily různých deliktů a ústav tak začal plnit i funkci výchovně - represivní.⁶⁶³

3.10. Přehled o dětech, které prošly Květušínem v letech 1950 – 1954

Vzhledem k tomu, že přesné údaje o jménech a počtu dětí jsou v ucelené podobě dostupné až po přestěhování Květušína na Dobrou vodu (v „Seznamu chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě“, z roku 1955⁶⁶⁴), seznam který zde předkládám, nezahrnuje všechny žáky, kteří prošli školou a dětským domovem v Květušíně.

Seznam podává přehled o dětech, které se v květušínské škole (případně dětském domově) zdržely delší dobu a má být jakýmsi shrnutím informací obsažených již často v předchozích kapitolách. Kurzívou označuji jména bývalých žáků, se kterými jsem se setkala.⁶⁶⁵ Děti řadím primárně podle období, kdy se do Květušína dostaly. V Každém oddílu pak podle příjmení na základě abecedního klíče, popřípadě ještě v rámci skupin se kterými do Květušína přibýly.

⁶⁶¹ Opis soudního usnesení adresovaný dětskému domovu a škole Míru v Květušíně, in: MRK 10/2005

⁶⁶² tamtéž

⁶⁶³ To byl potom případ mnoha dětí umístěných na Dobré Vodě u Prachatic.

⁶⁶⁴ Viz textové přílohy č. 8

⁶⁶⁵ viz kpt. 1.6.

U každého žáka uvádím (pokud lze zjistit) jméno, rok a místo narození. Zmenšeným písmem uvádím od kdy do kdy navštěvoval školu v Květušíně, popř. bydlel v internátě a později dětském domově a také, jak se do Květušína dostal (sám se přihlásil, přihlásili ho rodiče, byl soudně odebrán). V některých případech uvádím také jaký měl pobyt dětí specifika (například děti, které nebyly soudně odebrány, ale jejich kontakt s rodiči byl přesto omezován, útky dětí apod.) a jak se jejich život vyvíjel dál. Tyto informace lze dle uvážení přeskakovat nebo číst výběrově u konkrétních dětí, jsou spíše shrnující a bez znalosti předchozího kontextu velmi stručné.

Děti, které navštěvovaly „národní školu“:

a) Od jejího otevření 1.10. 1950 (Všechny tyto děti žily před založením školy s rodiči v Květušíně.)

BANDYOVÍ (František, Gisela, Kristina)

Rodiče dětí Bandyových jako jediní neodešli v dubnu 1951 z Květušína a jejich děti, resp. F. Bandy nadále navštěvovaly školu Starší sestry F. Bandyho navštěvovaly od podzimu 1950 kurzy pro negramotné, které M. Dědič pro starší děti a dospělé otevřel a bydlely doma.

Bandy, František (nar. 1939, Hromoš, okres Stará Ľubovňa):

Ve škole začal dobrovolně bydlet v březnu 1951. Ve školním roce 1952/1953 nastoupil na 2. stupeň⁶⁶⁶ do Horní Plané, kde bydlel přes týden v internátu a v Květušíně trávil víkendy a prázdniny. Po celou dobu školní docházky byl v kontaktu s rodiči, kteří v roce 1952 odešli pracovat na statek u Nymburka a do školy dali i jeho mladšího bratra **Mikuláše** (nar. 1945). V roce 1954 se oba chlapci přestěhovali s ostatními na Dobrou vodu, kde F. Bandy pokračoval na 2. stupni v Záblatí, poté nastoupil na Střední pedagogickou školu v Českých Budějovicích a stal se učitelem.⁶⁶⁷ Oženil se s O. Červeňákovou.

DUNKOVÍ (František, Irena)

Dunka, František (nar. 1939, Ľubotín?, okres Stará Ľubovňa):

Školu navštěvoval do roku 1954. V dubnu 1951 odešel spolu s rodiči a dalšími rodinami z Květušína. Po návratu rodičů do Horní Plané (ten samý měsíc), začal ve škole s jejich souhlasem bydlet, protože už nebyli přijati zpět na statek do Květušína. Rodiče pobývali střídavě na Slovensku a na okrese Český Krumlov, F. Dunka s nimi byl částečně v kontaktu (nebyl soudně odebrán, ale z rozhodnutí J. Pohla a M. Dědiče s nimi nebyl dvakrát puštěn na Slovensko – v prosinci 1950 a v srpnu 1951⁶⁶⁸). V deníku M. Dědiče a v dokumentech v MRK se nachází dva jeho neodeslané dopisy rodičům z 30.9. 1951⁶⁶⁹ a z 29.2. 1952⁶⁷⁰ (tento dopis píše po neshodách s M. Dědičem). V roce 1954 se přestěhoval společně s ostatními na Dobrou vodu, kde pokračoval na 2. stupni v Záblatí. Poté se vyučil horníkem. Jestli byl v kontaktu s rodiči i poté, co se přestěhoval na Dobrou vodu mi není známo.

Dunková, Irena (nar. ?, Ľubotín, okres Stará Ľubovňa):

Starší sestra F. Dunky. Školu navštěvovala ve školním roce 1950/1951. Poté zde nastoupila spolu s Pavlínou Černou jako pomocná školnická síla. S rodiči byla v občasném styku, na Dobrou vodu se nestěhovala.

DUNKA, Juraj (nar. 1936, Plaveč, okres Stará Ľubovňa):

12.3. 1951 byl příbuzným jakožto sirotek soudně odebrán, protože hrozilo, že odejdou z Květušína a vezmou ho s sebou. Školu navštěvoval až do jejího stěhování v roce 1954. Postupem času se stal „školníkem“ (staral se o

⁶⁶⁶ Tehdy nazývaný „střední škola“ – vzdělávací systém byl trojstupňový

⁶⁶⁷ Dědič, M.: Životopisný medailon Františka Bandyho, in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 59

⁶⁶⁸ Deníky MD z tohoto období

⁶⁶⁹ in: Deník MD, 30.9. 1951. MRK 250/2006

⁶⁷⁰ in: MRK 10/2005

topení, o proviant apod.). Na Dobré Vodě u Prachatic, kam se škola z Květušína v roce 1954 přestěhovala, pracoval jako školník až do roku 1957.

KOTLÁROVI-ČERNÝCH (Gejza, Helena, Marie, Margita, Pavlína)

Všechny děti začaly navštěvovat květušínskou školu v roce 1950. V dubnu 1951 odešly spolu s rodiči a většinou ostatních romských rodin z Květušína. Několik dní poté se ale vrátily a jejich otec nastoupil zpět na květušínský statek. Děti nastoupily zpět do školy a bydlely po celou dobu školní docházky doma (jako jediné z romských dětí). Na dobrou vodu se nestěhovaly.

Kotlár, Gejza (nar. 1938, Hromoš, okres Stará Lubovňa)

Školu navštěvoval do konce školního roku 1952/1953, kdy nastoupil do hornického učiliště v Litvínově.

Černá, Marie (nar. 1942, Hromoš, okres Stará Lubovňa)

Školu navštěvovala do konce školního roku 1952/1953, kdy nastoupila do „střední školy“ (dnešní 2. stupeň) v Horní Plané.

Černá, Pavlína (nar. 1936, Hromoš, okres Stará Lubovňa)

Školu navštěvovala pouze ve školním roce 1950/1951. Poté ve škole pracovala jako pomocná školnická síla.

Černá, Margita (nar.?) – Mladší sestra.

Černá, Helena (nar.?) – Nejmladší sestra. Docházku možná zahájila v MŠ nebo až o rok později.

KOTLÁROVI-ČUREJOVÝCH (Ladislav, Olga)

Odešli spolu s rodiči v dubnu 1951 z Květušína na Mostecko. Do školy se vrátili 6.10. 1951. O Velikonocích 1952 byli z rodiny soudně odňati. Po útěku v létě 1952 byli násilím získáni zpět. O jejich dalších osudech viz kpt. 1.6. a 4.2.2.

Kotlár, Ladislav (nar. 10.3. 1942, Hromoš, okres Stará Lubovňa):

Školu navštěvoval až do roku 1954, kdy se s dětským domovem přestěhoval na Dobrou vodu.

Kotlárová, Olga (nar. 1940, Hromoš, okres Stará Lubovňa):

Ve školním roce 1953/1954 nastoupila na 2. stupeň do Horní Plané. V roce 1954 se s dětským domovem přestěhovala na Dobrou vodu a pokračovala na 2. stupni v Záblatí. V roce 1955/1956 nastoupila na Zemědělské učiliště v Dubu u Vodňan.

MIŽIKÁROVÁ, Anna (nar.?, okres Stará Lubovňa):

Sestřenice J. Dunky. Školu navštěvovala pouze do odchodu rodičů z Květušína v dubnu 1951.

b) Od roku 1950/1951

ČERVENÁKOVÁ, Olga (nar. 1939, Šarišské Jastrabí u Sabinova)

Do Květušína se dostala na konci července 1951, kdy byla odňata příbuzným v Českém Krumlově, kteří se o ni jako o sirotka starali. Důvodem byly údajné „nepřekonatelné nedostatky, které mělo prostředí pro její raný vývoj.“⁶⁷¹ Ve školním roce 1953/1954 nastoupila na 2. stupeň do Horní Plané, kde bydlela přes týden v internátu. V roce 1954 se přestěhovala na Dobrou vodu, kde pokračovala na 2. stupni v Záblatí a v roce 1956/1957 nastoupila na učiliště v Horním Adršpachu. Vystudovala textilní průmyslovou školu v Jilemnici a nastoupila do Veselí n. Lužnicí jako mistrová. Zde začala po čase dělat také vychovatelku. Poté vystudovala ještě střední pedagogickou školu v Berouně a dálkově defektologii na UK. Provdala se za F. Bandyho.⁶⁷²

KUČA, Emil (nar.?, Kamenice nad Hronom, okres Prešov?)

Dostal se do Květušína 5.2. 1951 jako první dítě odebrané z rozhodnutí soudu, kvůli „nevyhovujícím sociálním podmínkám“, ve kterých jeho příbuzní, kteří se o něj starali, v Českém Krumlově žili. Po útěku v létě 1952 byl násilím získán zpět. V roce 1954 se zřejmě přestěhoval s dětským domovem na Dobrou vodu a nastoupil na učiliště, které ale asi zřejmě nedokončil. Jeho bratr L. Kuča se do Květušína přihlásil sám v lednu 1952, poté, co se dozvěděl, že zde E. Kuča je.

RAFAELOVI (Florián, Bartoloměj, Rafael, Čaja)

Olaští Romové. Narození v rozmezí let 1942 – 1947. Byli odňati matce 20.3. 1951. 27. 3. 1951 jim bylo ONV v Č.K. povoleno chodit domů, s podmínkou docházky do Květušína. 6.4. 1951 odešli spolu s matkou a dalšími olašskými Romy, kteří byli vypovězeni z blízké Skalné.

⁶⁷¹ Dědič, M.: Balvín, Jaroslav (ed.): Romové a pedagogika, 15. setkání hnutí R v Liberci 24. - 25. března 2000. Ústí nad Labem, 2000, str. 62

⁶⁷² Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

Děti přivezené 13.6. 1951 z Českého Krumlova:

Děti přivezené 13.6. 1951 po úspěchu květušinského souboru na soutěži v Českém Krumlově se, s výjimkou M. Kuči zřejmě po čase vrátily zpět k rodičům do Č.K., protože M. Dědič se o nich ve svých denících příliš nezmiňuje a nevyskytují se ani na „Seznamu chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě“ z roku 1955.⁶⁷³

BANDYOVÍ (Josef, Vojtěch) - Věk neznámý. Dovezení se souhlasem rodičů.

ČERVENÁKOVÍ (Gisela, František) – totéž

DUNKA, Milan – totéž

GABČOVÁ, Gisela – totéž

KOTLÁROVÍ (Ludvík, Pavlína) – totéž

KUČA, Milan (nar. 1940, ?):

Odešel do Květušína na vlastní žádost. Jeho matka si vzala otce L. Kuči, který děti údajně týral. V roce 1953/1954 nastoupil na 2. stupeň do Horní Plané kde bydlel v internátě. Vyučil se zámečnickem.

Děti slovenských reemigrantů kteří nahradili romské zaměstnance v dubnu 1951:

Věk ani místo narození nejsou v žádných pramenech uvedeny.

JOSEFČÍKOVÍ (Anna, Štefan) – Anna začala ve školním roce 1952/1953 navštěvovat 2. stupeň v Horní Plané. O Štefanovi nic nevím. Obě děti bydlely doma u rodičů v Květušíně.

JURČÍKOVÍ (Anežka, Kateřina, Pavel) – Anežka začala ve školním roce 1952/1953 navštěvovat 2. stupeň v Horní Plané. Kateřina o rok později taktéž. O Pavlovi nic nevím. Všechny děti bydlely doma u rodičů v Květušíně.

C) Od roku 1951/1952

BÍLÝ, Vojtěch (nar. 1937 nebo 1938, ?):

Přihlásil se do Květušína sám 28.1. 1952 poté, co viděl děti vystupovat v Českém Krumlově. Chtěl získat základy gramotnosti. Jestli odešel na střední školu a kdy mi není známo.

KUČA, Desider (nar. ?):

Byl do Květušína přivezen z Českého Krumlova za účelem vymáhání povinné školní docházky 14.9. 1951. 20.10. utekl a přestěhoval se s rodiči do Hůrky. O Velikonocích 1952 byl rodičům soudně odebrán. Po útěku v létě 1952 byl násilím získán zpět. Přestěhoval se s dětským domovem na Dobrou vodu u Prachatic a v roce 1955 nastoupil do pekařského učiliště, které zřejmě nedokončil.

KUČA, Ludovít (nar. nar. 1936, Kamenice nad Hronom, okres Prešov):

Přihlásil se do Květušína v lednu 1952 sám, poté co zjistil, že je zde již od února 1951 jeho bratr Emil Kuča. Předtím pobýval v západních Čechách. Ve škole byl do konce školního roku 1952/1953 kdy nastoupil do hornického učiliště v Lysově. O jeho dalším životě mi není nic známo.

PATKÁŇOVÍ (Berta, Margita, Emil)

Byli přivezeni 21.1. 1952 z Českého Krumlova se souhlasem matky, která je v Květušíně umístila na základě doporučení bratra vedoucí sociálního odboru H. Librové. Na konci dubna 1952 si je matka na základě povolení od ONV zase vzala zpět (i přes počáteční odpor M. Dědiče). Ve škole zůstal na vlastní žádost pouze Berta Patkáň, který se na Dobrou vodu zřejmě nepřestěhoval a vrátil se k matce. Věk jeho ani ostatních dětí neuveden.

VÁVROVÍ (Štefan, nar. 1946, ?, Fanča, ?)

Děti slovenských reemigrantů. Byly do DD umístěny v roce 1952 ÚOM v Českém Krumlově z důvodu špatných sociálních podmínek rodiny bydlící v Květušíně. V roce 1954 se Štefan a dva mladší sourozenci (viz děti v MŠ)

⁶⁷³ viz textové přílohy č.8

stěhují na Dobrou vodu u Prachatic. F. Vávrová začíná v roce 1953/1954 navštěvovat 2. stupeň v Horní Plané kde bydlí v internátu. O dalších osudech dětí mi není nic známo.

d) 1952/1953

LACKO, Desider (nar. 1939, ?)

Přihlásil se sám (se souhlasem matky) před Vánoci 1952 na doporučení inspektorky péče o mládež v Táboře. Jedná se v podstatě o prvního žáka, který neměl příbuzné v Květušíně ani Českém Krumlově. V roce 1954 se s dětským domovem přestěhoval na Dobrou vodu, kde pokračoval na 2. stupni v Záblatí. Vystudoval chemické učiliště v Ústí nad Labem a oženil se s dcerou romského primáše z Košic. Svou původní rodinu (resp. matku, o otce přišel během druhé světové války) poté zřejmě již nenavštěvoval, „domů“ jezdil na Dobrou vodu a později za Dědičovými. M. Dědič mu byl dokonce na svatbě.⁶⁷⁴

e) Od roku 1953/54

BALÁŽOVI (Eduard (1943), Gabriel (1941), nar. v Košicích)

Byli do Květušína umístěni na základě rozhodnutí košického ľudového súdu z 29.8. 1953 s „cielom prevýchovy“. E. Baláž se přestěhoval s dětským domovem na Dobrou vodu⁶⁷⁵. O jejich dalších osudech mi není nic známo.

BATYOVÁ, Magda (nar. 1941, ?)

Byla do DD umístěna ÚOM v Praze v říjnu 1953 z výchovné – represivních důvodů (viz kpt. 3.9.2.). Jak dlouho zde byla mi není známo, v „Seznamu chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě u Záblatí z roku 1955 se nevyskytuje.

HALUŠKOVÁ, Marie (nar. 1938, ?) - totéž

Děti z košického záchytného domova:

Jednalo se údajně o 15 dětí⁶⁷⁶, které byly do Květušína umístěny 1.10. 1953. Jména a data narození 13ti z nich lze dohledat v „Seznamu chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě“, z roku 1955⁶⁷⁷. Tyto děti se také přestěhovaly s dětským domovem na Dobrou vodu u Prachatic. Děti byly do Květušína údajně přivezeny s tím, že jsou „nekultivovatelné“⁶⁷⁸. Dva žáci (Horváth a Surmaj) se vyučili ševci. O T. Balogové a M. Smoleňovi, na které jsem získala kontakt, se zmiňuji níže. O ostatních M. Dědič ani ostatní respondenti nic nevěděli. Někteří se zřejmě vrátili zpět na Slovensko.⁶⁷⁹

BALOGOVÁ, Terezie (nar. 1944, ?)

Stala se vychovatelkou v MŠ, je v kraji známá svou zručností. O své minulosti nechtěla hovořit, žije s nerodem. Dnes je provdaná pod jiným jménem, proto si zde dovoluji uvést její „květušínské“ jméno.

SMOLEŇ, Mikoláš (nar. 1941, ?)

Po roce 1989 byl redaktorem Romano kurko v Brně. Nepodařilo se mi ho nalézt na adrese udané M. Dědičem ani písemně kontaktovat na jiné adrese.

⁶⁷⁴ Rozhovor s M.D., 24.10. 2006, Chlumany (rozhovor vedla J. Horváthová)

⁶⁷⁵ Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě u Záblatí, 20. 11. 1955. in: MRK 10/2005 – viz textové přílohy č. 8

⁶⁷⁶ Správa záchytného domova o umisťování rómských dětí do dětských domovů a ústavů. In: Jurová, A.: Rómska problematika 1945 - 1967. Praha 1996, str. 279

⁶⁷⁷ Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě u Záblatí, 20. 11. 1955. in: MRK 10/2005 – viz textové přílohy č. 8

⁶⁷⁸ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁷⁹ tamtéž

Děti v mateřské škole:

Stav dětí v mateřské škole se v průběhu experimentu stále měnil. Při jeho zahájení 2.7. 1950 chodily do MŠ převážně děti, které potom začaly docházet do školy národní (otevřené 1.10. 1950). M. Dědič se v denících zmiňuje konkrétněji až o dětech, které se do MŠ dostaly v dubnu 1951:

a) 1950/1951

DUNKOVI (3 nejmenované děti Jana Dunky)

Přibyly do Květušina z Českého Krumlova v dubnu 1951 se souhlasem otce. Do kdy v Květušině byly, mi není známo, stejně jako jejich věk ani jména. V seznamu chovanců na Dobré vodě z roku 1955 se nevyskytují, vrátily se tedy zřejmě do rodiny.

b) 1951/1952

VÁVROVI (Jan (1942) a Hana (1948), ?)

Stejně jako jejich sourozenci Štefan a Fanča byli do Květušina umístěni v roce 1952 ÚOM v Českém Krumlově kvůli špatným sociálním podmínkám rodiny, která bydlela v Květušině. V roce 1954 se přestěhovali s dětským domovem na Dobrou vodu. O jejich dalších osudech nic nevím.

RAKAŠ, Jan (nar. 1951, ?)

Byl přivezen (zřejmě odebrán) 28.1. z Českého Krumlova jako devítiměsíční kvůli špatným sociálním podmínkám rodiny. O jeho dalším osudu nic nevím, v seznamu chovanců na Dobré vodě se nevyskytuje.

BÍLÝ, Karel (nar. 1950, ?)

Byl přivezen (zřejmě odebrán) 28.1. z Českého Krumlova jako čtrnáctiměsíční kvůli špatným sociálním podmínkám rodiny. O jeho dalším osudu nic nevím, v seznamu chovanců na Dobré vodě se nevyskytuje.

c) 1952/1953

DUNKOVÁ, Gisela (nar. 1945, ?)

Byla do Květušina umístěna ÚOM v Českém Krumlově. Důvod neznámý, vycházím pouze ze seznamu chovanců na Dobré vodě z roku 1955. O jejích osudech nic nevím.

TORAC, František (nar. 1950, ?)

Byl do Květušina umístěn ÚOM v Českém Krumlově. Důvod neznámý, vycházím pouze ze seznamu chovanců na Dobré vodě z roku 1955. O jeho dalších osudech nic nevím.

Shrnutí:

Ze 72 dětí uvedených v seznamu jich 12 do školy pouze docházelo a bydlely u rodičů v Květušině (Kotlárovi – Černých, Jurčíkovi, Josefčíkovi a starší sestry F. Bandyho). Ostatní děti (60) bydlely v internátě a později dětském domově. Z těchto dětí zde 15 bydlelo se souhlasem nebo na přání rodičů, 31 na základě rozhodnutí soudu. 4 chlapci se do Květušina přihlásili sami: 2 tím řešili neutěšené rodinné poměry (M. Kuča a L. Kuča), 2 (V. Bílý a D. Lacko) chtěli získat základy gramotnosti.

31 dětí ze seznamu se v roce 1954 stěhovalo s dětským domovem na Dobrou vodu.

Ostatní buď v té době v Květušině už nebyly nebo zůstaly na místě, pokud zde měly rodiny a

nebyly soudně odňaty. Počet 31 dětí které se stěhovaly na Dobrou vodu potvrzuje moji domněnku, že seznam není kompletní, protože M. Dědič i další prameny uvádějí v době před stěhováním počet 45 – 48 dětí.⁶⁸⁰ Na seznamu mohou chybět děti, které do Květušína přibýly v letech 1953 a 1954, a které na Dobré vodě u Prachatic byly pouze jeden rok a nevyskytují se proto na „Seznamu chovanců dětského domova na Dobré vodě“ z roku 1955. To může být buď z důvodu, že splnily pouze základy školní docházky a odešly domů nebo do nekvalifikovaných profesí, popř. učebních oborů, nebo dětí mohlo být o něco méně. To se ale vzhledem ke dvěma pramenům, které uvádějí jejich vysoký počet před stěhováním, jeví jako nepravděpodobné.

4. Stěhování školy a dětského domova na Dobrou Vodu u Prachatic, vývoj v letech 1954 - 1960

V této části práce vycházím především z dokumentů uložených v MRK a z článků a zmínek M. Dědiče a dalších o Květušíně a Dobré Vodě. Dalším cenným zdrojem byli výpovědi respondentů, především pokud se jedná o kapitoly týkající se vnímání a používání romštiny na Dobré Vodě a omezování písemného kontaktu s rodiči.

O prázdninách roku 1954 se květušínská škola se všemi internátně ubytovanými žáky (asi 45) přestěhovala za pomoci vojáků do prázdného objektu bývalých lázní na Dobré Vodě u Prachatic.⁶⁸¹ Nový objekt na Dobré Vodě vyžadoval četné úpravy a rekonstrukce, kterých se aktivně účastnili i chovanci dětského domova, především pokud šlo o opravu druhé budovy, kam se část dětí přesídlila ve školním roce 1956/57, kdy už kapacita jedné budovy nestačila.⁶⁸²

V Květušíně zůstaly děti rumunských reemigrantů⁶⁸³ a děti rodiny Koltárů-Černých, které bydlely u rodičů ve vesnici. Ty pak pokračovaly v docházce na 1. stupeň v Květušíně (kam nastoupil učitel Špaček⁶⁸⁴), na 2. stupeň docházely do Horní Plané, stejně jako předtím. Jak vyplývá z dopisu Marie Černé, byla ztráta romských spolužáků v Horní Plané (ti, kteří „patřili“ dětskému domovu se přestěhovali spolu s květušínskými) důvodem k přerušení školní docházky: „*Katka vyšla školu. Já sama mezi českýma dětma nechci. Poněvadž já vím*

⁶⁸⁰ viz kpt. 3.9.2.

⁶⁸¹ tamtéž, str. 32, 33

⁶⁸² Levá, A.: Učitelská poema. In: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 36

⁶⁸³ Kromě dětí Vávrových - ty byly již v Květušíně svěřeny do péče dětského domova. O jejich přítomnosti na Dobré Vodě vypovídá "Celoroční plán školy Míru na Dobré Vodě" z roku 1954, in: MRK, 10/2005

⁶⁸⁴ Dopis Marie Černé M. Dědičovi, 14.1. 1955. in: MRK 10/2005

jací jsou. Když jsem chodila s Katkou, také nám nadávali.“⁶⁸⁵ Nakonec se ale do školy zřejmě vrátila, protože vyšla z osmé třídy a začala pracovat na statku v Květušíně.⁶⁸⁶

4.1. Fungování dětského domova na Dobré Vodě

Dětský domov na Dobré Vodě fungoval jako klasický ústav s celodenní péčí a byl nejpozději od roku 1955 spravován krajem České Budějovice.⁶⁸⁷ Děti byly do dětského domova s kapacitou 75 míst přijímány na základě předchozího soudního usnesení a to ze všech krajů republiky, s přednostním právem pro českobudějovický kraj.⁶⁸⁸ Mnoho dětí se na Dobrou Vodu dostalo z blízkého Záchytného dětského domova v Protivíně, protože umístit „cikánské“ děti jinde byl v té době problém: „*On nepřivezl moc dětí z toho Květušína, tam jich moc nebylo a doplňovalo se to právě z toho Protivína, protože ty cikánky nikde moc nechtěli, tak ten Protivín byl strašně rád, takže jak přišlo cikánský dítě, tak šlo většinou na Dobrou Vodu...*“⁶⁸⁹

Přímo v dětském domově byl první stupeň národní školy - rozdělený do dvou tříd - a zpočátku, než 8 přestěhovaných dětí ve věku 3 - 6 let⁶⁹⁰ dorostlo školní docházce, i předškolní oddělení.⁶⁹¹ Na druhý stupeň chodily děti do Záblatí. Pokud byly děti „*méně nadané*“ nebo „*s charakterovými vadami*“, plnily i docházku druhého stupně na Dobré Vodě a po případném zlepšení byly přearazovány do Záblatí.⁶⁹² Děti které odcházely na různé typy středních škol (myšleno dnešní SŠ a SOŠ) se do dětského domova vracely na víkendy a prázdniny a někteří z nich časem plnily i funkci pomocných vychovatelů.⁶⁹³

Děti se kromě vyučování účastnily celodenních aktivit: „*Po příchodu ze školy - ne zvláštní - následoval sport, práce, příprava na další školní den, pomoc v kuchyni apod.*“⁶⁹⁴ Počátkem roku 1956 zahajuje v dětském domově výuku na hudební a dechové nástroje učitel Záhorka z

⁶⁸⁵ tamtéž

⁶⁸⁶ viz kpt. I.6.

⁶⁸⁷ M. Dědič se domnívá, že dětský domov přešel pod kraj až na Dobré Vodě, ovšem neví přesně kdy - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

. První datovaná zmínka v písemných pramenech pochází z roku 1955 - "Celoroční plán krajského dětského domova na Dobré Vodě u Prachatic", 1955/1956. in: MRK 10/2005

⁶⁸⁸ Organizační řád krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí, nedatováno. in: MRK 10/2005

⁶⁸⁹ Rozhovor s A.K., 12.10. 2008, Lažišť (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁹⁰ tamtéž

⁶⁹¹ To bylo potom zrušeno - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁹² Organizační řád krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí, in: MRK 10/2005

⁶⁹³ viz dopisy M. Dědiče do internátů, kde žádá o uvolnění F. Bandyho a D. Lacka z povinných prázdninových brigád, protože s nimi počítá jako s pomocnými vychovateli na Dobré Vodě. In: MRK 10/2005 (potvrdil i v našich rozhovorech)

⁶⁹⁴ Levá, A.: Učitelská poema. In: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 36

Prachatic.⁶⁹⁵ Jak uvedl M. Dědič v našem rozhovoru, ke hře na hudební nástroj se přihlásili všichni. Učitel z nich vybral 15 nejnadanějších a z nich vytrvalo 5 žáků, kteří se na hudební nástroj skutečně naučili.⁶⁹⁶ Kromě toho pokračují děti také v nacvičování repertoáru souboru, s nímž nadále vystupují po celé republice - v létě 1956 například na Chodských slavnostech v Domažlicích⁶⁹⁷ a 12. 7. 1957⁶⁹⁸ dokonce na Pražském hradě před prezidentem A. Zápotockým.⁶⁹⁹ V létě se děti kromě výletů a táborů účastnily také různých brigád, a jak vyplývá ze dvou děkovných dopisů, byli s jejich prací organizátoři velmi spokojeni: „*Ačkoliv zde byly výroky že jsou to cikáni mohu říci, že byli oproti dřívějším školám kteří zde česali velice úslužní a poslušní*“.⁷⁰⁰

První zmínka o přesném stavu dětí na Dobré Vodě, pochází až z roku 1955. Na „Seznamu chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí“ figuruje 37 dětí, z nichž je 13 dětí přivezených z Košic 1. 10. 1953 a 9 dětí z okresu Český Krumlov, umístěných do dětského domova v letech 1951 - 1953. Ostatní děti byly do Květušína a na Dobrou Vodu předány Úřady ochrany mládeže v Praze, Táboře, Českém Krumlově, Českých Budějovicích, Chomutově a Hrochově Týnci v letech 1953 - 1955.⁷⁰¹ Na seznamu chybí sestra L. Koltára, O. Koltárová (provdaná D.⁷⁰²), která nastoupila v září do zemědělského učiliště v Dubu u Vodňan⁷⁰³ a další děti, které nastoupily do učňovských oborů⁷⁰⁴ nebo se vrátili domů (to byl např. případ D. Kuči, který sice do učiliště (pekařského) nastoupil⁷⁰⁵, ale nedokončil ho⁷⁰⁶). Z původního počtu asi 45 přestěhovaných dětí se postupně počet dětí zvýšil až na 75. Dětský domov začal také cíleně přijímat i děti neromské, aby si na sebe navzájem zvykaly: „*[...] když sme byli na Dobrej vodě, tak já sem prostě vyšel z toho, že cikánský společenství si musí zvyknout na soužití s českým společenstvím, ano? Právě tak jako chceme, aby české společenství si zvyklo na soužití s Cikány a my sme tam cílevědomě, já to, páč sme to přesně*

⁶⁹⁵ "Výkaz odpracovaných hodin", MRK 10/2005

⁶⁹⁶ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁶⁹⁷ 12.8. 1956. Zájezdu se účastní 26 dětí a osm dospělých - viz "Seznam účastníků zájezdu do Domažlic", in: MRK 10/2005

⁶⁹⁸ Dědič, M.: Květušínská poema. Praha 2006, str. 213

⁶⁹⁹ viz Květušínská poema a rozhovory s M. Dědičem - 24.10. 2006 a 1.8. 2008 - viz bibliografie

⁷⁰⁰ Děkovný dopis Josefa Stejskala, 7.9. 1955. in: MRK, 10/2005

⁷⁰¹ "Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí", 20.11. 1955, in: MRK 10/2005 - viz textové přílohy, č. 8

⁷⁰² viz kpt. 1.6.

⁷⁰³ Pozvánka k nástupu do učiliště - MRK 10/2005 a Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁰⁴ Přehled o dětech které absolvovaly Střední školy podává M. Dědič, in: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999

⁷⁰⁵ Posudek na pekařského učně D. Kuču, 24. 10. 1955. in: MRK, 10/2005

⁷⁰⁶ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

stanovený neměli, ale zhruba asi 15, 20% dětí bylo cílevědomě českých, víte? Já sem to měl právě dohodnuto už potom s okresní péčí o mládež...⁷⁰⁷ Hlavním cílem byla ale stále výchova „cikánských“ dětí⁷⁰⁸ a české děti byly vybírány tak, aby šly romským dětem „příkladem“: „Takže byly nám tyto děti skutečně jako tam dodávány s tím, že sem měl takový požadavek, aby to byly děti slušné, kultivované, poslušné, aby byly jako české děti příkladem pro ně... čili nechtěl sem tam české rošťáky.“⁷⁰⁹

V roce 1960 byl Krajský dětský domov na Dobré Vodě zrušen, s odůvodněním, že „cikánská otázka je u nás už vyřešena“.⁷¹⁰ Kraj sem však ve skutečnosti potřeboval přestěhovat „výchovný ústav pro mravně narušené dívky“ z Černovic u Tábora.⁷¹¹ M. Dědič byl tedy nucen rozvézt děti z Dobré Vody do dětských domovů, které byly ochotny je přijmout. Některé z dětí se podařilo umístit v blízkém Záchytném dětském domově v Protivíně, odkud mnoho dětí na Dobrou Vodu přišlo, ostatní byly umístěny v rámci celého bývalého Československa.⁷¹² Rozvoz dětí probíhal během letních prázdnin roku 1960 a byl dokončen nejpozději 12.10. 1960. Vyplývá to z dopisu M. Dědiče zaslaného Pedagogickému institutu⁷¹³, který ho vyzval ke spolupráci na publikaci „Komunistická výchova v družinách mládeže a v dětských domovech“. V dopise se omlouvá, že se chtěl v institutu v Brně zastavit, když se vracel z Nitry, kam „před několika dny převážel jednoho chovance“, ale z důvodu špatného dopravního spojení to nebylo možné. V závěru dopisu, kde vysvětluje proč pravděpodobně nestihne příspěvek pro publikaci zpracovat a předložit, pak uvádí, že „Rozmístění cikánských dětí bylo provedeno, ústav pro dívky je postupně uváděn do chodu. Celá věc je však velmi náročná, takže zodpovědně nemohu říci ano.“⁷¹⁴

Jak M. Dědič i jeho žena uvedli, nesli oni i děti zrušení dětského domova na Dobré Vodě těžce: „No bylo to kruté, ovšem tenkrát ten systém byl takovej společenskej a politickej, že nerozhodovalo co si kdo přeje nebo tak, jo, prostě budeš tam a tam a hotovo, jo, a že mám někoho rád, to nás nezajímá.“⁷¹⁵ O tom, jak těžký musel být přesun pro některé děti vypovídá svědectví A. Dědičové: „No to bylo hrozný, když u nás byly třeba od tříčtvrtě roku a pak je

⁷⁰⁷ tamtéž

⁷⁰⁸ „Škola Míru na Dobré Vodě je určena pro výchovu cikánských dětí“ - Celoroční plán práce školy Míru na Dobré Vodě, 1954. in: MRK 10/2005

⁷⁰⁹ tamtéž

⁷¹⁰ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷¹¹ tamtéž

⁷¹² „No samozřejmě, totiž odtud sme měli řadu dětí právě z Protivína, páč to byl nejbližší a měli sme kontakty a byli tam zase, mezi těmi vychovateli byli lidi, který já sem znal [...], ale jinak sem ty děti převážel ne Děčínsko a na Broumovsko a pamatuju si i na Slovensko sem přivez některý děti.“ - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷¹³ Dopis zaslaný pedagogickému institutu v Brně, 12.10. 1960. in: MRK 10/2005

⁷¹⁴ tamtéž

⁷¹⁵ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

ve druhý třídě rozvázeli...⁷¹⁶ a také dopisy od dětí, uložené v MRK⁷¹⁷. Kromě stesku z dopisů vyzařuje také realita předsudků v převážně neromském prostředí, do kterého se najednou děti dostaly: „*Soudružka vedoucí nás podezřívá, že se špatně myjeme, nemůže si zvyknout na naše černé kůže.*“⁷¹⁸ Děti psaly M. Dědičovi, jeho ženě i ostatním vychovatelům na Dobrou Vodu. Ti zde totiž ještě nějakou dobu zůstali jako personál nově přesunutého ústavu pro dívky z Černovic. M. Dědič ukončil svou činnost na Dobré Vodě k 31.7. 1962.⁷¹⁹

4.2. Účel dětského domova, cíle výchovy a metody jejich dosažení

Účel a cíle Krajského dětského domova na Dobré Vodě jsou obsaženy v Organizačním řádu domova.⁷²⁰ Jak se v textu uvádí, domov byl zřízen „*pro výchovu cikánských dětí, plné rozvinutí jejich schopností a aby bylo umožněno jejich rovnocenné uplatnění v naší společnosti [...]. Jeho zřízení si vyžádal současný stav životní úrovně Cikánů, kteří žijíce tradičním způsobem svých předků, nejsou schopni dát svým dětem nutné morální i materiální podmínky správného růstu*“.

V celoročních plánech pro školní roky 1954/1955 a 1955/1956⁷²¹ jsou jako hlavní výchovné cíle stanoveny: „*upevňování hygienických návyků*“ a „*odstraňování komplexu méněcennosti*“ pro děti prvního stupně a „*slušné umístění a uplatnění absolventů*“ - myšlen jejich přechod na 3. vzdělávací stupeň, tedy na dnešní střední školu. Dalším z cílů bylo „*vychovávat k hrdosti na svůj původ, k přímému postoji plnoprávního občana ke společnosti [...] aby z nich rostli lidé, kteří budou schopni později šířit myšlenku výchovy a vzdělání mezi svými cikánskými soukmenovci*“.⁷²² Za tímto účelem M. Dědič nabádal své chovance jak mají vystupovat a co mají říkat, aby pozitivně ovlivňovali vývoj „*ve prospěch Cikánů*“⁷²³: „*Milá Olgo! Když si byla posledně doma, zmiňovala si se o tom, že budete mít u Vás v Adršpachu za nějaký čas besedu s prezidentem. 1. března bylo něco podobného v Meziboří a Franta Dunka tam hovořil. [...] Proto až tam přijede [prezident], snaž se v besedě dostat ke slovu, nebo se snaž abys byla vybrána mezi těmi, kteří půjdou na besedu užšího kroužku a tam uplatní slovo v zájmu o lepší příští Cikánů. [...] Do osnovy zahrň: [vyjmenovává body o kterých má hovořit,*

⁷¹⁶ tamtéž

⁷¹⁷ MRK, 10/2005

⁷¹⁸ Dopis od dětí (pouze křestní jména), in: MRK, 10/2005

⁷¹⁹ Učitelé v Květušíně a Dobré Vodě, in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 35

⁷²⁰ Organizační řád krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí, nedatováno. in: MRK 10/2005

⁷²¹ MRK, 10/2005

⁷²² tamtéž

⁷²³ Dopis M. Dědiče O. Červeňákové, 6.3. 1957, in: MRK 10/2005

včetně přínosu Květušina a Dobré Vody⁷²⁴] [...] Bojuj Olgo, dokaž, že všechno to co jste si slibovali a čím jste rostli nejsou jen plané řeči, ale že tím opravdu žiješ...“⁷²⁵

4.2.1. Výchova k „hrdosti na svůj původ“, romština a informace o Romech na Dobré Vodě

Jak moc se dařilo naplňovat výše uvedené výchovné cíle (kpt. 4.2.) je otázkou, především pokud jde o bod „Výchova k hrdosti na svůj původ“. Tato výchova se totiž nezakládala na konkrétních informacích o tom, na co by děti mohly být hrdé (historie, jazyk, kultura), respektive hrdé měly být na to, že jsou sice „cikány“ ale už na „úrovni“ (majoritní společnosti), a proto se „nemají za co stydět“. Navíc bylo nežádoucí, aby se většina dětí stýkala s rodiči, kteří ještě na požadované společenské a kulturní „úrovni“ nebyli⁷²⁶. Proto svůj vztah k romství hledaly děti spíše individuálně. Někteří navázali partnerské svazky s Romy a třeba se i aktivně angažovali v romském etnoemancipačním procesu (Olga Koltárová⁷²⁷, Josef Smoleň⁷²⁸, František Bandy⁷²⁹, Gejza Kotlár⁷³⁰), další se od svého romství spíše distancovali (T.B.⁷³¹, O.Č.⁷³², P.Č., M.Č.⁷³³, A.S.⁷³⁴). Jak byly „romství“, respektive „cikánství“ a „romština“, respektive „cikánština“, vnímány některými dětmi na Dobré Vodě vypovídá svědectví bývalé učitelky, A. Kotrcové: „AK: Já bych spíš řekla že ani už nechťeli

⁷²⁴ Body osnovy o kterých má Olga hovořit: „- že jsi sama měla jiné názory dříve než dnes - řekni konkrétně kde jsi získala vzdělání - Květušín, Dobrá Voda - řekni že mnohem více cikánských dětí by získalo vzdělání, kdyby na Dobré Vodě, která je v jihočeském pohraničí u Prachatic, bylo všechno opraveno, že jedna budova je ještě od války rozbitá a není možno dosáhnout toho, aby byla opravena - řekni kdo už od nás odešel do života a že opravdu jinak žijí - hovoř o cikánských dětech, jaké jsou jich spousty a jak některé v bídě a negramotnosti, zatímco by z nich jistě byli slušní lidé.“ - tamtéž

⁷²⁵ tamtéž

⁷²⁶ Výjimkou byla rodina Bandyových, která dala děti do dětského domova dobrovolně a za dětmi jezdila. Většina dětí byla na Dobré Vodě na základě soudního rozhodnutí. O omezování kontaktu dětí s rodiči viz další kapitola.

⁷²⁷ Po Sametové revoluci byla činná v místní organizaci ROI - viz kpt. 1.6.

⁷²⁸ Po Sametové revoluci byl činný jako redaktor Romano Kurko v Brně - Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷²⁹ Podílel se na založení SCR i ROI, byl předsedou ROI pro Jihočeský kraj - Dědič, M: Životopisný medailon Františka Bandyho. In: Romové a pedagogika, 15. setkání hnutí R v Liberci 24. - 25. března 2000. Ústí nad Labem, 2000, str. 60

⁷³⁰ Po Sametové revoluci byl činný v místní organizaci ROI, stýkal se s F. Bandym - viz kpt. 1.6.

⁷³¹ Odmítla rozhovor na téma svého dětství v dětském domově. Jako důvod uvedla své manželství s Čechem, který její "cikánskou minulost nesnáší" - viz kpt. 1.6.

⁷³² Jedna z nejúspěšnějších žákyn dětského domova, později manželka F. Bandyho, také velmi úspěšného žáka, který se stal učitelem. Ona sama se stala vychovatelkou. Dle výpovědi několika respondentů se snažila své romství spíše maskovat (odbarvenými vlasy, apod.) a to tak dokonale, že jí její bývalá učitelka při náhodném setkání po několika letech nepoznala - Rozhovor s A.K., 12.10. 2008, Lažišť (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷³³ Sestry z jedné z prvních rodin v Květušíně. Obě si vzaly cíleně neromy. I když byla romština jejich mateřským jazykem, nemluvily jí. Jedna ze sester zároveň zdůrazňovala že tomu už ani nerozumí a že se s Romy nestýká - viz kpt. 1.6.

⁷³⁴ Vzala si Čecha, nikdy se romsky nic nenaučila, neměla o to zájem. S Romy se moc nestýká - viz kpt. 1.6.

tu romštinu...možná že...já nevím jestli to je dobře, ale že... oni se s tou češtinou tak sžili, protože kolem sebe nic jiného neslyšeli, než tu češtinu [...], tyhle ty děti s tou řečí nepřišly vůbec dohromady a někteří to asi brali jako třeba ta Tereza [bývalá chovanka z Dobré Vody, která odmítla rozhovor o svém dětství v Květušíně⁷³⁵], že se snažili už si ani nepřipadat moc jako Cikáni, že chtěli být něco jiného...no a tady opravdu tu češtinu slyšeli od rána do večera...když...určitě se jim to nebralo, protože ty písničky se zpívaly jejich...to naopak, to my jsme je taky uměli a zpívali rádi s nima. O to vůbec nešlo, v tom souboru se zpívaly, ale to bylo všechno...oni z toho měli radost, že se nám líbí ty písničky, že to sou jejich písničky a že sou pěkný. Ale jinak jako se cítili jako že už cikáni nejsou, už se snažili žít prostě úplně jinak, no... BŠ: Jako že to Cikán bylo v té době spojený spíš jako s tou sociální kategorií než etnickou, že to byl prostě člověk kterej byl jako v pojetí... nebo oni to tak vnímali...? AK: Možná, oni to tak asi vnímali. Oni to tak asi vnímali, že ten kdo žije řádně a ve vošklivejch podmínkách, že to ani není jako vzhledově, ale že to je způsob života a voni ho nechtěj praktikovat, takovej způsob života. Asi to tak vnímaly ty děti...⁷³⁶ Jestliže bylo „cikánství“ vnímáno jako sociální kategorie, je pochopitelné, že i vztah k „cikánštině“ byl u dětí spíše vlažný, navíc v situaci, kdy byly po většinu času ponořeny do českého jazykového prostředí a romštinu nikdo z dospělých dětem sice nezakazoval, ale také ji nerozvíjel: „MD: Totiž oni jako mezi sebou samozřejmě o přestávkách a tak mluvili romsky [v Květušíně]. Nikdy jsme jim neříkali, prostě to byl zákon, že mluvit romsky se nesmí. Já jsem jim říkal, to vás naučila maminka, tak to nezapomeňte, o přestávkách mluvit můžete, ale chci, abyste uměli dobře česky, takže ve škole vždycky budeme mluvit česky“⁷³⁷ /.../ „BŠ: Ale byla tam jedna písnička - čhajori romaňi napsaná úplně správně“⁷³⁸, byl tam někdy někdo kdo to ty děti mohl naučit?MD: ne, pač tam z dospělých, který znal romsky, nebyl nikdo“⁷³⁹. Zatímco v Květušíně byly některé děti v kontaktu s rodinou a romština byla jejich mateřským jazykem, na Dobrou Vodu přicházelo mnoho dětí z jiných dětských domovů a mnoho z nich již romštinu vůbec nepoužívalo. Navíc už v Květušíně začalo v některých rodinách docházet při komunikaci s rodiči k jazykové směně.⁷⁴⁰ Na rozdíl od Květušína, kde byl na chodbě nápis v romštině a romština byla

⁷³⁵ viz kpt. 1.3.

⁷³⁶ Rozhovor s A.K., 12.10. 2008, Lažiště (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷³⁷ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷³⁸ Ve fondu MRK (10/2005) jsem našla tužkou napsaný text první sloky Čhajori romaňi. Zatímco na všech jiných textech v romštině (propagační projevy, nápis na zdi v Květušíně) je vidět, že je psaly děti víceméně foneticky, tento text byl napsaný podle pravidel pravopisu romštiny. . Dědič však nevěděl, kdo tento text psal.

⁷³⁹ tamtéž

⁷⁴⁰ Respondenti z rodiny Kotlárových-Černých se zmiňovali, že během své školní docházky začali doma s rodiči mluvit spíš česky. A. Kotrcová se zase zmiňovala o rodičích F. Bandyho a jeho sourozenců, kteří během návštěv na děti také mluvili spíš česky.

využívána k propagačním účelům, byla na Dobré Vodě romština používána spíš výjimečně, pokud si děti zpívaly nebo si chtěly sdělit něco osobního: „ [...] protože oni ty češtině rozuměli, i když třeba mluvili cikánsky, tak češtině rozuměli, ale nechtěli jí moc používat, ale on [M. Dědič] je k tomu nutil, až tohle přečtete, tohle spočítáte, takže se střídali - výuka, housle, písnička, výuka, fotbal na čtvrt hodiny - tak je nutil do ty češtiny [v Květušíně]. Ale na ty Dobrý vodě, tam už se nedá říct.... Zpívali písničky...občas si nadávali cikánsky, to jo, když nechtěli, abychom jim rozuměli... ale jinak mluvili česky už perfektně. Na ty Dobrý vodě už to bylo takový kultivovaný.“ ⁷⁴¹ Sféra užívání romštiny se čím dál více omezovala jen na určité situace: „AD: Tam vůbec romsky nemluvili. MD: Ale mluvili, mezi sebou! AD: Některý to ani neuměli... MD: No tak pozděj, tam taky byly děti, kerý už ani romštinu neovládaly, ale jinak totiž oni jako mezi sebou samozřejmě o přestávkách a tak mluvili romsky.“ ⁷⁴²

4.2.2. Metody sloužící k eliminaci „nežádoucího vlivu rodinného prostředí“ - omezování fyzického i písemného kontaktu dětí s rodiči

Aby děti nebyly ovlivňovány „nežádoucím rodinným prostředím“, byly návštěvy rodičů dětí „povolovány zcela výjimečně a pouze u těch, kteří mají k výchově svých dětí kladný poměr“ ⁷⁴³.

Kontakt s rodiči byl regulován také v případě dětí, které byly na Dobrou Vodu umístěny za drobné delikty a jejich pobyt zde měl plnit také funkci represivně - převýchovnou. Jak lze vypožorovat z korespondence uložené v MRK ⁷⁴⁴, znamenalo to, že vedení dětského domova - tedy v podstatě M. Dědič - mohlo rozhodovat o tom, komu bude povolen kontakt s dětmi a komu ne. O tom svědčí například dopis A. Balogové. ⁷⁴⁵ V dopise se mimo jiné uvádí: „Prosím o laskavé sdělení o chování mého syna a dovolte mu prosím, aby nám mohl psát. Velmi se nám po něm rodičům i sourozencům stýská. V celé ulici jsme považováni za dobré, slušné lidi a jistě uznáte, že jsme mu jeho činy neschvalovali. Jsou však i jiné děti které v nerozumném dětství provádějí totéž a nejsou dané do ústavu [...] Můžeme mu poslati balíček? Jsme přesvědčení, že je mu u vás dobře, ale chceme aby na nás nezapomněl.“ Ze závěrečné části dopisu: „Věříme, že chlapcova základní povaha - poslušnost - i tam se ukáže a že nám ho pak budete moci vrátit“ také vyplývá, že M. Dědič mohl rozhodovat i o tom, jestli se děti

⁷⁴¹ Rozhovor s A.K., 12.10. 2008, Lažiště (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁴² A. Dědičová - Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁴³ Organizační řád krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí, in: MRK 10/2005

⁷⁴⁴ 10/2005

⁷⁴⁵ dopis A. Balogové, 8.11. 1956, in: MRK 10/2005

do rodiny vrátí nebo ne. To dokládá také dopis dalšího z rodičů, pana Baloga⁷⁴⁶. Jak z dopisu vyplývá, psal M. Dědičovi na doporučení „lidového soudu“. Ten mu nejdřív navrhl, aby na Dobrou Vodu zajel a na chování syna a možnost případného propuštění se informoval sám. Vzhledem k tomu, že na cestu neměl peníze, zaslal M. Dědičovi dopis s žádostí, aby mu napsal „*par slová ják še správuje Gějza*“ s tím, že „*Ked mi napišece potvrdeže že Gejza sa správuje dobže tamí ho prepúšča*“.⁷⁴⁷ Dále v dopise uvádí, že celé rodině, a hlavně matce, se po Gejzovi velmi stýská, a že tedy M. Dědič prosí, aby mu poslal příznivý posudek. Jestli M. Dědič panu Balogovi na tento dopis odpověděl a co, nelze z dostupných pramenů zjistit. Z dalšího dopisu M. Dědiče, který reaguje na následující události⁷⁴⁸, ale vyplývá, že pan Balog nakonec na Dobrou Vodu přijel a o propuštění syna žádal osobně. Syn pak několik dní nato spolu s několika dalšími chovanci utekl.⁷⁴⁹ Na to napsal M. Dědič soudu nejspíš posudek nepříznivý, protože pan Balog podle něj reagoval „*ne právě slušným dopisem ze dne 11.2.*“⁷⁵⁰ V reakci na tento dopis M. Dědič ve svém dopise dále uvádí: „*Tím, že jste se mne snažil přimět k tomu, abych napsal velmi příznivý posudek na jeho chování jste se asi domníval, že pobyt cikánských dětí zde je věc naší libovůle. Omyl. Naším předním zájmem je, aby nám tady nekradly, tedy zájem společnosti je nám více, než zájem Váš osobní, sobecký, kdy jste najednou přišli nato, že máte dítě a chcete útočit na city lidí krásnými slovy o lásce k dětem. Na to jste měli přijít dříve a měli - li jste k nim nebo k němu nějaký vztah, tedy za každou cenu zabránit tomu, aby neohrožoval majetek a zdraví ostatních spoluobčanů a nikdo by si nikdy nebyl všiml, že vy máte Gejzu. Nerozumná láska je horší, než chladný, ale rozumný přístup k člověku.*“⁷⁵¹

Dalším způsobem, jak zabránit nežádoucímu styku dětí s rodinou, byla cenzura korespondence dětí a rodičů. První případy lze zaznamenat již v Květušíně (viz kpt. 3.5. - případ dětí Rafelových), ve větším měřítku začalo být ale cenzurování korespondence uplatňováno až na Dobré Vodě, kam byl na rozdíl od Květušína volný přístup a hrozilo tak snazší navázání kontaktu s dětmi. Z dopisů uložených v MRK lze vysledovat především

⁷⁴⁶ dopis nedatován, in: MRK 10/2005

⁷⁴⁷ Citaci uvádím cíleně v původním znění, lze z ní totiž usuzovat jednak přibližně na oblast Slovenska odkud pan Balog pocházel a také je z ní zřejmé, že i když byli rodiče dětí gramotní, což bylo v 50. letech stále ještě spíše výjimkou, psaní a čtení jim činilo i tak dost velké obtíže. Rodiče dětí, kteří gramotní nebyli a neměli prostředky na cestu za dětmi (stejně jako pan Balog), pak byli v podstatě zcela odkázáni na vůli institucí jim děti vrátit nebo ne.

⁷⁴⁸ 25.2. 1957, in: MRK 10/2005

⁷⁴⁹ „*V domnění, že už nic nemůže změnit vaše přesvědčivá slova, že jako bude z ústavní výchovy propuštěn*“ -

tamtéž

⁷⁵⁰ tamtéž

⁷⁵¹ tamtéž

případ O. a L. Kotlárových. O. a L. Kotlárovi byli soudně odňati matce ještě v Květušíně (viz kpt. 3.8.1.). V korespondenci uložené v MRK se nachází několik dopisů od jejich matky, A. Čurejové. V jednom z dopisů se uvádí: „*Moj drahý sinu nezlob se že se vam tak dlouho nepisala ponevač sme nevedeli co mame delat a nevedeli sme gde ste mi pišeme ale nevíme či ste tam*“⁷⁵² Také O. Kotlárová si vzpomíná, že jejich matka ani její manžel nevěděli, kde přesně jejich děti jsou: „*No, no... protože tam [v Květušíně] to bylo kousek, tak chodili furt, ale potom už ne, protože ona nevěděla, kde jsme.*“⁷⁵³ Čurejovi to však zřejmě věděli, respektive tušili, ale protože M. Dědič zadržoval jejich dopisy a děti jim na ně neodpovídaly, nebyli si tím jistí a vzhledem k místům jejich pobytu (zmiňovaný dopis byl odeslán z Roudnice nad Labem) pro ně bylo zřejmě složité se za dětmi vypravit jen tak naslepo:

„*Draha cero. Prijmi vodemne srdečný pozdrav astalu spomínku mam natebe moja draha cero nezlobse že sem titak dlouho nepisala ponevač sem neveděla co mam dělat botišimi vubec nepisala ateras ja ci pišem bo už nemužu vidržet za vama pořat plačeme za tebu aj za mojím sinom že už nevime jak vipadate [...] už je čas abiste už prišli doma bo už ja vas tam dal nenecham [...] len ihnet vodepiš že ideš domu ta pude pro tebe tatinek.*“⁷⁵⁴ V dalším dopise uloženém v MRK píše A. Čurejová Olze, že jí děkuje za dopis, a že ji moc mrzí, že Olga nedostala její předešlé dva dopisy (jak Olga zřejmě uvádí v dopisu matce). Zároveň píše, že by za nimi jela, ale nemá peníze, že se jí strašně stýská a dlouho už je neviděla. V dopise bratrovi Olgy, Lacimu, se ho ptá, proč jim nepíše, jestli se na ně zlobí.⁷⁵⁵ Jak vyplývá z rozhovoru s O. Kotlárovou, děti zřejmě matce psaly velmi málo a dopisy od ní dostávaly také velmi zřídka, pokud vůbec: „*OK: Ne, ne, nevěděla fakt, vůbec, tu adresu... my sme si ani nepsali, nic prostě, vůbec... BŠ: A vy ste jí ani nechtěli napsat? OK: No... to bylo tak, no. Tak byly jiný myšlenky, prostě, no... nás ani nenapadlo, že říct učitelce, Áže nebo Dědičovi, aby nám dali dopisní papír, že napíšeme domů nebo co... vůbec... to... no stalo se to tak, no... BŠ: A oni vám to nedali sami od sebe, že by vám řekli napište vaší mamince nebo... OK: Ne, vůbec... [pohnutí v hlase, raději téma opouštím]*“⁷⁵⁶

⁷⁵² Dopis A. Čurejové, napsaný 10. (měsíc ani rok neuveden), in: MRK, 10/2005. Ponechávám záměrně v původním znění i s gramatickými chybami z důvodu zachování autenticity.

⁷⁵³ „*No, no...bo odej has kousek, tak phirnas furt, ale palis imar na, nebo joj na džanelas kaj amen sam*“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁵⁴ Dopis A. Čurejové, napsaný 10. (měsíc ani rok neuveden), in: MRK, 10/2005.

⁷⁵⁵ Dopis A. Čurejové, napsaný 23. (neuveden rok ani měsíc) z Horní Plané, in: MRK, 10/2005

⁷⁵⁶ „*OD: Na, na džanelas fakt, vůbec, oja adresa vůbec...amen amen aňi na pisinahas peske, nič prostě, vůbec... BŠ: A tumen aňi na kamenas lake te pisinel? OD: No...oda has kavka, no. Has odoj aver mišlenki, prostě, no... amen aňi na napadňinda že te phenel la učitelkake, la Ažake, nebo le Dědičoske, hoj amen te del dopisňi papir, že pisinaha khere nebo co...vůbec...oda...no achiľa pes kavka, no... BŠ: A on tumenge na dine korkore pestar, hoj bi phende tumenge pisinven tumara dake abo... OD: Na, vůbec...*“ - Rozhovor s O.K., 10.11. 2008, Křtětice (rozhovor vedla B. Šebová)

O tom že děti na Dobré Vodě celkově psaly málo domů, vypovídá také rozhovor s A. Kotrcovou, bývalou učitelkou z Dobré Vody: „*No nebylo jich moc...nebylo jich moc. Ono opravdu, to prostředí tam bylo pro ně takový zázračný, takže oni domu psali spíš tak když to z něčeho vyplynulo, ne z takový svojí vlastní potřeby. Byl tam třeba ten Ivan Stojko, ten určitě domu psal. Protože sem říkala, ten se tam nikdy tak jako necítil úplně doma, jo, ten byl něco víc. Ale jinak třeba spíš psali, když třeba se blížily Vánoce a když se o tom mluvilo ve škole a když třeba Mirek řek -mohli byste napsat domů jak se tady máte...ale taky nic moc...tam ten vztah byl takovej dost jako volnej, tam žádný velký stýskání nebylo. Oni neměli na ten stesk ani tam čas.*“⁷⁵⁷

Další případy lze rekonstruovat pouze z korespondence uložené v MRK⁷⁵⁸ a zasloužily by si jistě také podrobnější zkoumání. Kromě výše zmíněného případu O. a L. Kotlárových (kteří matku neviděli několik let⁷⁵⁹), zde lze nalézt například neodeslaný dopis chovanky DD, A. Berkyové příbuzným, kde se ptá, kde je její maminka a informuje o svých sourozencích, kteří jsou v jiném dětském domově. Dále píše, aby o ni neměli strach, že se má dobře, že jsou ve škole dobří vychovatelé a že si zde vychodí povinnou školní docházku.⁷⁶⁰ V dopise, který je zřejmě od její matky se tato podivuje, proč jí dcera nepíše, že by za ní přijela, ale nemá peníze a ať si vyžádá svolení k návštěvě doma.⁷⁶¹ Dojemný je dopis od J. Císařové⁷⁶², matky Desidera Císaře, ve kterém synovi píše, aby si vyžádal povolení k návštěvě doma, že by ho sama dovezla zpátky, že má zrovna dovolenou a moc by si ho přála vidět. Na obálce dopisu je přeškrtnutá adresa Záchytného dětského domova v Horním hradu (pošta Stráž nad Ohří) a jiným písmem dopsaná adresa DD na Dobré Vodě. Dá se tedy předpokládat, že J. Císařová nevěděla o tom, že její syn byl přemístěn do jiného dětského domova a psala mu na starou adresu. Na Dobrou Vodu tak její dopis došel, ale syn ho zřejmě nikdy nedostal.

Z těchto i z dalších dopisů je zřejmé, že důvodů k zadržení korespondence bylo mnoho a nejednalo se pouze o situace, kdy rodiče odrazovali děti od školní docházky, jak uvedl v rozhovoru M. Dědič: „*No jistě, já sem samozřejmě předával dětem dopisy od rodičů který byly ve prospěch školy a vzdělání, no a dopisy, který prostě byly negativní, jo, uvedu doslova jak tam -,vyser sa na školu, uteč, budem ťa čekat’ - a takhle, tak ty sem samozřejmě nedával, ale v muzeu sou, jo. Ale byly taky dopisy, kde prostě to bylo jakž takž a byly třeba psaný tužkou, jo, no tak sem vygumoval ,vyser sa na školu‘ a napsal sem , je dobre že sa učíš, Laco*

⁷⁵⁷ Rozhovor s A.K., 12.10. 2008, Lažiště (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁵⁸ 10/2005

⁷⁵⁹ viz kpt. 1.6.

⁷⁶⁰ Dopis A. Berkyové, 30.4. 1956. in: MRK, 10/2005

⁷⁶¹ Dopis od matky A. Berkyové, 24.7. 1956. tamtéž

⁷⁶² Dopis J. Císařové, nedatováno. In: MRK, 10/2005 - viz textové přílohy, č. 9

tiež sa dobre učí' a takhle a ty sem jim pak dal. Čili byl to dopis od mámy ano, a tyhle ty negativní momenty sem z toho vygumoval a vložil do toho pozitivní, no, takovejch byla taky řada. "⁷⁶³ Z uvedené citace také vyplývá, že M. Dědič v případě potřeby měnil znění dopisů tak, jak potřeboval. Kromě toho také některé dopisy přímo vytvářel a to v situacích, kdy rodiče v psaní nepolevovali a hrozilo, že by jim bylo divné, proč dítě neodepisuje. V takových případech se M. Dědič nerozpakoval dopis napsat místo rodičů: „Ale pak přišel dopis ‚už desát' razí ti píšeme a ty nič'... Takže sem viděl, že je třeba zareagovat nějak, ne, protože voni můžou taky třeba začít sondovat že co s tím je, že prostě dítě nepíše a tak, no tak sem sed a napsal sem dopis neumělou rukou našvindlovanej sám na kusu papíru, takže...samozřejmě nebylo...bylo tam všechno to, co třeba v tom dopise třeba psali s tím rozdílem, že místo toho na školu toto, že tam bylo, uč sa dobre lebo Fero sa tiež učí a dobre robí, takže takové dopisy samozřejmě sem musel taky vobčas nastylizovat sám a předat je potom příslušnému žákovi, aby byl pozitivně ovlivněn. "⁷⁶⁴

Jak se zdá, byla cílená snaha o omezení kontaktu dětí s rodiči u většiny dětí na Dobré Vodě úspěšná: „To bylo už v době, kdy kontakty s rodiči nebyly. To byla Dobrá Voda, jo? A to už kontakty s rodiči byly jenom, když tam tu a tam někdo za nimi přijel, no a to byly ty situace kdy rodiče přijeli a padli si kolem krku a rodiče se rozplakali a za pět minut prostě zapomněli a neměli si co povídat, no... to už byly tyhle ty situace, ale to bylo zase výjimkou tam návštěvy, že by byly nějaké masové nebo tak, to vůbec ne. Tu a tam se někdo objevil, no a většinou přijel jednou a tím to končilo. Děti jim řekly že se mají dobře a že jim není zima, mají co jíst a že si hrajou a učí se a chodí do školy a tím to zvadlo. "⁷⁶⁵ Některé děti se sice vrátily zpět do rodiny (například ty co se na Dobrou Vodu dostaly v pozdním věku a nemohly odejít na střední školu s internátem)⁷⁶⁶, mnoho dětí se ale k vlastním rodičům nevrátilo a na víkendy a prázdniny jezdily na Dobrou Vodu: „BŠ: A ty co šli dál, tak udržel si někdo kontakt třeba ještě s rodinou? MD: No to byly spíš výjimky, to byly spíš výjimky víte, ale jako vraceli se jako domu spíš k nám, páč když měli třeba prázdniny a dovolenou, tak se vraceli zpátky k nám, ne do rodiny, no protože došli k závěru, že život v dětském domově je pro ně přijatelnější než ve vlastní rodině, no voni mně to potom sami říkali - pane učitelí, tady je to lepší... "⁷⁶⁷

⁷⁶³ Rozhovor s M.D., 1.4. 2009, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁶⁴ Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

⁷⁶⁵ tamtéž

⁷⁶⁶ „[...] Ti kteří nemohli být umístěni v žádném učilišti protože uměl s bídou číst a psát, přišel tam čtrnáctiletý a naučili sme ho s bídou číst a mizerně se podepsat, tak ty samozřejmě, posílali sme domů, no, ale to byli jedinci, kteří nemohli být zařazeni už do žádného dalšího zařízení" - tamtéž

⁷⁶⁷ tamtéž

Shrnutí:

Dětský domov na Dobré Vodě byl vyústěním „květušínského experimentu“. Byly do něj umisťovány „cikánské“ děti za účelem jejich „výchovy a „převýchovy“ v uvědomělé občany socialistického státu a také část dětí „českých“. Účelem této kombinace bylo, aby si na sebe děti navzájem „zvykaly“ a také aby šly „české“ děti „cikánským“ dětem příkladem. Většina dětí na Dobré Vodě zde byla z rozhodnutí soudu a pouze pár z nich se vrátilo zpět do rodiny v průběhu svého pobytu v dětském domově, v případě, pokud jim k tomu Úřad ochrany mládeže dal svolení.⁷⁶⁸ Osudy většiny dětí, které opustily Dobrou Vodu, jsou velkou neznámou. Mnoho z nich bylo v roce 1960 přemístěno do jiných dětských domovů a tak lze sledovat spíše osudy jednotlivců, o kterých se zmiňuje M. Dědič, a kteří přišli na Dobrou Vodu ve velké většině ještě z Květušína. Vztah k romství a k romštině je u dětí, které prošly výchovou na Dobré Vodě také otázkou, většina z nich nebyla po dobu svého pobytu v domově v kontaktu s rodiči, který byl považován za nežádoucí. Z tohoto pohledu je zajímavý především výchovný cíl „vychovávat k hrdosti na svůj původ“. Pokud se prameny zmiňují o dětech, které se angažovaly v romském etnoemancipačním hnutí, jedná se většinou o děti, které přišly z Květušína.

⁷⁶⁸ „To byly výjimky, byly skutečně takové výjimky, že ta rodina se dala dohromady nějakým způsobem, ale dalo se tak takovým způsobem, ne že by přijel rodič, tomu sem dítě nikdy nedal, ale musel přijet rodič s papírem péče o mládež, že dítě prostě má být vydáno, že situace v rodině se zlepšila, ale to byly výjimky opravdu a nemůžu menovat nikoho, to si nepamatuju, to byly tak dva tři případy za celou dobu...“ - Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová)

5. Závěr

Za celou dobu existence květušínské školy a dětského domova, prošlo tímto zařízením nejméně 72 dětí, z toho minimálně 8 jako žáci mateřské školy, většina ostatních docházela do školy „národní“. Kromě asi devíti dětí slovenských reemigrantů a příležitostné docházky dětí neromských zaměstnanců, kteří se ve vojenském újezdu pohybovali, šlo výhradně o romské děti z okresu Český Krumlov a od roku 1953 i z jiných míst republiky.

Nejméně 60 dětí ve školním internátě a později dětském domově v průběhu „květušínského experimentu“ také bydlelo, buď se souhlasem rodičů nebo na základě rozhodnutí soudu. Výjimkou byly některé děti ze dvou rodin slovenských reemigrantů a dvou romských rodin žijících téměř po celou dobu trvání experimentu v Květušíně.⁷⁶⁹

Do „národní“ školy, otevřené 1.10. 1950, zpočátku docházelo asi 20 dětí romských zaměstnanců květušínského statku.⁷⁷⁰ Dostaly zde najíst a bylo jim postupně zajišťováno oblečení, obuv a další vybavení. Ve škole se topilo a byl zde za pomoci armády zřízen provizorní internát. Z toho důvodu začaly některé děti ve škole v průběhu zimy přespávat. Od dubna 1951 začaly ve škole některé děti z Květušína a z Českého Krumlova se souhlasem nebo na žádost rodičů, z nichž někteří přišli o práci na vojenském statku, i bydlet. Další děti byly umisťovány z rozhodnutí soudu, většinou kvůli špatným sociálním podmínkám, ve kterých rodiny žily (nevyhovující bydlení, nedostatek peněz a potravy). Dětský domov, který v roce 1951 postupně vznikl, začal být zároveň využíván jako prostředek k uplatňování a vymáhání povinné školní docházky romských dětí z českokrumlovského okresu. Od školního roku 1953/1954 pak také jako výchovně - represivní zařízení pro děti z celé republiky, které se dopustily různých deliktů nebo byly údajně „*nekultivovatelné*“.⁷⁷¹ Dva žáci se v průběhu experimentu do Květušína přihlásili sami, protože je rodiče týrali a dva proto, že chtěli získat základy gramotnosti.⁷⁷²

V roce 1954 byla kapacita školy s dětským domovem v Květušíně překročena, a proto se v létě s počtem asi 45 dětí instituce přestěhovala na Dobrou Vodu u Prachatic. Zde experiment pokračoval již v podobě klasického dětského domova (se zaměřením na výchovu „cikánských“ dětí) až do roku 1960, kdy byl domov zrušen a byl sem přestěhován ústav pro „mravně narušené dívky“ z Černovic u Tábora. Romské i české děti, které byly na Dobrou Vodu umisťovány Úřady ochrany mládeže, byly rozvezeny do dětských domovů v rámci

⁷⁶⁹ Přehled o dětech – viz kpt. 3.10.

⁷⁷⁰ viz kpt. 3.1.

⁷⁷¹ Jednalo se o děti z Košic dovezené do Květušína 1.10. 1953 – viz kpt. 3.9.2.

⁷⁷² Viz kpt. 3.10.

celého Československa. M. Dědič zde ještě dva roky pracoval jako ředitel zmiňovaného ústavu.

Maximální kapacita dětského domova na Dobré Vodě byla 75 dětí. Celkově prošlo experimentem v letech 1950 - 1960 mezi 200 - 300 dětmi.⁷⁷³

Mnoho z dětí, které se do Květušína⁷⁷⁴ dostaly v mladším věku, pokračovalo ve studiu na různých typech středních škol a někteří žáci se uplatnili v prestižních povoláních.⁷⁷⁵ Někteří našli cestu zpět ke svým rodinám nebo se do nich vrátili, pokud nemohli pokračovat na střední škole. Jiní se ke svým původním rodinám již nevrátili, nebo byl pro ně návrat velmi obtížný. Kontakt většiny dětí s rodiči byl totiž cíleně omezován, aby nebyli negativně ovlivňováni „nepodnětným rodinným prostředím“.⁷⁷⁶

V Květušíně byl za tímto účelem využíván zákaz vstupu do vojenského prostoru bez povolení a rodiče byli v případě nepovolené návštěvy vykazováni, popřípadě pokutováni. Vyskytly se také první případy zadržování a cenzury korespondence dětí a rodičů. Děti byly za účelem vymáhání školní docházky nebo kvůli špatným sociálním podmínkám rodin také soudně odebírány, případně bylo použito násilí, pokud se rodiče snažili odebrané děti získat zpět. Na Dobré Vodě, kam byl přístup volný, byl kontakt dětí s rodiči omezován cenzurou a zadržováním korespondence.

Cílem odtržení dětí od rodičů a zpočátku dokonce pěstování averze proti rodičům, byla jejich „řádná výchova a převýchova“ v „uvědomělé“ občany. Jako takoví, měli se pak vrátit zpět ke svým rodinám a šířit myšlenku „lepšího příští Cikánů“⁷⁷⁷ dál.

Někteří z bývalých žáků se později skutečně angažovali v romském etnoemancipačním hnutí,⁷⁷⁸ jiní se naopak od svého „romství“ distancovali.⁷⁷⁹ Romština byla v Květušíně používána především jako prostředek k agitaci mezi „cikány“, nebyla dětem zakazována, ve výuce byla ale používána výhradně čeština. Na Dobré Vodě se pak romština téměř nevyskytovala.

⁷⁷³ M. Dědič někde uvádí 300 dětí (in: Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): 1999, str. 32) někde 200 dětí (Rozhovor s M.D., 1.8. 2008, Chlumany (rozhovor vedla B. Šebová). Domnívám se, že konečné číslo bude někde mezi, spíš ale ke 200 dětem.

⁷⁷⁴ U dětí, které se do DD dostaly až na Dobré Vodě nemám z pramenů ani od M. Dědiče žádné informace, většina z nich odešla v roce 1960 do jiných DD a jejich osudy tak zůstávají velkou neznámou. Pokud M. Dědič zmiňuje úspěšné žáky, zmiňuje vždy ty, kteří se do DD dostali ještě v Květušíně.

⁷⁷⁵ Přehled o dětech, které se uplatnily, in: tamtéž

⁷⁷⁶ Dědič, M.: Z historie první romské školy v České republice..., in: Balvín, J. (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem 1999, str. 31

⁷⁷⁷ Z dopisu M. Dědiče O. Červenákové, 6.3. 1957. in: MRK 10/2005. Citováno v kpt. 4.2.1.

⁷⁷⁸ Byli členy SCR nebo ROI, popřípadě obojí.

⁷⁷⁹ Přehled o některých z nich -viz kpt. 4.2.1.

Přijetí „květušínského experimentu“ v dobových dokumentech, novinových článcích a dalších médiích, bylo bezvýhradně pozitivní a experiment byl vnímán jako důkaz, že „cikána vychovati lze“⁷⁸⁰ a jako prostředek k řešení „cikánské otázky“. M. Dědič se proto snažil o šíření „myšlenky Květušína“ a experiment prezentoval v tisku i na konferencích a také prostřednictvím propagačních zájezdů. Po vzoru Květušína byl v roce 1953 podán návrh na zřízení podobného dětského domova v Košicích.

Po roce 1962, kdy M. Dědič skončil ve funkci ředitele výchovného ústavu na Dobré Vodě, věnoval se „výchově a vzdělávání cikánských dětí a mládeže“ i nadále v Krajském pedagogickém ústavu v Českých Budějovicích a v roce 1982 vyšla jeho publikace se stejným názvem.⁷⁸¹

Pohledy bývalých žáků a chovanců dětského domova se různí. Dva mnou oslovení respondenti se mnou odmítli na téma Květušína hovořit. V případě jednoho bylo důvodem jeho omezení kontaktu s rodinou, v případě druhé respondentky byl důvodem její vztah k vlastní identitě (Květušín jí připomínal její „cikánskou“ minulost).⁷⁸² Bývalí žáci, kteří se mnou byli ochotni hovořit, hodnotili svou účast v „květušínském experimentu“⁷⁸³ více či méně pozitivně. Někteří měli sice k určitým věcem výhrady (jeden respondent si stěžoval na fyzické tresty a na to, jak je v knihách M. Dědiče popisován), jiní ale zdůrazňovali svůj vděk za to, že díky M. Dědičovi a ostatním, získali vzdělání. V případě několika respondentů také pobyt v dětském domově vyřešil jejich tíživou sociální situaci.⁷⁸⁴

Po stránce materiální a z hlediska jejich přijetí majoritou, na tom žáci květušínské školy byli opravdu lépe, než kdyby vyrostli s rodiči nebo u příbuzných, kteří byli negramotní a extrémně chudí. S rodiči, kteří prožili válku a jejichž vztah k majoritní společnosti byl těmito zážitky hluboce poznamenán. S rodiči, jejichž „cikánství“ bylo majoritou i dobovou politikou „pokrokově“ vnímáno jako kategorie sociální,⁷⁸⁵ a být „cikánem“ znamenalo především být na nižším stupni kulturního a sociálního vývoje (byť v důsledku objektivních historických příčin). Vzdělání, členství v pionýru, používání majoritního jazyka a partnerství s neromem (v některých případech i deklarativní odmítání romštiny a styků s jinými Romy), je pak z kategorie „cikána“, alespoň symbolicky, osvobodily.

⁷⁸⁰ Dopis M. Dědiče prezidentu republiky ze dne 24.7. 1951. In: Deník MD, 24.7. 1951

⁷⁸¹ Dědič, M.: Výchova a vzdělávání cikánských dětí a mládeže. Praha, 1982

⁷⁸² viz kpt. 1.3.

⁷⁸³ Všichni byli z původní „květušínské“ skupiny dětí - viz kpt. 1.6.

⁷⁸⁴ tamtéž

⁷⁸⁵ Toto vnímání bylo pokrokovou alternativou vůči dřívějšímu rasistickému pohledu, kdy bylo „cikánství“ vnímáno jako vrozené.

6. Bibliografie

Anthropology at borders: Power, Culture, Memories. MKC: Praha, 2006

Balvín, Jaroslav: Metody výuky romských žáků. Radix: Praha, 2007

Balvín, Jaroslav (ed.): Romové a jejich učitelé, 12. setkání hnutí R v Květušíně 27. - 28. listopadu 1998. Ústí nad Labem, 1999

Balvín, Jaroslav (ed.): Romové a zvláštní školy, sborník z 10. setkání Hnutí R v Ostravě. Ústí nad Labem, 1997

Balvín, Jaroslav (ed.): Romové a pedagogika, 15. setkání hnutí R v Liberci 24. - 25. března 2000. Ústí nad Labem, 2000

Berkyová, R.: Chceme mít vzdělané Romy?; www. Romea.cz, 21.8. 2008

Cichý, Marcel: Historie rodu Cichých a Bánomových. Diplomová práce, Indologický ústav - seminář romistiky. FF UK: Praha, 2003

Donert, Celia: „Citizens of Gypsy Origin,,: The Roma in the Reconstruction of Czechoslovakia, 1948 – 1989. European University Institute, Departement of History and Civilization. 2008

Davidová, Eva: Cesty Romů. Interface: Olomouc, 2004

Davidová, Eva: Cikáni - Romové v českém pohraničí po roce 1945 - jejich odlišná etnicita a problém integrace s majoritní společností. In: Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945, in: Etnické procesy, část 3. ČSAV – ÚEF: Praha, 1986

Dědič, Miroslav: Šumavská Bukolika, KPÚ: Ústí nad Labem, 1975

Dědič, Miroslav: Škola bez kázně. Jihočeské nakladatelství: České Budějovice, 1985

Dědič, Miroslav: Květušínská poema. Občanské sdružení RomPraha: Praha 2006

Dědič, Miroslav: Ohlédnutí. Slovenský literární klub v ČR: Praha, 2005

Dědič, Miroslav: Než roztály ledy. Kulturní sdružení občanů německé národnosti ČR: Praha 2002

Dědič, Miroslav: Výchova a vzdělávání cikánských dětí a mládeže. SNP: Praha, 1982

Hlaváčková, Iva: Vzdělávání Romů na území bývalého Československa od roku 1945 po současnost. Diplomová práce, ÚJCA – seminář romistiky. FF UK: Praha, 2008

Hlávka, Miloš: Květušín (Kwitosching), in: Databáze zaniklých obcí; www. zanikleobce.cz, 20.12. 2007

- Horváthová, Emília: Cigáni na Slovensku. SAV: Bratislava 1964
- Horváthová, Jana: Kapitoly z dějin Romů. Lidové Noviny: Praha, 2002
- Hübschmannová, Milena: Po Židoch Cigáni, I. Díl. Triáda: Praha, 2005
- Hübschmannová, Milena: Šaj pes dovakeras – Můžeme se domluvit. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc 2002
- Jurová, Anna: Rómska problematika 1945 – 1967, Dokumenty, č. 16. Studijní materiály Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v rámci projektu Československo 1945 – 1967. ÚSD: Praha 1996
- Kalinová, Lenka: Společenské proměny v čase socialistického experimentu. Academia: Praha, 2007
- Kramářová, Jana: Období 2. světové války na Slovensku ve vzpomínkách romských pamětníků. Diplomová práce, Indologický ústav - seminář romistiky. FF UK: Praha, 2003
- Kramářová, Jana a kol.: (NE)BOLÍ, vzpomínky Romů na válku a život po válce. Člověk v tísní, společnost při české televizi o.p.s.: Praha, 2005
- Lacková, Elena. Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Triáda: Praha, 1997
- Nečas, Ctibor: Historický kalendář, dějiny českých Romů v datech. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 1997
- Nečas, Ctibor: Nad osudem českých a slovenských Cikánů v letech 1939 – 1945. UJEP: Brno 1981
- Nečas, Ctibor: Holokaust českých Romů. Prostor: Praha, 1999
- Nečas, Ctibor: Romové v české republice včera a dnes. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 1999
- Nováček, Josef: Cikáni včera, dnes a zítra. Socialistická akademie: Praha, 1968
- Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce: kol. autorů. Akademické nakladatelství CERM: Brno, 2005
- Pavelčíková, Nina: Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989. Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu: Praha, 2004
- Pohl, Josef: Jarní Den. Západočeské nakladatelství: Plzeň, 1967
- Pohl, Josef: Na cikánské stezce. Albatros: Praha, 1981
- Rezková, Anna: Oáza křehkých duší. Olga a Oleg Krylovi: Praha, 2008
- Romové v České republice. Socioklub: Praha, 1999

Sus, Jaroslav: Cikánská otázka v ČSSR. SNPL: Praha, 1961

Šebová, B.: Migrace slovenských Romů do českých zemí po roce 1945 (případová studie – usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 – 1952). Diplomová práce, ÚJCA – seminář romistiky. FF UK: Praha, 2006

Šotolová, Eva: Vzdělávání Romů. Karolinum: Praha, 2008

Štych, Jiří. Děti kapitána Kohla. Krajské nakladatelství: České Budějovice, 1961

Vaněk, Miroslav a kolektiv: Orální historie, metodické a technické postupy. Univerzita Palackého v Olomouci FF: Olomouc, 2003

Vojenský újezd Boletice: Historie území vojenského újezdu; www.voujezd-boletice.cz, 20.4. 2006

Vojenský újezd Boletice: Charakteristika újezdu; www.voujezd-boletice.cz, 20.4. 2006

Archivní materiály:

SokA Č.Krumlov - fond ONV ČeskýKrumlov, k.č.541, i.č. 531

VÚA Praha - fond MNO 1952/ Hlavní soudní správa, signatura 28/1, karton 473. – „Zpráva o mateřské a národní škole Míru voj. újezdu Boletice“

NA Praha - fond MV – dodatky, karton 1283 (složka cikánská otázka, záznamy z porad)

Další materiály:

Dědič, Miroslav: Deníky z let 1950 – 1952. In: MRK, př.č. 250 / 2006

Korespondence a ostatní dokumenty věnované M. Dědičem. In: MRK, př.č. 10 / 2005

Korespondence s respondentkami (Pavlínou P., Olgou D. a Hanou Š.) v roce 2008. In: souromý archiv autorky

Š., Hana: Sociální pracovnice vzpomíná (napsáno v Brně, 2007. 29 str.). In: soukromý archiv B. Šebové

7. Seznam citovaných nahrávek

Pozn.: Jména respondentů uvádím tak, jak se vyskytují v mé práci a jak je používám v citacích. Do závorky uvádím iniciálu jejich současného příjmení (provdaná B.), pod kterou jsou evidováni v databázi nahrávek semináře romistiky.

Dědič, Miroslav (nar. 1925), rozhovor vedla Jana Horváthová 24.10. 2006 v Chlumanech. Vedlejší tazatel: Michal Schuster. Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: A 128/2006 (fond MRK)

Dědič, Miroslav (nar. 1925), rozhovor vedla Barbora Šebová 1.8. 2008 v Chlumanech. Vedlejší respondent: Anežka Filipová (manželka). Rozhovor probíhal v češtině. Nahrávka je v soukromém archivu B. Šebové.

Dědič, Miroslav (nar. 1925), rozhovor vedla Barbora Šebová 1.4. 2009 v Chlumanech. Vedlejší respondent: Anežka Filipová (manželka). Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: 2009-04-01-01

Dunka, Juraj (dnes O., nar. 1936) – Rozhovor vedla Barbora Šebová 22.8. 2008 v Písku. Rozhovor probíhal v češtině a v romštině. Nahrávka je v soukromém archivu B. Šebové.

Černá, Marie (provdaná B., nar.1942), rozhovor vedla Barbora Šebová 16.11. 2008 v Květušíně. Rozhovor probíhal převážně v češtině (romštinu používala zpočátku tazatelka). Evidenční číslo nahrávky: 2008 – 11 – 16 – 01 (databáze nahrávek Semináře romistiky ÚJCA, FF UK)

Černá, Pavlína (provdaná P., nar. 1938), rozhovor vedla Barbora Šebová 18.12. 2008 v Českých Budějovicích. Vedlejší respondent: manžel paní P. Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: 2008 – 12 – 18 – 01 (databáze nahrávek Semináře romistiky ÚJCA, FF UK)

Kotlár, Gejza (nar.1936) rozhovor vedla Barbora Šebová 22.8. 2008 v Protivíně. Rozhovor probíhal v češtině. Nahrávka je v soukromém archivu B. Šebové.

Kotlárová, Olga (provdaná D., nar. 1940), rozhovor vedla Barbora Šebová 10.11. 2008 v Křtěticích u Vodňan. Rozhovor probíhal v romštině. Evidenční číslo nahrávky: 2008 – 10 – 11 – 02 (databáze nahrávek Semináře romistiky ÚJCA, FF UK)

Kotrcová, Alena (provdaná L., nar. 1930 – 1940), rozhovor vedla Barbora Šebová 11. a 12.10. 2008 v Lažištích. Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: 2008 – 10 – 11 – 01 a 2008 – 10 – 12 – 01 (databáze nahrávek Semináře romistiky ÚJCA, FF UK)

Kuča, Milan (dnes M., nar. 1940), rozhovor vedla Barbora Šebová, 22.8. 2008 v Protivíně. Rozhovor probíhal v češtině. Nahrávka je v soukromém archivu B. Šebové

Librová, Hana (provdaná Š., nar. 1926), rozhovor vedla Barbora Šebová 7.1. 2009 v Brně. Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: 2009-01-07-01 (databáze

nahrávekSeminářeromistikyÚJCA,FFUK)

Štych, Jiří (nar. 1925 – 1930), rozhovor vedla Barbora Šebová 17.12. 2008 v LDN Vojkov. Rozhovor probíhal v češtině. Evidenční číslo nahrávky: 2008-12-17-01 (databáze nahrávekSeminářeromistikyÚJCA,FFUK)

Rezková, Anna (nar. 1943), rozhovor vedla Barbora Šebová 15.7. 2008 v Praze. Rozhovor probíhal v češtině. Nahrávka je v soukromém archivu B. Šebové.

8. Soupis příloh

Textové přílohy:

1. Projev M. Dědiče na Celostátní konferenci školských pracovníků, konané v Praze, 3. a 4. 7. 1951 (*přepis z deníku M. Dědiče*). In: Deník M. Dědiče, 4.7. 1951. MRK 250/2006
2. „Program propagačních zájezdů národní školy v Květušíně“ (*celkem 6 stran*). In: MRK 10/2005
3. Povolení k převzetí syna pro otce D. Kuči s ukázkou z deníku M. Dědiče (*na místě zamítnuto*). In: Deník M. Dědiče, 22.9. 1951. MRK 250/2006
4. Přihláška F. Bandyho do pionýra, 5.5. 1952. in: MRK 10/2005
5. Náskres výchovné kolonie plánované M. Dědičem v roce 1953 (*nerealizováno*). In: MRK 10/2005
6. Projevy v romštině (a jejich česká předloha od M. Dědiče), využívané k agitaci na propagačních zájezdech školy Míru v Květušíně. In: MRK 10/2005
7. Návrhy na logo květušínské školy (*s nápisy „Nehoříš – li, nezapálíš a „Člověk, to zní hrdě“*). In: MRK 10/2005
8. „Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré vodě u Záblatí“ (20.11. 1955). In: MRK 10/2005
9. Dopis od J. Císařové, matky jednoho z chovanců DD na Dobré vodě u Prachatic (*nedatováno*). MRK 10/2005

Novinové články:

X. Výběrový seznam článků o Květušíně (*včetně článků M. Dědiče*)

X.1. Článek E. Šípa „Stali se lidmi“ (*Emil Šíp, nedatováno, Svět v obrazech*). in: Deník M. Dědiče, 28.9. 1951. MRK 250/2006

Fotografické přílohy:

(soukromý archiv M. Dědiče)

Y.1 Fotografie ze zájezdů a vystoupení květušínského souboru

Y.2 Fotografie respondentů a dalších květušínských dětí (*nedatovány*)

Y.3 Fotografie Květušína a Dobré vody

9. Přílohy

Příloha č. 1:

Projev M. Dědiče na Celostátní konferenci školských pracovníků, konané v Praze, 3. a 4. 7. 1951 (přepsáno z deníku MD)

Pracuji na národní škole, jež byla budována a otevírána vojáky pro cikánské děti. Škola byla budována vojáky a vojáci jsou rovněž mými nejbližšími spolupracovníky a pomáhají mi z nejobtížnějších situací. Pracovní předpoklady byly velmi neutěšené a bez přesvědčení, že každý člověk je vychovatelný byla by práce bezúspěšná. Přesvědčení, že každý člověk je vychovatelný, jež jsem získal především studiem Makarenka dalo mi víru v úspěch i v tomto prostředí.

Naznačím řadu situací jež bylo během práce na škole nutno řešit a metody jichž bylo použito. Děti samy nechtěly chodit do školy a byly v tom podporovány rodiči. ONV v Českém Krumlově dotoval škole na stravování. Jídlo bylo tedy první prostředek jak jsme děti dostali do školy. Bylo je třeba odlišit a ostříhat. S nezlomným odporem se to setkávalo u rodičů, jež přesvědčit bylo bezvýsledné. Přesvědčili jsme tedy děti, což bylo rovněž nutné, poukazem na zevnějšek ostatních lidí a nečekaně bez souhlasu rodičů je ostříhali. Jejich odpor nemohl už na věci nic změnit. S počátku byly špinavé - neumývaly se. Nikdy jsme jim nic dlouze nevysvětlovali a rozhodně jsme je nehubovali. Jen jsme podotkli, že není příjemná společnost člověka, který se nemyje. Tato taktická nárazka byla ostnem který bolel, takže se počly vyhýbat situaci, že bychom byli nuceni opovržlivě se vyjádřit.

Utíkali z učebny okny při vyučování a proto jsme přestěhovali učebnu do I. poschodí. Do školy chodily děti pozdě kolem 10té hodiny. Včasné docházky docíleno tím, že jsme poukazovali nato, oč mnohem více získává ten, který je včas ve škole. Takové jedince měli jsme v dětech internátně ubytovaných ve škole. Úmyslně jsem občas látku předváděnou v době již zameškali neopakoval a pak vždy připomenul: Kamarád který byl ve škole to zná, protože nepřišel pozdě, je na tom lépe.

Děti si neuměly hrát. Jakmile jsem mezi ně vyšel s míčem a hodil jej mezi ně, popraly se. Tak jsem jim ho po první situaci vyúsťující na rvačku vzal a odcházel. Děti však si hrát chtěly. Poznaly, že když přestanou dodržovat pravidla slušnosti - hra končí a postupně si odvykly podvědomé surovosti a rvavosti. Rodiče i děti se hádali o způsob školní práce. Abychom je přesvědčili nikdy jsme nesměli zaplést do jejich námitek, nýbrž jejich stanovisko zcela přecházet, být jaksi k němu hluchí a vést stále svou. Polemika s nimi byla možná jen tehdy, jednalo - li se o věc na níž nezáleželo.

Předpokladem úspěšné práce bylo vytvoření kolektivu. Vyrosl ze společného zájmu na manuálních pracích na školní zahradě, včelíně, přípravě otopu, vysazování ovocného sadu.

A odpověď, my všichni budeme jíst ovoce ze stromů, my všichni si pochutnáme na medu je znakem kolektivu. K manuální práci měli s počátku odpor. Domnívali se, že škodí zdraví. Nutný byl osobní příklad v každé manuální práci. Dospěli postupně k názoru, že sám sobě bych rozhodně neubližoval a přizpůsobili se.

Aby bylo v učební látce dosaženo úspěchů, jež byly nutné co nejdříve, aby je dlouhá doba bez výsledků neodradila byla nutná individuální péče. Být u každého jednotlivce, aby se všichni vystřídali ve čtení, psaní, počtech atd. každou hodinu. Bylo to možné jen tím, že se nastavil čas a že se s nimi opakovalo i večer, když byly děti postupně získávány pro internát.

Jaká je situace dnes. Z 21 dětí školy je slušný kolektiv, který byl dokonce schopen navštívit Prahu s vlastním programem, jak svědčí zpráva v dnešních Lidových novinách na str.4.

Nakonec bych chtěl připomenout, že převýchova cikánských dětí je v širším měřítku u nás zanedbávána a že je to velkou chybou. Cikáni se nedovedou sami domáhat vzdělání, jim se musí dát, ba vnutit, aby teprve potom poznali jeho prospěšnost. Kapitalismus měl pro ně nepochopení, socialistická republika musí si k nim najít cestu.

P R O G R A M

propagačních zájezdů národní školy v Květušíně, p. Boletice.
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Naše píseň zní o mrtvém věku,
naše píseň zpívá bolest mrtvých dnů.
Už stihla minulost na útěku,
propadlou v slay těžkých snů.

Sbor.

Irantišek Bandy.

Narodil jsi se Cikánem a to je tvůj osud - slychal jsem od
malíčka. Otcovo beznadějně-mávnutí rukou a podivné úsměvy
ostatních budily ve mně smíšené pocity.

Zrodil jsi se k tomu -
abys byl odstrkován,
abys byl posmíván,
abys byl postaven mimo společnost,
aby ses nemohl radovat,
aby ses nepochopen vlekl světem,
abys byl sám v sobě nešťasten.

Takovou řečí mluvila mi slova otcova a starších bratrů,
takovou ocelově chladnou řečí hovořily dějiny mého rodu,
počínaje bitím četníků a konče Hitlerovými koncentračními
tábory.

Emil Kuča.

Moje tmavá pleť a černý vlas, o kterém dnes paní učitelka
říká, že je krásný a že mi ho závidí, byl příčinou, že jsem
se v osobnostech svých předků nemohl postavit jako rovný
ostatním.

A moji předkové měli přece stejnou chuť do života, stejnou
radost z nového dne, svitu slunce, vůně květů a lidského
úsměvu.

Marie Černá

Ohleďte do mých tmavých očí - hledejte v nich radost
a štěstí. Ohleďte na můj lesklý, smolný vlas, víste v něm
žár a oheň našich srdcí.

Tak jako já byly mnohé přede mnou - s jasným plazenem
v srdci, s ohnivým bleskem v oku a hlubokým smutkem v kadeřích.
Nebylo však pro ně pochopení místa na slunci, nebylo pochopení,
nebylo dobré vůle.

Byla jen nenávisť, pohrdavý úsměv a - mlá slova.

1/

Sólo a sbor.

Jak krásný je svět,
jak krásný každý nový den.
Chť bych se i já dověděl,
jak vzdělaný člověk je svoboděn.

Refr.

Vše předem straceno,
marna každá snaha.
Tvůj ortel dávno vyneseno
jak u ničemy a vraha.

Jsi Cikán - a tím jsi odsouzen
k věčnému boji se zlobou lidí.
Trpěl tvůj otec a trpěla má,
stojíš teď života tve kroky řídí.

2/

Viděla jsem smát se děvčátko,
slzičky radosti z očí si utírat.
Chť bych i já nakrátko
vesele smát se a radovat.

- 4 -

4/
Těšíš se, že to není prokletí,
černý vlas líbí se všem.
Radostných ryálenek hlavou mi proletí,
že i já člověkem jsem.

5/
Šťastní jsou všichni kolem nás
i mě to štěstí dnes kyne.
Jsem šťasten a zítra budu zase,
mámi se pro máe svět a všechno je jiné.

František Bandy.

Dnes je pro mne svět docela jiný, než byl před rokem. Dnes
vidím jasné a velké prostory obzoru vzdáleného člověka.
Chci jít touto lepší cestou, chci pokračovat v dráze, již
jsem začal.

Cesta zítřka není možná. Chci vše, čeho dosahují ostatní,
chci život vpravdě lidský.

A má slova jsou výrazem přání tisíců mých soukmenovců,
kteří nemají příležitost říci je tak jako já.

Říče.

Pod buškou, pod buškou havran vodu pije. Nešťastná hodina,
když muž bije. A on se jí modlí a on se jí pítá - nebij
ma, ženička, ja už budem dobrý.

Ženička je dobrá muž si miluje. Nad chleboem ubohým velmi
se slutuje. On se ďalej pítá, on se ďalej modlí - nebudam
vícnej pít, ja už budem dobrý.

Sólo a sbor.

Pro lepší společný zítřek náš
pro mnohé šťastné dny národů,
ještě dnes pekli se do práce dás,
ponáháš budovat lidství a svobodu.

Továrny vydachly černý dým,
ze spleti želez práce nás volá.
Taky já jednou se ke stroji postavím,
roztocím veliká, zubatá kola.

Je čen tvůj otec jen toužil a snil,
sa co se národy nadarmo bily,
život dnes před tebe postavil,
aby je uchopil a všichni šťastně žili.

Volám já všechny vás k velkému dílu,
věřím, že nadarmo nevolám již.
Stáje tu jako muž, pod ošne sílu.
Budeš-li silný a věrný - jak zvíťazíš!

Sbor:
Budeš-li silný a věrný - jak zvíťazíš!

Říče.

Práci je tu práce v naší škole.
Ať si jen zpívá, veselo se dívá
na to, co bylo rád už zapomněl.

Práci nám teď dává v práci učitel.
My ho ale známe, že posloucháme,
do práce se dáme, když on rozkáže.

Křepakky

Příloha č. 3: Povolení pro otce D. Kuči, které bylo nakonec v Květušíně zamítnuto (viz ukázka z deníku M. Dědiče)

svakov místo pro postavení otčinné
budovy.

22. 8. 51. sobota.

Libuše dala starému kučovi návště-
džičku potvrdit. Zpětko se jí starého kuči,
který včera litoval a vyhuboval na Pohleu
přítala, aby ch užemžus pajičt, aby
kuča o něco neudal. Teď před přelomem
potvrdit ohem a svakov otce odnějt
otce toto upustit. Nemohu tedy
odejít domů.

Tedy včera kuča chutě dala přepot
a společně s Pohleu, hlavně včera Pohle
telefonicky jsme mluvíli, přesvědčili i vy-
brodili kuča, že tedy chlapce nechal.

Tom se samozřejmě puzo nechtělo
a v nadostřech spěchal za oostimmi
na ma'ohaji, když odjít do kučy
na olivacolo.

OKRESNÍ NÁRODNÍ VÝBOR V ČESKÉM KRUMLOVĚ

Přítel L. 208

Telefon 10, 123, 208.

Za: V/2-442-21/9-51-11.

V C. Krumlově dne 22. 9. 1951.

(Všichni členové
výboru a členové)

Národní škola
Květušín.

OVV-soo.odd. v Č. Krumlově souhlasí s tím, bude-li nezl. Desiderius Kuča
umístěn ve škole v Květušíně chtít odejít s rodiči, aby byl ze školy uvolněn.
Otec nezl. se zavázal, že jej bude každý den posílat v Č. Krumlově do školy,
nebude-li pak chlapec do školy chodit, souhlasí s tím, aby byl dán do Květuší-
na.

OVV proto vyhovuje přání rodičů, neboť hoch nebyl odebrán na základě
soudního usnesení. /Žádost soudu je již podána/.

Vedoucí V/2

Květušín 5. 5. 1952.

Já František Bandy přihlašuji se do
pionýrské organizace.

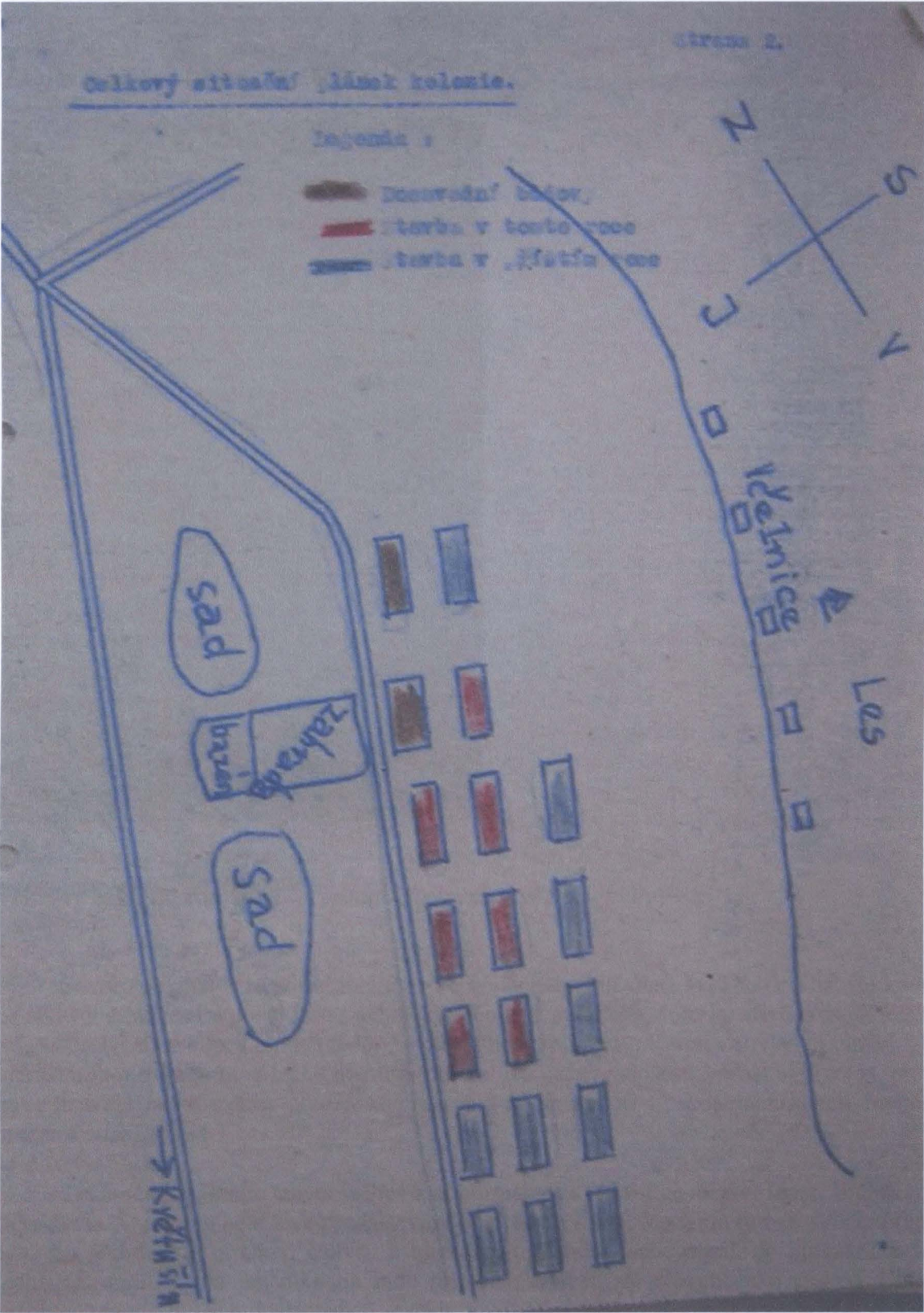
Chci být obědncem své vlasti, abych
ji pomáhal co budu moci. Chci pracovat
spravedlivě. Neapisoval, nenádržoval, nenapř-
vídal v učení.

Dával pozor co říká pan učitel, nemluvil
při vyučování. Malým dětem pomáhal když
něco potřeboval. Neprat se nenádržoval.

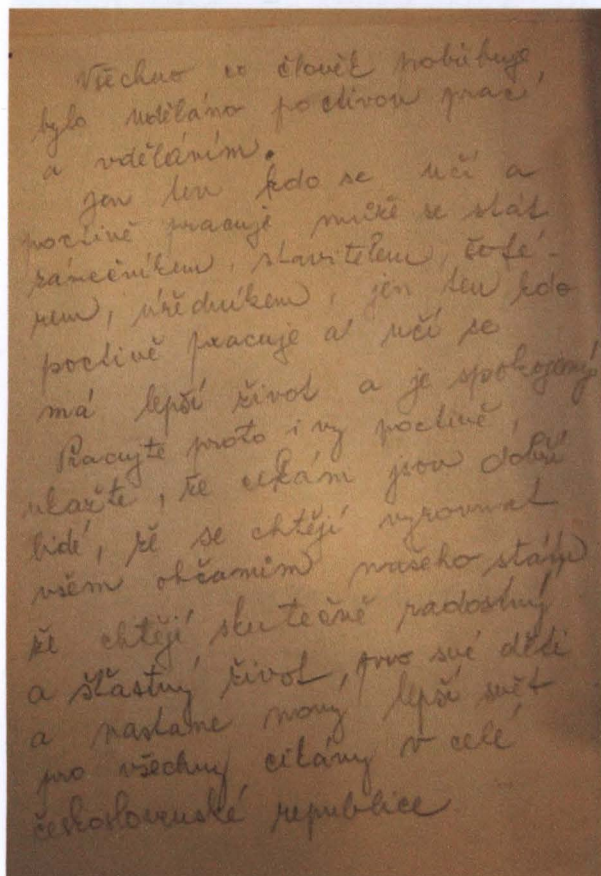
Chyby mám v učení velké, ve zlomcích.
V chování mám také chyby, řáduji. Budu se
snážit a pracovat. Budu pomáhat malému
bratříčkovi aby dohnal co ještě neumí. Chyby
chci napravit, budu dávat pozor na vše co bude
říkat pan učitel, budu pomáhat nejen malému
bratříčkovi ale i ostatním malým dětem.

František Bandy,
žák 5. třídy školy míru v Květušíně,
p. Boletice
u Č. Krumlova.

Příloha č. 5: Náskres výchovné kolonie plánované M. Dědičem v roce 1953 (nerealizováno)

Projev v češtině (autor: M. Dědič)

Překlady žáků do romštiny (přepsáno doslovně podle originálu)

Savoro so manuš té potrebinel esas kerdo lačaha bučaha a vzdělanoscaha. Ca koda ko pes sikavel a lačhes kerel šaj lestar ačhol zamečnikos, stavitelis, šoferis, úřednikos, ča koda ko lačhes kerel a sikavel pes hin les feder životos a hino spokojno. Keren vašoda kaj tumen lačhes a sikaven, hoj o roma hine lačhe manuša, hoj kamen čačes radostno a šťastno životos, predalo čhave a avela lačo světos predalosavore roma andre savori Československakeri republika.
(autor: Kotlár)

Tekámen kaj, lenge teavel lačhes a hoj tumárenge čhavenge te avel feder. Bičhaven len andre škola. Školy hin adadžive predalsavore he predalo roma. Madaran tumen a maladžapes a bičhaven andrelende tumaren čhaven a mi ačhol tumendar lačhe phrala le Slovakenca he le Čechenca, andre škola len dikhena rado romanen čhaven sar slovincen e česken. Chitro a godžaver manuš hin les dost chaben a gada namušinel nikhaj te darál a té lažďál a leskero životos hino šukar. Phenás tumenge vašoda kaj amen pes pre svěčinžďam sam roma sar tumen a kamas čha lačhes te pomožinel. (autor: Červeňáková)

Strojově přepsaný překlad žáka F. Bandyho

A vas ke tumende hoj tumen te posdravinas mencha roma diiven andre
jišni Čechy krajeste Československé.
Ima duj berš phiras andre škola, he duj berš amen sikavas a hin smenje
e drom phuterdo ke Feder Edivipen sar sako a ver občani la Československé
republiky kere. Še andre naður Edivinas o roma igen nalašhes len nahon
mošnosto hoj a ver manuša nadykhenas len rado.
A dušdivas hin savore prava ea telšanal peske len telol angleda
phiridan ku tumende hoj tumen ge te phenas hoj hin lašhes la šhvenge
hoj phiren andre škola hoj pes te sikaven hoj te aven stejna chitra a vždělana
sar o Česko šhve.
Romane šhve šaj aves uradniki, šoferové, obchodniki, mistrové, štravcevé,
doktorové, dustojnika ale kumpel peršo hoj te aven vždělana. Karas valoda
hoj i na nikda o roma le na šdiven nalašhes. Hoj te aven vždělana a spokojna.
A jašan oleske hoj koda longe ča šajdel oškola niko aver. Išen a sikaven
tumen hoj o roma ima furt lašhes te šdiven aven hrda pre oda hoj san roma
na lašdan tu men a desikaven hoj san stejna lešhe manuša a chitra sar sako
aver.

Příloha č. 7: Návrhy na logo květušínské školy

Příloha č. 8: „Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí“

Dobrá Voda 20. listopadu 1955.

Záchytný dětský domov
Protivín.

Seznam chovanců krajského dětského domova na Dobré Vodě u Záblatí.

1/	Milan	Hanák	nar.	13. 1.50.	příchoď	10. 4.55.	ÚOM Č. Budějovice.
2/	František	Torač	"	7. 7.50.	"	52.	ÚOM Č. Krumlov
3/	Štefan	Farkaš	"	28.12.49.	"	17. 4.55.	ÚOM Chomutov
4/	Markéta	Ginová	"	30. 1.49.	"	2.12.54.	ÚOM Praha
5/	Josef	Hanák	"	19. 5.48.	"	10. 4.55.	ÚOM Č. Budějovice
6/	Pavel	Rezníček	"	2. 1.48.	"	1. 8.55.	ÚOM Praha
7/	Irena	Vesprémiová	"	20. 8.48.	"	1. 8.55.	ÚOM Praha
8/	Hana	Vávra	"	21. 7.48.	"	52.	ÚOM Český Krumlov
9/	Jolana	Ginová	"	3. 5.47.	"	2.12.54.	ÚOM Praha
10/	Helena	Pohládková	"	8. 1.47.	"	53.	ÚOM Praha
11/	Markéta	Hanáková	"	12.12.46.	"	10. 4.55.	ÚOM Č. Budějovice
12/	Jan	Horváth	"	26. 2.46.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
13/	Petr	Rezníček	"	3. 1.46.	"	1. 8.55.	ÚOM Praha
14/	Štěpán	Vávra	"	12. 3.46.	"	52.	ÚOM Č. Krumlov
15/	Ernest	Gina	"	30.12.45.	"	2.12.54.	ÚOM Praha
16/	Kateřina	Vesprémiová	"	15.10.45.	"	1. 8.55.	ÚOM Praha
17/	Ondřej	Rác	"	8. 6.45.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
18/	Gizela	Dunková	"	14. 8.45.	"	53.	ÚOM Č. Krumlov
19/	Mikuláš	Bandy	"	18. 6.45.	"	52.	ÚOM Č. Krumlov
20/	Terezie	Belogová	"	26. 2.44.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
21/	Václav	Falc	"	23. 9.44.	"	22. 2.55.	ÚOM Tábor
22/	Zuzana	Halušková	"	7.10.42.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
23/	Alžběta	Olahová	"	23. 3.41.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
24/	Zuzana	Dulová	"	16. 8.40.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
25/	Aladar	Horváth	"	16. 9.39.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
26/	Eduard	Baldž	"	14. 3.43.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
27/	Josef	Surnaj	"	2. 4.41.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
28/	Jan	Vávra	"	3. 3.42.	"	52.	ÚOM Č. Krumlov
29/	Božena	Rácová	"	24.10.41.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
30/	Mikuláš	Smolen	"	12. 8.41.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
31/	Vojtěch	Lacko	"	10. 9.40.	"	1. 1.53.	ÚOM Tábor
32/	Julius	Dužda	"	9. 7.40.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
33/	Anna	Serynková	"	25. 7.43.	"	16.9. 55.	KDD Brochov Týnský
34/	Ladislav	Kotlar	"	10. 3.42.	"	6.12.51.	ÚOM Č. Krumlov.
35/	Olga	Červenská	"	10. 5.40.	"	15. 8.51.	ÚOM Č. Krumlov.
36/	Eva	Varadyová	"	18. 3.39.	"	1.10.53.	Zách.dom.Košice
37/	František	Dunka	"	11. 4.39.	"	2.51.	Ø

Teraz ce pozdravuji svojí milou synu děťátko. na
sto krát rázi. A také zdá se ci přejem od paní
Boha a tak odomne od tvé maminky. a di panu
židitelovi a pitaj si sam. přepustku. domov. Ja sem
doma mám dovolenu. alem di že se vrátíš nazat.
ga te li zanesla spatky. zekni Panu židitelovi. Popros
ji naj te pustia domov. este te davám Pozdravie svoj
stisiceny sinu a se mi snivalo že si nemocny. a na písni
nazat bo jak tvój dopis dostanem ta som ihned veselá
a ti od kedy pošol ta ja vše zarmúsema. Mojo milé
decko Teraz ce dava Pozdravie tvój brat Jančík. Moje
luby bratu ději na pís nám jak se máš. bo mně
je moc smutno zatelou. a ty kupim kdo lem
se nič dobře. a napiš ihned nazat či te putia
bo by išel oprotz tebe do hebu. a lem Popros
Panu židitela. este ce davám Pozdravie decko
mojo luby stisicene a lem nepřelač. bo ja sem
zdá se a si zekmol. Panu židitelovi co sem ty
žekla na nana draži. alem pís nazat co shorej.
Mojo milé decko stisiceny synu a mojí a lem di pitaj
na Pardu a že se vrátis spatky. a zekni
mamika má dovolenu. Teraz te dava Pozdra
vie teta i mala vlasta. z bohem moji
alem nám napiš za na zat bo budem
čekac. A teraz davám Pozdravie
všech sudrukov aj sudrušij.
tak z bohem decko Moje

Císařova Julie.

Výběrový seznam článků o Květušíně (včetně článků M. Dědiče):

- „*Boj o lepšího člověka*“ (autor neznámý, 19.4. 1951, Práce), in: Deník MD, 20.4. 1951. MRK 250/2006
- „*Divadelníci přebírají patronát nad cikánskou internátní školou*“ (J. Brehms, 13.4. 1951, periodikum neuvedeno), in: tamtéž
- „*Náš patronát nad školou Míru*“ (autor neznámý, 10.7. 1951, Závodní noviny Hygie – družstva kadeřníků), in: Deník MD, 1.8. 1951. MRK 250/2006
- „*Vojáci cikánským dětem*“ (Jiří Černý, 13.9. 1951, Obrana lidu), in: Deník MD, 17.9. 1951. MRK 250/2006
- „*Stali se lidmi*“ (Emil Šíp, nedatováno, Svět v obrazech), in: Deník MD, 28.9. 1951. MRK 250/2006
- „*Naši vojáci pomáhají vychovávat nové lidi*“ (Jiřina Fričová, 28.9. 1951, Jihočeská pravda), in: tamtéž
- „*Výchova cikánské generace*“ (M. Dědič, 19.9. 1951, Učitelské noviny), in: Deník MD, 30.9. 1951. MRK 250/2006
- „*Zvýšíme kulturní úroveň Cikánů*“ (M. Dědič, nedatováno (Ročník XX, číslo 42), Tvorba), in: Deník MD, 25.10. 1951. MRK 250/2006
- „*Moje práce s cikánskými dětmi*“ (M. Dědič, nedatováno, Komenský), in: Deník MD, 11.12. 1951- MRK 250/2006
- „*My jsme nový rod, my jsme nový den*“ (Ilja Bureš, 4.1. 1952, Jihočeská pravda), in: Deník MD, 13.1. 1952. MRK 250/2006
- „*Cikáni si zaslouží našeho patronátu*“ (Karel Šanda, 22.1. 1952, Jednotné zájmy – časopis ROH...), in: Deník MD, 18.2. 1952. MRK 250/2006
- „*Květušínská škola Míru*“, (autor neznámý, 11.7. 1952, Jihočeská pravda), in: Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis)
- „*Začínají žít*“ (Jaroslava Weissová, nedatováno, Vlasta), in: Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). MRK 250/2006
- „*Cikánský chlapec Franta Bandy jde na střední školu*“ (autor ani periodikum neuvedeny, 5.9. 1952), in: Deník MD, 1.11. 1952 (retrospektivní zápis). MRK 250/2006

Příloha č. Y.1: Fotografie ze zájezdů a vystoupení květušínského souboru

Zájezd autokarem (fotografie nejspíš ze zájezdu do Západních Čech v létě 1952)

Vystoupení na zájezdu v Západních Čechách (léto 1952)

Vystoupení na Pražském Hradě (léto 1957)

Příloha č. Y.2: Fotografie respondentů a dalších květušínských dětí (nedatovány)

Na vystoupení, blíže neurčeno (zleva: Pavlína Černá, Marie Černá, František Dunka, Gejza Kotlár, František Bandy, Milan Kuča, Emil Kuča (bokem), Štefan Vávra (?))

Ludovít Kuča a Juraj Dunka

„Áža“ s Olgami (zleva: Kotlárová, Červeňáková)

Příloha č. Y.3: Fotografie Květušina a Dobré Vody

V Květušíně před dřevěnou přístavbou (kam se v roce 1952 přestěhovala učebna a z nedostatku místa sloužila i jako ložnice chlapců. Vzhledem k počtu dětí zřejmě rok 1953/54)

Dětský domov na Dobré Vodě, 1954 - 1960

